NİKOLAY VASİLYEVİÇ
GOGOL

TARAS BULBA
VE MİRGOROD ÖYKÜLERİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: ERGİN ALTAY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

NİKOLAY VASİLYEVİÇ

GOGOL

TARAS BULBA

VE

MİRGOROD ÖYKÜLERİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:

ERGİN ALTAY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Taras Bulba ve Mirgorod Öyküleri
NİKOLAY VASİLYEVİÇ GOGOL
rusça aslından çeviren: ERGİN ALTAY
editör: ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
redaksiyon: KORAY KARASULU
düzelti: MÜGE KARALOM
grafik tasarım ve uygulama: TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1918

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

ESKİ ZAMAN BEYLERİ

Küçük Rusya'da genellikle eski zaman beyleri diye anılan, uzak, kuytu köylerin toprak sahiplerinin, alacalı bulacalı sevimli renkleriyle bir tabloyu andıran köhne evceğizlerin, duvarlarına henüz yağmur vurmamış, çatıları yosunla kaplanmamış, girişlerinin sıvaları dökülüp kırmızı tuğlaları ortaya çıkmamış yepyeni binalarla oluşturduğu karşıtlığa benzeyen yaşamlarını pek severim. Kimi zaman, tek bir isteğin dahi o küçük avluyu çevreleyen duvarın da, elma, erik ağaçları ve köylü kulübeleriyle dolu bahçeyi çevreleyen söğüt, mürver, armut ağaçları arasında uzanan, yan yatmış çitin de dışına çıkmadığı bu inanılmaz yalnız ortamda kısa bir zaman olsun bulunmayı çeker canım. Oraların alçakgönüllü toprak sahiplerinin dünyası öylesine sakin, öylesine sakindir ki, bir anda kendini unutuverir, yaşamı zehir eden tutkuların, arzuların ve iç sıkıntılarının aslında hiç var olmadığını, onları ancak gündüz düşlerinde gördüğünü düşünürsün. Fırtınalı havalarda yağmur vurmadan evvel panjurları kapayacak vakit kalsın diye kararmış küçük direkler üzerine kondurulmuş bir sundurmayla dört bir yanı çepeçevre örtülmüş o basık, küçük köy evi şu an gözümün önünde. Evin hemen arkasında rayihalı bir kuşkirazı, kurşuni, donuk bir ışık altında vişnelerin kızılıyla eriklerin yakut denizi altında boğulmuş sıra sıra bodur meyve ağaçları, gölgesinde yatılması için altına kilim serili kocaman bir akağaç, evin önündeki geniş avluda ambarla mutfak ve mutfakla bey evi arasında kısa kesilmiş taze otları çiğnenmiş bir patika, pamuk gibi bembeyaz yavrularıyla su içen uzun boyunlu bir kaz, kurutmak için çite asılmış elma, armut bağları, havalansın diye yine çite atılmış kilimler, ambarın önünde kavun yüklü bir araba, arabanın hemen yanında tembel tembel yatan, boyunduruktan çıkarılmış bir öküz... herhalde oraları artık göremediğim için, ayrı kaldığımız her şeyi hatırlamak insana haz verdiği için olacak, bütün bunların benim için anlatılmaz bir güzelliği var. Yaylım bu küçük evin kapısına her yaklaştığında içime son derece tatlı, sakin bir his dolardı; atlar kapıya neşeyle yaklaşır, arabacı kendi evine gelmiş gibi sakince yerinden atlayıp çubuğunu doldururdu. İri, uyuşuk avlu köpeklerinin, tüylü finoların havlamaları çok hoş gelirdi kulağıma. Ama beni en çok mutlu eden, bu sade köşenin sahibi yaşlı kadınla yaşlı adamın sevgiyle beni karşılamaya çıkmalarıydı. Şimdi, şık frakların arasında gürültülü kalabalıkta bile yüzleri gözümün önüne geliyor ve o anda dalıp

gidiyor, geçmişi hatırlıyorum. Yüzlerinde her zaman öylesine içten, öylesine sevinçli, yürekten bir ifade oluyordu ki, farkında olmadan, kısa bir süreliğine bile olsa ister istemez bu yaşamın bütün iddialı hayallerinden sıyrılıp farkına varmadan kendimi o pastoral hayatın hayaline kaptırıyorum.

Geçen yüzyıla ait (ne yazık ki şimdi hayatta olmayan) bu iki ihtiyarı hâlâ unutamıyorum; içim hâlâ acıyor ve bir zamanlar o küçük evin bulunduğu, şimdiyse bomboş duran o yere bir süre sonra tekrar gidişimi, yıkılmış kulübeleri, yosun tutmuş havuzu, küçük evin bulunduğu ot bürümüş çukuru görüşümü düşündükçe yüreğim tuhaf bir biçimde sıkışıyor. Bir hüzün çöküyor üzerime! Apaçık hüzün! Ama öykümüze gelelim artık.

Öyküsünü anlatacağım ihtiyarlar, komşuları olan köylülerin deyimiyle Afanasiy İvanoviç Tovstogub ve karısı Pulheriya İvanovna Tovstogubiha idi. Bir ressam olsaydım ve tuvale Philemon ile Baukis'in resmini yapmak isteseydim, kendime model olarak bu iki ihtiyardan başka kimseyi seçmezdim. Afanasiy İvanoviç altmışında, Pulheriya İvanovna ise elli beşindeydi. Afanasiy İvanoviç uzun boyluydu, daima yünlü kumaş kaplı koyun derisi gocuğuyla dolaşır, kamburunu çıkararak otururdu; konuşurken de, dinlerken de hemen her zaman gülümserdi. Pulheriya İvanovna biraz daha ağırbaşlıydı, hemen hiç gülmezdi; ama yüzünden, gözlerinden, sizi elinde olan her şeyin en iyisiyle ağırlamaya hazırmış gibi öyle bir iyi yüreklilik, içtenlik okurdunuz ki, tatlı yüzünde arada bir görünen gülümsemesi bazen aşırı bile gelirdi size. İkisinin de yüzündeki hafif kırışıklar öylesine hoştu ki bir ressam görse derhal kopya ederdi sanırım. Bu çizgilerde tüm yaşamları, pek alçakgönüllü yaşayan o eski, soylu, varlıklı ailelerinin aydınlık, huzur dolu yaşamı okunuyordu sanki. Çekirgeler misali, hemşerilerinin cebindeki son kapiği de çekip alan madrabaz satıcıların, Petersburg'a doluşup olmadık işler çeviren, sonunda servet sahibi olan, bu arada soyadlarının arkasına da "o" veya "ov" ekleten Ukraynalı aşağılık katran üreticilerinin, tüccarların yaşamına benzemez bu ailelerin yaşamı. Hayır, Ukraynalı her soylu, köklü aile gibi, öyküsünü anlatacağım bu ihtiyarlar da o iğrenç, zavallı yaratıklara hiç benzemiyordu.

İkisinin birbirlerine karşı sevgisini görüp de duygulanmamak elde değildi. Hiçbir zaman "sen" diye hitap etmiyor, hep "siz" diyorlardı; "Siz, Afanasiy İvanoviç," – "Siz, Pulheriya İvanovna." – "O sandalyeyi siz mi kırdınız, Afanasiy İvanoviç?" – "Önemli değil Pulheriya İvanovna, kızmayın: Evet, ben kırdım." Hiç çocukları olmamıştı, bu yüzden bütün bağlılıklarını birbirlerine vermişlerdi. Afanasiy İvanoviç bir zamanlar,

gençliğinde gönüllü süvari alayında görev yapmış, sonra binbaşılığa dek yükselmiş, ama bu çok eskidenmiş, öyle ki Afanasiy İvanoviç o günleri pek hatırlamıyordu bile. Afanasiy İvanoviç otuz yaşında evlenmiş, işlemeli yelek giyen yaman bir delikanlıymış o zamanlar; hatta akrabaları Pulheriya İvanovna'yı ona, vermek istemeyince büyük bir ustalıkla kaçırmış onu ama bunu bile çok az hatırlıyor, en azından hiç sözünü etmiyordu artık.

Uzak geçmişte kalmış bütün bu olağanüstü olayların yerini sakin, insanlardan uzak, birtakım uyumlu hülyalarla dolu uyuşuk bir yaşam almıştı ve bahçeye bakan ahşap balkonda oturmuş, harika bir yağmurun yaprakları tatlı tatlı hışırdatışını, çatıdan oluk oluk akan dereciklerin şırıltısını dinlerken üzerinize uyku çöktüğünde, tam o sırada gökyüzünde yedi ana rengiyle bir yarım daire çizen gökkuşağı kendini usulca ağaçların arasından gösterdiğinde bunu hissediyordunuz. Ya da arabanız yeşillikler arasından çıktığında, bozkır bıldırcını çığlıklar atarken, hoş kokulu otlarla birlikte ekin başakları ve kır çiçekleri arabanızın kapısından içeri dalıp yüzünüzü, ellerinizi tatlı tatlı okşadığında.

Afanasiy İvanoviç konuklarını yüzünde içten bir gülümsemeyle dinlerdi; kimi zaman konuştuğu da olurdu, ama çoğunlukla soru sorardı. Durmadan geçmişi överek veya son zamanlardan yakınarak insanı sıkan ihtiyarlardan değildi. Tersine, bir parça sizinle konuşurken saatinizin markasıyla ilgilenen küçük bir çocuğun merakına benzese de, iyi yürekli ihtiyarların çoğu gibi, büyük bir merakla yaşamınızla, neler yaptığınızla ilgili sorular sorardı. O anda yüzünde büyük bir içtenliğin olduğunu söyleyebilirim.

Bizim ihtiyarların oturduğu küçük evin odaları genellikle eskiden olduğu gibi dar, alçak tavanlıydı. Her odada, odanın neredeyse üçte birini kaplayan kocaman birer Rus sobası vardı. Afanasiy İvanoviç'le Pulheriya İvanovna sıcağı çok sevdikleri için odalar aşırı sıcaktı. Yakacak olarak, Küçük Rusya'nın her yerinde olduğu gibi, odun yerine saman kullanıyorlardı ve sofaları her zaman tepeleme saman yığılıydı. Ateşli köy delikanlıları soğuk kış akşamlarında kara gözlü, kara kaşlı kızların peşinde koşturmaktan donmuş, titreyip ellerini ovuşturarak eve koştuklarında, sobada yanan samanın çıtırtısı, alevinin ışığı sofaları pek sevimli yapar. Her odanın duvarlarında eski, ince çerçeveler içinde birkaç tablo vardı. İhtiyarların bu tablolarda neler olduğunu çoktan unutup gittiğinden kuşkum yoktu ve birileri bu tablolardan birkaçını çalsa, sanırım bunu fark etmezlerdi bile. Tablolar arasında büyük, yağlıboya iki de portre vardı. Bu

portrelerden biri bilinmeyen bir piskoposa, öteki III. Petro'ya aitti. Sinek pislikleriyle kaplı dar çerçevelerin birinden Düşes de la Valliére bakıyordu. Pencerelerin çevresinde, kapıların üzerinde, biraz sonra lekeler gibi görmeye başladığınız, bu nedenle de pek ilgilenmediğiniz küçük bir sürü tablo vardı. Hemen bütün odaların tabanı topraktı, ama öylesine düzgün, öylesine temizdi ki, zenginlerin evinde üniformalı uşakların tembel tembel süpürdükleri hiçbir parkeyi öyle temiz göremezdiniz herhalde.

Pulheriya İvanovna'nın odası tıka basa sandıklar, sandıkçıklar, kutular, kutucuklarla doluydu. Duvarlarda tohum, kurutulmuş çiçek, bahçe bitkileri, kavunlarla dolu sürüyle torba ve bohça asılıydı. Köşelerdeki sandıklarda, sandıkların arasında rengârenk kumaşlar, yarım yüzyıl öncesinden kalma tomar tomar eski giysi parçaları yığılıydı. Pulheriya İvanovna iyi, titiz bir ev kadınıydı ve sonradan neye yarayacağını bazen kendisinin bile bilmediği her şeyi saklardı.

Ama evdeki en ilginç şey, şarkı söyleyen kapılardı. Sabah olunca evdeki bütün kapılar şarkı söylemeye başlıyordu. Neden şarkı söylediklerini bilemiyorum; ilginç ama, menteşelerinin paslı olmasından mı, yoksa onları yapan ustanın içlerine gizlediği bir sırdan mıdır bilinmez, her kapının ayrı bir sesi vardı: Yatak odasının kapısı son derece tiz perdeden şarkı söylüyor, yemek odasının kapısı bas bir sesle hırıldıyordu, ama holdeki kapının öylesine tuhaf, titrek, aynı zamanda inlemeye benzer bir sesi vardı ki, "Tanrım, donuyorum!" dediği açık seçik duyuluyordu. Bu sesten birçok kimsenin hoşlanmayacağını biliyorum, ama ben çok seviyordum ve şimdi de bazen bir kapı gıcırtısı duyduğumda, köyün kokusu, yemek masasındaki eski bir şamdanın yarım yamalak aydınlattığı basık oda, açık pencereden içeri bakan karanlık mayıs gecesi, masanın üzerinde tabaklar, bahçeden odaya dolan bülbül şakımaları, uzaklardan gürleyen nehrin sesi, dalların ürkütücü hışırtısı geliyor aklıma... Tanrım, böyle anlarda ne uzak hatıralara dalıp gidiyorum!

Odada sandalyeler, eskiden olduğu gibi, tahtadan ve çok büyüktü. Hepsinin arkalığı kalın, cilâsız, boyasız ve yüksekti. Hatta üzerlerinde herhangi bir kaplama da yoktu; biraz şimdilerde piskoposların oturdukları sandalyelere benziyorlardı. Duvar diplerinde üç köşeli küçük masalar, sedirin ve yaprak motifleri işli ince, altın çerçeveli, siyah sinek pislikleriyle kaplı aynanın önünde dört köşeli büyük masalar, sedirin önünde yerde, çiçekleri andıran kuş ve kuşları andıran çiçek desenli bir halı... benim ihtiyarlarımın oturdukları küçük evin bütün eşyası buydu işte.

Hizmetçi kızların odası, hepsi çizgili fanilalar giymiş yaşlı, genç kızlarla doluydu. Pulheriya İvanovna arada bir dikmeleri için onlara ufak tefek şeyler verir ya da çilek ayıklatırdı ya, berikiler daha çok mutfağa koşup bir şeyler atıştırmak, uyumakla zaman geçiriyordu. Pulheriya İvanovna onları evde tutmaya özen gösteriyor, ahlaklı olmaları konusuna özellikle dikkat ediyordu. Gel gelelim, ne kadar dikkat ederse etsin, aradan birkaç ay geçmeden kızlarından birinin karnının olağandan biraz daha şişkin olduğunu fark ediyor, hayrete düşüyordu... Daha da hayret edilecek şey ise, evde ortalıkta hep eski püskü yarım bir frakla, çıplak ayak dolaşan, yemek yemiyorsa kesinlikle uyuyan oda hizmetçisi çocuktan başka bekâr bir erkeğin bulunmamasıydı. Pulheriya İvanovna, suçlu kızı genellikle fena haşlar, aynı şeyi bir daha yapmaması için ağır cezalar verirdi. Pencere camlarında korkunç bir sinek kalabalığı vızıldar, onların vızıltısını (kimi zaman bir eşekarısının tiz vızıltısı eşliğinde) bir balarısının bas vızıltısı bastırırdı. Ama akşamları mumlar yandığında bütün bu sürü uyumaya çekilir, tavanın tümünü siyah bir bulut gibi kaplardı.

Afanasiy İvanoviç ara sıra orakçılara, ekin biçenlere bakmaya gitse, onların çalışmalarını uzun süre izlese de, çiftlik işleriyle pek az ilgileniyordu. İşlerin hepsi Pulheriya İvanovna'nın omuzlarındaydı. Kilerle o ilgileniyor, turşu kuruyor, kurutulacak meyveleri kurutuyor, çeşitli meyvelerden, bitkilerden reçeller yapıyordu. Evin içi bir kimya laboratuvarından farksızdı. Elma ağacının altında ocak hiç sönmez, balla, şekerle, bilmem daha nelerle pişirilen reçel, jöle, pestil kazanları veya bakır bakraçlar demir sacayaklardan hemen hiç inmezdi. Başka bir ağacın altında ise arabacı, bakır imbiğin altındaki kaba şeftali yapraklarının, kuşkirazı çiçeklerinin, pembe gelinciklerin, vişne çekirdeklerinin üzerine durmadan votka imbikler ve bu işin sonlarına doğru dili artık dolaşmaya başlar, öylesine şeyler saçmalardı ki, Pulheriya İvanovna tek kelime anlayamazdı. Arabacı sonra uyumak için doğru mutfağa giderdi. Pulheriya İvanovna bütün bu öteberinin gereğinden öylesine fazla kaynatılmasını, tuzlanmasını, kurutulmasını isterdi ki herhalde sonunda tüm ev halkını çatlatacaktı; avluda görevli hizmetçi kızlar gizliden kilere girip oburca yiyip içtikten sonra bütün gün inleyip durur, karın ağrısından yakınırdı.

Pulheriya İvanovna'nın avludaki işler dışında ekme biçme ve öteki işlerle ilgilenecek zamanı pek olmuyordu. Kâhya ile muhtar birlik olmuş, acımasızca çalıyorlardı. İkisi gizlice ihtiyarların koruluklarına giriyor, orada çok sayıda kızak yapıp yakın panayırlarda satıyorlardı. Ayrıca kalın

meşeleri kesiyor, komşu Kazaklara değirmenlerde kullanmak üzere kütük olarak satıyorlardı. Pulheriya İvanovna korulukların durumunu görmeye ancak bir kez gidebilmişti. Bunun için deriden kocaman bir önlüğü olan yaylı hazırlanmıştı. Arabacı, önlüğün altından dizginleri sallayınca, daha önce orduda hizmet etmiş atlar yürümüşlerdi... O anda sanki flüt, tef, davul sesleri doldurmuştu havayı; yaylının her çivisi, demirden her bağlantısı öylesine bir ses çıkarmaya başlamıştı ki, hayli uzak olmasına karşın, değirmenlerin bulunduğu yerden hanımefendinin yaylısının avludan çıktığı duyulmuştu. Pulheriya İvanovna korudaki korkunç boşluğu, daha çocukluğundan yüzyıllık olarak hatırladığı meşelerin yerlerinde yeller estiğini fark etmişti.

Hemen yanında duran kâhyasına dönüp:

— Nedir bu böyle, Niçipor? diye sormuştu. Meşeler çok seyrekleşmiş, değil mi? Dikkat et, kafanda saçlar da seyrekleşmesin.

— Hayır efendim, demişti kâhya. Olur mu öyle şey! Kendiliklerinden yıkıldılar: Ya yıldırım düşmüştür ya da kurtlar kemirmiştir. Ölmüşler hanımım, ölmüşler...

Bu cevabı yeterli bulmayan Pulheriya İvanovna eve dönünce, vişne ağaçlarının, kışlık büyük armut ağaçlarının dibindeki nöbetçilerin artırılması emrini vermişti.

Bu değerli yöneticiler, yani kâhya ile muhtar, bütün unun bey ambarına taşınmasının çok yersiz olacağına, unun yarısının beylere yeteceğine karar vermiş, son olarak da ambara bu yarımın küflenmiş veya panayırda bozulmuş olanını taşımışlardı. Gel gelelim, kâhyayla muhtar ne kadar çalsalar da, avluda kiler sorumlusu kadından (korkunç derecede erik ve elma tüketen, hatta daha çok meyve dökülsün diye burunlarıyla ağaçları bile sallayan) domuzlara kadar herkes ne kadar yiyip içse de, serçeler, kargalar her şeyi ne kadar gagalasa da, avlu hizmetçilerinin hepsi başka köylerdeki yakınlarına ne kadar armağan götürse de (ambarlardan eski giysileri bile götürüyor, sonra bunlar meyhanelerde içkiye dönüşüyordu), konuklar, uyuşuk arabacılar ve uşaklar ne kadar çalsa da, Afanasiy İvanoviç'le Pulheriya İvanovna'nın kutsal toprağı öylesine verimliydi, ihtiyarların öylesine az şeye gereksinimi vardı ki, bütün bu korkunç soygunu hiç hissetmiyorlardı bile.

Eski zaman beylerinin alışkanlığıyla, iki ihtiyarcık da bir şeyler atıştırmayı çok seviyordu. Şafak sökmek üzereyken (sabahları erken kalkarlardı), kapılar çok sesli konserlerine yeni yeni başladıklarında çoktan

kahvaltı masasına oturmuş, kahvelerini içmeye başlamış oluyorlardı. Afanasiy İvanoviç kahveden sonra sofaya çıkıyor, boyun atkısını sallayarak bağırıyordu: "Kış, kış! Avluya çıkın hadi kazlar!" Avluda da genellikle kâhyayla karşılaşırdı. Çoğu zaman onunla konuşmaya başlar, işlerin nasıl yürüdüğünü inceden inceye sorar, bu arada kendi düşüncelerini söyleyip çeşitli emirler verirdi; emirleri her şeyden haberi olan, her şeyi iyi bilen bir toprak sahibinin emirleri izlenimi yaratırdı, öyle ki, durumu bilmeyen bir acemi böyle uyanık bir patronun yanında hırsızlık etmenin olanaksız olduğunu düşünebilirdi. Ama kâhya ustalaşmıştı artık: Nasıl cevap vereceğini, dahası, işleri nasıl yürüteceğini çok iyi biliyordu.

Afanasiy İvanoviç sonra odaya dönüyor ve Pulheriya İvanovna'nın yanına gidip şöyle diyordu:

— Ne dersiniz Pulheriya İvanovna, bir şeyler atıştırmamızın zamanı geldi mi artık?

— Ne yiyelim istersiniz Afanasiy İvanoviç? İçyağlı, ballı çörek mi, haşhaşlı börek mi? Yoksa mantar turşusu mu istersiniz?

— Mantar ya da börek olabilir, diye karşılık veriyordu Afanasiy İvanoviç.

Hemen masa örtüsüyle birlikte mantar turşusu ve börek geliyordu masaya.

Afanasiy İvanoviç öğle yemeğine bir saat kala tekrar bir şeyler atıştırıyor, eski gümüş bardağıyla votka içiyor, birkaç mantar, çiroz ve daha başka şeyler yiyordu. Öğle yemeğine saat on ikide oturuyorlardı. Masada tabaklardan, sos kaplarından başka, içlerindeki iştah açıcı nefis yemeklerin kokusu kaçmasın diye ağızları eski mutfak âdetlerine uygun olarak macunla sıvanıp kapatılmış birçok kap oluyordu. Masada daha çok, yemekle ilgili şeyler konuşuyorlardı.

Afanasiy İvanoviç genellikle şöyle diyordu:

— Bu lapanın dibi biraz tutmuş gibi geldi bana. Size de öyle gelmedi mi, Pulheriya İvanovna?

— Hayır, Afanasiy İvanoviç, yağını biraz daha çok koyarsanız öyle gelmez size, ya da mantarlı şu sosu alın, biraz ekleyin.

Afanasiy İvanoviç tabağını uzatıp:

— Koyun lütfen, diyordu, bakalım nasıl olacak.

Yemekten sonra bir saatçik dinlenmek için odasına çekiliyordu Afanasiy İvanoviç. Daha sonra Pulheriya İvanovna ona bir tabakta dilimlenmiş karpuz getiriyor, şöyle diyordu:

— Şundan tadıverin Afanasiy İvanoviç, çok güzel bir karpuz.

Afanasiy İvanoviç büyücek bir dilimi alırken:

— Ortasının kırmızı oluşuna aldanmayın Pulheriya İvanovna, diyordu, bazıları kırmızı olsa da tatsız çıkıyor.

Ama kaşla göz arasında bitiveriyordu karpuz. Arkasından birkaç armut yiyordu Afanasiy İvanoviç, sonra Pulheriya İvanovna ile birlikte bahçeye, dolaşmaya çıkıyordu. Bahçe dönüşü Pulheriya İvanovna kendi işleriyle ilgilenmeye başlıyor, Afanasiy İvanoviç ise avluya bakan sundurmanın altında oturuyor, kilerin kapısının sık sık açılıp kapanmasını, hizmetçi kızların itişip kakışarak, tahta kutularla, sepetlerle, çamaşır tekneleriyle içeri dışarı bir sürü şey taşımasını izliyordu. Bir süre sonra, yanına gelmesi için haber yolluyordu Pulheriya İvanovna'ya ya da kendi onun yanına gidip şöyle diyordu:

— Yiyecek bir şeyler var mıydı, Pulheriya İvanovna?

— Ne isterdiniz, Afanasiy İvanoviç? diyordu Pulheriya İvanovna. Gidip, sizin için saklamalarını özellikle söylediğim meyveli mantıyı getirmelerini söyleyeyim mi?

— İyi olur, diye karşılık veriyordu Afanasiy İvanoviç.

— Belki pestil de isterdiniz?

Afanasiy İvanoviç:

— O da olur, diyordu.

Çok geçmeden hepsi geliyordu önüne ve her zaman olduğu gibi, hepsini yiyordu.

Akşam yemeğinden önce, Afanasiy İvanoviç bir şeyler daha atıştırıyordu. Dokuz buçukta akşam yemeğine oturuyorlardı. Yemekten hemen sonra yine yatıyorlardı ve bu canlı, aynı zamanda sakin eve derin bir sessizlik çöküyordu. Afanasiy İvanoviç'le Pulheriya İvanovna'nın yattıkları oda öylesine sıcaktı ki, çok az insan birkaç saat durabilirdi orada. Oysa Afanasiy İvanoviç, daha sıcak olsun diye (aşırı sıcaktan bunaldığı için geceleri birkaç kez kalkıp odanın içinde dolaştığı halde), yine de sobanın hemen dibindeki yatakta yatıyordu. Odada dolaşırken bazen inlediği oluyordu. O zaman Pulheriya İvanovna şöyle soruyordu:

— Neden inliyorsunuz Afanasiy İvanoviç?

— Nedenini ancak Tanrı bilir, Pulheriya İvanovna, diye karşılık veriyordu Afanasiy İvanoviç. Sanki karnımda bir şişkinlik var.

— Bir şeyler yeseniz iyi gelir mi acaba, Afanasiy İvanoviç?

— İyi gelir mi bilmiyorum, Pulheriya İvanovna! Ne vardı yiyecek?

— Ayran ve kurutulmuş armut kompostosu var.

— Şöyle bir tadayım bari, diyordu Afanasiy İvanoviç.

Oda hizmetçisi kız uykulu uykulu kalkıp mutfakta dolapları aramaya gidiyordu ve Afanasiy İvanoviç küçük kâsedekini bitirdikten sonra genellikle şöyle diyordu:

— Şimdi biraz rahatladım sanki.

Kimi zaman, hava açık, evin içi yeterince sıcakken Afanasiy İvanoviç neşeleniyor, Pulheriya İvanovna'ya takılıyor, ona bambaşka şeylerden söz etmeye başlıyordu.

— Ne dersiniz Pulheriya İvanovna, diyordu, tutun ki evimiz yandı, ne yapardık o zaman?

Pulheriya İvanovna haç çıkararak karşılık veriyordu:

— Aman, Tanrım korusun!

— Peki ama, düşünün ki evimiz yandı. Nereye giderdik o zaman?

— Neler söylüyorsunuz öyle, Afanasiy İvanoviç! Nasıl yanar evimiz, Tanrı izin verir mi böyle bir şeye?

— Tutun ki yandı?

— O zaman biz de mutfağa geçeriz. Bir zaman için kilerci kadının kullandığı odada yatar kalkarız.

— Tutun ki mutfak da yandı?

— Daha neler! Aynı anda evin de, mutfağın da yanmasına Tanrı izin vermez! Olursa da o zaman yeni bir ev yapıncaya kadar ambarda yaşarız.

— Ya ambar da yanarsa?

— Ne demek istediğinizi Tanrı bilir Afanasiy İvanoviç! Sizi dinlemek istemiyorum artık! Böyle şeyler söylemek günahtır, bunun için cezalandırır insanı Tanrı!

Afanasiy İvanoviç, Pulheriya İvanovna'ya takıldığı için mutlu, sandalyesinde otururken gülümsüyordu.

Ama benim için en ilginç olanı, konukları varken ihtiyarların davranışlarıydı. O zaman evde her şey değişiyordu. Bu iyi yürekli ihtiyarların konuklar için yaşadığını söyleyebilirim. Güzel neleri var neleri yok hepsi ortaya dökülüyordu. Ürettikleri her türlü yiyeceği önünüze getirmek için yarışıyorlardı. Ne var ki, en çok hoşuma giden, bütün bunları büyük bir içtenlikle yapmalarıydı. Bu sevinçleri, telaşları yüzlerinde öylesine sevimli yansıyordu, onlara öylesine yakışıyordu ki, ister istemez, her dileklerini yerine getiriyordum. Bu dilekleri temiz, yapmacıksız ruhlarının aydınlık, içten sadeliğinden geliyordu. İhtiyarların güler

yüzlülüğü, hiç de sizin yardımlarınızla bir yerlere gelmiş, velinimeti olduğunuzu söyleyerek önünüzde yerlere kadar eğilen bir memurunkine benzemiyordu. Konuğu bir gece evlerinde yatırmadan kesinlikle bırakmazlardı: Her konuk bir geceyi evlerinde geçirmek zorundaydı.

Konuk genellikle üç dört verst öteden gelirdi ama, Pulheriya İvanovna yine de her zaman şöyle derdi:

— Gecenin bu saatinde onca yolu nasıl gideceksiniz?

Afanasiy İvanoviç desteklerdi onu:

— Çok doğru! Her şey olabilir: Bakarsınız haydutlar ya da kötü niyetli birileri saldırır size.

Pulheriya İvanovna:

— Tanrı bizi haydutlardan korusun! derdi. Gece vakti ne diye böyle şeylerden söz edersiniz? Haydutlar olmasa da, karanlık, bu karanlıkta yola çıkmak doğru olmaz. Evet, biliyorum, arabacınız iyi olmasına iyidir, akıllı uslu bir gençtir, arabayı da güzel sürer, ama bu saatte o da bir köşede kıvrılıp yatmış, uyuyordur herhalde.

Ve konuk geceyi geçirmek zorunda kalırdı. Buna karşılık da alçak tavanlı sıcacık bir odada geçirdiği bir akşam, insanın uykusunu getiren, sevgi dolu hoş bir söyleşi, masanın üzerindeki her zaman besleyici, ustaca hazırlanmış yemeğin iştah açıcı hoş kokusu onun armağanı olurdu. Afanasiy İvanoviç'in, yüzünde her zamanki gülümsemesi, kamburunu çıkarıp sandalyede otururken dikkatle, hatta hazla konuğunun anlattıklarını dinleyişi şu anda bile gözümün önünde... Sohbet genellikle politika üzerine olurdu. Benim ihtiyarlar gibi, köyünden pek çıkmayan konuk, çoğu zaman anlamlı ve gizemli bir yüz ifadesiyle düşüncelerini ortaya dökerek İngiliz'in Bonapart'ı yine Rusya'nın üzerine salmak için özellikle Fransız'la anlaştığını anlatır veya beklenen savaştan söz etmeye başlardı; o zaman Afanasiy İvanoviç, Pulheriya İvanovna'ya bakmamaya çalışarak, genellikle şöyle derdi:

— Ben de savaşa gitmeyi düşünüyorum, hem neden gitmeyecekmişim?

Pulheriya İvanovna araya girerdi:

— Gidersiniz, gidersiniz! (Konuğa dönüp eklerdi.) Hiç inanmayın. Bu ihtiyar haliyle savaşa nasıl gitsin? Daha karşısına çıkan ilk asker vurur onu. Yemin ederim vurur! Böyle nişan alıp vurur.

Afanasiy İvanoviç:

— Ne olmuş, derdi, ben de onu vururum.

Pulheriya İvanovna atılırdı:

— Lafa da bakın! Ona mı kalmış savaşmak! Tabancaları bile çoktan paslandı, sandıkta yatıyor. Hele bir görseydiniz o tabancaları: Ateş edecek olsa elinde dağılır. Eli yüzü yanar, hayat boyu öyle kalır!

Afanasiy İvanoviç:

— Ne olmuş, derdi, ben de yeni silahlar alırım kendime. Bir Kazak kılıcı veya mızrak edinirim.

Pulheriya İvanovna üzgün, karşılık verirdi:

— Olacak şey mi bu? Birden böyle şeyler gelir aklına, konuşur da konuşur... Şaka yaptığını bilmesine biliyorum, ama dinlerken yine de canım sıkılıyor. Her zaman böyle şeyler söylüyor, onu dinlerken bazen korkuya kapılıyorum.

Ama Afanasiy İvanoviç, Pulheriya İvanovna'yı biraz olsun korkutabildiği için mutlu, sandalyesinde kambur otururken gülümserdi.

Pulheriya İvanovna'nın en çok, konuğunu yemek masasına götürürkenki halini seviyordum.

Karafın mantarını çıkarırken şöyle derdi:

— Adaçayı ve çiçek yaprakları katkılı gerçek bir votkadır bu. Sırt ve bel ağrılarına birebirdir. Bakın, bu kılıç çiçeği katkılıdır: Kulak çınlamasına, yüzünüzde cilt bozulmasına çok iyi gelir. Bakın, bu da imbikten şeftali çekirdekleri üzerine indirilmiştir; bir kadeh için, çok hoş bir kokusu vardır. Biri sabah yataktan kalkarken başını dolaba veya masaya çarpar da, alnında kocaman bir şiş oluşursa, öğle yemeğinden önce bundan bir kadehçik içmesi yeter... Yerinde bir şeycik kalmaz, hemencecik iniverir şiş.

Arkasından öteki karaflarla ilgili, genellikle hepsi de sağlığa yararlı bilgiler içeren bir sürü şey anlatırdı. Konuğunu sağlığa yararlı bütün bu içkilerle iyice doyurduktan sonra, üzerinde birçok tabağın bulunduğu masaya götürürdü.

— Bunlar kekikli mantar! Bunlar da karanfilli ve cevizli! Türkler burada henüz tutsakken bir Türk kadın öğretmişti bana bunun nasıl yapılacağını. Çok iyi bir kadındı, Türk dininden olduğunu hiç belli etmezdi. Aramızda bizden biri gibi dolaşır, yalnızca domuz eti yemezdi: Onlara yasak olduğunu söylerdi. Bunlar da frenküzümlü, ceviz kabuklu mantar! Şu gördüğünüz otları da ilk defa sirkeyle kaynattım, ama nasıl olduğunu bilmiyorum; tarifi Peder İvan'dan öğrenmiştim. Küçük bir fıçının dibine önce meşe dalları döşüyorsunuz, üzerine biber ve güherçile serpiyorsunuz, sonra birtakım otlar, çiçeklerle örtüyorsunuz hepsini, yalnız yaprak uçları hep yukarı bakacak. Bunlar da börek! Bunlar peynirli! Bunlar haşhaş

tohumlu! Bunlar Afanasiy İvanoviç'in çok sevdiği patates ve karabuğday lapalı...

Afanasiy İvanoviç giriyordu araya:

— Evet, çok severim patatesli, karabuğday lapalı böreği. Hem yumuşak olur, hem ekşimsi.

Evde konuk varken Pulheriya İvanovna genellikle çok heyecanlı olurdu. İyi yürekli ihtiyar kadın! Her şeyin konuklar için olduğunu düşünürdü. Benim için çok zararlı olmasına karşın, her konuk gibi ben de karnımı tıka basa şişirmek zorunda kalıyordum ama, yine de onlara konuk gitmeyi her zaman çok seviyordum. Ancak, Küçük Rusya'nın havasının sindirim sistemine çok iyi geldiği kanısındayım; çünkü bizim burada biri onca şeyi yese hiç kuşku yok, kendini yatakta değil, teneşirde bulur.

Canım ihtiyarlarım benim! Ne var ki, öykümün bu huzur dolu dünyayı sonsuza dek değiştirecek hüzün dolu olayına geliyorum. Bunun son derece önemsiz bir olaydan kaynaklanmasıysa daha da şaşırtıcı. Doğrusu, çok tuhaftır, son derece önemsiz nedenler her zaman büyük olaylar doğurur, tam tersi, yani büyük girişimlerse önemsiz olaylarla sonuçlanır. Bir komutan devletinin bütün savaş güçlerini toplar, birkaç yıl savaşır, savaşanlar göklere çıkarırlar onu, sonunda patates ekmeye bile yaramayacak küçük bir parça toprak kazanılır; oysa kimi zaman, iki komşu kentin iki sucuk tüccarı küçük bir nedenden ötürü aralarında tartışır, tartışma kente, sonra köylere, arkasından tüm ülkeye yayılır. Ama bunları bırakalım şimdi: Burası yeri değil. Ayrıca fikirler hayata geçmediği sürece fikir yürütmeyi de sevmem.

Pulheriya İvanovna'nın her zaman onun ayaklarının dibinde kıvrılıp yatan tekir bir kediciği vardı. Pulheriya İvanovna bazen şımarık kediciğin olabildiğince yukarı kaldırdığı boynunu tek parmağıyla okşardı. Pulheriya İvanovna'nın onu çok sevdiği söylenemezdi, ama her zaman yanında olmasına alıştığı için düpedüz bağlanmıştı bu kediciğe. Öte yandan bu bağlılığı için Afanasiy İvanoviç de sık sık takılırdı Pulheriya İvanovna'ya:

— Bu kedide ne buluyorsunuz, anlayamıyorum Pulheriya İvanovna. Ne özelliği var ki? Bir köpek olsaydı anlardım. İnsan en azından ava çıkar köpeğiyle, peki kedi ne işe yarar?

Pulheriya İvanovna karşılık verirdi ona:

— Susun Afanasiy İvanoviç, yalnız konuşmayı bilirsiniz siz, başka bir şey bilmezsiniz. Köpek pis hayvandır, sağa sola pisler, her şeyi kırar döker, oysa kedi uysaldır, kimseye bir zararı dokunmaz.

Aslında Afanasiy İvanoviç için ha kedi olmuş, ha köpek, farkı yoktu; sırf Pulheriya İvanovna'ya biraz takılmak amacıyla böyle söylüyordu.

Bahçelerinin hemen dışında, belki de balta sesini Pulheriya İvanovna duyacağı için gözü pek kâhyanın hiç dokunmadığı büyük bir koru vardı. Bu koru son derece bakımsızdı ve yaşlı ağaçların fındık ağaçlarıyla kuşatılmış kalın bedenleri paçalı güvercin ayaklarını andırırdı. Bu koruda vahşi erkek kediler yaşıyordu. Ormanlarda yaşayan vahşi kedilerle damlarda dolaşıp duran gözü pek kedileri karıştırmamak gerekir. Kentlerde yaşamaya alışık kediler, sert karakterlerine karşın, ormanlarda yaşayanlara oranla çok daha uygarlaşmıştır. Orman kedileriyse, çoğunlukla karanlık, vahşidir. Her zaman aç, sıskadırlar ve kaba, eğitilmemiş bir sesle miyavlarlar. Kimi zaman yeraltından bir yolunu bulup ambarlara girerek içyağı çalar, hatta aşçının zararlı otları temizlemek için bahçeye gittiğini fark edince açık bıraktığı pencereden sıçrayıp oradan mutfağa bile girerler. Soylu hiçbir duygu söz konusu değildir onlar için, vahşi bir hayat sürer ve küçücük serçe yavrularını yuvalarında boğazlarlar. İşte bu vahşi erkek kediler uzun zamandır, ambarın altındaki delikten Pulheriya İvanovna'nın masum kediciğinin kokusunu almaktaydı; sonunda erlerin, saf köylü kızları ayarttıkları gibi ayartmışlardı kediciği. Pulheriya İvanovna kediciğinin ortalarda olmadığını fark edince onu aratmıştı ama kedicik bulunamamıştı. Aradan üç gün geçti, Pulheriya İvanovna üzüldü ama, sonunda bütünüyle unuttu onu. Bir gün bostanını teftiş ettikten sonra, Afanasiy İvanoviç için kendi elleriyle taze taze kopardığı salatalıklarla eve dönerken son derece acıklı bir miyavlama duyunca şaşırdı. Gayriihtiyari "Pisi, pisi!" diye seslendi ve bir çalılığın arkasından ansızın tekir kediciği çıkıverdi. Zayıflamıştı, bitkindi; birkaç gündür bir şey yemediği belliydi. Pulheriya İvanovna seslenmeyi sürdürdü, ama kedicik karşısında kıpırdamadan duruyor, miyavlıyor, Pulheriya İvanovna'ya yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Ortalarda yokken hayli yabanileştiği belliydi. Pulheriya İvanovna "Pisi, pisi!" diye seslenmeyi sürdürerek eve doğru yürüdü. Kedi ürkek ürkek çite kadar geldi arkasından. Sonra, eski tanıdık yerleri görünce odaya kadar izledi Pulheriya İvanovna'yı. Pulheriya İvanovna ona hemen süt, et getirmelerini söyledi; bir sandalyeye oturup, çok sevdiği kediciğinin çabuk çabuk yiyişini, et parçalarını peş peşe yutuşunu, sütü şapır şupur içişini izlemeye koyuldu. Kaçak tekir gözünün önünde birden şişmanlamıştı sanki, biraz sonra öyle hırsla yemiyordu artık. Pulheriya İvanovna okşamak için elini uzatacak oldu ona, ama nankör kedi, tırnaklarını göstermeye hayli

alıştığından veya aşkta yoksulluğun saraylardan daha güzel olduğuna, kedilerin yersiz yurtsuz, aç biilaç dolaştıklarına dair romantik birtakım prensipler edinmiş olduğundan, birden fırladı, pencereden atlayıp kaçtı. Avludaki uşaklar da yakalayamadı onu.

Bir düşüncedir almıştı yaşlı kadını. Kendi kendine, "Ölümün beni almaya geldiğinin işareti bu!" deyip duruyor, hiçbir şey de onu bu düşüncesinden vazgeçirmiyordu. Gün boyu kara kara düşünüyordu. Afanasiy İvanoviç boşuna onunla şakalaşıyor, neden böyle üzgün olduğunu anlamaya çalışıyordu: Pulheriya İvanovna ya susuyor ya da Afanasiy İvanoviç'in içini hiç de rahatlatmayan şeyler söylüyordu. Günden güne belirgin bir biçimde zayıflıyordu Pulheriya İvanovna.

— Neyiniz var Pulheriya İvanovna? Hasta mısınız yoksa?

— Hayır, hasta değilim, Afanasiy İvanoviç! Özel bir durumu açıklamak istiyorum size: Bu yaz öleceğimi biliyorum, ölüm kapımı çaldı artık!

Afanasiy İvanoviç'in yüzü allak bullak olmuştu. Yine de içine çöken hüznü yenmeye çalıştı ve gülümseyerek şöyle dedi:

— Neler söylüyorsunuz öyle, aklım almıyor Pulheriya İvanovna! İlaç diye içtiğiniz o suyun yerine şeftali suyu mu içtiniz yoksa?

Pulheriya İvanovna,

— Hayır, Afanasiy İvanoviç, dedi, şeftali suyu içmedim.

O zaman, Pulheriya İvanovna'ya böyle bir şaka yaptığı için üzüldü Afanasiy İvanoviç, onun yüzüne baktı ve gözleri yaşardı.

Pulheriya İvanovna sürdürdü konuşmasını:

— Bir ricam olacak sizden, Afanasiy İvanoviç... Öldüğüm zaman kilisenin bahçe çitinin dibine gömün beni. Kahverengi üzerine küçük çiçekler olan gri entarimi giydirin bana. Kırmızı çizgili atlas olanını giydirmeyin: Ölünün güzel giysi neyine? Ne yapacak güzel giysiyi? Hem sizin işinize yarar: Konuğunuz geldiğinde üzerinizde doğru dürüst bir şey olması için bozdurur, kumaşıyla kendinize bir şey diktirirsiniz.

Afanasiy İvanoviç:

— Tanrı aşkına, neler söylüyorsunuz, Pulheriya İvanovna! dedi. Ölümün ne zaman geleceği bilinmezken, böyle şeyler söyleyerek korkutuyorsunuz beni!

— Yok Afanasiy İvanoviç, ben ne zaman öleceğimi biliyorum. Ama arkamdan ağlamayın: İyice yaşlandım artık, yeterince yaşadım. Hem siz de yaşlısınız, kısa zaman sonra öte tarafta görüşeceğiz.

Ama Afanasiy İvanoviç çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı.

— Ağlamayın, Afanasiy İvanoviç, günahtır! Günah işlemeyin, üzüntünüzle Tanrı'yı öfkelendirmeyin. Ben öleceğime üzülmüyorum. Yalnızca bir şeye üzülüyorum (derinden bir göğüs geçirdiği için bir an sustu Pulheriya İvanovna): Sizi kime bırakacağımı, ben öldükten sonra size kimin bakacağını bilemediğim için üzülüyorum. Küçük bir çocuktan farkınız yoktur: Size bakan kimsenin sizi sevmesi gerekir.

Bunu söylerken Pulheriya İvanovna'nın yüzünde yürekten gelen öylesine derin, insanın içini sızlatan bir hüzün vardı ki, o anda yüzüne soğukkanlılıkla bakabilecek bir insan var mıdır bilemem.

Pulheriya İvanovna, uşağı yollayıp özellikle yanına çağırttığı kilere bakan kadına döndü:

— Bana bak Yavdoha, dedi, ben öldükten sonra beyle sen ilgileneceksin. Gözün gibi, öz çocuğun gibi bakacaksın ona. Mutfakta her zaman onun sevdiği yemeklerin pişirilmesine dikkat edeceksin. Daima temiz çamaşır ve giyecek vereceksin, konuklar geleceği zaman güzelce giydireceksin, yoksa konukların karşısına eski ropdöşambrıyla çıkmaya kalkar. Şimdi bile ne gün tatil günüdür, ne gün çalışma günü, sık sık şaşırdığı oluyor. Gözünü ayırmayacaksın ondan, Yavdoha; öteki dünyada senin için dua edeceğim, Tanrı da seni ödüllendirecektir. Sakın unutma Yavdoha... Sen de yaşlısın, yakında öleceksin, günahkâr olma. Afanasiy İvanoviç'le dediğim gibi ilgilenmezsen, bu dünyada gün yüzü göremezsin. Öteki dünyada beddua ederim sana, sonun kötü olur. Yalnız sen değil, çocukların da, torunların da lanetlenir...

Zavallı yaşlı kadın! O sıralar ne onu bekleyen korkunç dakikayı düşündüğü vardı, ne ruhunu, ne de geleceğini; yalnızca birlikte bütün bir ömür geçirdiği, şimdi de yapayalnız, korumasız bırakmaya hazırlandığı zavallı hayat arkadaşını düşünüyordu. O öldükten sonra Afanasiy İvanoviç'in onun yokluğunu hissetmemesi için gereken her şeyi büyük bir titizlikle düzenlemeye çalışıyordu. Yakında öleceğine inancı öylesine güçlüydü, kendini buna öylesine inandırmıştı ki, gerçekten de birkaç gün sonra yatağa düşmüş, tek lokma bir şey yiyemez olmuştu. Afanasiy İvanoviç üzerine titriyor, başucundan bir an ayrılmıyordu. Pulheriya İvanovna'nın gözlerine büyük bir huzursuzluk içinde bakarak, "Bir şeyler yer miydiniz, Pulheriya İvanovna?" diyordu. Ama Pulheriya İvanovna cevap vermiyor, hep susuyordu. Nihayet, uzun süre sustuktan sonra, bir şey söylemek istiyormuş gibi dudaklarını kıpırdatmış... son nefesini vermişti.

Afanasiy İvanoviç tam anlamıyla şaşkına dönmüştü. Bu onun için öylesine korkunç bir şeydi ki, ağlamıyordu bile. Cesedin ne anlama geldiğini bilemiyormuş gibi, bulanık bakışlarla Pulheriya İvanovna'ya bakıyordu.

Bir masanın üzerine uzattılar Pulheriya İvanovna'yı, istediği entariyi giydirdiler, kollarını göğsünün üzerine çaprazladılar, eline bir mum sıkıştırdılar... Afanasiy İvanoviç bütün bunları bir şey düşünemeden izlemişti. Her sınıftan büyük bir kalabalık doldurmuştu avluyu, konuk ettikleri pek çok insan geldi cenaze törenine. Avluda uzun bir masa hazırlanmıştı; masanın üzeri cenaze yemeklerinde verilen ballı pirinç pilavıyla, içeceklerle, böreklerle tepeleme yığılıydı. Konuklar bir şeyler söylüyor, ağlıyor, Pulheriya İvanovna'nın naaşına bakıyor, sağlığında onun ne iyi biri olduğunu anlatıyor, bu arada dönüp Afanasiy İvanoviç'e bakıyorlardı... ama o tuhaf bir biçimde bakıyordu bütün bu olanlara. Sonunda Pulheriya İvanovna'yı alıp götürdüler. Herkes arkasından yürüdü. Afanasiy İvanoviç de yürüdü Pulheriya İvanovna'nın arkasından. Tüm papazlar tören cüppelerini giymişti, güneş gökyüzünde pırıl pırıldı. Bebekler annelerinin kucağında ağlıyor, çayır kuşları cıvıldıyor, en güzel giysilerini giymiş çocuklar yolda koşuşturuyor, atlayıp zıplıyorlardı. Sonunda tabutu mezarın yanına yere koydular, Afanasiy İvanoviç'e gelip Pulheriya İvanovna'yı son kez öpmesini söylediler. Yaklaştı Afanasiy İvanoviç, öptü, gözlerinde yaşlar belirdi… Ama tuhaf, duygusuz gözyaşlarıydı bunlar. Tabutu mezara indirdiler, papaz küreği alıp ilk toprağı attı. Papaz yardımcısıyla iki zangocun okuduğu ağır, yavaş dua duyuldu bulutsuz, pırıl pırıl gökyüzünün altında. Mezar görevlileri kürekleri aldılar, mezar toprakla doldu, düzlendi. O anda Afanasiy İvanoviç öne doğru yürüdü, herkes yana çekilip yol verdi; ne yapacağını merak ediyorlardı. Afanasiy İvanoviç bulanık bakışını kaldırıp şöyle dedi: "Demek gömdünüz onu! Ama neden?" Sustu, konuşmasının sonunu getiremedi.

Ama eve döndüğünde odasının boş olduğunu, hatta Pulheriya İvanovna'nın sandalyesinin bile kaldırıldığını görünce hüngür hüngür ağlamaya başladı, uzun uzun ağladı, feri sönmüş gözlerinden nehirler gibi yaşlar döktü...

O zamandan bu yana beş yıl geçti. Hangi acıyı dindirmez ki zaman? Hangi tutku yok olup gitmez ona karşı verdiği eşitsiz savaşta? Gençliğini gerçek soyluluğun, onurun tüm gücüyle dolu dolu yaşamış birini tanımıştım. Onu tanıdığımda olanca içtenliğiyle, çılgınca, delicesine âşıktı.

Âşık olduğu melekler kadar güzel, tertemiz kız bir gün benim de gözümün önünde ölüverdi. Tanıdığım âşık şanssız gencin o andaki içten gelen çırpınışı, umutsuzluğu, acısı gibi bir şey görmemiştim. Bir insanın kendisine, umuda benzeyen bir şeylerin gölgesinin, hayalinin bile olamayacağı böylesine bir cehennem yaratabileceğini düşünemezdim... Herkesin gözü üzerindeydi, canına kıyabileceği her şeyi ondan uzak tutmaya çalışıyorlardı. Aradan iki hafta geçmemişti ki, birden toparladı kendini: Gülmeye, şakalar etmeye başladı. Bunun üzerine onu rahat bıraktılar ve bu rahatlıktan yararlandığında ilk yaptığı şey, kendine bir tabanca satın almak oldu. Günün birinde ansızın patlayan tabanca akrabalarını dehşete düşürdü. Odasına koştuklarında kafasına bir mermi sıkmış buldular onu. O günlerin ünlü bir doktoru geldi, onun ölmemiş olduğunu görünce tam ölümcül olmayan mermi yarasını buldu, iyileştirdi. Ve tanıdığım genç herkesi şaşırtıp, sağlığına kavuştu. Bu kez daha sıkı gözaltında tutmaya başladılar onu. Yemek masasında yakınına bıçak bile koymuyor, kendisine zarar verebileceği her şeyi uzak tutuyorlardı. Ama çok geçmeden, canına kıymanın yeni bir yolunu buldu ve bir yük arabasının altına attı kendini. Kolu, bacağı kırıldı, ama yine iyileşti. Bu olaydan bir yıl sonra bir toplantıda gördüm onu: Oyun masasında oturuyor, bir kartını saklayıp neşeyle "Uvertür," diyordu. Oturduğu sandalyenin arkalığına dirseklerini dayamış güzel, gencecik karısı ise önündeki fişleri düzeltiyordu...

Pulheriya İvanovna'nın ölümünden beş yıl sonra o tarafa yolum düştüğünde, bir zamanlar çok hoş günler geçirdiğim, sevimli ev sahibesinin lezzetli yemeklerini her zaman doya doya yediğim eski komşum Afanasiy İvanoviç'in küçük çiftliğini ziyaret edeyim dedim. Arabamla avluya girdiğimde ev bir kat daha eskimiş, köylülerin kulübeleri de tıpkı sahipleri gibi iyice çökmüş geldi bana. Avlunun çiti iyice dağılmıştı ve aşçı kadının sobayı yakmak için fazladan iki adım atıp odun yığınından alabilecekken, çitten tahtalar söküp aldığını gördüm. Arabam kapıya yaklaşırken içime bir hüzün dolmuştu. Aynı iri köpekler, finolar (şimdi bazılarının gözleri kördü, bazılarının ayakları sakat) kuru otlar yapışmış tüylü kuyruklarını sallayarak havladılar bana. İhtiyar karşılamaya çıktı beni. Yine benim ihtiyardı! Hemen tanıdım onu. Ama şimdi kamburu bir kat daha çıkmıştı. Beni tanıdı ve hiç yabancım olmayan gülümsemesiyle selamladı. İhtiyarın arkasından içeri girdim. Her şey eskiden olduğu gibi görünüyordu, ama her yanda tuhaf bir düzensizlik ve eksik bir şeyler hissedildiğini fark ettim. Sözün kısası,

uzun zamandır tanıdığımız, hiç ayrılmadıklarını bildiğimiz eşini kaybetmiş bir dul erkeğin evine ilk kez girdiğimizde hissettiğimiz o tuhaf duyguyu hissetmiştim. Bu duygu, sağlıklı bildiğimiz bir insanı karşımızda birden bacaksız görünce hissedeceğimiz duyguya benzer. Ev işlerinde titiz Pulheriya İvanovna'nın yokluğu her şeyde hissettiriyordu kendini: Masaya bıçakları altlıksız koyuyorlardı, yemekler de eskiden olduğu gibi lezzetli değildi. Çiftlik işlerinin nasıl olduğunu sormak içimden gelmiyordu, tarımla ilgili yapılara bakmaya bile korkuyordum.

Yemek masasına oturduğumuzda hizmetçi kız Afanasiy İvanoviç'in boynuna bir peçete bağladı; iyi ki de öyle yapmış, çünkü peçete olmasaydı Afanasiy İvanoviç ropdöşambrının önünü boydan boya salça yapacaktı. İhtiyarı bir şeylerle oyalamaya, ona birtakım yeniliklerden söz etmeye çalışıyordum. Yüzünde hep o gülümsemesiyle dinliyordu beni, ama arada bir bakışları dalıyor, anlamsızlaşıyordu. Lapa aldığı kaşığını ağzına götürecek yerde sık sık burnuna götürüyor, çatalını tavuk eti yerine sürahiye batırmaya çalışıyordu. O zaman hizmetçi kız elini tutup çatalını ete götürüyordu. Bir sonraki yemeğin gelmesini uzun süre beklediğimiz oluyordu. Afanasiy İvanoviç kendi de fark ediyordu bunu, şöyle diyordu: "Bunca zamandır neden getirmiyorlar yemeği?" Ama bu arada ben kapı aralığından, bize yemeği getirecek delikanlının hiçbir şeyi umursamadan tahta sırada başını önüne sarkıtmış, uyuduğunu görüyordum.

Ekşi kremalı lor çöreğini getirdiklerinde, "İşte geldi yemeğimiz," dedi Afanasiy İvanoviç. "Bu yemek," diye sürdürdü konuşmasını. Fark etmiştim, sesi titriyordu, bakışı donuklaşmıştı. "Top... toprağı... bol olsun, bunu..." Birden gözyaşları boşaldı... Kolu önündeki tabağa düştü, tabak devrildi, yere düşüp parçalandı. Üstü başı sosa bulanmıştı. Dalgın duruyor, kaşığını havada öyle tutuyordu. Gözyaşları dereler gibi yanaklarından akıyor, akıyor, boynundaki peçeteye dökülüyordu.

Ona bakarak düşünüyordum: "Tanrım! Aradan geçen acıyla dolu beş yıl neler yapmış! Herhalde ömrü boyunca hiçbir şeyin heyecanlandırmadığı, tek bir güçlü duygunun bile ruhunda iz bırakmadığı, bütün hayatı yalnızca yüksek bir sandalyede oturmaktan, çiroz ve kurutulmuş armut yemekten, gelen gidenin anlattıkları içten öykülerden oluşan bu ihtiyarın ne bitmek bilmeyen, ne acı bir kederi varmış! Bizim için hangisi daha güçlüdür: Tutku mu, alışkanlık mı? Güçlü atılımlarımız, arzularımız, içimizi yakan bütün o tutkular gençlik yıllarımızın ürünü müdür acaba? Onun için mi öylesine derin ve sarsıcı geliyorlar bize?" Ne olursa olsun, o anda bu uzun süreli,

ağır, handiyse duygusuz alışkanlıkların karşısında tüm tutkularımız çocukça görünüyordu bana.

Birkaç kez Pulheriya İvanovna'nın adını söylemeye yeltenmişti, ama buna her yeltenişinde daha sözcüğün yarısında sakin, olağan yüzü allak bullak oluyordu. Çocuk gibi ağlaması içimi sızlatıyordu. Hayır, ihtiyarların dökmeye pek alışık oldukları, karşılarındakileri acındırma amaçlı gözyaşlarından değildi bunlar. İçki masasında dökülen gözyaşlarından da değildi, hayır! Yürekte birikmiş acının taşmasıyla kendiliğinden akan gözyaşlarıydı.

Onu bu ziyaretimden kısa süre sonra öldü. Geçenlerde duydum öldüğünü. Ama çok gariptir, ölümünün Pulheriya İvanovna'nın ölümüyle bazı benzerlikleri vardı. Bir gün bahçede dolaşmak istemiş Afanasiy İvanoviç. Her zamanki gibi bahçede dalgın dalgın, bir şey düşünmeden yürürken tuhaf bir şey olmuş. Arkadan birinin oldukça açık bir biçimde "Afanasiy İvanoviç!" diye seslendiğini duymuş. Dönüp bakmış, kimsecikler yokmuş. Her yana bakmış, ağaçların, çalıların arkasını gözden geçirmiş... kimse yokmuş. Sakin, güneşli bir günmüş. Bir an düşünmüş. Ansızın aydınlanmış yüzü, sonra şöyle mırıldanmış: "Pulheriya İvanovna bu... Beni çağırıyor!"

Kuşkusuz, sizler de kimi zaman sizi isminizle çağıran sesler duymuşsunuzdur. Halkımız bunu, sizi özlemiş birinin sizi çağırdığına ve bunun sonunun kesin ölüm olduğuna yorar. Ne yalan söyleyeyim, bu esrarlı çağrılar her zaman korkutmuştur beni. Hatırlıyorum, çocukluğumda çok duyardım bu sesi: Bazen birileri açıkça seslenirdi arkamdan. Genellikle son derece durgun, güneşli bir gün olurdu. Bahçede yaprak kıpırdamaz, bir ölüm sessizliği içinde, çekirgeler bile susardı. Bahçede kimsecikler olmazdı. İnanın, bu sesi korkunç, fırtınalı bir havada, karanlık bir ormanda yalnızken duyacak olsam, o açık, durgun havada olduğu kadar korkmazdım. O sesi duyunca soluk soluğa eve koşardım ve ancak içimdeki o ıssızlığı dağıtan birileriyle karşılaştığımda sakinleşirdim.

Afanasiy İvanoviç kendisini Pulheriya İvanovna'nın çağırdığına yürekten inanıyormuş. Uysal bir çocuk gibi boyun eğiyormuş bu düşüncesine. Günden güne zayıflıyor, mum gibi eriyormuş. Öksürmeye başlamış. Sonunda zavallı Pulheriya İvanovna gibi onun da yaşam ateşi sönüvermiş. Ölürken son söylediği şu olmuş: "Pulheriya İvanovna'nın yanına koyun beni."

Son isteğini yerine getirmişler, kilisenin bahçesinde Pulheriya İvanovna'nın yanına gömmüşler onu. Eski konuklardan cenazesine gelenler azmış, ama köylüler, yoksullar yine çokmuş. Bey evi bomboş kalmış. Uyanık kâhya ile muhtar, kilerci kadının götüremediği değerli antika eşyaları, pılı pırtıyı kendi evlerine taşımışlar. Kısa bir zaman sonra uzaktan akraba, çiftliğin vârisi, hangi alayda görev yaptığını hatırlamadığım, ordudan ayrılmış aşırı yenilikçi teğmen gelmiş. Çiftliğin perişan durumunu, tarlaların bakımsızlığını görmekte gecikmemiş; bu gidişe son vermeye, durumu düzeltmeye, her şeyi düzene sokmaya karar vermiş. En iyisinden altı tane İngiliz orağı satın almış, köylülerin kulübelerinin kapılarına numaralar çakmış, sonunda durumu öyle bir düzeltmiş ki altı ay sonra da çiftlik kayyuma devredilmiş. Kayyum da (emekli bir vergi tahakkuk memuruyla, üniforması solmuş, bir kurmay yüzbaşı) çiftliği daha beter yapmış. Yıkılmak üzere olan köylü kulübeleri bütünüyle çökmüş. Köylüler ayyaşlık etmeye, tek tek kaçmaya başlamış. Çiftliğin kayyumuyla yine de oldukça iyi geçinen asıl sahibi teğmen köyüne çok seyrek uğruyormuş, gelince onlarla oturup punç içiyor, az bir zaman kalıp gidiyormuş. Hâlâ Küçük Rusya'da bütün panayırları dolaşıyor, fiyat araştırması yapıyormuş: Unun, kenevirin, balın vs. fiyatını soruşturup duruyormuş, ama yalnızca gereksiz, ufak tefek şeyler alıyormuş: Çakmaktaşı, pipo temizlemek için çubuk gibi, toptan satışlarda fiyatı bir ruble bile artmayan şeyler...

TARAS BULBA

I

— A oğul, hele şöyle bir dönüver de göreyim seni! Ne gülünç bir kıyafet bu böyle! O sırtınızdakiler papaz cüppesi mi oluyor? Okulda herkes bu kıyafetle mi dolaşıyor?

Yaşlı Bulba Kiev'de yatılı okulda okuyan iki oğlunu baba evine döndüklerinde bu sözlerle karşılamıştı.

Oğulları atlarından henüz inmişlerdi. İkisi de papaz okulunu yeni bitirmiş her öğrenci gibi, çevrelerine şimdilik utangaç, sıkılgan bakan babayiğit delikanlılardı. Sağlıklı, zinde yüzleri henüz ustura değmemiş ayva tüyü kaplıydı. Babalarının onları böyle karşılaması üzerine sıkılmış, mahcup olmuşlar, başları öne eğik, öyle kalakalmışlardı.

Babaları onları tutup tutup çevirirken konuşmasını sürdürüyordu:

— Durun hele, durun! Bırakın da şöyle iyice bir göreyim sizi. Cüppeleriniz ne kadar uzun öyle! Şu cüppelere bak hele! Cüppenin böylesi görülmüş şey değil! Biriniz şöyle bir koşsun da bacakları eteklerine nasıl dolanıp yüzükoyun yere kapaklanacak, göreyim.

Büyük oğlan sonunda dayanamadı:

— Alayı bırak artık baba! dedi.

— Aman da ne kadar alınganmış! Neden alay etmeyecekmişim?

— Babam bile olsan dinlemem, alay edersen yemin olsun pataklarım!

Taras Bulba şaşırmış gibi birkaç adım geri çekilip:

— Şu evlada bakın hele! dedi. Baban bile olsam ha?..

— Evet, babam bile olsan... Gururumla oynayan kim olursa olsun, benim için değişmez, hiç çekemem.

— Nasıl dövüşmek istersin benimle? Yumrukla mı?

— Nasıl olursa olsun.

Taras kollarını sıvayıp:

— Hadi gel yumrukla dövüşelim! dedi. Bakalım yumruk dövüşünde nasılsın!

Ve baba oğul uzun bir ayrılığın ardından görüştüklerinde birbirlerine sarılacak yerde, geri geri çekilip karşısındakini şöyle bir süzdükten sonra yine öne atılarak birbirinin böğrüne, karnına, göğsüne yumruk indirmeye başladılar.

Sevgili oğullarına henüz sarılamamış saz benizli, sıska, temiz yüzlü yaşlı kadın (anneleri) evin eşiğinde dikilmiş söyleniyordu:

— A dostlar, şuraya bakın hele! Koca ihtiyar delirdi! Hepten yitirdi aklını! Çocuklar eve dönmüş, bir yıldan fazladır görmüşlüğümüz yok, adamın yaptığına bakın: Yumruklaşıyor çocukla!

Taras durdu.

— Ama yaman dövüşüyor doğrusu! (Kendini biraz toparladıktan sonra ekledi.) Yemin ederim yaman dövüşüyor! Ona bulaşmakla yanlış yaptım. İyi bir Kazak olacak! Eh, hoş geldin oğul! Hadi öpüşelim. (Baba oğul öpüştüler.) Yiğit oğlum benim! Bana bak, yumruklarını bana indirdiğin gibi indir her zaman düşmanına, hiçbirinin gözünün yaşına bakma! Ama ne dersen de, yine de komik kıyafetin. Şuradan sarkan ip ne öyle? (Küçük oğluna döndü.) Sen ne diye süklüm püklüm dikilip duruyorsun öyle orada? Köpoğlu, sen de yumruklamayacak mısın babanı?

Bu arada küçük oğlunu kucaklayan annesi:

— Yok daha neler! dedi. Şu deliye bakın, öz oğlu vursun ona istiyor. Hem de şimdi, çocukcağız (çocukcağız dediği yirmi yaşını geçkin, neredeyse iki metre boyunda bir yiğitti.) onca yoldan gelmişken, yorgunken... Bir şeyler yemesi, dinlenmesi gerekirken babası tutmuş, onunla yumruklaşmasını istiyor!

Taras:

— Gördüğüm kadarıyla anasının kuzusu bu oğlan! dedi. Sen anana bakma oğlum: Kadındır o, bir şeyden anlamaz kadınlar. Senin nene gerek ana şefkati? Sana gereken şefkat düz ovayla iyi bir attır! Şu kılıcı görüyor musunuz? Ananız budur artık sizin! Kafalarınıza doldurdukları o şeylerin hepsi boştur. Okul da, bütün o kitaplar da, dersler de, felsefe de... hepsi fasa fiso, hepsinin içine tüküreyim! (Bu arada Bulba yazı dilinde kullanılamayacak bir sözcük kullandı.) İyisi mi, gelecek hafta ordugâhımız Zaporojye'ye göndereyim ben sizi. Bilim nasıl olurmuş, orada görürsünüz! Okul diye Zaporojye'ye derim ben. Ancak orada çalışmaya başlar kafanız.

Bir deri bir kemik yaşlı kadın gözlerinde yaşlar, kederli:

— Ancak bir hafta mı kalacaklar evde? dedi. Şöyle biraz gezip dolaşmayacaklar mı çocuklar? Baba evinde kalmayacaklar mı biraz? Doya doya sevemeyecek miyim onları?

— Sızlanmayı bırak kocakarı! Kazak dediğinin kadın kısmıyla işi olmaz. Bıraksak, ikisini de eteğinin altında saklar, kuluçkaya yatmış tavuk gibi üzerlerinde oturursun. Hadi koş, koş, ne var ne yok, hazırla soframızı. Çörekti, ballı börekti, haşhaşlı bir şeylerdi, tatlıydı istemez. Bütün bir koyunla bir de keçi getir bize, yanında eski bal da olsun! Ama gırtlak

yakandan bol getir, iyisinden olsun, sakın kuru üzümden çekilme uyduruk çeşidinden getireyim deme, şöyle temizinden, insanın ağzında fışır fışır köpüreninden getir.

Bulba oğullarını evin en iyi odasına götürdü. Odaları toplama işini bitiren altın gerdanlıklı iki güzel hizmetçi kız onları görünce koşarak çıktılar odadan. Besbelli, ya hiçbir kızı boş geçmeyi pek sevmeyen küçük beyler geldiği için korkmuşlar ya da doğrudan, her kadının yaptığını yapmak isteğine kapılmışlardı: Kadınlar karşılarında ansızın bir erkek gördüklerinde çığlık atarak kaçar ve utandıkları için hemen yüzlerini yenleriyle uzun süre kapar. Oda çok eskilerin zevkine göre, canlı anıları yalnızca halk şarkılarında, hikâyelerinde kalmış o eski zamanların, artık Ukrayna'da ak sakallı, kör halk ozanlarının bile halkın önünde tamburanın hafif tıngırtısı eşliğinde anlatmadıkları, Ukrayna'da birleşmenin ardından savaşların, boğuşmaların başladığı o kötü günlerin zevkine göre döşenmişti. Her şey tertemizdi, renkli kille sıvanmıştı. Duvarlarda kılıçlar, kamçılar, kuş avlamak için ağlar, balık ağları, tüfekler, barut doldurmak için ustaca işlenmiş boynuz, altın yaldızlı bir dizgin, gümüş işlemeli bir bukağı asılıydı. Odanın küçük pencereleri şimdilerde ancak çok eski kiliselerde kalmış, inip kalkabilen çerçevelerini kaldırmadan dışarının görülemediği yuvarlak, buzlu camlıydı. Kapı ve pencerelerin çerçeveleri boyalıydı. Köşelerdeki raflarda testiler, yeşilli mavili şişeler, bardaklar, işlemeli gümüş kupalar, çeşitli yollarla, üçüncü veya dördüncü elden (o yaman zamanlar son derece olağan bir şeydi bu) yolu Bulba'nın oturma odasına düşmüş altın yaldızlı Venedik işi, Türk işi, Çerkez işi kadehler diziliydi. Odayı fırdolayı dönen akağaç kaplama sedir de, başköşedeki tasvirlerin altındaki büyük masa da, fırınlarıyla, basamaklarıyla renk renk çini süslemesiyle kocaman Rus sobası da henüz atları olmadığı ve öğrencilerin ata binmelerine izin verilmediği için yaz tatillerinde günlerini baba evinde geçirmiş bizim iki delikanlıya hiç yabancı değillerdi. O zamanlar yalnızca, tepelerinde eli silahlı her Kazak'ın yapışıp bir tutam saç koparabileceği uzun perçemleri vardı. Bulba ancak okulu bitirdiklerinde yılkısından bir çift genç aygır yollamıştı onlara.

Bulba, oğullarının eve dönüşlerini kutlamak için çevredeki birliklerden yüzbaşıları, albayları çağırmıştı. Çağrılı olanlardan ikisi ile eski arkadaşı yüzbaşı Dmitro Tovkaç gelince şöyle diyerek oğullarını tanıştırdı onlara: "Bakın ne yiğit iki oğlum var! Yakında Zaporojye'ye yollayacağım onları." Konuklar Bulba'yı da, gençleri de kutladılar ve bunun çok iyi olacağını,

gençler için Zaporojye'de ordugâha katılmaktan daha iyi bir seçim olamayacağını söylediler.

Bulba şöyle dedi:

— Hadi dostlarım, masaya geçelim, isteyen istediği yere otursun. Evet aslan oğullarım benim, önce içkimizi içelim! Tanrım kutsasın sizi! Sağlık dilerim size sevgili oğullarım. Sana da Ostap, sana da Andri! Dilerim Tanrı'dan, savaşlarda her zaman alt edersiniz düşmanlarımızı! Din düşmanlarımızı yenin, Türkleri yenin, Tatarları da yenin! Lehler dinimize karışmaya kalkışacak olurlarsa Lehleri de yenin! Hadi getir kadehini. Nasılmış gırtlak yakan, güzel mi? Latincesi neydi gırtlak yakanın? Görüyorsun işte oğlum, hiç iş yokmuş Latinlerde, gırtlak yakanın varlığından bile habersizlermiş. Ha, Latince şiirler yazan bir adam vardı, adı neydi? Pek okumuş yazmışlığım yoktur benim, bu yüzden adını hatırlayamadım: Horatius mu neydi?

Büyük oğlan Ostap, "Amma da kurnaz şu babam," diye geçirdi içinden, "her şeyi biliyor ihtiyar kurt, ama bilmiyor numarası yapıyor."

Taras konuşmasını sürdürüyordu:

— Sanırım başpapazınız votka koklatmamıştır bile size. Ama itiraf edin oğullarım, akağaç ve taze vişne çubuklarıyla, Kazak'ın orasıydı burasıydı demeden, nerenize gelirse indirmişlerdir... Hem kim bilir, çok akıllandığınız için de kırbaçlamışlardır belki. Olur ki, yalnızca cumartesileri değil, çarşambaları, perşembeleri de sopa yemişsinizdir.

Ostap soğukkanlı bir tavırla:

— Geçmişi konuşmanın gereği yok şimdi baba, dedi, olan olmuş, geçen geçmiş!

Andri:

— Şimdi öyle bir şey yapmaya kalkışsınlar da göreyim! dedi. Şimdi birisi dokunsun bize de göreyim! Şimdi aşağılık bir Tatar takılmaya kalkışsın bana da, Kazak kılıcının nasıl bir şey olduğunu göstereyim ona!

— Aslan oğlum benim! Gerçekten aslan oğlum! Bu durumda ben de sizinle geliyorum! Yemin ederim geliyorum! Burada kalıp ne yapacağım? Buğday ekip ev mi bekleyeceğim; koyunlara domuzlara göz kulak olup karımın dizinin dibinde mi pinekleyeceğim? Ne hali varsa görsün kocakarı: Ben bir Kazak'ım, karının dizinin dibinde olmak yakışmaz bana, istemiyorum! Şu anda savaş yoksa, olmasın varsın. Şöyle bir hava almak için ben de sizinle Zaporojye'ye geleceğim. Yemin ederim geliyorum! (Yaşlı Bulba giderek heyecanlanıyordu, sonra iyice coştu, masadan kalktı,

heyecanla ayağını yere vurdu.) Yarın yola çıkıyoruz çocuklar! Ne diye bekleyelim? Evde oturarak hangi düşmanı bekleyeceğim? Neyimize gerek bu ev? Bütün bunların bize ne gereği var? Şu çanak çömleği ne yapacağız?

Böyle söyledikten sonra tabak çanak, şişe, eline ne geçtiyse yere atmaya başladı.

Kocasının böyle davranışlarına alışık olan zavallı yaşlı kadın sedirde oturmuş, üzgün, onu izliyordu. Bir şey söylemeye cesareti yoktu, ama kocasının böylesine korkunç kararını duyduktan sonra gözyaşlarını tutamamıştı. Böylesine çabuk ayrılmak zorunda kalacağı çocuklarına bakıyordu... Bakışlarında, sıkılmış dudaklarında titreşen acı anlatılabilecek gibi değildi...

Bulba korkunç derecede inatçı biriydi. Yalnızca ilkel güney Rusya'da (prenslerin terk ettiği, Avrupa'nın, barbar Moğolların sonu gelmez saldırılarıyla boşalmış, yakılıp yıkılmış bu yarı göçebe topraklarda) XV. yüzyılın ağır koşullarında, evini barkını yitiren bir insanın gözü karardığında, yangın yerinden ona gözdağı veren düşmanlarının, bitmek tükenmek bilmez tehlikelerin içinde yine aynı yere yerleşirken onların gözlerinin içine bakarak dünyada böyle bir korkunun var olup olmadığını anlamaya çalıştığı zamanlarda, eski barışçı Slav ruhunun yok olup, Rus yaradılışının özgür, engin özellikli Kazaklığın ortaya çıktığı ve nehir kıyıları, yük taşıyan nehir araçları, nehir boylarında yamaçlar, her yerin sayılarını kimsenin bilmediği Kazaklarla dolu olduğu, kaç kişi olduklarını soran sultana yiğit arkadaşlarının, "Kim bilir! Bozkırlar bizimkilerle doludur, her gördüğün tepeciğin ardında Kazak vardır," diye cevap verdiği o kötü zamanlarda ortaya çıkabilecek yaradılışta insanlardan biriydi. Rus gücünün olağanüstü bir sonucuydu bu: Felaketler halkın bağrından alevlerle çıkarmıştı onu. Köpek bakıcılarıyla, avcılarla dolu, birbirleriyle kavga edip duran, birbirlerinden kasaba alıp veren küçük prensliklerin yerini Hıristiyanlık düşmanlarına karşı beslenen genel nefretin birleştirdiği Kazak ordugâhları, toplulukları almıştı. Kazakların bu bitmez tükenmez mücadelesinin, huzursuz yaşamının Avrupa'yı (onu yok etmek amacıyla) art arda gelen saldırılardan kurtardığını tarihten herkes bilir. Bu geniş topraklardaki Rus prensliklerinin yerini alan Leh kralları, dağınık ve küçük olsalar da bu Kazak topluluklarının önemini ve böyle bir tampon bölgenin değerini anlamakta gecikmemişlerdi. Bu yüzden pohpohluyorlardı onları, bu oluşumu destekliyorlardı. Kazakların arasından seçilmiş atamanlar köyleri, kasabaları toplayıp alaylara bağlamışlardı. Düzenli bir ordu

oluşturmuyordu bu alaylar. Hepsini bir arada gören olmamıştı. Ama bir savaş durumu ortaya çıkıp seferberlik başlayınca, sekiz gün içinde (daha fazla değil) her Kazak erkeği silahlarını kuşanıyor, Leh kralının vereceği beş on rublelik altını almak için atına atlıyordu. Öyle ki, hiçbir askere alma yöntemi iki haftada böyle bir orduyu toplayamazdı. Savaş bitince savaşçı Kazaklar çayırlarına, tarlalarına, Dinyeper'deki taşıma işlerine döner, balık tutar, alışveriş yapar, bira mayalar, yine özgür birer Kazak olurdu. Yabancılar onların bu olağanüstü becerilerine baktıkça şaşar kalırdı. Bir Kazak'ın bilmediği meslek yoktu: İmbikten içki çeker, araba onarır, barut öğütür, demircilik, çilingirlik yapar, bütün bunların yanında, ancak bir Rus'un becereceği gibi, gezer tozar, yer içerdi de. Aynı anda bunların hepsini becerirdi bir Kazak. Savaş zamanı orduya katılmak zorunda olan Kazaklardan başka, gerektiğinde çok sayıda gönüllü de toplanabilirdi: Bunun için bir Kazak piyade yüzbaşısının pazarlarda, köy alanlarında, küçük mahallelerde dolaşması, arabasının üzerine çıkıp şöyle bağırması yeterliydi: "Hey, siz sarhoşlar, içkiciler! Bira mayaladığınız da, soba diplerinde pineklediğiniz de, yağlı bedenlerinizle sineklerin karnını doyurduğunuz da yeter artık! Hadi yürüyün er meydanına, şan şöhret kazanmaya! Hey, siz buğday arpa ekiciler, koyun güdücüler, karı düşkünleri! Karasaban arkasında yürüdüğünüz yeter, sarı çizmelerinizi çamurlatmanız da, kadınlarla yatıp kalkarak yiğitliğinizi tükettiğiniz de yeter! Şimdi Kazak şanını yüceltmenin zamanı!" Bu sözler kuru odunlara düşmüş kıvılcım etkisi yapardı. Tarlasını süren Kazak karasabanını bırakır, bira mayalayanı ve votka çekeni fıçısını bir kenara atar, teknesini parçalar, zanaatkârı ve esnafı mesleğine de, dükkânına da boş verir, evindeki kabını kaçağını bile kırar dökerdi. Herkes atına atlar yollara düşerdi. Sözün kısası, Rus doğası olanca gücüyle, enginliğiyle gösterirdi kendini.

Taras eski, önemli albaylardan biriydi: Her şeyiyle tehlike için yaratılmıştı ve kişiliğinin sarsılmaz doğruluğuyla ün salmıştı. O zamanlar Polonya'nın etkisi Rus soyluları üzerinde yeni yeni kendini göstermeye başlamıştı. Çoğu Rus soylusu Leh gelenek göreneklerini benimsiyor, lüks bir yaşam sürüyor, gösterişli uşaklar, doğanlar, köpek bakıcıları besliyor, şölenler veriyor, kendilerine saray gibi evler yaptırıyordu. Bunlar Taras'a göre şeyler değildi. O Kazakların sade yaşam biçimini seviyordu ve Varşova'ya özenen arkadaşlarıyla sık sık tartışıyor, onları Leh soylularının uşakları olmakla suçluyordu. Kendini Ortodoks dininin yılmaz ve yasal savunucusu sayardı. Vergi memurlarının baskısından veya hane başına

alınan vergilerin artırılmasından yakınan köylere kimseye sormadan girerdi. Kazaklarıyla gerekeni yapardı orada. Onun için özellikle şu üç durumda kılıca sarılmak gerekirdi: Polis komiserleri atamanlara şöyle veya böyle saygısızlık ederler, onların karşısında şapka çıkarmazlarsa, biri Ortodokslukla alay eder, atalardan kalma töreye uymazsa ve nihayet düşman dinsizler ve Türklerse... Bulba Hıristiyanlığın onuru için her durumda onlara karşı silaha sarılmanın zorunlu olduğu düşünürdü.

Daha şimdiden, iki oğluyla ordugâha vardıklarında onları cenklerde çelikleşmiş eski arkadaşlarına göstererek, "Bakın ne yaman yiğitler getirdim size!" diyeceğini, bir yiğit için en önemli özellik saydığı savaş eğitiminde ve içki içmede gösterecekleri başarıyı izleyeceğini düşünürken içi içine sığmıyordu. Önce yalnız göndermeyi düşünecek olmuştu onları. Ama onların dinçliğini, diriliğini, boyu posunu, gücü kuvvetini görünce savaşçı ruhu kabarmış ve ortada inadından başka hiçbir neden yokken, ertesi gün onlarla birlikte gitmeye karar vermişti. Sağa sola koşturup durmuş, emirler vermiş, atları ve yiğit oğulları için koşumları kendi seçmiş, sık sık bir at ahırına, bir ambara koşmuş, yanlarına alacağı uşakları ayırmıştı. Yüzbaşı Tovkaç'a yetkilerini devretmiş, ordugâhtan haber yollarsa alayı toplayıp hemen yola çıkmasını emretmişti. Gerçi çok neşeliydi ve hâlâ çakırkeyifti, ama yine de hiçbir şeyi unutmuyordu. Atlara su verilmesini, yemliklerinin en iri, iyi buğdayla doldurulmasını söylemeyi bile unutmamıştı. Koşturmaktan yorgun argın dönmüştü eve.

— Evet çocuklar, şimdi yatmamız gerek. Yarın kaderde ne varsa o olur! Kadın, sen döşek falan serme bize! Yatak istemeyiz. Avluda yatacağız biz.

Ortalık daha yeni kararmıştı, ama Bulba erken yatmayı severdi. Bir kilimin üzerine uzandı, gece serin olduğu için (Bulba evdeyken kalın örtünüp uyumayı severdi) koyun kürkü gocuğunu üzerine çekti. Çok geçmeden horlamaya başladı, avluda yatanların hepsi onu izledi. Avlunun her köşesinden horlama sesi geliyordu. Küçük beylerin gelişi onuruna en çok o içtiği için herkesten önce bekçi sızmıştı.

Yalnızca dertli ana uyumuyordu. Yan yana yatan biricik oğullarının başucunda oturmuş, gözyaşlarıyla ıslatarak onların sağlıklı, gelişigüzel karışmış, kıvırcık saçlarını tarakla tarıyordu. Oğullarına bakışı derin duygularla, sevgiyle yüklüydü, bütün benliği vardı bu bakışında. Bakmaya doyamıyordu onlara. Kendi sütüyle beslemişti onları, kendi büyütmüştü, sevgiyle yetiştirmişti. Ama şimdi elinden uçup gidiyorlardı. Doya doya göremeyecekti onları. "Yavrularım, sevgili oğullarım! Neler gelecek

başınıza? Neler bekliyor sizi?" Böyle söylerken, bir zamanlar güzel olan yüzünü kaplamış kırışıklardan gözyaşları süzülüyordu. Gerçekten de, o çetin zamanların her kadını gibi, acınacak bir durumdaydı. Çok kısa bir zaman, yalnızca ilk gençlik yıllarının o coşkun günlerinde yaşamıştı aşkı, ama gönlünü çelen o sert erkek kılıcı için, arkadaşları için, içip eğlenmek için bir kenara atmıştı onu. Yılda iki üç gün görüyordu kocasını, Bulba sonra birkaç yıl kayıplara karışıyordu. Hem bir arada oldukları zamanlar da kadıncağızın hayatına hayat mı denirdi? Aralıksız sövgülere, hatta dayağa katlanmak zorunda kalırdı. Kocasının okşamaları da yalnızca ona acıdığındandı. Zaporojye yaşamının sert damgasını vurduğu, kadınlardan uzak bu savaşçılar topluluğunda kadın tuhaf bir varlık gibiydi. Her kadın gibi onun da gençliği mutluluktan uzak, göz açıp kapayana kadar geçip gitmiş, güzelim körpe yanakları da, göğüsleri de öpülüp okşanmadan solmuş, zamanından önce buruşmuştu. Bütün sevgisi, duyguları, şefkat ve tutku dolu kadın ruhunda olan her şeyi yalnızca analık duygusuna dönüşmüştü. Bir bozkır martısının yavrularına yaptığı gibi tutkuyla, heyecanla, gözyaşlarıyla oğullarının çevresinde dönüp durmaya başlamıştı. Çocuklarını, sevgili çocuklarını ondan alıyorlardı. Bir daha göremeyecekti onları! Kim bilir, belki de ilk çarpışmada Tatarlar ikisinin de başını uçuracak, bir kenara atılmış cesetlerini yırtıcı kuşlar gagalarken o çocuklarının nerede yattıklarını bile bilmeyecekti! Oysa onların bir damla kanı için damarlarındaki tüm kanı verirdi. Önüne geçilmez uyku oğullarının gözkapaklarını kapatırken yaşlı kadın hıçkırarak ağlıyor, içinden şöyle geçiriyordu: "Bulba yarın sabah uyandığında belki iki güncük erteler yola çıkmayı, çok içtiği için hemen yola çıkmaya karar vermiş olabilir."

Tepeye çıkmış ay uyuyanlarla dolu avluyu, sık bir küme oluşturmuş söğüt ağaçlarını, avlunun çevresindeki çiti saran yabanotlarını uzun zamandır aydınlatmaktaydı. Yaşlı kadın hâlâ gözlerini onlardan bir an ayırmadan sevgili oğullarının başucunda oturuyordu. Uyumayı düşündüğü yoktu. Günün doğmak üzere olduğunu hisseden atlar yem yemeyi bırakmış, otların üzerine uzanmıştı. Söğütlerin tepelerinde yapraklar hışırdamaya başlamış, bu hışırtı yavaş yavaş en alt yapraklara kadar ulaşmıştı. Yaşlı kadın gün ağarana kadar öyle oturdu. Hiç yorulmamıştı, için için gecenin olabildiğince uzamasını istiyordu. Bozkırdan doğru bir tayın çınlayan kişnemesi geldi. Ufukta kırmızı çizgiler belirdi.

Bulba birden uyanıp yattığı yerden ayağa fırladı. Dün akşam verdiği emirlerin hepsini çok iyi anımsıyordu.

— Hadi çocuklar, uyuduğunuz yeter! Vakit geldi, yola çıkıyoruz! Atların suyunu verin! Benim kocakarı nerede? (Karısından her zaman böyle söz ederdi.) Hadi kocakarı, elini çabuk tut, kahvaltı hazırla bize: Uzun bir yol var önümüzde!

Son umudunun da boşa çıktığını anlayan zavallı yaşlı kadın, üzüntü içinde ayaklarını sürüyerek eve yürüdü. O, gözlerinden yaşlar akarak kahvaltı hazırlarken Bulba her yana emirler yağdırıyor, at ahırında koşturuyor, oğulları için en iyi donanımları kendi seçiyordu. Papaz okulu öğrencileri hemen değişivermişlerdi: Çamurlu çizmelerinin yerini gümüş mahmuzlu kırmızı maroken çizmeler almıştı. Karadeniz kadar geniş, kat kat kıvrımlı ve büzgülü şalvarları altın sırmalı uçkurla bağlanmış, uçkurlara uzun, ucu püsküllü kayışlar, bunlara da tütün için ufak avadanlıklar takılmıştı. Ateş kırmızısı parlak kumaştan cepkenlerinin üzerine sırmalı kemer kuşanmışlar, işlemeli Türk tabancalarını kemerlerinin arasına sokmuşlardı. Kılıçları çizmelerine çarptıkça şangırdıyordu. Delikanlıların güneşte henüz iyice yanmamış yüzleri şimdi daha bir güzel, aydınlıktı. Yeni bitmiş simsiyah bıyıkları yüzlerinin beyazlığını ve gençliklerinin sağlıklı, güçlü rengini daha belirginleştiriyordu. Tepesi altın işlemeli koyun kürkü siyah kalpaklarıyla çok yakışıklıydılar. Zavallı anneleri onları böyle görünce hiçbir şey söyleyemedi, gözleri dolu dolu oldu.

Sonunda Bulba'nın sesi duyuldu:

— Evet oğullarım, her şey tamam! Boşuna oyalanmayalım! Şimdi, Hıristiyanlığın gereği, yola çıkmadan önce yere diz çökmeliyiz.

Herkes, kapının önünde saygıyla dikilen uşaklar bile diz çöktü.

Bulba:

— Anneleri, hadi kutsa şimdi çocuklarını! dedi. Kahramanca savaşmaları, ulusumuzun onurunu her zaman yüceltmeleri, dinimizi her zaman savunmaları için dua et. Yoksa cenk alanında ölsün gitsinler! Annenizin yanına gidin çocuklar: Ana duası karada da, denizde de kurtarır sizi.

Her anne gibi, güçsüz anneleri kucakladı onları, küçük iki tasvir çıkardı, hıçkıra hıçkıra ağlayarak boyunlarına astı.

— Korusun sizi... Tanrımızın anası... Unutmayın çocuklarım, ananız... Hiç değilse arada bir haber yollayın...

Daha fazla konuşamadı.

Bulba:

— Hadi gidelim çocuklar, dedi.

Eyerlenmiş atlar kapıda hazır bekliyordu. Bulba kendi atı Şeytan'ın üzerine atladı. Hayvan yüz otuz beş kiloluk korkunç ağırlığı üzerinde hissedince dehşetle irkildi. Taras olağanüstü ağır ve şişmandı.

Anneleri oğullarının da atlara bindiğini görünce yüzünde daha bir duygulu ifade olan küçük oğlunun yanına koştu. Üzengisini yakalayıp eyere iyice yapıştırdı yüzünü, gözlerinde büyük bir hüzünle öyle kaldı. Güçlü kuvvetli iki Kazak usulca tuttu onu, eve götürdü. Atlılar avlu kapısından çıktıklarında yaşlı kadın yaşından beklenmeyen bir yabani keçi çevikliğiyle, inanılmaz bir güçle kurtuldu Kazakların elinden, oğullarından birinin atını yakalayıp durdurdu, kendinde değilmiş gibi çılgınca kucakladı onu. Tekrar tutup geri götürdüler kendisini.

Genç Kazaklar atlarının üzerinde dalgın, üzgün giderlerken, yine onlar gibi üzgün olan babalarından (gerçi Bulba gizliyordu üzgün olduğunu) çekindikleri için gözyaşlarını tutuyorlardı. Kapalı bir gündü. Yeşillikler canlıydı. Kuşlar karşılıklı atışıyormuş gibi cıvıldaşıyordu. Bir süre gittikten sonra iki kardeş dönüp arkaya baktılar. Evleri toprağa batmıştı sanki, gösterişsiz evlerinin yalnızca bacaları ile bir zamanlar sincaplar gibi tırmandıkları ağaçların tepeleri görünüyordu. Şimdi dümdüz bir çayır uzanıyordu önlerinde: Bu çayır geçmiş yıllarını (çiğ düşmüş otları arasında oynadıkları günlerden, çevik ayaklarıyla çayırda korku içinde hızla onlara doğru koşan kara gözlü Kazak kızlarını bekledikleri günlere kadar) bütün geçmiş yıllarını hatırlatıyordu onlara. İşte, kuyunun üzerindeki, tepesine araba tekerleği bağlı direk tek başına yükseliyor gökyüzüne. Atlıların geride bıraktıkları ova şimdi bir tepecik gibi görünüyor, arkasında her şeyi saklıyordu. Elveda çocukluk, elveda oyunlar, her şeye, her şeye elveda!

II

Üç atlı hiç konuşmadan gidiyorlardı. Yaşlı Taras geçmişi düşünüyordu: Gençliğini, o yıllarını, ömür boyu genç kalmak isteyen her Kazak'ın özlemle andığı, geride bıraktığı, gelip geçmiş o yıllarını. Ordugâhta eski silah arkadaşlarından kimlerle karşılaşacağını düşünüyordu. Kimlerin öldüğünü, kimlerin kaldığını anımsamaya çalışıyordu. Gözleri sessizce yaşla doluyordu, ak perçemli başı kederle öne eğikti.

Oğulları bambaşka şeyler düşünüyorlardı. Ama burada onun oğullarından biraz daha ayrıntılı söz etmemiz gerekiyor. On iki yılında Kiev papaz okuluna yollamışlardı onları. Çünkü o zamanın ileri gelenleri, öğrendiklerini daha sonra unutup gideceklerini çok iyi bilseler de çocuklarının öğrenim görmelerini bir zorunluluk sayardı. Yatılı okulda okuyan her çocuk gibi iki kardeş de o zamanlar yabaniydi, özgür bir çocuklukları olmuştu. Ama okulda genellikle biraz törpülenirler, bir süre sonra birbirine benzer olmalarını sağlayan ortak birtakım nitelikler kazanırlardı. Büyük oğlan Ostap daha ilk yıl okuldan kaçmakla başlamıştı işe. Her seferinde yakalayıp geri getirdiler, fena halde kırbaçladılar, kitabın başına oturttular. Alfabe kitabını dört kez toprağa gömdü, dört kez de acımasızca dayak yedi. Yenisini alıp koydular önüne. Ama hiç kuşku yok (babası gelip bağırıp çağırarak, yirmi yıl çıkmamak üzere onu manastıra tıkacağını söylemeseydi, akademide bütün derslerde başarılı olmazsa Zaporojye'yi ömür boyu göremeyeceğine yemin etmeseydi) beşinci kez de yapardı aynı şeyi. İlginçtir, okuryazarlığı aşağılayan, daha önce gördüğümüz gibi, oğullarına öğrenime boş vermelerini söyleyen aynı Taras Bulba'ydı bunu yapan. Bu olaydan sonra Ostap hiç hoşlanmadığı, sıkıcı bulduğu kitabının başına olağanüstü bir gayretle oturdu ve çok geçmeden en iyi öğrencilerin arasına girdi. O günlerin öğrenimi yaşam biçimiyle taban tabana zıttı: Skolastikle, gramerle, güzel konuşmayla, mantıkla ilgili incelikler zamanın gerçekleriyle uyuşmuyor ve yaşamda hiç mi hiç kullanılmıyorlardı. Okullarda öğrenilenler günlük yaşamda (az da olsa skolastik olanlar bile) hiç kullanılmıyordu. Zamanın bilim adamları ise ötekilerden de cahildi, çünkü yaşam deneyiminden bütünüyle yoksundular. Bunun yanında devletin bu yatılı okulları, oralarda okuyan bu güçlü kuvvetli, sağlıklı gençlerin oluşturduğu muazzam öğrenci kalabalığına öğrenimlerinin dışında bambaşka şeyler veriyordu. Kimi zaman kötü

yönetim, kimi zaman aç bırakma cezası, kimi zaman gençlerin sağlıklı, sağlam bedenlerinin onlarda uyandırdığı birçok gereksinim... bütün bunlar bir araya geldiğinde gençlerde daha sonra Zaporojye'de gelişecek becerilerin doğmasına neden oluyordu. Karnı aç yatılı okul öğrencileri Kiev sokaklarında cirit atıyor, insanları dikkatli olmak zorunda bırakıyorlardı. Pazaryerinde sergilerinin başında oturan kadınlar bir öğrenci görür görmez, anne kartalın yavrularını kanatlarının altına aldığı gibi, hemen tezgâhlarındaki çöreklerinin, simitlerinin, kabak çekirdeklerinin üzerine kapanıyorlardı. Çarşı pazarda okul arkadaşlarını denetlemekle görevli öğrencilerin şalvarlarında öylesine korkunç cepler vardı ki, bir an dalan kadın satıcıların tezgâhlarında ne var ne yok, hepsini yutardı. Yatılı öğrenciler bambaşka bir dünyanın insanlarıydı sanki: Rus ve Leh soylularından oluşan yüksek sınıfın arasına sokmazlardı onları. Başkan Adam Kisel bile, akademiyi himaye etmesine karşın, kendi çevresine öğrencilerin girmesine izin vermez, onlara karşı daha sert davranılması gerektiğini söylerdi. Aslında bunu söylemesinin hiç gereği de yoktu. Çünkü okul yöneticisi de, papaz öğretmenler de söğüt sopasını ve kırbacı esirgemezlerdi sırtlarından. Ayrıca, seçilmiş öğrenci başkanların yardımcıları bile kendi sınıf arkadaşlarını çoğu zaman öyle acımasızca kırbaçlarlardı ki, zavallılar birkaç hafta şalvarlarının üzerinden kaba etlerini ovalayıp dururlardı. Ama çoğu pek umursamazdı bunu, yedikleri kırbaç gırtlak yakan biberli güzel bir votka gibi gelirdi onlara, bazıları ise bitmek tükenmek bilmez bu dayaktan sonunda bıkardı, yolu bulabilirlerse ve tekrar yakalanmazlarsa, Zaporojye'ye kaçarlardı. Ostap Bulba mantık dersine, hatta din dersine büyük bir gayretle çalışmaya başlamasına karşın, acımasız sopadan yine de kurtulamıyordu. Hiç kuşku yok, bütün bunlar onun karakterini katılaştırıyor, Kazaklara özgü o sertliği kazanmasına yardım ediyordu. Ostap her zaman en iyi arkadaşlardan biri olarak biliniyordu. Çılgınca işler yapmakta (birinin bahçesini veya bostanını talan etmekte) arkadaşlarına elebaşılık ettiği pek seyrek oluyordu. Ama girişimci bir öğrencinin yanında en önde olanların başında yine de o geliyordu ve ne olursa olsun, arkadaşlarını hiçbir zaman ele vermiyordu. Ne sopa ne de kamçı yaptırabiliyordu ona bunu. Dövüş ve yiyip içmek, eğlenmek gibi işler dışında her şeye karşı son derece soğuktu. Hiç değilse, bunların dışında hemen hiçbir şeye takmazdı kafasını. Arkadaşlarına karşı içtendi. Onun içtenliği, dostluğu ancak bu yaradılışta birinde ve o günlerde olabilecek

türdendi. Zavallı annesinin gözyaşları duygulandırmıştı onu. Onu üzen, düşüncelere dalıp başının önüne düşmesine neden olan da yalnızca buydu.

Küçük kardeşi Andri'nin daha canlı, daha gelişmiş bir kişiliği vardı. Derslerinde (genellikle sağlam ve güçlü kişiliği olan insanlarda olduğu gibi) daha istekli ve dikkatliydi. Ağabeyinden daha yaratıcıydı. Tehlikeli işlerde sık sık elebaşılık yapar; bazen de işlek zekâsıyla cezadan kurtulmayı başarabilirdi. Oysa ağabeyi Ostap bağışlanması için yalvarıp yakarmadan hemen cüppesini çıkarır, yere uzanırdı. O da başarılı olmak için yanıp tutuşurdu, ama öte yandan ruhu bambaşka duygulara da açıktı. On sekizine bastığında içinde aşk ateşi tutuşmaya başlamıştı. Ateşli hayallerini kadınlar süslüyordu. Felsefe derslerinde sürekli taptaze, kara gözlü, zarif kadınları düşünüyordu. Onların ışıltılı, yumuşak memeleri, zarif, nefis, çıplak kolları gitmiyordu gözünün önünden. Bakir, aynı zamanda sağlıklı bedenlerini saran giysileri hayallerinde anlatılmaz bir şehvet duygusuyla yaşıyordu. Genç, tutkulu ruhundaki bu çalkantıları arkadaşlarından özenle gizliyordu. Çünkü o çağlarda bir Kazak'ın savaşa katılmadan kadınları ve aşkı düşünmesi utanılacak bir şeydi. Son yıllarda tehlikeli işlerde arkadaşlarına elebaşılık etmeyi bırakmıştı. Sık sık Kiev'in vişne ağaçlarıyla kaplı ıssız mahallelerinde, sokağa bakan tek katlı küçük, şirin evlerin arasında yalnız başına dolaşıyordu. Arada (şimdilerde Küçük Rusyalılarla Lehlerin oturdukları, güzel evlerin bulunduğu) aristokratlar sokağına (eski Kiev mahallesine) gittiği de oluyordu. Bir gün düşüncelere dalmış, sokakta yürürken bir Leh beyinin arabası az kaldı çarpacaktı ona. Arabacı yerinde oturan korkunç bıyıklı adam kırbacını oldukça hızlı indirmişti sırtına. Genç öğrenci çok öfkelenmiş, çılgın bir cesaretle arabanın arka tekerleğine güçlü elleriyle yapışmış, arabayı durdurmuştu. Sürücü başının belaya gireceğinden korkup atları kırbaçlamış, araba hareket edince, şansından tekerleği zamanında bırakmayı başaran Andri yüzükoyun çamurun içine kapaklanmıştı. Tepesinde çın çın öten neşeli bir kahkaha duyunca başını kaldırıp bakmış, pencerede o güne kadar görmediği kadar güzel bir kız görmüştü: Simsiyah gözleri vardı kızın, sabah güneşinin vurduğu kar beyazı yüzü pespembe, ışıl ışıldı. Çok içten gülüyor ve bu gülüşü göz kamaştıran güzelliğine çok daha ışıltılı bir güç katıyordu. Andri şaşkın, donup kalmıştı. Yüzündeki çamuru dalgın dalgın silerken (bu arada çamuru daha da bulaştırıyordu yüzüne) kendinde değilmiş gibi bakıyordu kıza. Kimdi acaba bu dilber? Avlu kapısında toplanmış, bandura çalan bir genci dinlemekte olan şatafatlı giyim kuşamlı uşaklara soracak olmuştu. Ama onun çamurlu

yüzünü gören uşaklar kahkahalarla gülmeye başlamış, cevap bile vermemişlerdi. Andri sonunda o güzelin bir süreliğine Kiev'e gelmiş Koven Voyvodası'nın kızı olduğunu öğrenmeyi başarmıştı. O gece, yalnızca yatılı okul öğrencilerine özgü bir cesaretle duvarı aşıp evin bahçesine atlamış, dalları evin çatısına uzanan bir ağaca tırmanmış, ağaçtan çatıya atlamış ve şöminenin bacasından, o sırada mumun karşısında oturmuş, kulaklarındaki değerli küpelerini çıkarmakta olan güzel kızın doğrudan yatak odasına inmişti. Birden karşısında hiç tanımadığı birini görünce Leh dilber öylesine korkmuştu ki, ağzını açıp bir şey söyleyememişti. Ama öğrencinin başı önünde, çekingenliğinden elini kolunu sallamaya bile cesaret edemeden öyle durduğunu görüp, onun çamura yüzükoyun kapaklanan öğrenci olduğunu anımsayınca kendini tutamamış, yine gülmeye başlamıştı. Andri'nin yüzünde korkulacak bir ifade yoktu: Çok güzel bir yüzü vardı. Kız yürekten gülüyordu. Uzun süre eğlendi onunla. Her Leh güzeli gibi hoppaydı kız. Ne var ki gözlerinin, o harika güzel gözlerinin, yakıcı, ışıl ışıl gözlerinin bakışları sonsuzluk gibi derindi. Rahat tavırlarla Andri'nin yanına geldi, başındaki ışıl ışıl tacı çıkarıp onun başına koyarken, küpelerini kulaklarına takarken, altın işlemeli fistolu tül atkısını omuzlarına atarken öğrenci elini kolunu kıpırdatamıyor, kendini çuvala sokulmuş, sıkı sıkı bağlanmış gibi hissediyordu. Kız süslüyordu, hoppa Leh kızlarının belirgin özelliği olan çocukça bir şımarıklıkla kılıktan kılığa sokuyordu onu. Bütün bunlar zavallı öğrenciyi daha da şaşırtıyor, mahcup ediyordu. Ağzı açık, kıpırdamadan kızın göz kamaştıran gözlerine bakarken gülünç bir görünümü vardı. Tam o anda birisinin kapıyı tıklatması üzerine kız korkuya kapıldı. Öğrencinin karyolanın altına saklanmasını söyledi. Ancak ilk heyecanı geçtikten sonra köle Tatar kızlardan olan oda hizmetçisine seslendi ve öğrenciyi dikkatlice bahçeye çıkarmasını, bahçe duvarının üzerinden yolcu etmesini söyledi. Ne var ki, öğrenci bahçe duvarını aşarken bu kez o kadar şanslı değildi: Uyanan bekçi bacaklarından yakalamıştı onu ve toplanan uşaklardan, hızlı bacakları onu kurtarıncaya kadar sokakta uzun süre sopa yemişti. Ordu komutanının çok sayıda uşağı olduğu için bu olaydan sonra o evin önünden geçmesi son derece tehlikeliydi. Bir kez de Leh Katolik kilisesinde karşılaşmıştı o kızla: Kız fark etmişti onu, çok eski bir tanıdığıymış gibi tatlı tatlı gülümsemişti ona. Andri bir kez de şöyle uzaktan görmüştü onu, kısa bir süre sonra da Koven Voyvodası kentten ayrılmıştı. Evin penceresinde ablak bir yüz vardı artık. Andri başı önünde,

gözlerini atın yelesine dikmiş, dalgın dalgın giderken bunları düşünüyordu işte.

Bu arada step onları çoktan yemyeşil koynuna almıştı. Yüksek otların içinde görünmez olmuşlardı. Otların tepelerinde yalnızca Kazakların siyah kalpakları arada bir görünüp kayboluyordu.

Sonunda daldığı düşüncelerden ayıldı Bulba:

— Eee! dedi. Ne o çocuklar, sesiniz soluğunuz çıkmıyor? Keşişlerden farkınız yok! Hadi, düşünmeyi bırakalım artık! Yakın çubuğunuzu, hep birlikte tüttürelim, dehleyelim atlarımızı, öyle gidelim ki, kuşlar yetişemesin arkamızdan!

Atlarının üzerine eğilen Kazaklar otların arasında görünmez oldular. Artık siyah kalpakları da görünmüyordu. Hızla ilerledikleri yalnızca yatan otlardan belliydi.

Güneş masmavi gökyüzünde uzun zamandır parlamakta ve hayat veren sıcak ışıklarıyla bozkırı yıkamaktaydı. Kazakların ruhlarındaki bulanık ve uykulu her şey bir anda yok olup gitmişti. Yürekleri kuşlar gibi kanat çırpmaya başlamıştı.

Bozkır giderek daha da güzelleşiyordu. Şimdilerde Yeni Rusya diye adlandırılan güney bölgesi o zamanlar ta Karadeniz'e kadar uzanan yemyeşil, bakir, bomboş topraklardı. Yabani otların o uçsuz bucaksız dünyasından karasaban hiç geçmemişti. Yalnızca, ormana gizlendikleri gibi o dünyanın içine gizlenen atlar çiğnemişlerdi oraları. Dünyada buralardan güzel bir yer olamazdı. Toprağın yüzeyi çeşit çeşit milyonlarca çiçeğin fışkırdığı altın yeşili bir okyanusu andırıyordu. Otların uzun ince bedenlerinin arasından mavi, yeşil, mor peygamber çiçekleri görünüyor, sarı yapraklı bir ağaç piramit biçimi tepesiyle otların arasından sıçramışçasına yükseliyor, beyaz yoncalar şemsiyeyi andıran şapkalarıyla yüzeyde görünüyor, Tanrı bilir, yolu buraya nereden düşmüş bir buğday bu kalabalıkta başak vermeye çalışıyordu. Onların ince sapları arasında keklikler boyunlarını dikmiş dolaşıyordu. Binlerce kuşun cıvıltısı doldurmuştu havayı. Gökyüzünde atmacalar kanatlarını çırpmadan hareketsiz süzülüyor, gözlerini dikmiş, otların arasını kolluyorlardı. Yabani bir kaz sürüsünün çığlıkları geliyordu uzaklardaki bir gölden. Bir martı otların arasından ölçülü kanat çırpışıyla gökyüzünün maviliğinde yıkanarak yükseliyordu. İşte yükseklerde kayboldu artık, ancak siyah bir nokta gibi görünüyor. Ama kanat çırparak döndü şimdi, güneşin altında pırıl pırıl görünüyor... Ah bozkırlar, ah kör olası bozkırlar, ne güzelsiniz!..

Bizim yolcular yalnızca birkaç dakikalığına, o da öğle yemeklerini yemek için mola veriyorlardı. Beraberlerindeki on Kazaklık müfreze hemen atlarından iniyor, votka fıçılarını, tabak yerine kullandıkları su kabaklarını çözüp alıyorlardı. Yedikleri yalnızca domuz yağıyla ekmek veya yağda kızartılmış pideydi. Taras yolda çok içmeye izin vermediği için güç toplamak amacıyla ancak birer kadeh içiyorlar, sonra akşama kadar bir daha durmuyorlardı. Ortalık kararırken bozkırın görünümü bambaşka oluyor, tümden değişiyordu. Ufka kadar uzanan renk cümbüşü bozkır, güneşin son ışıkları altında yavaşça kararıyor, öyle ki, yeşil bir karanlığın bozkırın üzerine çöküşü, sanki üzerinde dolaştığı gözle görülüyordu. Buharlaşma daha yoğun devam ediyor, her çiçek, her ot hoş kokusunu havaya salıyor, bütün bozkırın üzerine mis gibi bir koku çöküyordu. Koyu lacivert gökyüzünde dev bir fırçayla gelişigüzel çizilmiş gibi altın rengi, pembe geniş şeritler beliriyordu. Arada bir hafif, şeffaf bulut kümeleri görünüyordu. Ve deniz dalgaları gibi baştan çıkarıcı, taptaze bir esinti otların tepesinde oynaşıyor, Kazakların yanaklarını okşuyordu. Gündüzün müziği değişiyor, yerini başka bir müzik alıyordu. Alacalı tarlafareleri deliklerinden çıkıyor, arka ayaklarının üzerinde yükselip, bozkırı çığlıklarıyla dolduruyorlardı. Çekirgelerin cır cır sesleri bastırıyordu onların sesini. Kimi zaman, uzak, yalnız bir gölden bir kuğu sesi geliyor, havada gümüş gibi dağılıyordu. Ortalık kararınca atlılar bozkırın ortasında duruyor, gecelemek için kendilerine bir yer seçiyor, ateş yakıyor, akdarı lapası pişirecekleri kazanı ateşe koyuyorlardı. Kazandan çıkan buhar havada dağılıyordu. Kazaklar akşam yemeklerini yedikten, ayaklarından bağladıkları atlarını çayıra saldıktan sonra gocuklarını altlarına alıp yatıyorlardı. Gökyüzündeki yıldızlar yukarıdan bakıyordu onlara. Kazaklar börtü böceğin çayırı dolduran seslerine, çıtırtısına, ıslığına, cızırtısına kulak veriyordu. Bütün bu sesler gecenin sessizliğinde yankılanıyor, tertemiz havada arınıyor ve uyumak üzere olan Kazaklara ninni gibi geliyordu. Kazaklardan biri yattığı yerden doğrulup bir an ayağa kalkacak olsaydı, çayırın ateşböcekleriyle boydan boya alev alev yandığını görürdü. Bazı yerlerde geceleri tarlalarda, nehir kıyılarında yakılan kuru kamışların ateşinin uzak kızıllığı vuruyordu gökyüzüne ve kuzeye doğru uçan kuğuların siyah dizisi ansızın parlak pembe bir renge bürünüyor, karanlık gökyüzünde kırmızı mendiller uçuyor gibi görünüyordu.

Atlıların yolculuğu tekdüze geçiyordu. Tek bir ağaç bile çıkmamıştı karşılarına. Hep aynı uçsuz bucaksız, engin, güzel bozkır. Arada bir sağ ya

da sol yanda, uzakta Dinyeper boyunca uzanan yalnız ormanların ağaçlarının tepeleri görünüyordu. Yalnızca bir kez Taras oğullarına uzakta, otların arasında beliren küçük, siyah bir noktayı göstererek şöyle demişti: "Bakın aslanlarım, bir Tatar at koşturuyor orada!" Bıyıklı küçük bir baş ufak gözlerini uzaktan onlara dikmiş, bir tazı gibi havayı koklamış, Kazakların on üç kişi olduklarını görünce dağ keçisi gibi bir anda gözden kayboluvermişti. Taras, "Bakın çocuklar," demişti, "bir Tatar'a yetişmeye kalkıştığınızda görürsünüz!.. Ne kadar koşturursanız koşturun, yetişemezsiniz ona! Onların atları benim Şeytan'dan bile hızlıdır." Taras bu arada bir yerlerde kendilerine pusu kurulmuş olabileceğini düşünerek önlem almaları gerektiğini de düşünmüyor değildi. Dinyeper'in küçük kollarından birine, Tatarka Irmağı'na kadar dörtnala gittiler, izlerini kaybettirmek için atlarıyla suya daldılar, uzun süre ırmakta yol aldılar. Ancak izlerinin bulunamayacağına emin olduklarında kıyıya çıkıp yollarına devam ettiler.

Üç gün sonra gidecekleri yere yaklaşmışlardı. Hava birden serinlemişti. Dinyeper'in yakınlarda olduğu hissediliyordu. İşte uzakta göründü Dinyeper, ufuktan koyu renk bir şerit gibi koptu. Dalgalarının serinliği Kazaklara kadar ulaşıyordu şimdi, sonra giderek yayıldı, yakına geldikçe büyüdü, görülebilen alanın yarısını kapladı. Burası, Dinyeper'in dik yatağını aştıktan sonra nihayet düze çıkıp sakin akmaya başladığı, alabildiğine özgür, deniz gibi uğuldadığı bölümüydü. Burada ırmağın ortalarındaki adalar onu kıyıdan daha da uzağa itiyor ve bu yüzden dalgaları herhangi bir kaya veya tümsekle karşılaşmadan kıyıya doğru uzuyordu. Kazaklar atlarından inip sala bindiler, üç saatlik bir yolculuktan sonra, sık sık yer değiştiren ordugâhın o sıralar bulunduğu Hortitsı adasının sahilindeydiler.

Bir grup kıyıda toplanmış, salcılarla tartışıyordu. Kazaklar atlarını hazırladı. Taras şöyle bir kuruldu, kuşağını iyice sıktıktan sonra mağrur bir tavırla bıyığını sıvazladı. Gençler de bir heyecan ve belirsiz bir haz içinde tepeden tırnağa çekidüzen verdiler kendilerine... sonra hep birlikte üç verst uzakta olan ordugâhın çevresindeki köylerden birine girdiler. Burada üzeri çimenle örtülü çukurlarda kurulmuş yirmi beş demirhaneden gelen elli demirci çekicinin sesi kulaklarını sağır etmişti. Güçlü kuvvetli deri işleyicileri sokak boyunca evlerinin önünde sundurmaların altında oturmuş, güçlü elleriyle öküz derisi ovalıyordu. Dükkân sahipleri önlerinde küme küme çakmaktaşı, sergilerinin başında çakmaktaşı öğütüyordu. Bir Ermeni değerli mendilleri yayıyor, bir Tatar şişe geçirdiği hamura bulanmış koyunu çeviriyordu. Bir Yahudi, başını öne doğru uzatmış, fıçıdan votka alıyordu.

İlk karşılaştıkları Kazak, kollarını bacaklarını açıp yolun ortasına boylu boyunca uzanmış uyuyan bir Zaporojyeli Kazak oldu. Taras Bulba durup, yerde yatan Kazak'a haz duyarak bakmaktan kendini alamadı. Atını durdurduktan sonra,

— Eh be, amma da yayılmış adam! dedi. Aman ne de mağrur yatış o öyle!

Gerçekten de görülmeye değer bir olaydı bu: Zaporojyeli, aslan gibi yayılmıştı yolun ortasına. Saçı kazıtılmış başının tepesindeki perçemi yarım arşınlık alanı göz alıcı biçimde kaplamıştı. Pahalı al çuhadan şalvarı hiç değer verilmediğini gösterircesine katrana bulanmıştı. Bulba yerde yatan Zaporojyeli Kazak'ı bir süre hazla izledikten sonra, mesleklerini ordugâh çevresinde yürüten zanaatçıların dükkânlarının ve ordugâhın çevresinde kurulmuş (eğlenmekten ve ateş etmekten başka becerileri olmayan Kazakların yiyecek ve giyecek gereksinimini karşılayan) panayırları andıracak biçimde her ulustan insanla dolu kalabalık sokakta sürdü atını.

Sonunda ordugâhın yakın bölgesini geçip, bazılarının önlerinde birer top olan, üzerleri çimenle, Tatarların deyimiyle, keçeyle kaplı, öncü birliklerin yapılarını gördüler. Burada ne bir çit, ne de yakın bölgedeki ahşap direkli sundurmaları olan alçak, küçük evler vardı. Kesinlikle bir nöbetçinin olmadığı küçük bir toprak tabya ile kütüklerle kapatılmış giriş buradakilerin ne denli kaygısız, rahat olduklarının göstergesiydi. Dişlerinin arasına çubuklarıyla yolun ortasına sere serpe uzanmış babayiğit birkaç Zaporojyeli oldukça kayıtsız baktılar onlara, kenara bile çekilmediler. Taras yanındakilerle birlikte onların arasından dikkatlice geçerken şöyle dedi: "Selam size yiğitler!" Zaporojyeliler, "Sizlere de selam!" diye karşılık verdiler. Çayır boydan boya öbek öbek Zaporojyeli doluydu. Yanık yüzlerinden cenklerde piştikleri, çok sıkıntılar çektikleri belliydi. Ordugâh burasıydı işte! Aslanlar gibi gözü pek, sağlam yapılı bütün o yiğitlerin hazır olduklarında baba evinden uçup geldikleri yuva burasıydı işte! Bütün Ukrayna'ya dağılan özgürlüğün, Kazaklık töresinin kaynağı!..

Bizim yolcular toplantıların yapıldığı geniş alana çıktı. Bir Zaporojyeli devrik büyük bir fıçının üzerine oturmuş, çıkardığı gömleğinin deliklerini hiç acele etmeden yamıyordu. Bu kez önlerine, kalpağını iyice yana yatırmış, elini kolunu sallayarak dans eden genç bir Zaporojyelinin çevresini almış çalgıcılar grubu çıktı. Avazı çıktığınca bağırıyordu dans eden genç: "Çalgıcılar, daha canlı çalın! Ortodoks Hıristiyanlardan votkayı esirgeme Foma!" Bir gözü mosmor Foma da kendisine uzatılan boşalmış

kocaman maşrapaları durmadan ağzına kadar dolduruyordu. Dans eden genç Zaporojyeli Kazakla birlikte dört ihtiyar bacaklarını ustaca kıvırarak oynuyor, tepelerindeki perçemler gibi birden yana savrularak, neredeyse çalgıcıların başlarından yükseğe sıçrıyor, sonra çömelip çiğnenmiş sert yeri topuklarıyla olanca güçleriyle dövüyorlardı. Toprak derinden uğulduyordu dört bir yanda, mahmuzların şangırtısı uzaklarda yankılanıyordu. Ama dans edenler arasında genç Kazak daha çok bağırıyor, herkesten daha yükseğe sıçrıyordu. Tepesindeki perçemi rüzgârda savruluyordu. Güçlü göğsü açıktaydı. Kalın kışlık gocuğu üzerindeydi ve buram buram terlemişti. Taras dayanamadı sonunda, "Hiç değilse gocuğunu çıkarsaydın! Baksana nasıl terlemişsin," dedi. Zaporojyeli bağırarak karşılık verdi ona: "Çıkaramam!" – "Neden çıkaramazsın?" – "Çıkaramam da onun için... çünkü şöyle bir huyum var: Üzerimden çıkardığım her şeyi içkiye veririm." Uzun zamandır bu gencin başında kalpağının da, kaftanın da, kuşağının da, boynunda işlemeli atkısının da olamadığı belliydi... Anlaşılan hepsi gereken yere gitmişti... Kalabalık giderek büyüyor, dansa başkaları da katılıyordu. Güçlü yaratıcılarına atfen Kazaçka denilen, dünyaca ünlü bu en çılgın, en hareketli dansı izlerken insanın içinin kabarmaması, coşmaması elde değildi.

Taras haykırdı:

— Ah, ah! Şu atım olmayacaktı ki! İnanın ben de koşar, dansa katılırdım!

Bu arada, yaptıkları hizmetlerle ordugâhta herkesin saygısını kazanmış, birçok kez atamanlık yapmış ağırbaşlı, perçemleri ağarmış yaşlı Kazaklar da kalabalığa katılmaya başlamıştı. Çok geçmeden Taras birçok tanıdığıyla karşılaştı. Ostap ile Andri yalnızca şöyle bağrışmalar duyuyorlardı: "Ah, sen misin Peçeritsa! Merhabalar Kozolup!" – "Hangi rüzgâr attı seni buralara Taras?" – "Senin yolun nasıl düştü buraya Doloto?" – "Merhaba Kirdyaga! Merhabalar Gustıy! Seni burada göreceğimi düşünebilir miydim Remen?" Doğu Rusya'nın özgür dünyasından gelmiş savaşçı yiğitler sarılıp öpüşüyordu. Bu arada durmadan soruyordu Taras Bulba: "Kasyan niçin yok? Borodavka nerede? Hani Koloper? Pidsışok'tan ne haber?" Ve yalnızca şöyle yanıtlar alıyordu: "Borodavka'yı Tolopan'da astılar. Koloper'in derisini Kizikirmen'de yüzdüler. Pidsışok'un kafasını bir fıçıya koyup tuzladılar ve Tsargrad'a yolladılar." Yaşlı Bulba bunları duyunca başını önüne eğdi, dalgın, "Yaman Kazaklardı!" diye mırıldandı.

III

Taras Bulba oğullarıyla birlikte yaklaşık bir haftadır ordugâhtaydı. Ostap ile Andri askeri eğitime pek katılmıyorlardı. Aslında ordugâhta askeri eğitimle uğraşarak zaman kaybetmek istenmez, gençlerin orada hiç eksik olmayan çatışma alanlarında savaş deneyimi kazanmaları ve pişmeleri istenirdi. Kazaklar boş zamanlarında askeri eğitimle uğraşmayı sıkıcı bulur, zamanlarını hedefe ok atma yarışmalarıyla, bazen de at yarışlarıyla veya bozkırlarda, çayırlarda yabani hayvan kovalamakla geçirmeyi yeğlerlerdi. Geri kalan zamanlarını ise yiğitlikleri, coşkun yaradılışları gereği, gönüllerince eğlenerek değerlendirirlerdi. Olağanüstü bir dünyaydı ordugâh. Gürültülü başlayan coşkulu, hiç bitmeyen eğlencelerin, ziyafetlerin düzenlendiği bir dünya... Bazı Kazaklar meslek sahibiydi, mesleklerini yürütürlerdi, bazılarının dükkânları bile vardı, ticaret yaparlardı. Ama büyük çoğunluğu, ceplerinde şıngırdayan bir şeyler varsa, yani savaş ganimetleri dükkân sahiplerinin veya meyhanecilerin eline geçmemişse, sabahtan akşama kadar gezip eğlenirdi. Onların bu hep birlikte eğlenmesinde büyüleyici bir şeyler vardı. Efkârdan içmiş sarhoşların eğlencesi değildi bu, alabildiğine neşeli, düpedüz çılgın bir eğlenceydi. Buraya gelen herkes önceki tüm düşüncelerini, tasalarını unutur, kafasından silip atardı. Şöyle söylenebilir, Kazak geçmişine boş verir, kendisi gibi, bu özgür dünyadan ve bu coşkun ruhundan başka kimi kimsesi de, evi barkı da, bir ailesi de olmayan arkadaşlarıyla eğlenmeye bırakırdı kendini. Bu, başka hiçbir kaynaktan doğamayacak o çılgın neşeye neden olurdu. Yere uzanmış, tembel tembel dinlenen arkadaşlar arasındaki konuşmalar kimi zaman öylesine komik, öylesine heyecanlı olurdu ki, bıyığını bile oynatmadan kıpırtısız yüz ifadesini koruyabilmesi için insanda Zaporojyeli bir Kazak'ın soğukkanlılığı olması gerekirdi. Güneyli Rusları öteki kardeşlerinden ayıran en belirgin fark şimdiye kadar bu olmuştur. Neşeleri sarhoş ve gürültülüydü ama, insanın kendini bıraktığı hüzünlü bir meyhane sarhoşluğu değildi bu, okul arkadaşlarının sıkı dostluğuydu. Fark yalnızca şundaydı: Emirle sırada oturup öğretmenin sıkıcı sözlerini dinlemektense, beş bin atlıyla birlikte akınlara katılıyorlar, okulun bahçesinde top oynamaktansa, Tatarların dörtnala kaçarken yalnızca başlarının göründüğü, yeşil sarıklı Türklerin yerlerinden kıpırdamadan sert bakışlarla onları izledikleri sınırsız bozkırlarda at koşturuyorlardı. Arada şu fark vardı:

Onları okullara toplayan zorlamaya boyun eğmek yerine, kendiliklerinden ana babalarını terk etmiş, baba evini arkalarında bırakıp buraya gelmişlerdi; boyunlarında hâlâ ip izi duranlar da buradaydı ve ölümün soluk yüzünü bekleyecek yerde burada hayatı her yönüyle tanıyorlardı; sonra buradakiler soylu bir töre gereği, ceplerinde para tutamazlardı; ayrıca buradakiler daha önceleri Yahudi tüccarların insafıyla ceplerinde kalan birkaç kapiğin büyük zenginlik sayan, ama bunların da düşmesinden hiç korkmadan ceplerini dışarı çıkarabilecek insanlardı. Okullarda kızılcık sopasına dayanamayıp kaçan öğrencilerin de, okulda bir şey öğrenemeyenlerin de hepsi buradaydı. Ne var ki, bunun yanında, Horatius'u, Çiçero'yu, Roma Cumhuriyeti'ni bilenler de yok değildi. Daha sonra kraliyet ordusunda büyük başarı sağlayacak çok sayıda subay da vardı burada; ayrıca mert bir erkeğe savaşmadan durmanın yakışmayacağı soylu inancına sahip, nerede olursa olsun, yeter ki katılabileceği bir savaş olsun, oraya koşmaya hazır deneyimli savaşçılar da vardı... Bu arada, daha sonra ordugâhta bulunduğunu, orada tam bir savaşçı olduğunu anlatarak övünmek amacıyla buraya gelenlerin sayısı da az değildi. Gerçekten, kimler yoktu ki burada? Özellikle, o çağın bir gereksinimiydi bu tuhaf ülke. Askerliğe düşkün olanlar da, altın kupalara, sırmalı giysilere, paraya, mala mülke düşkün olanlar da her zaman kendine göre bir iş bulabilirdi burada. Yalnız bir tek kadın düşkünleri aradığını bulamazdı, çünkü ordugâhın çevresindeki köylere tek kadın bile giremezdi.

Ordugâhta onca kalabalığın içinden kimsenin çıkıp onlara nereden geldiklerini, kimin nesi olduklarını, adlarını sormaması Ostap ile Andri'nin çok garibine gitmişti. Sanki birkaç saat önce ayrıldıkları evlerine dönmüşlerdi. Buraya gelen önce ordu atamanının yanına varırdı. Sorardı ona ataman:

— Merhaba! Ey! İsa'ya inanır mısın?

Yeni gelen:

— İnanırım! derdi.

— Kutsal üçlüye de inanır mısın?

— İnanırım!

— Kiliseye gider misin?

— Giderim!

— Öyleyse bir haç çıkar!

Yeni gelen haç çıkarırdı. O zaman:

— Pekâlâ, derdi ataman. Git bildiğin bir bölüğe katıl.

Bütün tören bu kadarla biterdi.

Ordugâhta herkes aynı kiliseye giderdi ve perhiz günlerinde perhiz yapmayı akıllarının ucundan bile geçirmeseler de herkes kanının son damlasına kadar kilisesini savunmaya hazırdı. Yalnızca, Kazakların pazarlık yapmayı sevmediğini, ellerini ceplerine sokup ne çıktıysa hepsini verdiklerini bilen para düşkünü Yahudiler, Ermeniler ve Tatarlar ordugâh çevresindeki köylerde yerleşmeyi ve ticaret yapmayı göze alabiliyordu. Bununla birlikte, bu paragöz bezirgânlar acınacak durumdaydı. Vezüv'ün eteklerinde yerleşmiş insanlar gibiydiler. Çünkü Zaporojyelilerde para sıkıntısı baş gösterdiğinde atılgan olanları saldırıp dükkânlarını dağıtıp yağmalıyordu. Ordugâh ayrı, bağımsız cumhuriyetlere benzeyen, daha çok da her gereksinimleri karşılanan öğrencilerin eğitim gördükleri yatılı okulları andıran altmışı aşkın bölükten oluşuyordu. Bu bölüklerde hiç kimse kendine bir şeyler edinmeye çalışmaz, hiçbir şeyle uğraşmazdı. Her şey bölük atamanındaydı ve bu yüzden de genellikle herkes "baba" derdi ona. Para da, giyecekler de ondaydı; yulaf, tahıl gibi bütün yiyeceklerden, hatta yakacaktan da o sorumluydu. Saklaması için parasını ona teslim eden de olurdu. Bölükler arasında sıkça anlaşmazlıklar çıkardı. Böyle durumlarda iş hemen kavgaya varırdı. Taraflar alana dökülür, yumruklaşmaya başlarlardı. Kavga bir taraf üstün gelene kadar sürer, sonra eğlence başlardı. Gençler için öylesine çekici yanları olan ordugâh böyle bir yerdi işte.

Ostap ile Andri gençliklerinin olanca heyecanlarıyla dalmışlardı bu coşkun denize. Baba evini de, yatılı okulu da, daha önce onları heyecanlandıran her şeyi de bir anda unutmuş, kendilerini bu yeni yaşama bırakmışlardı. Burada her şeyden hoşlanıyorlardı: Ordugâhtaki çılgın eğlencelerden de, (bunca özgür bir ortamda bazılarını kimi zaman aşırı sert bulmakla birlikte) fazla karışık olmayan yasalardan, kurallardan da... Bir Kazak hırsızlık yaparsa, çaldığı son derece değersiz bir şey bile olsa, onun bu yaptığı bütün Kazaklar için yüz karası kabul ediliyor, onursuz bir Kazak olarak onu alanın ortasına dikilen bir kazığa bağlıyorlar, yanına da, oradan geçen herkesin, ölesiye dövülene kadar alıp ona vurması gereken bir değnek bırakıyorlardı. Borcunu ödemeyeni bir topa zincirliyorlar, arkadaşlarından biri borcunu ödeyip onu kurtarıncaya kadar öyle zincirli tutuyorlardı. Ama Andri'yi en çok etkileyen, cinayet işlemiş birinin korkunç cezalandırılma biçimi olmuştu. Suçlunun gözleri önünde bir çukur kazmışlardı, katili canlı canlı o çukura atıp, üzerine öldürdüğü Kazak'ın bulunduğu tabutu yerleştirdikten sonra ikisinin birlikte üzerini toprakla doldurmuşlardı. Bu

insanı dehşete düşüren cezalandırma biçimi uzun süre Andri'nin gözlerinin önünden gitmemişti. Öldürdüğü insanın bulunduğu o korkunç tabutla birlikte gömülen Kazak düşlerine girmişti.

Bizim iki genç Kazak kısa sürede Kazaklar arasında sevildiler. Bölük arkadaşlarıyla sık sık, bazen de bütün bölükle ve komşu bölüklerle birlikte oklarını alıp bozkırlara çıkıyorlar, bol kuş, geyik, yaban keçisi avlıyorlar veya ağ atıp bütün bölüğün yiyeceği balığı yakalamak için bölükler arasında kura ile paylaştırılmış göllere, ırmaklara, çaylara gidiyorlardı. Gerçi bu işler özel beceri isteyen şeyler değildi, ama bizim genç iki Kazak öteki gençler arasında gözü peklikleriyle, başarılarıyla ön sıralara çıkmışlardı. Attıklarını vuruyor, Dinyeper'in akıntısına karşı yüzüyorlardı ki bunlar da Kazaklar arasındaki acemiler için küçümsenecek yetenekler değildi.

Ne var ki, yaşlı Taras onlar için başka şeyler istemekteydi. Oğulları için istediği böyle boş bir yaşam değildi. Orduyu yiğitçe çarpışacakları, yiğitlere yaraşır, cesur bir harekete nasıl geçirebileceğini düşünüp duruyordu. Sonunda bir gün ordu atamanının yanına gitti ve açıkça şöyle dedi ona:

— Ne dersin komutan, Kazakların şöyle biraz dolaşıp eğlenmelerinin zamanı gelmedi mi artık?

Ordu atamanı kısa çubuğunu ağzından çıkarıp yana tükürdükten sonra:

— Dolaşacak yer yok, dedi.

— Olmaz olur mu? Türklerin veya Tatarların üzerine yürüyebiliriz.

Ordu atamanı çubuğunu tekrar ağzına aldıktan sonra soğukkanlı bir tavırla karşılık verdi:

— Türklerin de, Tatarların da üzerine yürüyemeyiz.

— Neden yürüyemeyiz?

— Yürüyemeyiz, çünkü sultana söz verdik, barışı bozamayız.

— Ama adam bizim dinimizden değil. Tanrı, kutsal kitabımızda, sizin dininizden olmayanları öldürün, diyor.

— Buna hakkımız yok. Kendi dinimize göre yemin etmemiş olsaydık belki yapabilirdik; ama hayır, bu koşullarda olmaz.

— Nasıl olmaz? Buna hakkımızın olmadığını nasıl söyleyebiliyorsun? Görüyorsun, iki oğlum var, ikisi de genç. Şimdiye kadar hiç savaşmadılar, sen de tutmuş, hakkımız yok diyorsun. Zaporojyeli Kazaklar artık savaşmayacaklar mı yani? Bunu mu demek istiyorsun?

— Savaşamayız.

— Bu şu anlama geliyor, Kazak gücü boş yere yok olacak, gençlerimiz doğru dürüst bir şey yapamadan, vatanlarına, Hıristiyanlığa bir yararları dokunmadan köpekler gibi bir kenarda çürüyüp gidecekler. Öyleyse ne diye yaşıyoruz, ne işimiz var bu dünyada? Anlat bunu bana! Akıllı adamsın, boşuna ordu atamanı seçmemişlerdir seni, öyleyse anlat bana, niçin yaşıyoruz?

Ataman bu soruya cevap vermedi. İnatçı bir Kazaktı. Bir süre sustuktan sonra şöyle dedi:

— Sen ne dersen de, savaş olmayacak.

Taras:

— Savaş olmayacak mı? diye sordu.

— Hayır, olmayacak.

— Böyle bir umudumuz olmasın mı yani?

— Olmasın.

"Sen dur hele!" diye geçirdi içinden Bulba. "Ne yapacağımı göreceksin!" Komutandan intikam almaya kararlıydı.

Birkaç kişiyle konuşup anlaştıktan sonra herkesi eğlenceye çağırdı. Yediler içtiler, zilzurna sarhoş bir grup Kazak doğruca, genellikle toplantı için çalınan timbalin direğe asılı olduğu alana koştu. Timbalin sopaları davulcuda olduğu için her biri eline bir değnek aldı ve timbale vurmaya başladı. Sese herkesten önce koşup gelen davulcu oldu. Bir gözü kör, ötekinden ise uyku akan, uzun boylu bir Kazaktı.

— Kimdir o timbale vuran? diye bağırdı.

Sarhoş yaşlı Kazaklar karşılık verdiler ona:

— Kes sesini! Koş sopalarını getir, sana söylediğimiz zaman vuracaksın timbale!

Davulcu cebindeki timbal sopalarını çıkardı. Bu gibi durumlarda işin nereye varacağını bildiği için onları yanına almıştı. Timbalin gümbürtüsü duyulunca Kazaklar alana arı kovanı boşalırcasına akın akın toplanmaya başladılar. Hepsi daire olup durdular. Timbale üçüncü kez vurulmasından sonra nihayet ordu ileri gelenleri göründüler: Önde önemli görevinin simgesi asasıyla ordu atamanı, arkasında ordu mührüyle yargıç, mürekkep hokkasıyla yazıcı ve bastonuyla yüzbaşı vardı. Ordu atamanı ile ileri gelenleri kalpaklarını çıkarıp, karşılarında elleri bellerinde mağrur tavırlarla dikilen Kazakları selamladılar.

Komutan:

— Niçin toplandınız beyler? diye sordu. İstediğiniz nedir?

Bağrış çağrış, küfürler sözünü yarıda kesmek zorunda bıraktı onu. Kazakların arasından bağıranlar vardı:

— Asanı bırak! Hemen şimdi bırak, şeytanın dölü! Artık istemiyoruz seni!

Sarhoş olmayan bazı bölüklerden Kazaklar itiraz edecek oldular, ama öteki sarhoş olmayan Kazaklar da, sarhoşlar da saldırdılar üzerlerine, yumruklaşmaya başladılar. Alanda herkes birbirine girdi.

Ordu atamanı bir şeyler söylemek istiyordu, ama otorite tanımayan, öfkeye kapılmış bu kalabalığın (böyle durumlarda neredeyse her zaman olduğu gibi) onu öldüresiye döveceğini bildiği için, yerlere kadar eğilerek asasını bıraktı ve kalabalığın arasına karıştı.

Yargıç, yazıcı ve yüzbaşı görevlerinin simgeleri olan ordu mührünü, mürekkep hokkasını ve bastonu bırakmaya hazırlanıyorlarken sordular:

— Beyler, bizlerin de görevden ayrılmamızı istiyor musunuz?

Kalabalıktan:

— Hayır! Siz kalabilirsiniz! diye bağırdılar. Yalnızca atamanı kovuyoruz. Karı kılıklının teki çünkü. Oysa biz ataman gibi bir ataman istiyoruz.

İleri gelenler,

— Ordu atamanı olarak kimi seçiyorsunuz? diye sordular.

Bir grup:

— Kukubenko'yu seçelim! diye bağırdı.

Bir başka grup itiraz etti:

— Hayır, Kukubenko'yu istemeyiz! Daha dünkü çocuk o, ağzı süt kokuyor!

— Ataman Şilo olsun! diye bağıranlar oldu. Şilo'yu ordu atamanı yapalım!

Kalabalıktan öfkeyle bağırdılar:

— Şilo[1] senin sırtına saplansın, e mi! Tatarlar gibi hırsızlık yapan o it oğlu ite Kazak mı derim ben! Çuvala koy şeytana yolla sen o sarhoşu!

— Borodatıy'ı, Borodatıy'ı seçelim!

— Borodatıy'ı istemeyiz! Şeytan görsün yüzünü!

Taras yanındaki birkaç kişinin kulağına fısıldadı:

— Kirdyaga'yı seçelim diye bağırın!

Kalabalıkta her yandan bağıranlar vardı:

— Kirdyaga'yı seçelim! Kirdyaga'yı seçelim! Borodatıy'ı! Borodatıy'ı! Kirdyaga'yı! Kirdyaga'yı! Şilo'yu! Canı cehenneme Şilo'nun! Kirdyaga'yı!

Adaylar kendi isimlerinin söylendiğini duyunca, seçilmeleri için birilerine etki ettiklerinin düşünülmemesi için kalabalığın arasından hemen ortaya çıkıyorlardı.

— Kirdyaga'yı! Kirdyaga'yı! sesleri daha çok yükselmeye başlamıştı. Borodatıy'ı! diye bağıranlar da vardı.

Sonunda kararı yumruklarla vermek gerekti ve Kirdyaga diyenler üstün geldiler.

— Kirdyaga'yı getirin buraya! diye bağıranlar oldu.

Hemen on Kazak ortaya çıktı. Bazıları o kadar sarhoştu ki, ayakta zor duruyorlardı (öylesine içmişlerdi) ve doğru Kirdyaga'ya kendisini ordu atamanı seçtiklerini bildirmeye gittiler.

Çok yaşlı, ama zeki bir Kazaktı Kirdyaga ve alanda olup bitenden haberi yokmuş gibi bölüğünde oturuyordu. Gelenleri karşılayıp:

— Ne var beyler? İstediğiniz nedir? diye sordu.

— Hadi bizimle gel, seni ordu atamanı seçtik!..

— Siz ne diyorsunuz beyler! dedi Kirdyaga. Böyle bir onura değecek adam mıyım ben! Ordu atamanlığı kim, ben kim? Böyle bir görevi yürütecek kafa nerede bende? Koca orduda benden başkasını bulamadınız mı?

Kazaklar:

— Yürü dedik sana be! diye bağırdılar.

Kirdyaga'nın direnmesine karşın, içlerinden ikisi kollarından tuttukları gibi yürüttüler onu. Küfürler ederek, tatlı sözler söyleyerek, arkasından iteleyerek, yumruklayarak, tekmeleyerek sonunda alana getirdiler.

Alana geldiklerinde söyleniyorlardı:

— Ayak diriyor şeytanın dölü! Böyle bir onur vermişler sana, kabul etsene, it oğlu it!

Kirdyaga alandaki Kazakların karşısına böyle çıkarıldı. Onu getirenlerden biri herkesin duyacağı bir sesle şöyle dedi:

— Ne diyorsunuz beyler? Bu Kazak'ın ordu atamanımız olmasını kabul ediyor musunuz?

Kazaklar hep bir ağızdan,

— Kabul ediyoruz! diye bağırdı.

Sesleri alanda uzun süre yankılandı.

Kazaklardan ileri gelen biri asayı alıp yeni seçilen atamana uzattı. Töre gereği, Kirdyaga asayı almayı reddetti. İleri gelen biri tekrar uzattı ona asayı. Kirdyaga ikinci kez de almadı asayı, ama üçüncüsünde aldı.

Kalabalıktan onaylar bağırışlar yükseldi, Kazakların sesleri bir kez daha yankılandı alanda. O zaman Kazakların arasında en yaşlı olanlardan ak bıyıklı, ak perçemli dört kişi ortaya çıktı (ordugâhtaki kazakların hiçbiri yatağında ölmediği için Zaporojye'de çok yaşlı Kazak olmazdı), her biri yerden bir avuç çamur alıp (o gün yağmur yağdığı için her yer çamurdu) Kirdyaga'nın başına koydu. Çamur başından aşağı aktı. Bıyıkları, yanakları, bütün yüzü çamur oldu. Ama Kirdyaga yerinden kıpırdamıyordu. Ona verdikleri onur için Kazaklara teşekkürler ediyordu.

Bu olaya Bulba kadar başkalarının da sevinip sevinmediği bilinmez, bu gürültülü seçim böylece bitmişti: Taras önceki ordu atamanından intikamını böylece almış oluyordu. Ayrıca, Kirdyaga eski arkadaşıydı ve birçok kara, deniz seferine birlikte katılmışlar, savaş günlerinin zorluklarını, güçlüklerini birlikte paylaşmışlardı. Seçimi kutlamak için yalpalayarak dağıldı kalabalık ve Ostap ile Andri'nin o zamana kadar görmedikleri bir eğlence başladı. Meyhanelerin kapıları kırıldı, bal şerbetleri, şaraplar, votkalar para falan ödenmeden içildi, meyhaneciler parayı bıraktılar, canlarını kurtardıklarına şükrettiler. Gece sabahlara kadar naralar atıldı, zafer şarkıları söylendi. Ay yukarılardan, bütün gece sokaklarda banduralarıyla, dümbelekleriyle, yuvarlak balalaykalarıyla çalıp söyleyerek dolaşan çalgıcıları ve kilisede ilahi okumaları, Zaporojyelilerin kahramanlıklarını yücelten şarkılar söylemeleri için ordugâhta bulundurulan ilahicileri izledi. Sarhoşluk ve yorgunluk baskın gelmeye başladı sonunda. Bazı Kazaklar sağda solda yere yığılmaya başlamıştı. İki Kazak birbirine sarılıyor, duygulanıp (hatta ağlaşarak) birlikte yere uzanıyorlardı. Ötede bir grup topluca yere serilmiş yatıyor, şurada başka bir Kazak kendine daha rahat yatabileceği bir yer arıyor ve kocaman bir kütüğün üzerine uzanıveriyordu. Daha dayanıklı olanlar ise anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak bir süre daha dolaşmış, sonunda içkinin gücüne onlar da yenik düşmüş, yere uzanmışlardı... Bütün ordugâh uykuya dalmıştı artık.

IV

Ertesi gün Taras Bulba yeni ordu atamanıyla, Kazaklara bir şeyler yaptırmanın yollarını görüşüyordu. Ordu atamanı zeki, kafası çalışan biriydi ve Kazakları çok iyi tanırdı. "Yeminimizi bozamayız, imkânsız!" dedi. Ama bir süre sustuktan sonra şöyle ekledi: "Ama olabilir, hallederiz. Yeminimizi bozmadan bir yolunu buluruz. Halk toplansın, ama benim emrimle değil, kendi isteğiyle. Bunun nasıl yapılacağını siz çok iyi bilirsiniz. Sonra ben bir şeyden haberim yokmuş gibi yardımcılarımla gelirim toplantı alanına."

Onların bu konuşmasının üzerinden daha bir saat geçmemişti ki, timbalin sesi duyuldu. Taras için hem sarhoş, hem aklı bir karış havada birkaç Kazak bulmak zor olmamıştı. Sürüyle Kazak kalpağı bir anda doldu alana. Herkes birbirine soruyordu: "Kim çaldı timbali?.. Neden çaldı?.. Ne için toplandık?" Kimsenin bir şey bildiği yoktu. Sonra sağda solda konuşmalar başladı: "Kazak gücü boşa harcanıp gidiyor işte: Savaş yok ki!.. Büyüklerimiz yan gelmiş yatıyorlar, yiyip içmekten, şişmekten başka bir şey bildikleri yok!.. Besbelli, akıl mantık kalmamış bu dünyada!" Öteki Kazaklar önceleri dinlediler bu söylenenleri, sonra onlar da konuşmaya başladılar: "Gerçekten de akıl mantık yok olmuş!" Büyükler bu konuşmalar karşısında şaşırıp kalmışlardı. Sonunda ordu atamanı öne çıktı ve şöyle dedi:

— İzin verin bir konuşma yapayım soylu Kazaklar!

— Yap bakalım!

— Değerli Kazak kardeşlerim, anlatmak istediğim şu ki, belki bu söyleyeceklerimi sizler benden daha iyi biliyorsunuzdur, her yerde birçok Zaporojyeli kardeşimizin Yahudi meyhanecilere ve Kazak kardeşlerine altından kalkamayacakları büyük borçları olduğu söylenmektedir. Ayrıca, savaşla henüz tanışmamış birçok gencimizin bulunduğundan söz edenler de var. Oysa siz de bilirsiniz ki beyler, savaşa katılmamış genç bir Kazak tam bir Zaporojyeli sayılmaz. Bir dinsiz öldürmeden Zaporojyeli olunur mu?

"İyi konuşuyor," diye geçirdi içinden Bulba.

— Barışı bozmak istediğim için böyle konuştuğumu düşünmeyin kardeşlerim: Tanrı korusun! Öylesine söylüyorum işte. Ayrıca kilisemiz kutsaldır, böyle bir şey söylemek günahtır ama, Tanrı'nın yardımıyla ordugâhımız uzun süredir burada olmasına karşın, kilisemiz dışarıdan kiliseye benzese de, içindeki tasvirlerde tek bir süsleme yoktur. Bu tasvirleri

hiç değilse gümüş birer kutuya koymak bile mi gelmemiş kimsenin aklına! Bugüne kadar kilisemizin tasvirleri ölen Kazak kardeşlerimizin bıraktıklarıyla yetinmiş. Onların bıraktıkları da her zaman ufak tefek şeyler olmuştur, çünkü hayattayken neleri var neleri yok hepsini içkiye vermişlerdir. Dinsizlere savaş açalım diye söylemiyorum bunları. Sultanla barış anlaşmamız var. Dinimizin kurallarına göre ant içtiğimiz için, böyle bir şey yapmamız büyük günah olur.

Bulba mırıldandı kendi kendine:

— Neler saçmalıyor bu adam?

— Bu yüzden, değerli kardeşlerim, savaş açamayız. Mertliğimize yakışmaz! Ama şu kıt aklımla bakın ne düşündüm: Yalnız gençlerimizi kayıklara bindirip Anadolu kıyılarını şöyle bir dolaşmaya yollasak nasıl olur? Ne dersiniz?

Kalabalığın her yanından bağıranlar oldu:

— Hepimiz, hepimiz birlikte gidelim! Dinimizin uğruna canımızı vermeye hazırız!

Ataman ürktü. Bütün Zaporojye'yi savaşa sokmayı hiç istemiyordu. Bunun yanlış olacağını düşünüyordu.

— İzin verin bir şey daha söyleyeyim kardeşlerim!

Kalabalıktan bağıranlar oldu:

— Söylediklerin yeter! Bundan daha iyisini söyleyemezsin!

— Öyle diyorsanız öyle olsun. Siz ne derseniz ben onu yaparım. Bildiğiniz gibi, kutsal kitabımız da halkın isteği Tanrı'nın isteğidir, der. Halkın hep birlikte düşündüğünden daha akıllıca bir şeyi kimse düşünemez. Yalnız şu var beyler: Bildiğiniz gibi, gençlerimizin oralarda dolaşmasını sultan cezasız bırakmayacaktır. Bu yüzden hazır olmalıyız, gücümüzü toplamalıyız ve her şeyi göze almalıyız. Ayrıca biz seferdeyken Tatarlar yurdumuza saldırabilir: Onlar Türk köpekleridir, sahibi evdeyken yaklaşmaya cesaret edemezler, ama arkadan paçamıza yapışır, fena da ısırırlar. Şu da var, gerçeği söylemek gerekirse, hepimizin oraya gitmesi için yeterince kayığımız da, barutumuz da yok. Ama yine de siz nasıl isterseniz öyle olsun: Kararı siz vereceksiniz.

Kurnaz ordu atamanı böyle söyledikten sonra sustu. Kazaklar aralarında konuşuyor, bölük atamanları tartışıyorlardı. Neyse ki sarhoş azdı aralarında, bu yüzden mantıklı sözleri dinlemeye karar vermişlerdi.

Hemen birkaç kişi Dinyeper'in karşı kıyısına, kamışların arasında, toprağın altında kimsenin bulamayacağı gizli, savaş malzemesinin ve

düşmandan ele geçirilmiş silahların bulunduğu depoya gitti. Bazıları gözden geçirip sefere hazırlamak üzere kayıkların yanına koştu. Sahil bir anda ana baba gününe dönmüştü. Dülgerler ellerinde keserleriyle koşup gelmişlerdi. Yüzleri güneşten yanmış geniş omuzlu, sağlam bacaklı, bıyıklarına kır düşmüş (bazılarının bıyıkları hâlâ siyahtı) yaşlı Kazaklar şalvarlarını kıvırıp dizlerine kadar suya dalmışlar, kalın halatlara asılarak kayıkları kıyıya çekiyorlardı. Başkaları da kuru kalaslar, tahtalar getiriyordu. Şurada kayıklara yeni tahtalar döşeniyor, biraz ötede ters çevirdikleri kayıkların altlarını ziftle kalafatlıyorlar, daha ötede bir Kazak geleneği olarak, kayıkların denizde dalgalardan etkilenip batmaması için kenarlarına uzun kamışlardan ördükleri hasırları bağlıyorlardı, daha ileride ise sahil boyunca ateşler yakılmış, bakır kazanlarda kayıkları ziftleyecekleri katranı kaynatıyorlardı. Bu işlerde deneyimi olanlar ve yaşlılar bildiklerini gençlere öğretiyorlardı. Her yandan çalışanların bağrışmaları, çekiç ve keser sesleri duyuluyordu. Sahil boyunca herkes harıl harıl çalışıyordu.

O sırada büyükçe bir sal kıyıya yanaşmaktaydı. Saldakiler daha uzaktan kıyıdakilere el kol sallamaya başlamışlardı. Üstleri başları yırtık pırtık Kazaklardı bunlar. Görünüşleri perişandı. Çoğunun üzerinde bir gömlekten ve ağzında kısa çubuğundan başka hiçbir şeyi yoktu. Görünüşe bakılırsa, ya çok kötü bir beladan kaçıp kurtulmuşlardı ya da kendilerini öylesine kaybetmişlerdi ki, üzerlerinde ne var ne yok, hepsini içkiye vermişlerdi. Aralarından tıknaz, geniş omuzlu, elli yaşlarında bir Kazak öne çıktı. Herkesten yüksek sesle o bağırıyor, en çok o el kol sallıyordu. Ama çekiç keser sesinden, bağrışmalardan ne demeye çalıştığı anlaşılamıyordu.

Sal kıyıya yanaştığında ordu atamanı sordu:

— Ne var, niye geldiniz?

Çalışanlar çekiçlerini, keskilerini bırakıp olanları izlemeye başladı.

Saldaki tıknaz ihtiyar bağırıyordu:

— Felaket!

— Ne felaketi?

— Konuşmama izin var mı değerli Kazaklar?

— Konuş!

— Belki toplantı yapmak istersiniz?

— Hadi ne diyeceksen de, hepimiz buradayız.

Kazaklar hep bir araya toplanmışlardı.

— Yurdumuzda nelerin olup bittiğinden haberiniz yok sanırım.

Bölük atamanlarından biri:

— Ne olmuş? diye sordu.

— Eh yani! Bir de ne olmuş diyorsun? Besbelli Tatarlar kulaklarınızı tüfek sıkısıyla tıkamış ki, hiçbir şey duymamışsınız.

— Söylesene, ne olmuş?

— Ne mi olmuş? Doğduğunuzdan, vaftiz edildiğinizden beri öylesini görmemişsinizdir.

Kalabalığın arasından bir Kazak, besbelli sabrı tükendiği için bağırdı:

— Hadi söylesene it oğlu it, ne olmuş?

— Öyle bir zamandayız ki, kutsal kilisemiz bizim değil artık.

— Nasıl yani, bizim değil?

— Hepsini Yahudiler kiraladılar. Önceden Yahudilere parasını ödemezsen içeri girip ayin yapamıyorsun.

— Neler saçmalıyorsun sen?

— Kiliseye kutsamaya götüreceğin paskalya çöreğine pis Yahudi o iğrenç eliyle bir işaret koymazsa kapıdan içeri sokamıyorsun çöreğini.

— Bu adam yalan söylüyor efendi kardeşlerim. Pis bir Yahudi'nin kutsal çöreğimize elini sürmesi olacak şey midir?

— Beni dinleyin!.. Bitmedi daha: Katolik papazları yaylı arabalarıyla dolaşıp duruyorlar şimdi bütün Ukrayna'da. Bu da bir şey değil daha, arabalarına at yerine Ortodoks kardeşlerimizi koşuyorlar. Dinleyin! Anlatacaklarım bu kadar da değil: Anlattıklarına bakılırsa, Yahudi karıları papazlarımızın cüppelerinden kendilerine etek dikiyormuş. Ukrayna'da böyle şeyler oluyor işte beyler! Oysa siz burada, Zaporojye'de oturmuş yiyip içip eğleniyorsunuz. Anlaşılan Tatarlar gözünüzü o kadar korkutmuş ki, gözleriniz kör, kulaklarınız sağır olmuş, dışarıda ne olup bittiğinden haberiniz yok.

Önemli durumlarda ilk anda öfkelerini dışavurmayan, seslerini çıkarmayan, ama bu arada sessizlik içinde korkunç hiddetini biriktiren Kazaklar gibi o ana kadar susan ordu atamanı birden haykırdı:

— Dur, dur! Sus! Benim de bir söyleyeceğim var! Kör olasıcalar! Bu arada siz ne yapıyordunuz? Kılıcınız da mı yoktu, ha? Böylesine bir kargaşaya nasıl izin verdiniz?

— Eh, nasıl izin vermişmişiz!.. Karşınızda elli bin Leh askeri varken siz ne yapabilirdiniz bakalım? Hem sonra ne diye saklayayım... bizimkilerin arasından da köpekler çıktı, onların dinine geçtiler.

— Peki bu arada atamanlarınız, albaylarınız ne yapıyorlardı?

— Onların başına gelenleri Tanrı hiçbirimize göstermesin.

— Nasıl yani?

— Öyle ki, atamanımızı tunç bir öküz heykelinin içine koyup kaynatarak pişirdiler. Şimdi Varşova'da. Albaylarımızın kollarını ve başlarını ise panayır yerlerinde dolaştırıp halka gösteriyorlar. Albaylarımızın yaptığı da bu işte!

Kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Fırtına öncesi sessizliği anımsatan bir sessizlik çöktü sahile, sonra Kazaklar aralarında konuşmaya başladı. Her kafadan bir ses çıkıyordu.

— Olamaz! Yahudiler Hıristiyan kiliselerini kiralayamaz! Katolik papazlar arabalarına at yerine Ortodoks Hıristiyanları koşamaz! Olamaz! Kahrolası dinsizler Rus elinde insanlara böyle işkence ediyorlar ha! Atamanlarımıza, albaylarımıza bunu yapıyorlar ha! Bir daha yapamayacaklar bunu, yapamayacaklar!

Her yanda böyle konuşmalar oluyordu. Zaporojyeliler bağırıp çağırıyordu. Büyük bir öfkeye kapılmışlardı. Ama uçarı insanların öfkesi değildi bu. Öyle hemen parlamayan, ama parlayınca da içlerindeki ateş tüm varlıklarını kaplayan, kısa sürede de sönmeyen sağlam ve ağır kişilikli insanların öfkesiydi.

Kalabalıktan biri bağırdı:

— Yahudilerin hepsini ipe çekelim! Papaz cüppelerinden karılarına etek dikmenin ne demek olduğunu gösterelim onlara! Kutsal paskalya çöreklerimize ellerini süremesinler! Dinyeper'in sularına gömelim pislikleri!

Kalabalıktan birinin bu söyledikleri sahilde toplanmış Kazakların kafalarında yıldırım gibi dolaştı ve hepsi birden bütün Yahudilerin kafasını kesmek için Zaporojye çevresindeki yerleşim yerlerine doğru koştu.

Zavallı İsrailoğulları korkuya kapılıp, ayrıca yüreksizliklerinden, boş içki fıçılarına, ocaklara, hatta karılarının eteklerinin altına gizlendiler. Ama Kazaklar saklandıkları her yerde buluyordu onları.

Sırık gibi upuzun bir Yahudi, korkudan çarpılmış, perişan durumdaki suratını arkadaşlarının arasından uzatmış, bağırıyordu:

— Soylu efendiler! Soylu efendiler! İzin verin bir şey söyleyelim! Şimdiye kadar duymadığınız, bilmediğiniz şeyler söyleyebiliriz size, çok önemli, düşünemeyeceğiniz kadar önemli şeyler!

Suçlanan kişilerin her zaman kendilerini savunmalarından yana olan Bulba söze karıştı:

— Bırakın konuşsun bakalım.

Yahudi:

— Yüce efendilerim! diye başladı. Kimse sizin gibi soylu olamaz! Yemin ederim, olamaz! Sizin kadar iyi yürekli, yüce gönüllü, yiğit insanlar gelmemiştir yeryüzüne!.. (Korkudan konuşmakta zorluk çekiyor, sesi titriyordu.) Siz Zaporojyeliler için nasıl kötülük düşünebiliriz? Ukrayna'da kiliseleri kiralayanlar bizden değildir! Yemin ederim, bizden değildirler! Yahudi falan değildir onlar! Kim olduklarını şeytan bilir! Tükürün geçin yanlarından onların! Doğru söylemiyor muyum arkadaşlar? Öyle değil mi Şlema ya da sen söyle Şmul, öyle değil mi?

Kalabalık arasından Şlema ile Şmul (takkeleri eski püsküydü, ikisinin yüzü de korkudan bembeyazdı) karşılık verdi:

— Yemin ederiz, öyle!

Uzun boylu Yahudi konuşmasını sürdürüyordu:

— Düşmanlarla hiçbir zaman ilişkimiz olmamıştır bizim. Katoliklerin de adlarını bile duymak istemeyiz. Şeytan görsün yüzlerini! Biz Zaporojyelilerle öz kardeş gibiyiz...

Kalabalıktan bir Kazak bağırdı:

— Nasıl? Zaporojyelilerle kardeş gibisiniz ha? Lanet Yahudiler sizi, durmayın beyler! Atın onları Dinyeper'e beyler! Hepsini boğun alçakların!

Bu bir işaret yerine geçti. Yahudileri kollarından tuttukları gibi Dinyeper'in dalgalı sularına atmaya başladılar. Her yandan Yahudilerin yalvaran sesleri yükseliyordu. Ama öfkeye kapılmış Zaporojyeliler, Yahudilerin havada çırpınan potinli, çoraplı ayaklarına baktıkça yalnızca gülüyorlardı. Kendi söylediğiyle başını belaya sokan konuşmacı, Kazakların yakalayıp onu götürdükleri kaftanının içinden bir silkinişte sıyrılıp çıkmış, üzerinde daracık, alacalı, kolsuz bir gömlekle Bulba'nın ayaklarına kapanmıştı. Acıklı bir sesle yalvarıyordu Taras'a:

— Yüce efendim benim, soylu efendim! Toprağı bol olsun, kardeşiniz Doroş'u tanırdım! Tam bir yiğitti! Türklere tutsak düştüğünde sekiz yüz altın verip ben kurtarmıştım onu!

— Kardeşimi tanıyor muydun? diye sordu Taras.

— Yemin ederim, tanıyordum! Yüce gönüllü bir Kazaktı!

— Peki adın ne senin?

— Yankel.

— Pekâlâ, dedi Taras.

Bir an düşündükten sonra Kazaklara dönüp ekledi:

— Gerektiğinde her zaman asabiliriz bu Yahudi'yi, ama bugün için bana bırakın onu.

Böyle söyledikten sonra Taras onu çevresinde adamlarının beklediği arabasının yanına götürdü.

— Gir şu arabanın altına, kıpırdamadan yat orada. Çocuklar, siz de Yahudi'nin oradan çıkmasına izin vermeyin.

Taras böyle söyledikten sonra Kazakların çoktandır toplanmış oldukları alana gitti. Kazaklar kayıkların onarım işini bırakıp doğru alana koşmuşlardı. Çünkü şimdi deniz seferi değil, kara seferi yapılması gerekiyordu. Artık sandalla da, Kazak çaykasıyla da işleri yoktu. Şimdi arabalara ve atlara gereksinimleri vardı. Artık genciyle, yaşlısıyla hepsi sefere çıkmak istiyordu; ileri gelenler de, bölük atamanları da, ordu atamanı da, Zaporojye ordusunda herkes doğrudan Polonya üzerine yürümekten yanaydı. Yaptıkları bütün o kötülüklerin, Hıristiyanlığa ve Kazak onuruna sürdükleri lekenin öcünü alacaklar, kentlerini yağmalayacaklar, köylerini, ekin tarlalarını ateşe verecekler, ünlerini bütün bozkırlara yayacaklardı. Kazakların hepsi kısa zamanda hazırlıklarını bitirip silahlarını kuşandılar. Ordu atamanının boyu bir arşın uzamıştı sanki. Artık delidolu Kazakların her dediğine boyun eğen o ürkek ihtiyar değildi. Sınırsız yetkileri olan bir komutandı. Yalnızca emir veren bir hükümdar... Öte yandan kendi başlarına buyruk, istedikleri gibi içip eğlenen savaşçılar da gitmiş, yerlerine başlarını saygıyla öne eğmiş, ordu atamanı emirler verirken bakışlarını kaldırıp yüzüne bakmaya cesaret edemeyen, düzgünce sıraya girmiş, kıpırdamadan duran Kazaklar gelmişti. Ordu atamanı emirlerini artık bağırıp çağırmadan, hiç acele etmeden, ama Kazak dünyasında pişmiş, enine boyuna düşünülmüş savaşları birçok kez yönetmiş son derece deneyimli bir büyük gibi sakin bir ses tonuyla veriyordu. Şöyle diyordu:

— Her şeyinizi iyice gözden geçirin! Arabalarınızın, katran fıçılarınızın eksiklerini giderin, silahlarınızı kontrol edin. Yanınıza fazla giyecek almayın: Her Kazak bir gömlek, iki şalvar alsın, yeter. Ayrıca bir kap pelte ile dövülmüş darı alın. Hiç kimse başka bir şey almasın. Geri kalan her şey arabalarda olacak. Her Kazak bir çift at alacak. Ayrıca yanımıza iki yüz çift öküz alalım, çünkü nehir geçişlerinde, batak yerlerde çok işimize yarayacaklar. Düzeni bozmayın beyler, başka bir şey istemiyorum sizden. Biliyorum çünkü, içinizde öyle açgözlüler vardır ki, çizmelerinin altına sarmak için ipekli kumaşları, kadifeleri yağmalarlar. Bu çeşit anlamsız işleri bir kenara bırakın. Giysilere falan boş verin, elinize iyi silah geçerse

yalnızca onları alın, ayrıca altın para veya gümüş bulursanız kaçırmayın. Çünkü önemlidir bunlar ve her zaman işe yararlar. Bakın beyler, peşin söylüyorum size: Sefer sırasında birinizin içki içtiğini duyarsam, yargılamadan emir veririm, kim olursa olsun, isterse ordunun en yiğit Kazak'ı olsun, bir arabanın arkasına boynundan köpek gibi bağlatır, sürükletirim onu. Bir köpek gibi, olduğu yerde kurşuna dizilecek ve kurdun kuşun yemesi için gömülmeden orada öylece bırakılacak. Çünkü sefer zamanında içki içen bir sarhoşun Hıristiyan dinine göre gömülmeye hakkı yoktur. Gençler, büyüklerinizin sözünü dinleyin! Başınıza veya herhangi bir yerinize kurşun yerseniz ya da kılıç yarası alırsanız çok önemsemeyin bunu. Hemen maşrapaya bir atımlık barut, üzerine votka koyup bir dikişte için, bir şeyiniz kalmaz. Ateşiniz çıkmaz. Yaranız çok büyük değilse, yerden aldığınız biraz toprağı avucunuzda tükürüğünüzle çamur yapıp üzerine bastırın, o kurutur yaranızı. Hadi şimdi iş başına, iş başına aslanlarım, acele etmeden, dikkatle yapın işinizi!

Ordu atamanı böyle diyerek bitirdi sözünü ve Kazaklar hemen çalışmaya başladılar. O güne kadar Zaporojye'de hiç içki içilmemiş gibi, tek sarhoş yoktu aralarında... Bazıları arabaların tekerleklerini onarıyor, dingillerini değiştiriyor, bazıları kimi arabalara erzak çuvallarını, kimilerine silahları yüklüyor, bazıları ise atları, öküzleri toplamaya çalışıyordu. Her yandan atların koşuşmaları, deneme tüfek atışları, kılıç şakırtıları, öküzlerin böğürmeleri, yük arabalarının tekerlek gıcırtıları, uyarıcı konuşmalar, bağırışlar duyuluyordu. Çok geçmeden Kazak kafilesi uzun, çok uzun bir dizi olarak bozkırda uzadıkça uzadı. Öyle ki, kafilenin başından sonuna gitmek isteyenin uzun süre koşması gerekirdi. Ahşap küçük kilisede papaz dua etmiş, her Kazak'ın üzerine kutsal su serpmişti. Sonra her Kazak haçı öpmüştü. Kafile ordugâhtan ayrıldığında Kazaklar başlarını çevirip arkalarına bakmış, hemen hepsi aynı şeyi mırıldanmıştı:

— Elveda anayurdumuz! Tanrı her türlü beladan korusun seni!

Ordugâh dışındaki köyden geçerlerken Taras Bulba baktı, o aşağılık Yahudi Yankel bir çardağın altına tezgâh kurmuş, Kazaklara çakmaktaşı, koşum, barut, savaşta ve yolda gerekli olacak her şeyi, hatta simit, ekmek satıyor. "Şu şeytan Yahudi'ye bak!" diye geçirdi içinden, atıyla Yahudi'nin yanına varıp:

— Salak, ne diye oturuyorsun burada? dedi. Serçe gibi vurmalarını mı istiyorsun seni?

Yankel Taras'ın yanına iyice sokulup, ona çok gizli bir şey söylemek istiyormuş gibi iki eliyle işaret yaparak:

— Aman, efendim sesini çıkarma, dedi. Kimseye bir şey söyleme: Kazak yük arabalarının arasında bir tane de benim arabam var. Kazaklar için yolda gerekecek her şeyi götürüyorum. Yolda her türlü yiyeceği şimdiye kadar hiçbir Yahudi'nin satamadığı kadar ucuza satacağım. Yemin ederim doğru söylüyorum, inanın bana.

Taras Bulba, Yahudi'nin cevvalliğine şaşıp omuz silkti, arkadaşlarının yanına sürdü atını.

V

Kısa sürede bütün güneybatı Polonya'yı büyük bir korku kapladı. Her yerde şöyle söylentiler dolaşıyordu: "Zaporojyeliler!.. Zaporojyeliler görülmüş!.." Halk yanına alabileceği her şeyini kapmış içerilere doğru kaçıyordu. Henüz kalelerin, şatoların yapılmadığı o düzensiz, güvensiz devirlerde hep olduğu gibi, sazdan yapılmış küçücük evlerini öyle olduğu gibi bırakıp yollara dökülmüşlerdi. O zamanlar insanlar şöyle düşünürlerdi: "Tatarlar saldırdıklarında yerle bir edecek olduktan sonra ev yapmaya ne diye emeğimi de paramı da harcayayım!" Bütün Lehistan ayaktaydı: Kimi öküzlerini, pulluğunu verip karşılığında silah alıyor, orduya katılıyordu, kimi hayvanlarını, götürebileceği her şeyini alıp saklanabileceği bir yerlere kaçıyordu. Konukları silahla karşılayanlar oluyordu ama, çoğunluk onlar gelmeden evini barkını bırakıp kaçıyordu. Zaporojye Ordusu diye bilinen, başıbozuk ve dağınık olsa da, zamanın savaş taktiklerini çok iyi uygulayan bu yaman savaşçı topluluğa karşı koymanın çok zor olduğunu hepsi biliyordu. Kazak atlıları atlarını yormadan, sakin sürüyorlar, piyadeler yük arabalarının ardı sıra sağlam adımlarla yürüyorlardı. Ordu gündüzleri o zamanlar çok olan ormanlarda, tenha yerlerde dinleniyor, yalnızca geceleri ilerliyordu. İleride ne var ne yok, durum nasıl, öğrenip geriye bildirmeleri için önde casuslar, ulaklar vardı. Böylece, en az beklendikleri yerlerde çoğunlukla birden ortaya çıkıyorlar, her şeyi talan ediyorlardı. Köyleri yakıp yıkıyor, yanlarına alıp götüremedikleri sığırları, atları oldukları yerde öldürüyorlardı. Sanki seferde değil de büyük bir eğlencedeydiler. Yarı vahşi o günlerde Zaporojyelilerin her yerde yarattığı dehşet günümüzde olsa insanların tüylerini diken diken ederdi. Öldürülen küçücük çocuklar, kadınların kesilmiş memeleri, topuklarından dizlerine kadar derisi yüzüldükten sonra serbest bırakılmış insanlar... Kısacası, Kazaklar eski hesapları pahalı ödetiyordu. Bir manastırın başpapazı, onların yaklaşmakta olduğunu haber alınca, kimseye sormadan, Kazakların yanlış yaptıklarını, devletiyle Zaporojyeliler arasında anlaşma olduğunu, krala karşı sorumluluklarını yerine getirmediklerini, yapmaları gerekeni yapmadıklarını, ayrıca Leh halkının haklarını çiğnediklerini söylemesi için Kazaklara iki keşişini yollamıştı.

Ordu atamanı gelen keşişe şöyle karşılık vermişti:

— Başpapazına benden ve bütün Zaporojyelilerden selam söyle, hiç korkmasın. Kazaklar çubuklarını daha yeni yakıyorlar...

Ve çok geçmeden o görkemli manastırı alevler sarmış, kocaman gotik pencerelerinden ateş dalga dalga taşmıştı. Kaçışan keşişler, Yahudiler, kadınlar, hiç değilse bir umutla, askerin olduğu, dolayısıyla yıkımdan korunabileceğini düşündükleri kentlere doluşuyorlardı. Devletin arada bir gönderdiği küçük alaylar ya bulamıyordu Kazakları ya da onlarla ilk karşılaştıklarında korkup hızlı atlarını geri, geldikleri yere sürüyorlardı. Kralın daha önce birçok savaşta başarılar kazanmış bazı komutanlarının, güçlerini birleştirip Zaporojyelilerin karşısına dikilmeye karar verdiği de oluyordu. Yalnızca yağmalamakla, savunmasız düşmanın elindekini almakla yetinmek istemeyen, büyüklerinin önünde kendilerini göstermek arzusuyla içleri yanıp tutuşan, kendilerini pek beğenen, gösterişli atları üzerinde, süslü pardösülerinin yenlerini rüzgârda pek çalımlı savurarak koşturan Leh askerlerle bire bir cenk etmek isteyen Zaporojyeli genç Kazaklarımız daha çok işte o zaman gösteriyorlardı kendilerini. Onlar için eğlenceli oluyordu bu. Çok sayıda koşum, değerli kılıç ve silah ele geçiriyorlardı. Bir ay içinde hepsi birer yiğit olmuş, savaşa katılan bu toy çocuklar çok kısa zamanda gerçek birer kahramana dönüşmüştü. O güne kadar gençlik yumuşaklığı okunan yüzleri şimdi sert ve güçlüydü. Taras iki oğlunun en önde gelenler arasında olduğunu gördükçe gurur duyuyordu. Görünüşe bakılırsa, Ostap savaşmak, askerlik sanatını yüceltmek için gelmişti dünyaya. Hiçbir olay karşısında duraksamadan, kendini kaybetmeden, yirmi iki yaşında bir gençten neredeyse beklenmeyecek bir soğukkanlılıkla tehlikeyi, durumu bir anda ölçüp biçiyor, olayı savuşturmak için ne yapması gerektiğine hemen karar veriyor, sonra daha sağlam saldırmak için geri çekiliyordu. Davranışlarında daha şimdiden büyük bir kendine güven dikkati çekiyordu ve bu davranışlarında ileride bir lider olacağının belirtileri kimsenin gözünden kaçmıyordu. Bedeninden güç fışkırıyordu ve savaşçı özellikleri bir aslanınki kadar gelişmişti.

Yaşlı Taras şöyle diyordu:

— Oo! Evet, zamanla iyi bir komutan olacak bu çocuk! Hem öyle bir komutan olacak ki, babasını cebinden çıkaracak!

Andri ise mermilerin, kılıçların büyüleyici müziğine kaptırmıştı kendini. Kendi gücünü ve düşmanın gücünü anlamaya çalışmayı veya hesaplamayı ya da önceden ölçüp biçmeyi bilmiyordu. Cenkte onun için çılgın bir haz ve zevk vardı: İnsanın cenkte hazdan başı dönmeye, gözleri kararmaya

başladığında (çevresinde kesik başlar uçuşmakta, atlar patır patır yere yuvarlanmakta, kılıçların ışığında mermiler ıslık çalmaktadır) sarhoş gibi, önüne gelene kılıcını indirmeyi sürdürür, ama kendisinin aldığı yaraları hissetmez bile. Andri'nin kendini heyecana kaptırmış, aklı başında, soğukkanlı hiç kimsenin yapmayacağı biçimde tehlikenin üzerine üzerine gittiğini ve delicesine bir saldırıyla yaşlı Kazakları ister istemez hayran bırakan mucizeler yarattığını gördükçe babası birçok kez oğluna hayret etmişti.

Yaşlı Taras şaşkınlık içinde şöyle diyordu:

— Bu oğlan da yaman! Umarım düşman alt edemez onu! Tam bir savaşçı! Ostap kadar olmasa da, yine çok iyi, gerçek bir savaşçı!

Ordu doğrudan, çok altının ve zengin insanın olduğu söylenen Dubno Kenti'ne yürümeye karar vermişti. Zaporojyeliler, bir buçuk günlük yürüyüş sonunda kentin önlerindeydi. Kent halkı kanlarının son damlasına kadar kentlerini savunmaya kararlıydı. Hiç değilse, düşmanı evlerine sokmaktansa kentin alanlarında, sokaklarında, evlerinin kapılarında ölmeye hazırdılar. Kentin çevresini yüksek bir toprak tabya kuşatmıştı. Tabyanın alçak yerlerinde batarya olarak kullanılan taş duvarlar veya evler ya da yere çakılı sık kütüklerden yapılmış duvarlar vardı. Garnizon güçlüydü ve görevinin önemini biliyordu. Kazaklar coşkuyla çıkacak oldular tabyanın üzerine, ama o anda yoğun bir misket ateşiyle karşılaştılar. Kent halkının boş oturmak istemediği, grup grup tabyada toplandığı, kentlerini savunmaya katıldığı belliydi. Bakışlarında düşmana ölümüne karşı koymak kararlılığı vardı. Kadınlar da katılmıştı aralarına. Zaporojyelilerin tepesine taşlar, fıçılar, çanak çömlek, kızgın zift ve nihayet gözlerini kör eden kum torbaları yağıyordu. Kalelere saldırmak, kale kuşatmak Kazaklara göre değildi. Ordu atamanı geri çekilme emri verdi, arkasından şöyle dedi:

— Neyse, efendi kardeşlerim, geri çekiliyoruz. Ama tek bir kişinin kentten ayrılmasına izin verirsem iğrenç bir Tatar olayım, Hıristiyan demeyin bana! Varsın açlıktan gebersinler köpekler!

Ordu geri çekilip kenti kuşattı ve boş durmaktansa çevreyi yağmalamaya, yakın köyleri yakıp yıkmaya, tarladan henüz kaldırılmamış buğday yığınlarını ateşe vermeye, henüz biçilmemiş, inadına dolgun başakların dalgalandığı, olağanüstü verimli, o yıl toprak sahiplerine bol ürün verecek ekili tarlalara atlarını sürmeye başladılar. Kenttekiler her şeyleri olan tarlalarının yok oluşunu dehşetle izliyordu. Öte yandan Zaporojyeliler, kenti arabalarını iki sıra yaparak çepeçevre kuşatmış,

kendileri de ordugâhta olduğu gibi bölüklere ayrılmış, çubuklarını içiyor, ele geçirdikleri silahları değiştokuş ediyor, birdirbir, tek mi çift mi oynuyor, acımasız bir soğukkanlılıkla kenti izliyorlardı. Geceleri ateşler yakılıyordu. Her bölükte aşçılar kocaman bakır kazanlarda pirinç lapası pişiriyorlardı. Bütün gece sönmeyen ateşlerin başında gözünü bir an kırpmayan nöbetçiler bekliyordu. Ne var ki, bir süre sonra Zaporojyeliler boş durmaktan, bir işe yaramadığı halde sürekli uyanık ve dikkatli olmaktan yavaş yavaş sıkılmaya başlamışlardı. Ordu atamanı, savaşlarda büyük çatışmalar ve başarılar olmadığı zamanlar olduğu gibi, günlük içki hakkının bile iki katına çıkarılması emrini vermişti. Böyle beklemek gençlerin de, özellikle Taras Bulba'nın iki oğlunun da hiç hoşuna gitmiyordu.

Andri'nin canı çok sıkılıyordu. Taras şöyle diyordu ona:

— Çılgın oğlum benim! Sabret Kazak... Sen bir gün ataman olacaksın! Cenkte yiğitliği elden bırakmayan değildir yalnızca iyi savaşçı, beklerken canı sıkılmayan, sabretmesini bilen, kim ne derse desin direncini yitirmeyen de iyi savaşçıdır.

Ama kanı kaynayan bir gencin düşünceleri yaşlı bir insanınkilerle uyuşamazdı. İkisinin yapısı ayrıydı ve olaya ikisi başka gözle bakıyordu.

Bu arada Taras'ın alayı da Tovkaç'ın komutasında gelmiş, orduya katılmıştı. Alayda iki yüzbaşı, bir yazıcı ve diğer rütbeli subaylar vardı. Dört bin kişiyi aşkın bir alaydı bu. Durumu öğrenince, çağrılmadıkları halde gönüllü olarak alaya katılan birçok da Kazak vardı. Yüzbaşılar Taras'ın oğullarına yaşlı annelerinin hayır duaları ile birlikte, Kiev'deki Mejigorski Manastırı'ndan aldığı servi ağacından kutsal birer haç getirmişlerdi. İki kardeş kutsal haçları boyunlarına taktılar ve yaşlı annelerini hatırlayıp ellerinde olmadan duygulandılar. Annelerinin bu hayır duasının bir anlamı mı vardı acaba? Düşmanı yeneceklerine, sonra ganimetleriyle birlikte şan şerefle, güle eğlene, banduracıların şarkıları eşliğinde yurtlarına döneceklerine bir işaret miydi, ya da?.. Ama geleceği kimse bilemez, gelecek insanın önünde bataklıktan yükselen bir sonbahar sisi gibi durur. Bu sisin içinde kuşlar kanat çırparak, birbirini görmeden aşağı yukarı uçuşup durur. Güvercin atmacayı, atmaca güvercini görmez, hiçbiri kendi felaketinden ne kadar uzağa uçtuğunu bilemez...

Ostap kendi havasındaydı, çoktan başını alıp bölüğe gitmişti. Andri'nin içinde nedenini bilmediği bir sıkıntı vardı. Kazaklar akşam dualarını yapalı çok oluyordu. Ortalık iyice kararmıştı. Büyüleyici bir temmuz gecesi kucaklamıştı havayı. Ama Andri gitmiyordu bölüğe, yatıp uyumuyordu da,

dalmış, çevresine bakınıyordu. Gökyüzünde sayısız yıldız ışıl ışıl göz kırpıyordu. Her yanda, arkalarında katran fıçıları asılı, düşmandan ele geçirilmiş her çeşit ganimetle, yiyecekle dolu arabalar vardı. Arabaların altlarında, çevrelerinde ve uzağında Zaporojyeliler çimenlerin üzerine rasgele uzanmış uyuyordu: Başının altına yastık diye kimi torbasını, kimi kalpağını koymuştu, kimi ise yastık yerine doğrudan arkadaşının karnını kullanıyordu. Kılıcını, fitilli tüfeğini, bakır süslemeli, demir bilezikli kısa çubuğunu ve çakmağını hiçbir Kazak yanından ayırmazdı. Bacaklarını altlarına alıp ovaya yayılmış yatan açık renk iri öküzler uzaktan bakınca ovada şuraya buraya dağılmış boz kayaları andırıyorlardı. Otların üzerine uzanmış uyuyan savaşçıların yoğun horlaması, çayıra salınmış, ayakları bağlı olduğu için öfkeli aygırların uzaklardan gelen kişnemelerine karışıyordu. Bu temmuz gecesinin güzelliğine karışan görkemli, korkunç bir şey daha vardı. Bu, uzaklarda yanmakta olan köylerin gökyüzüne yansıyan kızıllığıydı. Bir yanda alevler yavaşça yükseliyor, öte yanda yanıcı bir şeye rastladıklarında ansızın parlayarak fışkırırcasına yukarılara doğru çıkıyor, neredeyse yıldızlara kadar yükseliyor ve gökyüzünün uzak derinliklerinde yalazları dağılıyor, sönüp gidiyordu. Bir yanda, bütünüyle yanmış simsiyah bir manastır, parlayan her alevin aydınlandığında korkunç bir keşiş gibi, iç karartan büyüklüğüyle insana dehşet veren bir biçimde beliriyordu. Öte yanda bir başka manastırın bahçesi tutuşmuş yanıyordu. Duman tüten ağaçların cızırtısı geliyordu sanki oradan doğru. Bedenlerini alevler sardığında salkım salkım erik dalları leylak rengi fosforlu bir ışıkla aydınlanıyor, dallarda yer yer sararmış armutlar altın sarısı bir renge bürünüyor, aralarından ise binanın duvarlarında veya bir ağaç budağına asılı, manastırla birlikte yanmış zavallı bir Yahudi'nin veya keşişin simsiyah cesedi görünüyordu. Uzaklarda, yanan bir tarlada alevlerin üzerinde ufacık, siyah haçlar gibi, kuşlar uçuşuyordu. Kuşatılmış kent uykuya dalmıştı sanki. Uzaklardaki yangınların ışığı hafiften vuruyordu kiliselerinin kulelerine, evlerinin çatılarına, tabyadaki kütük duvarlarına. Andri Kazak birliklerinin arasında bir süre dolaştı. Çevresinde nöbetçilerin oturduğu ateşler her an sönmek üzereydi. Akşam yemeğinde lapasını, galuşkasını Kazaklara özgü iştahla doya doya yediği için üzerlerine ağırlık çökmüş nöbetçiler de uyuyorlardı. Böylesine bir kaygısızlık karşısında şaşıran Andri şöyle geçirdi içinden: "Neyse ki güçlü bir düşman yok karşımızda da, bir tehlike söz konusu değil." Sonra bir arabaya gidip üzerine çıktı, kollarını başının altına çapraz koyup sırtüstü uzandı. Ama uyuyamıyordu. Uzun süre

yıldızlara baktı. Gökyüzü bir baştan bir başa pırıl pırıl, hava tertemiz, duruydu. Sayısız yıldızın oluşturduğu, gökyüzünü bir uçtan bir uca kuşak gibi kat eden Samanyolu ışıl ışıldı. Andri arada bir dalar gibi oluyor, uykunun ince sisi gözlerine bir an perde gibi iniyor, kısa bir süre sonra perde kalkıyor, gökyüzü yine tüm parlaklığıyla görünür oluyordu.

Bir ara tuhaf bir yüz görür gibi oldu. Bunun, üzerine çökmekte olan uykunun tatlı bir belirtisi olduğunu düşünerek gözlerini iri iri açtı ve o anda, üzerine eğilmiş, doğrudan gözlerinin içine bakan bitkin, kupkuru bir yüz gördü. Uzun, kömür gibi simsiyah, toplanmamış dağınık saçları, başına gelişigüzel atıldığı belli koyu renk başörtüsünün altından dökülüyordu. Bu bakıştaki tuhaf parıltı da, keskin hatlı bu yüzdeki ölüm donukluğu da Andri'nin bir an bunun hayalet olduğunu düşünmesine neden oldu. İster istemez elini tüfeğine attı ve sert bir sesle şöyle dedi:

— Kimsin? Kötü ruhsan hemen defol git buradan. İnsansan, şakanın hiç zamanı değil. Vururum, gebertirim seni!

Andri'nin böyle söylemesi üzerine hayalet, susması için yalvarır gibi parmağını dudağına götürdü. Andri silahını bıraktı, hayaletin yüzüne daha dikkatli baktı. Uzun saçlarından, boynundan ve yarı açıkta esmer göğsünden bunun bir kadın olduğunu anladı. Ama yerlilerden değildi. Yüzü esmer, bitkindi, çökük yanakları kocaman elmacık kemiklerini daha da çıkık gösteriyordu. Çekik gözlerinin uçları yay gibi yukarı kalkıktı. Andri bu yüze baktıkça onda tanıdık bir şeyler görmeye başlamıştı. Sonunda dayanamadı, sordu:

— Söyle, kimsin? Sanırım tanıyorum seni ya da bir yerde gördüm...

— Bundan iki yıl önce Kiev'de.

Andri papaz okulu yıllarından belleğinde kalanları toparlamaya çalışarak:

— İki yıl önce... Kiev'de... diye tekrarladı.

Bir kez daha dikkatle baktı karşısındakinin yüzüne ve birden haykırdı:

— O Tatar kızsın sen! Voyvoda'nın kızının hizmetçisi...

Tatar kızı, Andri'nin öyle haykırmasından uyanan oldu mu diye başını çevirip arkasına baktıktan sonra, ellerini dua eder gibi yalvarırcasına birleştirip titreyerek fısıldadı:

— Şşş!

Andri, soluk almakta güçlük çekiyormuş gibi, heyecandan kesik kesik, çok alçak sesle:

— Söylesene, söylesene, diyordu, neden, nasıl geldin buraya? Hanımın nerede? Bir şey olmadı ona, değil mi?

— Kendisi içeride, kentte.

— Kentte mi? diye sordu Andri.

Az kaldı yine haykıracaktı. Bütün kanının bir anda kalbine dolduğunu hissediyordu.

— Neden kentte?

— Babası kentte de onun için. Babası bir buçuk yıldır Bubno Voyvodası.

— Söylesene, evlendi mi? Hadi anlatsana, ne tuhaf bir kızsın! Şimdi ne yapıyor?..

— İki gündür bir şey yemiyor.

— Nasıl?..

— Uzun zamandır kentte hiç kimsenin yiyecek bir lokma ekmeği yok, kaç gündür yalnızca toprak yiyorlar.

Andri donup kalmıştı. Tatar kız sürdürüyordu konuşmasını:

— Hanımcığım tabyanın üstünden bakarken Kazakların arasında görmüş seni. "Git o savaşçıya söyle," dedi, "beni unutmamışsa, hatırlıyorsa yanıma gelsin. Hatırlamıyorsa, yaşlı annem için seninle bir parça ekmek yollasın, annemin gözlerimin önünde açlıktan ölmesine dayanamayacağım çünkü. Önce ben öleyim, sonra o ölsün. Ellerine sarıl, ayaklarına kapan... Onun da yaşlı bir annesi vardır, onun hatırına bir parça ekmek yollasın!"

Birden Kazak'ın genç yüreğinde birçok duygu uyandı, taştı.

— Sen nasıl gelebildin buraya? Hangi yoldan?

— Yeraltı yolundan.

— Bir yeraltı yolu mu var?

— Evet, var.

— Nerede?

— Sizinkilere söylemeyeceksin, değil mi yiğit Kazak?

— Kutsal haç üzerine yemin ederim, söylemeyeceğim.

— Yamacı inip dereyi karşıya geçtiğinde, sazlıkların arasında.

— Yol doğru kente mi çıkıyor?

— Dosdoğru kent manastırına.

— Hadi gidelim, hemen gidelim!

— Ama İsa ve kutsal Meryem aşkına bir parça ekmek!

— Tamam. Buradan, arabanın yanından ayrılma sen, ya da iyisi mi, arabaya çık uzan. Kimse görmez seni, herkes uyuyor. Ben hemen

döneceğim.

Andri kendi bölüğünün yiyeceklerinin bulunduğu arabalara doğru yürüdü. Kalbi duracak gibi çarpıyordu. Bütün geçmişi, o anda bulunduğu ordugâhın kaba yaşam koşullarının bastırdığı, ruhunun derinlerine ittiği her şey bir anda üste çıkmış, diğer duyguların tümünü derinlere gömmüştü. Kapkaranlık bir denizin sularından çıkmış gibi, o mağrur kız belirmişti yine gözlerinin önünde. Yine o güzel elleri, gözleri, gülümseyen dudakları, göğsünün üzerine kıvrım kıvrım dökülmüş koyu kestane rengi gür saçları, genç kızlığın o yumuşaklığını hatırlamıştı. Hayır, aslında hiç unutmamıştı onları. Ruhunun derinliklerinden bir an bile yok olmamışlardı, yalnızca güçlü başka duygulara yer açmak için kenara çekilmişlerdi, o kadar. Ama sık sık, evet sık sık genç Kazak'ın derin uykusunu bölerlerdi, uyanırdı genç Kazak, niçin böyle uyandığını anlamaya çalışarak yatağında uzun süre uyuyamadan döner dururdu.

Arabalara doğru yürüyordu Andri, o kızı tekrar göreceğini düşündükçe kalbi giderek daha hızlı çarpıyor, genç dizleri titriyordu. Arabaların yanına geldiğinde, buraya niçin geldiğini bütünüyle unutmuştu. Elini alnına götürüp ne yapması gerektiğini hatırlamaya çalışarak uzun süre ovuşturdu. Sonunda ürperdi, içine bir korku doldu: Kızın açlıktan ölmek üzere olduğunu hatırlamıştı. Hemen arabaya çıktı, koltuğunun altına birkaç büyük siyah ekmek aldı, ama o anda bu ekmeklerin yemek seçmeyen, güçlü kuvvetli Zaporojyeliler için olduğunu, narin yapılı bir kıza gitmeyeceğini düşündü. Bir gün önce ordu atamanının üç günlük darı ununu bir günlük pelteye kullandıkları için aşçılara sitem ettiği geldi aklına. Kazanlarda bol pelte bulacağından emin, babasının sefer tencerelerinden birini aldı, bölük aşçısının yanında uyuduğu yeni küllenmiş ateşin üzerindeki onar kovalık iki kazana gitti. İçlerine bakıp ikisinin de boş olduğunu görünce şaşırdı. Onca pelteyi bitirebilmek için Kazaklarda insanüstü bir iştah olmalıydı. Üstelik onların bölüğü öteki bölükler kadar kalabalık da değildi. Başka bölüklerin kazanlarına baktı. Onlar da boştu. İster istemez şu atasözü geldi aklına: "Zaporojye Kazakları çocuk gibidirler: Önlerine koyduğun yemek az ise hepsini yerler, çok ise siler süpürürler." Şimdi ne yapacaktı? Öyle ya, yağmaladıkları bir manastırın fırınında buldukları bir çuval beyaz ekmeği babasının alay arabasına koymuşlardı. Doğru babasının arabasına gitti. Ama çuval arabada yoktu: Ostap yastık diye onu başının altına alıp arabanın yanında yere uzanmış, horul horul uyuyordu. Andri bir eliyle çuvalı tuttu ve birden öyle çekti ki, Ostap'ın başı yere çarptı ve hemen fırladı yattığı

yerden, gözlerini açmadan oturdu, avazı çıktığınca bağırmaya başladı: "Tutun, tutun şu aşağılık Lehi! Atını yakalayın, bırakmayın!" Andri korkuya kapıldı, çuvalı ağabeyinin başına indirecekmiş gibi kaldırıp bağırdı: "Sus, gebertirim!" Ostap çuval başına inmeden bağırmayı kesmiş, sakinleşmiş, tekrar yatıp öylesine horlamaya başlamıştı ki, başını koyduğu otlar soluğundan uçuşmaya başlamıştı. Andri, Ostap'ın uyku sersemliğiyle bağırmasından Kazaklar arasında uyanan oldu mu, anlamak için endişeyle bakındı. Yalnızca komşu bölükten perçemli bir baş hafifçe kalkmış ve çevresine şöyle bir bakındıktan sonra tekrar çimenlerin üzerine yatmıştı. Andri kıpırdamadan iki dakika bekledi, sonra çuvalı alıp yürüdü. Tatar kız kıpırdamadan uzanmış, neredeyse soluk bile almadan onu bekliyordu.

— Hadi kalk, gidiyoruz! Korkma, herkes uyuyor! Her şeyi taşımam zor olursa ekmeklerden birkaçını sen alabilir misin?

Andri böyle dedikten sonra çuvalı sırtladı, yanından geçtikleri arabadan bir çuval da darı çekip aldı, Tatar kızına taşıması için vereceğini söylediği ekmekleri bile kendi eline almış, taşıdığı ağırlık altında hafif eğilmiş, uyuyan Zaporojyelilerin arasından cesaretle yürüyordu.

Babasının yanından geçerken yaşlı Bulba seslendi ona:

— Andri!

Kalbi duracak gibi çarpmaya başladı Andri'nin. Durdu, zangır zangır titreyerek, alçak sesle:

— Ne var baba? dedi.

— Yanında bir kadın var! Kalkarsam öldürürüm seni! Kadın kısmından hayır gelmez sana!

Bulba böyle söyledikten sonra başını dirseğine destek yapıp sıkı sıkı örtünmüş Tatar kızını dikkatle incelemeye koyuldu.

Andri aptallaşmıştı, babasına bakmaya cesaret edemiyordu. Ama bir süre sonra başını çevirip ona baktığında babasının elini başının altına koyup çoktan tekrar uykuya daldığını gördü.

Haç çıkardı. İçindeki korku geldiğinden çabuk kaybolup gitmişti. Dönüp Tatar kızına baktı. Kız hemen arkasında örtüsüne sarınmış, simsiyah bronz bir heykel gibi dikiliyordu. Uzaklardaki yangınların kızıllığı, bir ölününki gibi donuk gözlerinde yansıyordu yalnızca. Kolundan tutup çekti kızı, sık sık dönüp arkalarına bakarak birlikte yürüdüler. Yamaçtan (bazı yerlerde böyle yamaçlara yar derler) sakin akan derenin yatağına, sık kavak ağaçlarının olduğu, yer yer engebeli düzlüğe indiler. Şimdi Zaporojyelilerin bulunduğu düzlükten bütünüyle görünmez olmuşlardı. Hiç değilse, Andri

dönüp baktığında arkalarında adam boyundan yüksek, dik bir duvar gibi yükselen yamacı görüyordu. Yamacın üzerinde birkaç bozkır kamışı, onların üzerinde, yukarılarda, gökyüzünde ise altındanmış gibi parlak, orak biçiminde yeni ay vardı. Bozkırdan doğru gelen esintiden şafağın sökmesine çok kalmadığı belliydi. Ama uzak yakın, hiçbir yerden horoz sesi gelmiyordu: Kentte de, yakılıp yıkılmış çevrede de uzun zamandır hiç horoz kalmamıştı çünkü. Köprü yerine kullanılan bir kütükten suyun karşısına, arkada bıraktıkları yamaçtan daha dik bir yamacın olduğu karşı kıyıya geçtiler. Anlaşıldığı kadarıyla, kenti kuşatan tabyada bu yamaç sağlam, güvenilir bir noktaydı, hiç değilse bu yüzden toprak tabya burada daha alçak tutulmuştu ve garnizon burayı savunmuyordu. Zira hemen arkada manastırın kalın duvarı yükseliyordu. Dik yamaç yabani otlarla kaplıydı ve dere ile yamaç arasındaki küçük düzlük neredeyse adam boyu sazlıktı. Yamacın tepesindeki çit kalıntılarından burada bir zamanlar bostan olduğu anlaşılıyordu. Çitin önünü geniş

dulavratotu yaprakları örtmüştü, arkasında karapazılar, yabani dikenler ve hepsinin üzerinden başlarını göstermiş ayçiçekleri vardı. Yerler çamur olduğu, suların içinden geçtikleri için burada Tatar kızı pabuçlarını çıkardı, eteklerini dikkatlice toplayıp yalınayak yürümeye başladı. Sazların arasında güçlükle ilerleyerek bir çalı çırpı yığınının önünde durdular. Çalı çırpıyı kenara çekince karşılarına fırın ağzı genişliğinde bir delik çıktı. Tatar kızı başını eğip deliğe önden girdi. Andri eğilebildiği kadar eğilip (sırtında çuvallar vardı çünkü) onu izledi ve zifiri karanlıkta buldular kendilerini.

VI

Andri sırtında çuvallar, daracık tünelde Tatar kızını izlerken güçlükle ilerliyordu.

Ona rehberlik eden kız:

— Biraz sonra önümüzü görebileceğiz, dedi. Kandili bıraktığım yere yaklaştık.

Gerçekten de, karanlıkta görünmeyen toprak duvarlar hafiften belirmeye başlamıştı. Görünüşte ibadet yeri olduğu anlaşılan küçük bir alana geldiler. En azından, sunak yerine duvarlardan birinin dibinde dar, küçük bir masa, masanın üzerinde duvarda renkleri silikleşmiş, solmuş bir Katolik Meryem Ana tasviri vardı. Tasvirin önünde asılı duran gümüş küçük bir kandil tasviri belli belirsiz aydınlatıyordu. Tatar kızı eğilip, çevresinde zincirlerin ucunda maşaların, ışığı ayarlamak ve söndürmek için külahların asılı olduğu ince uzun ayaklı, bakır şamdanı yerden aldı. Tasvirin önündeki kandilden yaktı. Şimdi daha aydınlık olmuştu. Birlikte yürüdüler. Kâh şamdanın güçlü ışığıyla aydınlanarak, kâh birbirinin koyu gölgesinin zifiri karanlığında kalarak yürürlerken Gerard Dou'nun *della notte* tablolarını andırıyorlardı. Yiğit Kazak'ın sağlık ve gençlik fışkıran diri, güzel yüzü ile ona yol gösteren Tatar kızının bitkin, soluk yüzü arasında tam bir zıtlık vardı. Tünel şimdi biraz genişlemişti. Öyle ki, Andri artık iki büklüm yürümüyordu. Merakla, ona Kiev mağaralarını hatırlatan toprak duvarları inceliyordu. Kiev mağaralarında olduğu gibi burada da duvarlarda yer yer oyuklar ve bu oyuklarda tabutlar vardı. Yerlerde ise rutubetten düpedüz yumuşamış, un gibi olmuş insan kemikleri göze çarpıyordu. Besbelli burada da kutsal kişiler vardı ve dünyanın fırtınalarından, dertlerinden, ayartmalarından kurtulmak amacıyla buraya sığınmışlardı. Kimi yerlerde rutubet çok fazlaydı, öyle ki, bazen suların içinde yürüyorlardı. Çabuk yorulan Tatar kızın dinlenmesi için Andri sık sık durmak zorunda kalıyordu. Kızcağızın yediği küçük bir parça ekmek yeme alışkanlığını yitirmiş midesine oturmuştu. Sancıdan ikide bir olduğu yerde kalakalıyor, kıpırdayamıyordu.

Sonunda küçük, demir bir kapı çıktı karşılarına. Tatar kızı bitik bir sesle, "Eh, şükür, sonunda geldik," dedi. Kapıya vurmak için kolunu kaldırdı, ama gücü yetmedi. Onun yerine Andri kuvvetlice vurdu kapıya. Kapının arkasında büyük boşluk olduğunu gösteren boğuk bir yankı işitildi. Sesin

yüksek kemerlerde yankılandığı belliydi. İki dakika sonra anahtarların şıngırdadığı duyuldu. Biri merdivenden iniyordu sanki. Sonunda kapı açıldı, elinde anahtarlar ve bir kandille dar merdivende bir keşiş karşıladı onları. Kazakların öylesine nefret ettikleri, Yahudilerden bile çok tiksindikleri Katolik keşişi karşısında görünce Andri elinde olmadan bir an duraladı. Zaporojyeli Kazak'ı görünce keşiş de bir iki adım geri çekilmiş, ama Tatar kızın anlaşılmaz bir şeyler mırıldanması üzerine rahatlamıştı. Keşiş ışık tuttu onlara, arkalarından kapıyı kilitledikten sonra önlerine düşüp merdivenlerde yol gösterdi. Manastır kilisesinin yüksek, karanlık kemerlerine vardılar. Büyük şamdanlarla, mumlarla aydınlatılmış sunaklardan birinin önünde bir papaz yere diz çökmüş, sessizce dua ediyordu. İki yanında yine yere diz çökmüş, pembe cüppeli, beyaz dantel yakalıklı ve ellerinde buhurdanlıklarla, kilise korosundan iki genç vardı. Papaz bir mucize için, kentin kurtulması, ruhsal yönden çökmüş halkın dayanacak gücü ve sabrı bulması, kente korku salan, insanları ağlatan, mutsuz eden düşmanın kentten uzaklaşması için dua ediyordu. Hayaletleri andıran birkaç kadın yere diz çökmüş, güçsüz başlarını önlerindeki sandalyelerin arkalıklarına, kararmış tahta sıralara dayamış, hatta bütünüyle bırakmışlardı. Birkaç erkek de yine yere diz çökmüş veya kemerlerin oturduğu köşeli sütunlara yaslanmış, başları önlerinde, kederli, öyle duruyorlardı. Sunağın üzerindeki renkli camlı pencere sabahın ışıklarıyla kızıllaşmıştı, oradan süzülen ışık döşemede mavili, sarılı ve çeşitli renklerde yuvarlak şekiller oluşturarak karanlık kilisenin içini hafiften aydınlatıyordu. Bütün sunak ansızın ışıl ışıl olmuştu. Buhurdanlıkların dumanı gökkuşağının renklendirdiği bir bulut gibi asılı kalmıştı havada. Andri bulunduğu karanlık köşeden ışığın yarattığı bu mucizeyi şaşkınlık içinde izliyordu. O sırada orgun görkemli kükreyişi ansızın doldurdu kilisenin içini. Giderek yükseldi, yükseldi, büyüdü, gök gürültüsü gibi çatırdadı, sonra birden göksel bir müziğe dönüşüp yumuşak genç kız sesini anımsatan tatlı notalarla kemerlerin altını dolaştı, sonra tekrar gür bir kükremeye, gök gürültüsüne dönüşüp sustu. Arkasından kemerlerin altında titreşerek uzun süre yankılanarak dolaştı. Bu görkemli müziği Andri ağzı yarı açık, büyülenmiş gibi dinlemişti.

O sırada birisinin kaftanının eteğinden çekelediğini hissetti. Tatar kızı, "Gidelim!" dedi. Hiç kimseye görünmeden geçtiler kiliseden, kilisenin önündeki alana çıktılar. Şafak çoktan sökmüştü. Güneş doğmak üzereydi. Kare biçiminde alanda kimsecikler yoktu. Ortasında, daha bir hafta

öncesine kadar yiyecek satıldığını gösteren tahta sergiler vardı. Sokaklar (o zamanlar sokaklara kaldırım döşenmediği için) öbek öbek kurumuş çamur kaplıydı. Alanın dört bir yanında tek katlı, duvarlarında kirişlerle çapraz tutturulmuş boylarınca ağaç kalaslar ve direkler olan (o devirde evler genellikle böyle yapılıyordu, günümüzde Litvanya'nın ve Polonya'nın bazı bölgelerinde aynı evleri görmek mümkündür) taş veya kerpiç evler vardı. Hepsinin aşırı yüksek çatısında çok sayıda pencere, havalandırma deliği göze çarpıyordu. Bir yanda, kilisenin oldukça yakınında, öteki evlerden çok değişik ve yüksek (belediye binası veya devlet dairesi olsa gerek) bir bina yükseliyordu. İki katlıydı bina ve çift kemerli yüksek çatısında kadranı çatıya gömülü büyük bir saat vardı. Alanda kimsecikler yoktu, ama Andri bir ara zayıf birtakım iniltiler duyar gibi oldu. Başını çevirip bakınca alanın öte ucunda yerde neredeyse kıpırdamadan yatan iki üç kişi gördü. Onların ölü mü, yoksa uyuyor mu olduklarını anlamak için daha dikkatli bakıyordu ki, yerde yatan bir şeye takıldı ayağı. Yahudi gibi görünen bir kadın cesediydi bu. Biçimini yitirmiş, bozulmuş yüz hatlarından anlaşılamasa da genç olsa gerekti. Başında ipek, kırmızı bir başörtüsü vardı. İki sıra inci ya da boncuk dizisi kulaklarını süslüyordu, onların altından uzun, lüle lüle iki demet saç damarları fırlamış kupkuru boynuna dökülmüştü. Hemen yanında, cılız memesine yapışmış, orada süt bulamadığı için istem dışı bir öfkeyle parmaklarını memeye geçirmiş bir bebek yatıyordu. Ağlamıyordu artık bebek, bağırmıyordu da. Henüz ölmediği (ama yakında son nefesini vereceği) yalnızca hafifçe inip kalkan karnından belliydi. Tatar kızıyla Andri yan sokağa saptılar, sapar sapmaz da, Andri'yi değerli yüküyle görünce, "Ekmek!" diye bağırarak bir kaplan gibi üzerine saldıran çıldırmış biriyle karşılaştıkları için birden durmak zorunda kaldılar. Ama adamın çılgınlığı yanında gücü yeterli değildi. Andri itti onu: Adam yere yuvarlandı. Acıdığı için bir ekmek attı ona Andri. Adam kudurmuş köpek gibi atıldı ekmeğin üzerine, kemirircesine ısırmaya başladı, ama uzun zamandır bir şey yemediği için hemen orada, sokakta kıvranarak can verdi. Adım başı açlığın kurbanlarını gördükçe dehşete kapılıyorlardı. Anlaşılan, çoğu insan evlerinde acı çekmeye dayanamayıp gökten onlara güç verecek bir şeyler düşer umuduyla sokaklara atmışlardı kendilerini. Bir evin kapısında yaşlı bir kadın oturuyordu. Uyuyor muydu, ölmüş müydü, yoksa düpedüz kendinden mi geçmişti, anlamak zordu: En azından, artık hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey görmüyordu ve başı göğsüne düşmüş, kıpırdamadan öylece oturuyordu. Başka bir evin çatısından aşağı ipe bağlı

kupkuru bir beden sarkıyordu. Adamcağız açlığın acılarına artık dayanamamış, sonunu kendi isteğiyle çabuklaştırmak istemişti.

Andri açlığın bütün bu sonuçlarını görünce sormadan edemedi Tatar kızına:

— Ölmemek için bir şeyler yapamadılar mı bu insanlar? Bıçak kemiğe dayanınca, yapacak bir şey kalmayınca insan o zamana kadar iğrendiği şeyleri de yer. Dinin yasakladığı murdar hayvanların etiyle beslenir, öyle bir durumda her şey yenir.

Tatar kız:

— Ne var ne yok, hepsini, bütün sığırları yedik, dedi. Kentte tek bir at, tek bir köpek, hatta tek bir fare bulamazsın. Kentimizde hiçbir zaman yiyecek stoku yapılmazdı, her şey köylerden gelirdi.

— Peki, böylesine korkunç bir biçimde ölürken hâlâ kenti savunmayı nasıl düşünüyorsunuz?

— Voyvoda belki de teslim ederdi kenti, ama Bucak'taki albay dün sabah şahinle bir mektup yollamış. Mektupta kentin teslim olmamasını, alayıyla yardıma geleceğini, iki alayın birlikte gelmesi için bir başka albayı beklediğini yazıyormuş. Şimdi her an onları bekliyorlar... İşte geldik eve.

Andri, öteki evlere hiç benzemeyen, bir İtalyan mimarın yaptığı evi uzaktan görmüştü. İnce, kırmızı tuğlalarla yapılmış iki katlı bir evdi. Alt katın pencereleri yüksek, dışa çıkık granit kornişle çevrelenmişti, üst katta ise galeriyi andıran küçük kemerler, her kemerin arasında armalı parmaklıklar vardı. Evin köşelerinde de armalar vardı. Boyalı tuğlalarla örülmüş dış merdiven doğrudan alana iniyordu. Merdivenin alt basamağının iki yanında, bir eliyle hemen yanındaki uzun namlulu tüfeğini simetrik olarak kavramış, öteki elini öne düşen başına destek yapmış iki nöbetçi oturuyordu. Bu duruşlarıyla canlı insanlardan çok, birer heykeli andırıyorlardı. Uyumuyorlardı, düşüncelere dalmış da değillerdi, ama her şeye kayıtsız oldukları belliydi: Gelenlerle ilgilenmemişlerdi bile. Tatar kızıyla Andri merdivenin başında, elinde dua kitabıyla, zengin giyimli, tepeden tırnağa silahlı başka bir nöbetçiyle karşılaştı. Nöbetçi yorgun gözlerle baktı onlara, ama Tatar kızının bir şey söylemesi üzerine kenara çekilip yol verdi ve tekrar dua kitabının açık sayfasına döndü. Bekleme odası ya da doğrudan antre olarak kullanılan ilk odaya, oldukça geniş bir salona girdiler. Salon duvarlar boyunca değişik biçimlerde oturmuş erlerle, uşaklarla, yazıcılarla, şarap satıcılarıyla ve soylularla doluydu. Asker olsun, toprak sahibi olsun, bir Leh büyüğünün ne denli önemli bir kişi olduğu

bekleme odasındaki kalabalıktan belli olurdu. Yeni söndürülmüş mumların kokusu sinmişti salona. Sabah, uzun zamandır parmaklıklı geniş pencereden içeri bakıyordu ama, salonun ortasındaki adam boyu kocaman iki şamdan hâlâ söndürülmemişti. Andri doğruca armalı, her yeri oymalı geniş meşe kapıya yürüyecek oldu, ama Tatar kızı kolundan tutup durdurdu onu, yandaki küçük kapıyı gösterdi. Kapıdan geçip bir koridora çıktılar, sonra bir odaya girdiler. Andri dikkatle incelemeye koyuldu odayı. Kepenklerin aralıkların süzülen ışık koyu kırmızı perdenin, yaldızlı pervazın ve duvardaki bir tablonun üzerine düşüyordu. Tatar kızı orada beklemesini işaret etti Andri'ye, bitişik odanın kapısını açtı. Açılan kapıdan o anda ışık doldu Andri'nin bulunduğu odaya. Odadan birtakım fısıltılar, alçak sesle konuşmalar duyuldu. Andri'nin kalbi duracak gibi çarpıyordu. Açık kapıdan bir an, göz alıcı uzun saçları omuzlarına dökülmüş zarif bir kız görür gibi oldu. Tatar kızı geldi, odaya geçmesini söyledi. Andri o odaya nasıl girdiğini, arkasından kapının nasıl kapandığını hatırlamıyordu. Odada iki mum yanıyordu. Tasvirin önünde yanan bir kandil vardı. Tasvirin altında, Katoliklerin dua ederken basamağına dizlerini koydukları basamaklı, yüksekçe bir masa duruyordu. Ama Andri'nin gözlerinin aradığı bunlar değildi. Dönüp öte yana baktı ve ani bir hareket yapacakken taş bir heykel gibi donup kalmış bir kız gördü. Sanki Andri'ye doğru atılmak istemiş, ama birden olduğu yerde kalmıştı. Andri de genç kızın karşısında şaşkın bir durumda kalakalmıştı. Onu böyle göreceğini hiç düşünmemişti: Kiev'de gördüğü kız değildi bu, ona hiç benzemiyordu. Ama Kiev'de olduğundan iki kat daha güzel, olağanüstü bir varlıktı. Kiev'de eksik, tamamlanmamış bir şey vardı onda, oysa şimdi ressamın son fırça darbesini de vurup tamamladığı bir sanat eseriydi. O zaman çok güzel, uçarı bir kızdı, şimdi ise karşısında göz kamaştıran olgun güzelliğiyle genç bir kadın vardı. Andri'ye diktiği bakışında duygunun izleri, kırıntıları değil, duygunun tümü vardı. Gözyaşları henüz kurumamıştı ve gözlerine insanın ruhuna işleyen ıslak bir parlaklık veriyordu. Göğüsleri, boynu ve omuzları kusursuz güzelliğin o mükemmel sınırına dayanmıştı. Kiev'de yüzünü çevreleyen hafif dalgalı saçlarının bir kısmı şimdi toplanmış, bir kısmı ise ince uzun örgülerle omuzlarına, göğsüne dökülmüştü. Görünüşte yüz çizgileri bütünüyle değişmişti. Andri bu çizgilerin arasında, belleğinde izi kalmış olanlardan hiç değilse birini bulmak umuduyla boşuna zorladı kendini. Ama bir tane bile yoktu! Yüzünün solukluğu aşırı olmasına karşın, olağanüstü güzelliğini bozmamış, tersine, ona sanki çarpıcı, karşı konulmaz, çekici bir şey

eklemişti. Andri saygılı bir korku hissetti içinde. Genç kızın karşısında kıpırdamadan duruyordu. Kız da bütün o genç erkek güzelliği ve gücüyle, olduğu yerden kıpırdamamasına karşın, bedeninden fışkıran canlılık ve çeviklikle karşısında duran Kazak'ı görünce şaşırmıştı. Delikanlının gözlerinde atak bir ışık vardı, kadife kaşları yay gibiydi, güneşte yanmış yanakları gençliğin dinçliğiyle parlıyordu ve yeni çıkmış simsiyah bıyığı kadife gibi parlıyordu.

Genç kız:

— Hayır soylu yiğit, dedi, minnettarlığımı ne yapsam anlatamam sana. (Tatlı sesi titriyordu.) Bu yaptığın için ancak Tanrı ödüllendirebilir seni, yoksa benim gibi zayıf bir kadın değil...

Bakışını önüne eğdi. Ok gibi uzun kirpiklerle çevrelenmiş, kar gibi bembeyaz yarım daire gözkapakları kapandı. Güzelim yüzü önüne eğilmiş, yanaklarında hafif bir pembelik belirmişti. Andri söyleyecek bir şey bulamıyordu. Ruhundaki her şeyi (ruhunda oldukları gibi ateşli, bütün heyecanıyla) anlatmak istiyor ama yapamıyordu. Bir şey konuşmasına engel oluyordu. Sesi çıkmıyordu. Böyle bir söze karşılık vermenin onun gibi papaz okulunda okumuş, Zaporojye'nin kaba koşullarında yetişmiş birine göre olmadığını hissediyordu. Kazak yaşamından nefret ediyordu o anda.

Tatar kızı girdi odaya. Andri'nin getirdiği ekmeklerden birini dilimlemiş, altın bir tabak içinde getirmişti. Tabağı hanımının önüne koydu. Hanımı bir Tatar kızına, bir ekmeğe baktı, sonra bakışını Andri'ye çevirdi. Çok şey vardı bu bakışında. Bu bitkin, süzgün, içindeki tüm duyguları anlatan etkileyici bakış Andri'yi genç kızın sözlerinden daha çok çarpmıştı. Birden hafif hissetti kendini Andri. İçinde her şey bir anda çözülüvermişti sanki. O ana kadar bir şeyin sımsıkı düğümlü tuttuğu ruhu, duyguları şimdi özgür, serbestti ve onları bir sözcük seli halinde dışa vurabileceğini hissediyordu. Güzel kız birden Tatar kızına döndü, huzursuz bir ses tonuyla sordu:

— Ya anneme? Ona da götürdün mü?

— Anneniz uyuyorlar.

— Ya babama?

— Götürdüm. Kendisi gelip yiğide teşekkürlerini bildireceğini söyledi.

Kız ekmekten bir dilim alıp ağzına götürdü. Onun göz kamaştıran güzel parmaklarıyla ekmeği koparıp ağzına atmasını Andri sınırsız bir hazla izliyordu. O anda birden, verdiği ekmeğin bir parçasını çıldırmış gibi

yiyince gözlerinin önünde ölen açlıktan deliye dönmüş o adamı hatırladı. Yüzü bembeyaz kesildi, kızı kolundan tutup yüksek sesle:

— Bu kadarı yeter! dedi. Daha fazlasını yeme! Uzun zamandır bir şey yemediğin için ekmek dokunur sana.

Kız hemen indirdi elini, ekmeği tabağa bıraktı ve uysal bir çocuk gibi baktı Andri'nin gözlerinin içine. Keşke bu bakışı anlatabilecek sözcükler mevcut olsaydı… Ama genç kızın bu bakışındaki duygululuğu anlatmak hiçbir heykeltıraşın, hiçbir ressamın, hiçbir söz ustasının harcı da değildi.

Andri'nin yüreğinde, ruhunda, içinde ne var ne yok hepsi taşmıştı.

— Kraliçem! diye haykırdı. Nedir istediğin? Neye ihtiyacın var? Söyle bana! Dünyada olabilecek en zor görevi ver bana... hemen koşup yerine getireyim! Hiçbir insanın gücünün yetmeyeceği işi yapmamı iste benden, yapayım, canımı vereyim senin için! Vereyim canımı, vereyim! Senin için veririm canımı, inan veririm! Kutsal haç üzerine yemin ediyorum, veririm!.. Seve seve yaparım bunu! Üç köyüm var, babamın yılkısındaki atlar da benim, annemin evlenirken getirdiği, babamdan gizlediği her şey de benim. Bendeki silahlar hiçbir Kazak'ta yoktur. Kılıcımın yalnızca kabzasına en iyi yılkı ile üç bin koyun verirler. Senin bir sözünle, hatta o simsiyah kaşlarını bir oynatmanla bunların hepsinden vazgeçerim, hiçbirini görmez gözüm, hepsini yakar yıkarım, sele veririm! Ama biliyorum, belki de aptalca şeyler bu söylediklerim, hatta yersiz... Ömrü papaz okulunda, Zaporojye'de geçmiş benim gibi biri için kralların, prenslerin, en soylusundan insanların bol olduğu böyle bir yerde konuşmak kolay değildir. Görüyorum, Tanrı'nın yarattığı bizlere benzemiyorsun sen. Öteki soylu kadınlardan da, kızlardan da farklısın. Bizler senin kölen olamayız, ancak göklerin melekleri hizmet edebilir sana.

Komutanın kızı giderek artan bir şaşkınlık içinde, kulak kesilmiş, genç Kazak'ın ruhundaki genç, ateşli gücü ayna gibi açığa vuran içten konuşmasını tek sözcüğünü kaçırmamaya çalışarak dinliyordu. Bu konuşmanın yürekten gelen bir sesle söylenen her sözcüğünde büyük bir güç vardı. Genç kızın güzel yüzü aydınlanmıştı. Canını sıkan saçlarını geri attı, ağzı açık, Kazak'ın yüzüne uzun uzun baktı. Bir şey söylemek istedi, ama söylemedi. Karşısındaki yiğidin başka amaçları olduğunu, babasının, kardeşlerinin, halkının onlardan nefret ettiklerini, intikam almak istediklerini, korkunç Zaporojyelilerin kentlerini kuşattığını, acımadan hepsini öldüreceklerini hatırlamıştı... Birden gözleri doldu. İpek işlemeli mendilini çıkardı, yüzüne götürdü, çok geçmeden ıpıslak oldu mendil. Kız

güzel alt dudağını kar beyazı dişleriyle (zehirli bir yılan sokmuş gibi) ısırdı, başını geriye atıp büyük acısını genç Kazak görmesin diye mendilini yüzünden indirmeden uzun süre öyle kaldı.

Andri kızın yumuşacık elini avucuna alıp:

— Tek sözcük söyle bana! dedi.

O anda genç Kazak'ın damarlarında bir ateş dolaştı. Avucunda cansız duran eli sıktı.

Ama genç kız susuyordu. Mendilini yüzünden çekmiyor, kıpırdamadan, öylece duruyordu.

— Neden bu kadar üzgünsün? Söyle bana, neden bu kadar üzgünsün?

Kız mendili çekti yüzünden, gözlerinin önüne düşmüş uzun birkaç tel saçı arkaya attı ve acılarla dolu, iniltili, durgun bir sesle anlatmaya başladı. Güzel bir akşamüzeri hafif bir yel dolaşır su kenarındaki sazlar arasında, sallar sazları, hışırdatır ve o anda oradan geçmekte olan bir yolcu hüzünlü hafif bir inilti duyar, çökmekte olan akşamın da, tarlalardan dönmekte olan işçilerin, orakçıların uzaklardan gelen neşeli şarkılarının da, bir yerlerden geçmekte olan yük arabalarının tekerlek gıcırtısının da farkında olamaz.

— Üzülmemek elde mi? Beni doğuran anam acı çekmiyor mu? Ne kötü bir kaderim varmış! Kaderim celladımdan gaddarmış. Yurdumun prensleri, en varlıklı soyluları, kontları, başka ülkelerin baronları... birçok kahraman gelip karşıma dizildiler. Hepsi beni sevmeye hazırdı. Evet desem, sevgimi mutlulukların en büyüğü sayacaklardı. Elimi sallasam yetecekti, içlerinden biri, en yakışıklısı, soyu da, yüzü de en güzel olanı kocam olacaktı. Ah kötü talihim benim, izin vermedin bana! Yurdumuzun onca yiğidi dururken kalbimi bir yabancıya, düşmanımıza kaptırmama neden oldun! Tanrımızın kutsal anası! Ne günahlar işledim, ne büyük suçlarım oldu ki böylesine büyük bir cezaya çarptırdın beni? Günlerim bolluk, zenginlik içinde geçti. Önüme her gün en iyi, en pahalı yemekler, en tatlı şaraplar kondu. Peki ne içindi bütün bunlar? Sonunda krallığımızın en yoksul bir dilencisi gibi acılar içinde kıvranarak can vermem için mi? Ayrıca, böylesine korkunç bir cezaya çarptırılmak için ne yaptım? Bu yetmiyormuş gibi, kurtulmaları için canımı yirmi kez vermeye hazır olduğum annemle babamın dayanılmaz acılar içinde kıvranarak can vermelerini mi göreceğim? Dahası, ölüme böylesine yakınken ömrümde duymadığım, bilmediğim bu sevgi sözcüklerini mi duyacaktım, bu aşkı mı tadacaktım? Kara talihim zifiri kara olsun, gençliğim daha çok acılarla dolsun, ölümüm bana daha korkunç görünsün, ayrıca, ölürken seni, kara talihim, ve seni –bağışla bu günahkârı–

kutsal Meryem Anamız, seni sitemle anayım diye mi sözleriyle parçaladı yüreğimi bu yabancı?

Sözlerini bitirince genç kızın yüzünü bir umutsuzluk ifadesi kapladı. Yüzünün her çizgisinde iç sızlatan bir keder vardı. Ve her şeyi, kederle öne eğilmiş alnı da, yaşlı gözleri de, gözyaşlarıyla ıslanmış, sonra kuruyup hafiften kızarmış yanakları da... her şeyi şöyle diyordu sanki: "Bu yüzde mutluluk diye bir şey yoktur!"

Andri şöyle dedi:

— Önünde herkesin kutsal biri gibi eğilmesi için doğmuş, dünyanın en iyi, en güzel kızının böyle acılar içinde kıvranması olacak şey değildir. Hayır, ölmeyeceksin sen! Ölemezsin! Hayatım üzerine, benim için değerli her şey üzerine yemin ederim, ölmeyeceksin! Bu yazgını hiçbir şekilde (gücümle de, dualarımla da, savaşarak da) yenemezsem, o zaman birlikte öleceğiz. Hem önce ben öleceğim, sen ölmeden önce ben senin o güzel dizlerine başımı dayayıp öleceğim. O zaman kimse ayıramaz beni senden.

Kız güzel başını sallayarak kesti Andri'nin sözünü:

— Beni de, kendini de aldatma yiğidim... Biliyorum, içim sızlıyor, ama çok iyi biliyorum ki, sevemezsin sen beni. Ayrıca seni nasıl bir görevin beklediğini de biliyorum. Baban, arkadaşların, anayurdun çağırıyor seni, bizse düşmanız seninle.

Andri, su boylarında yetişmiş kavaklar gibi düzgün bedenini dimdik doğrultup başını sertçe sallayarak:

— Babamdan, arkadaşlarımdan, anayurdumdan bana ne! dedi. Sen öyle diyorsan, ben de şöyle diyorum sana: Hiç kimsem yok benim! (Yiğit, gözü pek bir Kazak'ın, karşısındakinin inanamayacağı, göze alamayacağı bir şeye karar verdiğinde yaptığı gibi elini kolunu sallayarak, yine yüksek sesle sürdürdü konuşmasını.) Senden başka hiç kimsem, hiç kimsem yok benim artık! Anayurdumun Ukrayna olduğunu söyleyen kim? Oranın anayurdum olduğuna kim karar vermiş? Ruhuna en tatlı gelen yerdir anayurt! En çok sevdiğimiz yerdir. Benim anayurdum sensin! Evet, sensin! Yaşadığım sürece yüreğimde taşıyacağım bu yurdu, sıkıysa bir Kazak oradan koparıp almaya kalkışsın bakalım! Böyle bir anayurt uğruna neyim var neyim yok satıp savarım, her şeyimi, canımı bile veririm!

Genç kız göz kamaştıran bir heykel gibi donup kalmış, Andri'nin gözlerinin içine bakıyordu. Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı ve yalnızca içten, yüce gönüllü, yürekleri sevgi dolu kadınlara vergi kadınsı bir atılganlıkla genç Kazak'ın boynuna atıldı, olağanüstü güzel kar beyazı

kollarını boynuna doladı. Hüngür hüngür ağlıyordu. O sırada sokakta boru ve trampet sesleriyle karışık, anlaşılamayan birtakım bağrışmalar oldu. Ama Andri'nin bir şey duyduğu yoktu. Harika bir ağzın baş döndürücü kokulu soluğunun sıcaklığını, gözyaşlarının yüzünü ıslattığını, başının üzerinden dökülen ipeksi parlak, simsiyah, hoş kokulu saçları hissediyordu yalnızca.

O sırada neşeli çığlıklar atarak Tatar kızı daldı odaya. Kendinde değilmiş gibi bağırıyordu:

— Kurtulduk, kurtulduk! Bizimkiler kente girdi, ekmek getirdiler, buğday, un ve birkaç da elleri bağlı Zaporojyeli...

Ama Andri de, genç kız da Tatar kızının söylediklerinden bir şey anlayamamışlardı. Kente giren "bizimkiler" kimlerdi, yanlarında neler getirmişlerdi, hangi Zaporojyelilerin ellerini bağlamışlardı? Andri kendini bambaşka bir dünyanın duygularına bırakmış, yanağına dokunan dudakları öpüyor, o dudaklar da onun öpüşüne karşılık veriyordu. İnsanın ömründe ancak bir kez tadabileceği o karşılıklı haz dolu öpüşmeydi bu.

İşte o anda mahvolmuştu Kazak! Kazak yiğitliği onun için yok olmuştu artık! Bir daha Zaporojye'yi de, baba evini de, Tanrı'nın kilisesini de göremeyecekti. Ukrayna da onu savunacak en yiğit evlatlarından birini bir daha göremeyecekti. Taras, dünyaya onu rezil eden böyle bir evlat getirdiği güne, saate lanetler okuyarak kırlaşmış perçeminden bir tutam saç koparacaktı!

VII

Kazakların arasında bir gürültü, kargaşa vardı. Önce, düşman birliğinin kente nasıl girdiğini kimse anlayamamıştı. Daha sonra, kentin yan kapısının önüne konuşlanmış Pereyaslav Bölüğü'nde herkesin zilzurna sarhoş olduğu öğrenildi. Dolayısıyla, bölüğün yarısının öldürülmüş, geri kalan yarısının da ne olup bitiyor anlayamadan, elleri bağlanıp götürülmüş olmasında şaşılacak bir şey yoktu. Komşu bölükler gürültüye uyanıp silaha sarılana kadar düşman birliği kentin kapısına varmış, arka sıralarda olanlar da dağınık bir şekilde onları izleyen uykulu, yarı sarhoş Kazakları yaylım ateşine tutmuştu. Ataman bütün Kazakların toplanmasını buyurdu. Hepsi çevresinde toplanıp kalpaklarını çıkarmış sessizce beklerlerken ataman konuşmaya başladı:

— Bu gece olanları biliyorsunuz arkadaşlar. İçkinin başımıza ne işler açtığını gördünüz! Düşman rezil etti bizi! Demek böylesiniz siz: İçki hakkınızı ikiye çıkarınca kendinizi içkiye öyle veriyorsunuz ki, İsa düşmanları yalnızca bacağınızdan şalvarlarınızı çekip çıkarmakla kalmasa, yüzünüze bile tükürse, farkına varmayacaksınız.

Kazaklar, suçlu olduklarını bildikleri için başları önlerinde, susuyorlardı. Yalnızca Nezamaykov bölüğü atamanı Kukubenko karşılık verdi ona:

— Bir dakika ağam! Gerçi, ataman Kazakların önünde bir şey söylediğinde itiraz etmek töremizde yoktur, ama şunu söyleyeyim ki, olay senin dediğin gibi olmadı. Hıristiyan Kazakları haksız yere suçluyorsun. Seferde, savaşta, ağır ve zor işlerde içki içselerdi suçlu olurlardı, ölümü hak ederlerdi. Ama biz işsiz güçsüz oturuyorduk, kentin önlerinde boş boş bekliyorduk. Ne perhizdeyiz, ne de Hıristiyanlığın buyurduğu bir oruçta. Boş oturmaktan canı sıkılmış bir Kazak içmesin de ne yapsın? Suç neresinde bunun? Ama günahsız insanlara saldırmanın ne demek olduğunu gösteririz onlara biz! Daha önce iyi dayak attık kendilerine, ama şimdi öyle bir vuracağız ki, nereye kaçacaklarını bilemeyecekler.

Bölük atamanının konuşması Kazakların pek hoşuna gitmişti. Önlerine eğdikleri başlarını hafifçe kaldırmış, "Yaman konuştu Kukubenko!" diye mırıldanıyorlardı. Atamanın hemen yanında duran Taras Bulba:

— Kukubenko galiba doğru söylüyor ataman, ne dersin? dedi.

— Ne mi derim? Şunu derim: Ne mutlu böyle bir evlat yetiştirmiş babaya! Sitem etmek, paylamak zor değildir; ama yanlış yapan bir insana kalbini kırmadan, onu yüreklendirecek, ona güç verecek (suyunu içip serinleyen atı bir mahmuz vuruşunuzun canlandırdığı gibi) canlandıracak bir şeyler söylemektir asıl zor olan. Ben de tam size iyi bir şeyler söylemeye hazırlanıyordum ki, Kukubenko benden önce davrandı.

Kazaklar arasında mırıldananlar oldu: "İyi konuştu ataman!" – "Çok doğru!" Mavimsi kır güvercinleri andıran ak perçemli yaşlılar da başlarını sallayarak, ak düşmüş bıyıklarını oynatarak alçak sesle, "Çok doğru söylüyor!" diye mırıldandılar.

Ordu atamanı konuşmasını sürdürüyordu:

— Beni dinleyin efendiler! Varsın yabancılar, Alman ustalar tırmanarak veya tünel kazarak girsin kalelere! Uygunsuz bir şeydir bu ve Kazaklara yakışmaz! Düşman takviye kuvvetinin kente pek fazla yiyecek getirmediği belli. Az sayıda arabayla gelmişler çünkü. Kentte halk aç, gelen yiyeceği de çabucak bitirirler herhalde, ayrıca atlar da saman ister... Yukarıdan azizleri onlara yabalarla saman atacaksa, orasını bilmem. Bunu Tanrı bilir. Yalnız, konuşmakta papazlarının usta olduklarını biliyoruz. Öyle veya böyle, kentten çıkmak zorundalar. Üçe ayrılıp üç kapıyı tutun. Ana kapıları beş bölük tutsun, ötekileri üç. Dyadkivski Bölüğü ile Korsunski Bölüğü pusu kursunlar! Albay Taras da alayıyla pusu kursun! Tıtarevski ve Timoşevski bölükleri arabaların solunda, Şçerbinovski ile Steblikivski süvari alayları sağında yedekte beklesin! Ayrıca, gençler arasından çenesi kuvvetli olanları seçin, düşmanı kızdırsınlar! Leh milletinin aklı kıttır: Sövüp sayarsan tutamaz kendini. Bakarsınız hemen çıkıverirler kapılardan. Her bölük atamanı bölüğünü dolaşsın: Pereyaslav Bölüğü'nden kalanlarla eksiklerini tamamlasın. Tekrar gözden geçirsin durumu! Mahmurlukları geçsin diye her Kazak'a bir maşrapa içkiyle bir somun verilsin! Ama dün akşam herkes öyle bir yedi, ne yalan söyleyeyim, herkes karnını öyle şişirdi ki, gece kimse nasıl çatlamadı, doğrusu şaşıyorum. Bir emrim daha olacak: Meyhanecilerden, Yahudilerden biri bir Kazak'a bir bardak içki satacak olursa, alnına bir domuz kulağı çaktırırım, sonra bacaklarından astırırım köpeği! Hadi şimdi iş başına kardeşler! İş başına!

Ordu atamanı söyleyeceklerini bitirdikten sonra herkes öne eğilerek selamladı onu ve kalpaklarını giymeden her biri kendi arabasının yanına, bölüğüne yollandı. Ancak hayli uzaklaştıktan sonra giydiler kalpaklarını. Hepsi hemen hazırlığa başlamıştı: Kılıçlarını, süngülerini kontrol ediyor,

barut torbalarından barutluklarını dolduruyor, arabaların yerlerini değiştiriyor, arabalara koşulacak atları ayırıyorlardı.

Alayına doğru yürürken Taras elinde olmadan, Andri'nin nereye kaybolduğunu düşünüyordu. Bir türlü aklı almıyordu: Uyku sersemiyken ötekilerle birlikte onu da bağlayıp götürmüşler miydi acaba? Ama olamazdı, sağ tutsak alınabilecek bir yiğit değildi Andri. Ölüler arasında da yoktu. Taras derin düşüncelere dalmış, alayına doğru yürürken arkadan birisinin ona adıyla seslendiğini bile duymuyordu.

Sonunda kendisine seslenildiğini fark edip:

— Kimdir bana seslenen? dedi.

Yahudi Yankel karşısında duruyordu.

— Albayım, albayım! Kentteydim albayım!

Yankel, diyecekleri hiç de önemsiz şeyler değilmiş gibi heyecanlı, kesik kesik konuşuyordu.

Yahudi'nin yüzüne baktı Taras. Onun bu arada kente girmeyi bile başardığını duyunca şaşırmıştı.

— Nasıl girebildin oraya?

— Şimdi her şeyi anlatacağım size, dedi Yankel. Sabaha karşı gürültüyü ve Kazakların ateş ettiğini duyunca kaftanımı kaptığım gibi o yana doğru koşmaya başladım. Kaftanımı bile yolda giydim. Çünkü bu gürültünün nedenini, Kazakların bu saatte niçin ateş ettiklerini hemen öğrenmek istiyordum. Kentin kapısına kadar koştum. Tam o sırada kapıdan takviye birliğinin son askerleri giriyordu. Baktım, birliğin başında Üsteğmen Galyandoviç var. Tanıdığım biridir. Üç yıl önce yüz altın borç almıştı benden. Alacağımı istemek içinmiş gibi koştum arkasından ve onlarla birlikte kente girdim.

Bulba:

— Demek kente girdin, hem de alacağını istemek için? Ve adam hemen orada bir köpek gibi astırmadı seni?

— İnanın astıracaktı, diye karşılık verdi Yahudi. Adamları tam yakalamışlardı beni, boynuma ipi geçirmişlerdi, ama yalvardım üsteğmene, alacağımı efendinin ödemek istediği zamana kadar bekleyeceğimi ve öteki savaşçılardan alacaklarımı toplamama izin verirse kendisine daha da borç vereceğimi söyledim. Şunu söyleyeyim ki size efendim, cebinde bir altını bile yoktu. Gerçi çiftlikleri, tarlaları, üç konağı ve ta Şklov'a kadar uzanan toprakları vardır, ama Kazaklar gibi onun da cebi boştur, tamtakırdır. Şimdi

de Breslau Yahudileri silahlarını almamış olsalardı savaşa katılamayacaktı. Şimdiye dek gelmemesinin sebebi de bu.

— Kentte ne yaptın? Bizimkilerden gördüğün oldu mu?

— Görmez olur muyum! Bizimkilerden çok var orada: İtska, Rahum, Samuylo, Hayvalok, Yahudi kiracılar...

Taras'ın canı sıkılmıştı.

— Köpeklerin hepsinin canı cehenneme! dedi. Senin pis Yahudilerini ne diye sayıp duruyorsun bana? Bizim Zaporojyelilerden gördüğün oldu mu, onu soruyorum ben!

— Zaporojyeli görmedim. Yalnızca efendi Andri'yi gördüm.

— Andri'yi mi gördün? diye haykırdı Taras. Ne diyorsun sen? Nerede gördün onu? Zindanda mı? Bir çukurda mı? Hapiste mi? Eli kolu bağlı mıydı?

— Efendim Andri'nin elini kolunu kim bağlayabilir? Şimdi öyle gösterişli bir savaşçı olmuş ki... Yemin ederim tanıyamadım onu! Apoletleri de, kol ağızları da altın sırmalı, zırhı altın işlemeli, kalpağı altın işlemeli, kemeri altın işlemeli, her şeyi altın, evet her şeyi altın... Kuşların cıvıldaştığı, otların hoş kokularını çevreye yaydığı ilkbahar sabahlarında güneşin yüzünü pırıl pırıl gösterdiği gibi şimdi o da altınlar içinde pırıl pırıl parlıyor. Voyvoda en iyi atını vermiş ona. Yalnız altındaki at iki yüz som altın eder.

Bulba donup kalmıştı.

— Neden yabancıların giysisini giymiş?

— Daha güzel olduğu için giymiştir... Atıyla dolaşıp duruyor, ötekiler de dolaşıyorlar. Ayrıca hem o ötekilere bir şeyler öğretiyor, hem onlar ona öğretiyorlar. Gören, en varlıklı Leh beyi sanır...

— Bunları yapmaya kim zorlamış onu?

— Birilerinin onu zorladığını söylemedim. Efendimiz onun isteyerek karşı tarafa geçtiğini bilmiyorlar mı yoksa?

— Kim karşı tarafa geçmiş?

— Efendimiz Andri.

— Nereye geçmiş?

— Karşı tarafa! Artık onlardan biri oldu.

— Yalan söylüyorsun, domuz kulağı!

— Nasıl yalan söyleyebilirim size efendim? Böyle bir yalan söyleyecek kadar aptal biri miyim ben? Canıma mı susadım? Efendisine yalan söyleyen bir Yahudi'nin köpek gibi asılacağını bilmez miyim?

— Yani anayurduna da, dinine de ihanet etti, öyle mi?

— İhanet ettiğini söylemedim: Yalnızca onun karşı tarafa geçtiğini söyledim.

— Yalan söylüyorsun şeytanın dölü Yahudi! Hıristiyan toprağında görülmemiş şeydir bu! Karıştırıyorsun köpek herif!

— Karıştırıyorsam evimin eşiğini ot bürüsün! Karıştırıyorsam gelen geçen herkes babamın, annemin, kayınpederimin, babamın babasının, annemin babasının mezarına tükürsün. Efendimiz isterlerse, oğlunun karşı tarafa neden geçtiğini de söylerim.

— Neden geçmiş?

— Komutanın çok güzel bir kızı var. Aman Tanrım, o ne güzellik öyle!

Yahudi bunları söylerken kızın güzelliğini anlatmak için kollarını iki yana açmış, gözlerini kısmış, bir şeyin tadına bakar gibi ağzını hafifçe çarpıtmıştı.

— Ee, ne olmuş?

— Oğlunuz o kız için yapmış her şeyi, onun için karşı tarafa geçmiş. Bir erkek âşık olursa suya bastırdığın pabucun köselesine döner, alırsın istediğin yana bükersin...

Bulba derin düşüncelere daldı. Zayıf denen kadın kısmının pek çok güçlü erkeği perişan ettiğini, besbelli bu bakımdan Andri'nin de kendini kolay kaptıracak yaradılışta bir erkek olduğunu düşünüyordu. Hiç kıpırdamadan, olduğu yerde uzun süre kalakalmıştı.

Yahudi anlatıyordu:

— Bak efendimiz, her şeyi anlatacağım sana. Gürültüyü duyup uyandığımda askerlerin kent kapısına doğru yürüdüklerini görünce, ne olur ne olmaz diye yanıma bir dizi inci almıştım. Kentte güzel, soylu kadın çoktu çünkü. "Güzel kız ve soylu kadınlar olduğuna göre," demiştim kendi kendime, "yiyecek bir şeyleri olmasa bile, inci alırlar." Üsteğmenin adamlarının elinden kurtulur kurtulmaz elimdeki incileri satmak için doğru komutanın avlusuna koştum ve orada bir hizmetçi Tatar kızından her şeyi öğrendim. Kız şöyle dedi: "Zaporojyelileri kovduklarında hemen düğün yapılacak. Efendi Andri Zaporojeyelileri kovacağına söz vermiş."

Bulba:

— Sen de hemen orada öldürmedin o şeytanın oğlunu ha? diye haykırdı.

— Neden öldürecektim? Kendi isteğiyle geçmiş o tarafa. Ne suçu var? Demek orada daha mutlu.

— Kendisiyle konuştun mu?

— İnanın, konuştum! Öyle gösterişli bir savaşçı olmuş ki! Ötekilerin hepsinden yakışıklı. Tanrı uzun ömür versin, hemen tanıdı beni. Yanına gittiğimde hemen şöyle söyledi...

— Ne söyledi?

— Dedi ki... önce parmağıyla işaret edip kendisine daha yaklaşmamı işaret etti, sonra şöyle dedi: "Yankel!" Ben de "Efendimiz Andri!" dedim. "Yankel! babama de ki, ağabeyime de ki, Kazaklara de ki, Zaporojyelilere de ki, herkese de ki, babam babam değildir artık, ağabeyim ağabeyim değildir, arkadaşlarım arkadaşım değildir, hepsiyle de çarpışacağım. Evet, hepsiyle çarpışacağım!"

Taras kendini kaybetmişti.

— Yalan söylüyorsun iblis Yahudi! diye bağırdı. Yalan söylüyorsun köpek! Tanrı'nın lanetlediği aşağılık herif, İsa'yı da siz çarmıha germiştiniz zaten! Geberteceğim seni pis şeytan! Yıkıl karşımdan, yoksa şuracıkta bitiririm işini!

Böyle haykırarak kılıcına davrandı Taras.

Yahudi çok korkmuş, sıska bacaklarının var gücüyle kaçmaya başlamıştı. Taras (öfkesini ilk önüne gelenden çıkarmasının doğru olmadığını düşündüğü için) onun arkasından koşmadığı halde, Yankel Kazak arabalarının arasında arkasına bakmadan uzun süre koştu, sonunda boş ovaya çıktı.

Taras bir gece önce Andri'yi arabaların arasında bir kızla dolaşırken gördüğünü hatırladı ve kır perçemli başı önüne düştü. Böylesine yüz kızartıcı bir şeyin olabildiğine, öz oğlunun yurduna da, dinine de ihanet ettiğine hâlâ inanamıyordu.

Sonra alayını alıp, Kazakların henüz yakmadığı tek ormana, pusu kuracakları yere götürdü, kendisi de orada kaldı. Piyade ve atlı Kazaklar üç kapıyı tutmuşlardı. Umanski, Popoviçevski, Kanevski, Steblikivski, Nezamaykovski, Gurguzivski, Tıtarevski, Timoşevski bölükleri peş peşe gelmişlerdi. Yalnızca Pereyaslav Bölüğü yoktu. Bu bölüğün Kazakları bir gece önce hayatlarında içecekleri kadar içmiş, kimi ayılınca kendini elleri ayakları bağlı, düşmanın elinde bulmuş, kimi daldığı uykudan uyanmadan, ıslak toprağa girmişti. Bölük atamanı Hlib bile şalvarını, üstünü giyemeden, kendini Lehlerin elinde tutsak bulmuştu.

Kentte Kazakların hareketliliği fark edilmişti. Herkes tabyalara koşmuştu. Kazakların karşısında göze hoş gelen bir tablo vardı şimdi: Birbirinden yakışıklı Leh savaşçılar vardı tabyalarda. Bembeyaz tüylerle

süslü tunç miğferleri güneş gibi parlıyordu. Bazılarının başında ise tepeleri yana yatık pembe, mavi şapkalar vardı. Sırmalı, kordonlu kaftanlarının boşta olan bir kolunu omuzlarına atmışlardı. Kılıçlarının, silahlarının kılıflarına çok para verdikleri belliydi. Her şeyleriyle göz kamaştırıyorlardı. Bucak Alayı'nın albayı altın işlemeli kırmızı şapkasıyla en önde bir heykel gibi duruyordu. İriyarıydı albay, herkesten uzun boylu ve şişmandı. Pahalı, geniş kaftanı iri bedenini zar zor sarıyordu. Ötede, bir başka kapının üzerinde ufak tefek, sıska bir albay daha vardı. Ufak, keskin bakışlı gözleri gür kaşlarının altından çakmak çakmak bakıyordu. Hızla sağa sola dönüyor, ince, kupkuru kolunu uzatarak emirler veriyordu. Ufak tefek olmasına karşın askerlik sanatını iyi bildiği belliydi. Onun biraz ötesinde uzun mu uzun boylu, gür bıyıklı, yüzünün renginden yiyip içmeyi pek sevdiği anlaşılan bir üsteğmen duruyordu. Kimi kendi altınlarıyla, kimi krallık bütçesinden, kimi dedelerinden kalma konaklarda ne var ne yok hepsini Yahudilere rehin verip aldıkları parayla silahlanmış, giyinip kuşanmış birçok soylu Leh daha vardı. Soyluların adam yerine koyup yemek masalarına oturttukları, ama masadan veya büfeden gümüş kupalar yürüten, o gün adam yerine konulmalarından sonra ertesi gün başka bir Leh beyinin arabasının arabacı yerine oturup atları süren asalaklar da vardı aralarında. Her türden insan vardı. Evde yiyip içecek bir şeyi olmayanlar süslenip savaşa gelmişti.

Kazaklar duvarların önünde sıra sıra dizilmiş, sakin, bekliyorlardı. Hiçbirinin üzerinde altın falan yoktu. Yalnızca bazılarının kılıçlarının kabzalarında, tüfeklerinin dipçiklerinde altın parlıyordu. Savaşa giderken güzel giyinip kuşanmayı sevmezdi Kazaklar. Zırhları, kaftanları en sadesindendi ve koyun postundan, kızıl tepeli kalpakları kapkara görünürdü uzaktan...

Atlı iki Kazak Zaporojye saflarından öne çıktı. Biri oldukça genç, öteki yaşlıcaydı. İkisi de çenede kuvvetliydi. İşte de fena sayılmazlardı: Ohrim Naş ile Mıkıta Golokopıtenko. Onların arkasından, uzun zamandır Zaporojye'de olan, Edirne önlerinde savaşmış, başından tatsız birçok olay geçmiş (bir savaşta yanmış, Zaporojye'ye simsiyah bir başla, yanmış bıyıklarla dönmüştü, ama sonra sağlığına kavuşmuş, perçemi yine uzamış, bıyıkları tekrar kömür gibi simsiyah, gür çıkmıştı) kısa boylu Demid Popoviç de sürdü atını. İğneleyici söz söylemekte o da büyük ustaydı.

— Bakıyorum da, askerlerinize güzelim yarım kaftanlar giydirmişsiniz, ama bu askerlerinizin güçleri de yerinde midir, bilmeyi çok isterdim.

İriyarı albay bağırdı yukarıdan:

— Göstereceğim size! Hepinizi bağlatacağım! Aşağılık herifler, silahlarınızı, atlarınızı teslim edin çabuk. Sizinkileri nasıl bağladığımı gördünüz mü? Getirip gösterin şunlara tutsak aldığımız Zaporojyelileri!

Elleri iple bağlı Zaporojyelileri tabyaya çıkardılar. En önde (onu sarhoş nasıl yakalamışlarsa öyle, şalvarsız, mintansız) bölük atamanı Hlib vardı. Kazakların karşısına yarı çıplak çıktığı, bir köpek gibi tutsak düştüğü için utancından başı önündeydi. Sapasağlam başında perçemi bir gecede ağarmıştı.

Aşağıdan seslendiler ona Kazaklar:

— Dert etme Hlib! Kurtaracağız seni!

Bölük atamanı Borodatıy da:

— Üzülme dostum! diye seslendi. Çıplak yakalanmış olman senin suçun değil! Her insanın başına gelir böyle şeyler. Seni öyle çıplak insan önüne çıkaranlar utansın.

Golokopıtenko Lehlere dönmüş, şöyle diyordu:

— Anlaşılan sizin kahramanlığınız uykuda olanlara karşı işe yarıyor...

Yukarıdan bağırıyorlardı:

— Hele durun, hepinizin perçemini keseceğiz!

Popoviç atının üzerinde Lehlerin karşısında şöyle bir doğrulup:

— Perçemlerimizi nasıl keseceğinizi doğrusu çok merak ediyorum, dedi. (Sonra Kazaklara döndü.) Ne dersiniz çocuklar? Belki de Lehler doğru söylüyordur. Başlarında şu koca göbekli olduktan sonra kenti yaman savunurlar...

Popoviç'in çok hoş bir şey söylemeye hazırlandığını hisseden Kazaklar:

— Kenti yaman savunacaklarını nereden anladın? diye sordular.

— Bütün ordunun onun arkasına saklanmasından. O koca göbeğin arkasındakilere mızrakla bile ulaşamazsın ki!

Kazaklar kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Bazıları uzun süre hâlâ başlarını iki yana sallayarak şöyle diyorlardı: "Ah şu Popoviç! Birisine takmaya görsün, adamı, eh..." Kazaklar "eh"in sonunu getiremiyordu.

Ataman:

— Geri çekilin, tabyadan hemen uzaklaşın! diye bağırdı.

Çünkü bu acı sözlere dayanamamışa benziyordu Lehler ve albay kolunu sallamıştı.

Kazakların geri çekilmesiyle birlikte, yukarıdan yaylım ateş açmışlardı. Tabyanın üzerinde bir telaştır başlamıştı. Ak sakallı voyvoda atının üzerinde

görünmüştü. Kapılar açıldı, askerler dışarı çıktı. En önde düzgün yürüyüş kolunda, sırmalı süvariler vardı. Onların arkasından zırhlı askerler çıktı. Daha sonra mızraklı zırhlılar, arkasından tunç miğferli piyadeler, sonra beyliklerin hepsi değişik giyimli birlikleri... (Gururlu beyler, başında komutan olmayan öteki askerlerin arasına karışmak istemediklerinden, atlarının üzerinde kendi adamlarının ortasında çıkıyorlardı kapıdan.) Sonra yine piyadeler, onların arkasından üsteğmen. Onun arkasından tekrar piyadeler ve sonunda iriyarı albay... En arkadan da kısa boylu albay çıktı.

Ataman bağırıyordu:

— Toparlanmalarına, saf kurmalarına izin vermeyin! Bütün bölükler birden saldırsın! Öteki kapıları bırakın! Tıtarevski Bölüğü, siz kanattan saldırın! Dyadkivski Bölüğü, siz de öteki kanattan saldırın! Kukubenko ile Palıvoda, siz arkadan dolaşın! Arkadan saldırın, dağıtın onları, dağıtın!

Ve Kazaklar dört bir yandan saldırdılar Lehlerin üzerine, dağıttılar onları, saflarının arasına daldılar. Tüfeklerini kullanmalarına bile fırsat vermediler. Kılıç kılıca, mızrak mızrağa dövüşüyorlardı. Kazaklarla Lehler küme küme olmuş çarpışıyorlardı. Kazaklar kendilerini gösterme fırsatını bulmuşlardı. Demid Popoviç üç eri süngüleyerek öldürmüş, iyi savaşçı iki Leh beyini de atından alaşağı etmişti. "Ne güzel atlar bunlar böyle! Uzun zamandır böyle atlarım olsun istiyordum!" diyerek iki atı kırlara doğru sürmüş, onlara göz kulak olmaları için Kazaklara seslenmişti. Sonra yine çarpıştığı gruba katılmış, atlarından alaşağı ettiği Leh beylerinin üzerine saldırmış, birini öldürmüş, ötekinin boynuna kemendini geçirip eyerine bağlamış, kabzası değerli kılıcını, altın dolu kesesini belinden çözüp aldıktan sonra alanda arkasından sürüklemeye başlamıştı. Henüz pek genç, yiğit bir Kazak olan Kobita da Leh ordusunun en iyi savaşçılarından biriyle kapışmış ve onunla uzun süre cenkleşmişti. Sonunda yumruk yumruğa dövüşmeye başlamışlardı. Kazak tam üstün gelmiş, sivri Türk kamasını çıkarıp düşmanının göğsüne saplamıştı ki, dikkat etmemiş, o anda şakağına bir mermi yemişti. Onu deviren kral soyundan, Leh beylerinin en ünlü savaşçılarından biriydi. Kır atının üzerinde bir servi gibi dimdik duruyor, savaş alanında koşturuyordu. Çok kahramanlıklar göstermişti: Zaporojyeli iki Kazak'ı kılıcıyla ikiye bölmüş, yaman bir Kazak olan Fyodor Korj'u atıyla birlikte devirmiş, atına ateş etmiş, Kazak'ı atının altından kargısıyla çekip almıştı, birçok Kazak'ın başını uçurmuş, kolunu kesmiş, bu arada Kazak Kobita'yı da şakağından vurup devirmişti.

Nezamaykovski Bölüğü'nün atamanı Kukubenko:

— Karşılaşmak istediğim adamı buldum işte! diye bağırarak atını Leh savaşçının ardından mahmuzladı.

Uçarcasına giderken öyle bir nara atmıştı ki, insan sesine benzemeyen bu naradan çevredekiler bir an ürpermişlerdi. Kukubenko ile karşı karşıya olmak için atını aceleyle geri çevirmek istedi Leh savaşçı. Ama atı dinlemedi onu: O korkunç naradan ürken hayvan yana kaçmış, Kukubenko'nun mermisi de tam o anda Leh savaşçının sırtına, iki kürek kemiğinin arasına saplanmış, Leh atının üzerinden yere yuvarlanmıştı. Ama yenilgiyi kabullenmiyordu, kılıcını kaldırmış, düşmanına saldırmaya çalışıyordu. Ama gücünü yitiren kolu kılıcıyla birlikte yavaşça düşüyordu. Kukubenko ağır süvari kılıcını iki eliyle tutup Leh bey savaşçının soluklaşmış ağzına sapladı. Kılıç bembeyaz iki dişi kırdı, dili ikiye böldü, gırtlak kemiğini parçalayıp, toprağa derince saplandı. Leh savaşçı her zaman ıslak olan toprağa çivilenmiş gibi olmuştu. Nehir boylarındaki kartopu ağaçlarının çiçekleri gibi kıpkırmızı soylu kanı bir pınar gibi fışkırmış, altın işlemeli sarı kaftanını kana bulamıştı. Bu arada Kukubenko onu bırakmış, bölüğünün adamlarıyla birlikte bir başka gruba koşmuştu.

Umanski Bölüğü atamanı Borodatıy adamlarının yanından ayrılıp Kukubenko'nun öldürdüğü Leh beyinin yattığı yere giderken şöyle diyordu:

— Eh, adam böyle değerli şeyleri bırakıp gitti! Ben kendi ellerimle yedi Leh beyi öldürdüm, hiçbirinin böyle zengin donanımı yoktu.

Hırsa kaptırdı kendini, ölünün üzerindeki silahları almak için üzerine eğildi, renkli taşlarla süslü Türk kamasını çıkardı, belindeki altın dolu kesesini çözüp aldı, boynuna asılı, içinde değerli gümüş bir madalyonla hatıra olarak saklanmış bir tutam genç kız saçı olan ince, küçük torbayı çözüp aldı. Bu arada, daha önce bir kez atından alaşağı ettiği, iyi bir ders verdiği kırmızı burunlu bir teğmenin arkadan kendisine yaklaştığını fark edememişti. Teğmen kılıcını arkadan olanca gücüyle indirmişti ensesine. Açgözlülüğünün cezasını görmüştü Kazak: Güçlü başı bir yana gitmiş, başsız bedeni çevresini kana bulayarak yere yuvarlanmıştı. Acımasız ruhu böylesine güçlü bir bedeni bu kadar erken terk ettiğine şaşarak öfkeli, canı sıkkın, yukarılara doğru yükselmişti. Teğmen atamanın perçemini yakalayıp eyerine bağlamaya fırsat bulamamıştı ki, arkasından Borodatıy'ın acımasız intikamcısı yetişmişti.

Bir atmaca nasıl ki güçlü kanatlarıyla gökyüzünde dolanıp dururken birden olduğu yerde kıpırdamadan kalır ve oradan yol kenarında öten erkek bir bıldırcının üzerine ok gibi iner... Taras'ın oğlu Ostap da işte öyle inmişti

teğmenin tepesine, ipi bir anda dolamıştı boynuna. İp boynunu sıkınca teğmenin kırmızı yüzü mosmor oldu. Tabancasına davrandı, ama eli titrediği için mermi başka yana, ovaya doğru gitti. Teğmenin, yakaladığı tutsakları bağlamak için eyerinin kenarına astığı ipek kaytanı çekip aldı Ostap, teğmenin ellerini ayaklarını bağladı, kaytanın ucunu eyerine bağladı ve Umanski Bölüğü Kazaklarını atamanlarına son saygılarını göstermeye yüksek sesle çağırarak ovada dolaştırmaya başladı.

Umanski Bölüğü Kazakları atamanlarının öldüğünü duyunca savaş alanından çekildiler, onun cesedini almaya koştular. Bu arada da kimi bölük atamanı seçeceklerini konuşuyorlardı. Kararlarını hemen verdiler:

— Konuşacak ne var ortada? Bulba'nın oğlu Ostap'tan iyi ataman mı bulacağız? Gerçi hepimizden gençtir ama, yaşlı bir Kazak kadar çalışır kafası.

Ostap kalpağını çıkardı, ona verdikleri bu onur için bölük arkadaşlarına teşekkür etti. Savaşta olduklarını, bunun şimdi zamanı olmadığını bildiği için, töre gereği, gençliğini, henüz genç olduğu için kafasının yaşlı bir Kazak kadar çalışamayacağını öne sürerek görevi kabul edemeyeceğini söylemedi. Bölüğü hemen alana sürdü ve bölükte herkese onu boşuna ataman seçmediklerini gösterdi. Durumun kötüye gittiğini gören Lehler tekrar toparlanmak için ovanın öbür ucuna çekildi. Kısa boylu albay kentin kapısında yedekte bekleyen taze kuvvet dört bölüğe işaret etti ve o anda oradan Kazak saflarına doğru yaylım ateş başladı. Ne var ki, mermiler alanda neler olduğuna anlamsız anlamsız bakan Kazak öküzlerinin üzerine yağıyordu. Ürküp böğürmeye başlayan öküz sürüsü, Kazakların arasına daldı, arabaları devirip, insanları çiğnedi. Tam o anda Taras pusuda olduğu yerden alayıyla fırladı, naralar atarak alana daldı. Onların naralarından ürken çılgına dönmüş öküz sürüsü dönüp bu kez Leh saflarına yöneldi, süvarileri devirip geçti.

Zaporojyeliler bağırıyordu:

— Aferin size öküzler! Sefer boyunca yardım ettiniz, şimdi de savaşta ediyorsunuz!

O gün çok düşman öldürdüler. Çok Kazak kendini gösterme fırsatını buldu: Metelıtsa, Şilo, iki kardeş Pisarenkolar, Vovtuzenko ve daha birçokları. İşlerin kötüye gittiğini gören Lehler sancaklarını bile bırakıp kent kapılarını açmaları için içeridekilere bağırdılar. Demir kaplı kapılar gıcırdayarak açıldı ve önlerinde ağıla girmek için toplaşmış koyunlar gibi bekleyen bitkin, toz içinde atlıları içeri aldılar. Birçok Zaporojyeli

arkalarından koşacak oldu, ama Ostap kendi bölüğünden olanları şöyle diyerek durdurdu: "Tabyadan uzak durun arkadaşlar, uzak durun! Oraya yaklaşmak tehlikelidir!" Böyle söylemekte haklıydı da. Çünkü tabyanın üzerinden ne var ne yok atmaya başlamışlardı. Bu arada birçok Kazak da yaralanmıştı. O sırada ordu atamanı geldi, şöyle diyerek övdü Ostap'ı: "Henüz yeni ataman oldu ama, yaşlı bir Kazak gibi yönetiyor bölüğünü!" Yeni atamanın kim olduğunu anlamak için o yana döndü yaşlı Taras ve Umanski Bölüğü'nün önünde atının üzerinde, kalpağını yana yatırmış Ostap'ı elinde ataman asasıyla gördü. Sevindi. Oğluna bakarak, "Amma da yaman bir Kazakmışsın!" dedi ve oğluna bağışladıkları onur için Umanski Bölüğü'ndeki Kazaklara teşekkürler etti.

Kazaklar yeniden geri çekilip arabalarının yanına gittiler, tabyanın üzerinde yeniden Lehler toplandı. Ama şimdi giysileri yırtık pırtık, birçoğunun değerli kaftanları kan içinde, gösterişli bronz miğferleri toz kaplıydı.

Zaporojyeliler aşağıdan bağırıyorlardı:

— Nasıl, iyi bağladınız mı bizi?

Şişko albay elindeki ipi göstererek karşılık veriyordu:

— Göstereceğim size!

Lehler toz toprak içinde, bitkin durumda oldukları halde gözdağı vermeyi hâlâ bırakmıyorlardı. İki taraf şimdi eskisinden daha sıkı bir söz yarışına girmişti.

Atışmayı bıraktılar sonunda. Kimi çarpışmada yorgun düştüğü için dinlenmeye çekildi, kimi yaralarının üzerine toprak koyup, öldürdükleri düşmanların üzerinden aldıkları giysilerden şeritler kesip yaralarını sarıyordu. Daha dinç olanlar ölüleri toplayıp onlara son görevlerini yerine getiriyordu. Süngüleriyle, mızraklarıyla mezarlar kazıyor, kalpaklarıyla, etekleriyle toprak taşıyor, Kazak cesetlerini saygıyla mezarlara yerleştiriyor ve kargalar, yabani kartallar gözlerini oymasınlar diye üzerlerini taze toprakla örtüyorlardı. Lehlerin cesetlerini ise huysuz atların kuyruğuna onar onar gelişigüzel bağlayıp ovaya sürdüler, sağdan soldan kırbaçlayarak uzun süre de kovaladılar. Atlar çukurlara batıp çıkarak, tümseklerin üzerinden aşarak, hendeklerden geçerek deli gibi koşarlarken Lehlerin toza toprağa, kana bulanmış cesetleri yere çarpıp duruyordu.

Sonra akşam toplantısı için her bölük kendi arasında halka olup oturdu ve uzun süre herkes o gün yaptıklarını, kuşaktan kuşağa söylenecek yiğitliklerini anlatmaya başladı. Gece geç vakte kadar oturdular. En sonra

yatan yaşlı Taras oldu. Hep Andri'nin düşman askerlerinin arasında bulunmamasının ne anlama geldiğini düşünüyordu.

O hainin kendi insanlarına karşı savaşmaya gönlü mü razı olmamıştı yoksa? Ya da Yahudi Yankel yalan mı söylemişti, Andri tutsak mı düşmüştü? Ama o anda oğlunun kadınlara ne kadar düşkün olduğunu hatırladı, içi sızladı, oğlunu baştan çıkaran o Leh kızına lanetler okumaya başladı. Onu eline geçirse, güzel olduğuna bakmaz, gür, güzelim saçlarından yakaladığı gibi Kazakların arasında bütün ovada saçlarından sürüyerek dolaştırırdı. Yüksek tepelere yağmış kar gibi bembeyaz, büyüleyici güzel memeleri, omuzları, toprağa sürterek parçalanır, toza toprağa, kana bulanırdı. Onun göz alıcı, çok güzel bedenini parçalardı. Ama Tanrı'nın insana yarın ne hazırladığını kestiremeyen Taras'ın üzerine yavaş yavaş uyku çöktü ve sonunda uykuya daldı.

Bazı Kazaklar kendi aralarında hâla konuşuyordu. Nöbetçiler ise bütün gece sönmeyen ateşlerin başında, gözlerini kırpmadan düşmanı gözetledi.

VIII

Güneş henüz tepeye çıkmadan Zaporojyeliler bir araya toplanmıştı. Ordugâhtan, Kazakların yokluğundan yararlanan Tatarların Zaporojye'yi bastıkları, her şeyi talan ettikleri, toprağa gömülü depolarını boşalttıkları, orada kalan herkesi ya öldürdükleri ya da esir aldıkları, hayvanlarını, atlarını Perekop'a doğru sürüp götürdükleri haberi gelmişti.

Esir alınanlar arasından yalnızca bir Kazak, Maksim Goloduha Tatarların elinden kurtulabilmiş, bir mirzayı hançerleyip altın dolu kesesini almış ve Tatar giysileri giyip bir Tatar atına atladığı gibi bir buçuk gün, iki gece atı öldüresiye sürerek Tatarların takibinden kurtulmuş, atı çatlayınca bir başka ata binmiş, yolda o da çatlamış, Zaporojyelilerin Dubno önlerinde olduğunu öğrendiği için üç günde oraya gelmişti. Yalnızca kötü haberi verebilmiş, ama Tatarların bunu niçin yaptıkları, ordugâhtaki Kazakların her zaman olduğu gibi, o anda yine sarhoş olup olmadıkları, sarhoş oldukları için mi esir alındıkları, deponun saklı olduğu yeri Tatarların nasıl öğrendikleri sorularının hiçbirine cevap verememişti. Öylesine bitkin düşmüştü. Yüzü gözü şişmiş, güneşte yanmış, rüzgârda kavrulmuştu. Uzanıp hemen derin bir uykuya dalmıştı.

Böyle durumlarda Kazaklarda bir gelenek vardı, saldırganları yolda yakalamak için hemen atlarına atlar, peşlerine düşerlerdi. Yoksa çok geçmeden Küçük Asya'nın, İzmir'in, Girit'in ve Tanrı bilir daha nerelerin esir pazarlarında perçemli Kazak başları görülürdü. Zaporojyelilerin acele etmeleri bundandı. Hepsinin kalpağı başındaydı, çünkü atamanın emirlerini dinlemek için değil, kendi aralarında eşit bireyler olarak konuyu görüşmek için toplanmışlardı.

Birkaç kişi bağırmaya başladı:

— Önce büyüklerimiz kararlarını bildirsinler!

Başkaları yüksek sesle:

— Ataman ne düşünüyor, onu söylesin! diyorlardı.

Ve ataman kalpağını çıkardı, kendisine verdikleri bu onur için şimdi bir komutan olarak değil, bir arkadaş gibi teşekkür etti Kazaklara.

— Aramızda benden daha yaşlı, daha iyi kararlar verecek çok kişi vardır, dedi, ama bu onuru bana bağışladığınıza göre, benim önerim şudur: Hiç vakit kaybetmeyelim arkadaşlar, hemen Tatarların peşine düşelim. Onların nasıl insanlar olduğunu biliyoruz çünkü. Bizim gelmemizi

beklemezler, götürdükleri her şeyi kısa zamanda elden çıkarırlar, bir daha izlerini bulamayız. Bu durumda benim önerim şu: Hemen yola çıkalım. Yapacağımızı yaptık burada. Kazakların ne olduğunu gösterdik Lehlere. Dinimizin intikamını elimizden geldiğince aldık. Açlıktan ölmekte olan bir kenttin önünde beklemenin hiç gereği yok. Bu nedenle, ben hemen yola çıkalım derim.

Zaporojye bölüklerinden sesler yükseldi:

— Hemen gidelim! Hemen yola çıkalım!

Ne var ki, bu söylenenler Taras Bulba'nın hiç de gönlüne göre değildi. Tepelerine kuzey kırağısı düşmüş yüksek dağlardaki çalılar gibi gür, beyazlı siyahlı kaşlarını daha da çatarak:

— Hayır ataman, önerin doğru değil! dedi. İyi konuşmuyorsun. Kentte Lehlerin tutsak aldığı arkadaşlarımız olduğunu bilmiyor musun? Kazak kardeşliğinin ilk koşulunu unutmuş gibisin! Derilerini yüzsünler ya da Ukrayna'da Rus insanına yaptıkları gibi Kazak bedenlerini parçalasınlar, köylerde kentlerde dolaştırsınlar diye mi bırakacağız kardeşlerimizi burada? Dahası, dinimize az mı küfrettiler? Hepinize sorarım, ne biçim Kazaklarız biz? Kardeşini kötü durumda bırakıp gidene, onu yaban ellerde bir köpek gibi terk edene Kazak mı derim ben!.. İş oraya vardıysa, ak düşmüş bıyıklarına tükürülmesine, Kazak onurunun ayaklar altına alınmasına izin verildiyse ben yokum! Yalnız başıma da olsa, kalacağım burada!

Kazaklar bu sözler üzerine kararsız kalmıştı. Ataman:

— Yiğit albayım, unuttun mu yoksa, Tatarların elinde de tutsak kardeşlerimiz var, dedi. Onları hemen kurtarmazsak her türlü ölümden beter, dinsizlerin elinde ömür boyu köle kalacaklar. Hıristiyan kanı pahasına kazandığımız bütün hazinemizin bile ellerinde olduğunu da mı unuttun?

Kazaklar düşünüyor, ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Hepsi de adının kötüye çıkmasını istemediğinden susuyordu. O sırada Kazakların en yaşlısı Kasyan Bovdyug ortaya çıktı. Kazaklar arasında büyük bir saygınlığı vardı Bovdyug'un. İki kez ordu atamanlığı yapmış, savaşlarda büyük başarılar kazanmıştı. Ama artık iyice yaşlandığı için seferlere katılmıyordu. Kimseye bir öneride bulunmaktan hoşlanmaz, Zaporojye'de Kazakların arasında uzanıp onların savaş öykülerini dinlerdi. Konuşmalara hiç karışmaz, anlatılanları dinlerken, ağzından hiç eksik etmediği kısa çubuğunun külünü parmağıyla bastırır, gözlerini kısıp öyle uzun süre otururdu; öyle ki Kazaklar, onun uyuyup uyumadığını anlayamazdı. Seferlere hiçbir zaman

katılmaz, Zaporojye'de kalırdı, ama bu kez gençliği gelmişti aklına ihtiyarın. Kolunu Kazaklar gibi sallayarak şöyle demişti:

— Öyle yapmışlar ha! Ben de sizinle geliyorum! Belki bir işe yararım!

Şimdi ortaya çıktığında Kazakların hepsi susmuştu. Çünkü uzun zamandır konuştuğunu duyan olmamıştı. Bovdyug'un ne diyeceğini merak ediyorlardı. İhtiyar Kazak:

— Konuşma sırası bana geldi efendi kardeşlerim! diye başladı. Bu ihtiyarın söyleyeceklerine kulak verin çocuklar. Ataman çok doğru söyledi. Kazak ordusunun başı olarak ordusunu, ordusunun hazinesini korumak görevidir. Bundan daha güzel konuşamazdı. Diyeceğim bu işte! İlk söyleyeceğim olarak bunu kabul edin! Şimdi de ikinci olarak söyleyeceğimi dinleyin. İkinci söyleyeceğim şu: Albay Taras'ın söylediği de çok doğru. Tanrı uzun ömür versin ona. Umarım Ukrayna'da onun gibi değerli albaylar çok olur! Bir Kazak'ın önde gelen ilk görevi ve onuru Kazak kardeşliğine harfi harfine uymaktır. Bunca yıl yaşadım efendi kardeşlerim, bir Kazak'ın arkadaşını zorda bırakıp gittiğini veya ona ihanet ettiğini ne gördüm, ne de duydum. Bunlar da, onlar da kardeşlerimizdir. Birisinin çok veya az olması bir şeyi değiştirmez, kepsi kardeşlerimizdir ve bizim için değerlidirler. Bu yüzden ben şöyle diyeceğim: Tatarların götürdükleri Kazaklar kimin için daha değerliyse, onlar Tatarların arkasından gitsin, Lehlerin elindekiler kimin için daha değerliyse, onları burada savunmasız bırakmak istemiyorsa, burada kalsın. Ataman, görevi gereği Tatarların peşinden gideceklerle olmak zorundadır. Burada kalanlar da bir yardımcı ataman seçerler kendilerine. Ak saçlı bu ihtiyarın sözünü dinleyecek olursanız, yardımcı ataman olarak Taras Bulba'dan iyisini aramayın. Aramızda yiğitlikten yana ondan iyisi yoktur.

Bovdyug sözlerini böyle bitirdi. Yaşlı Kazak onlara en akıllıca yolu gösterdiği için hepsi hoşnut kalmıştı. Hepsi kalpağını havaya fırlatıp:

— Teşekkür ederiz sana babacık! diye haykırdılar. Sustun, sustun, uzun süre ağzını açıp bir şey söylemedin, ama sonunda söyledin söyleyeceğini! Sefere çıkarken "Bakarsın bir işe yararım!" demiştin, gerçekten de işe yaradın!

Ataman:

— Tamam mı? Kabul ediyor musunuz? diye sordu.

Kazaklar hep bir ağızdan karşılık verdiler:

— Kabul ediyoruz!

— Öyleyse toplantı bitmiştir midir?

Yine bağırarak karşılık verdiler Kazaklar:

— Bitmiştir!

Ataman öne çıkıp kalpağını giydi.

— Şimdi ordunun emrini dinleyin çocuklar! dedi.

Kazakların hepsi kalpaklarını çıkardılar, büyüklerini dinlerken her zaman yaptıkları gibi, başları açık, bakışlarını öne indirdiler.

Ataman konuşmasını sürdürüyordu:

— Şimdi ayrılalım efendi kardeşlerim! Benimle gelmek isteyenler sağa geçsin, burada kalmak isteyenler sola! Bir bölüğün çoğunluğu ne yana geçerse bölük atamanı o yana geçer. Geride kalan azınlık başka bölüklere dağılır.

Kazakların kimi sağa, kimi sola geçmeye başladı. Bölük atamanı da bölüğün büyük bölümünün geçtiği yana geçiyordu. Bölüğün az kalan bölümü ise başka bölüklere katılıyordu. İki yana ayrılanlar aşağı yukarı eşitti. Kalmak isteyenler şunlardı: Nezamaykovski Bölüğü'nün hemen hepsi; Popoviçev Bölüğü'nün büyük bölümü, Umanski Bölüğü'nün tümü, Kanevski Bölüğü'nün tümü, Steblikivski Bölüğü'nün büyük bölümü, Timoşevski Bölüğü'nün büyük bölümü. Geri kalanın hepsi Tatarların peşinden gitmeyi seçmişti. İki tarafta da çok sayıda güçlü kuvvetli yiğit vardı. İyi birer savaşçı olan Çerevatıy, Pokotıpole, Lemiş, Prokopoviç, Homa Tatarların arkasından gidecekler arasındaydı. Demid Popoviç de o yana geçmişti. Çok canı tez bir Kazaktı çünkü, uzun süre bir yerde duramazdı. Lehlerle yapacağını yapmıştı, şimdi de canı Tatarlarla vuruşmak istiyordu. Gidecek bölük atamanları şunlardı: Nostyugan, Pokrışka, Nevılıçki; daha birçok ünlü, yiğit Kazak da kılıcının ve omuzlarının gücünü Tatarlarla kapışmada göstermek istiyordu. Kalmak isteyenler arasında da çok yiğit, güçlü Kazak vardı: Bölük atamanları Demıtroviç, Kukubenko, Vertıhvist, Balaban, Bulba'nın oğlu Ostap. Ayrıca birçok da yiğitlikleriyle, kahramanlıklarıyla tanınmış Kazak: Vovtuzenko, Çereviçenko, Stepan Guska, Ohrim Guska, Mıkola Gustıy, Zadorojni, Metelıtsya, İvan Zakrutıguba, Mosiy Şilo, Dyogtyarenko, Sıdorenko, Pisarenko, sonra yine Pisarenko ve bir başka Pisarenko daha ve birçok kahraman Kazak... Hepsi de savaştan savaşa koşturmuş, Anadolu kıyılarında, Kırım'ın çorak topraklarında, bozkırlarında, Dinyeper'e dökülen büyük küçük ırmaklarda, Dinyeper'in sularında, tüm adalarının koylarında dolaşmış, Moldova'da, Eflak'ta, Türk yurdunda savaşmış, çift dümenli Kazak kayıklarıyla Karadeniz'de gitmedik yer bırakmamış, elli kayık birden düşmanın büyük

gemilerine saldırmış, birçok Türk kalyonunu batırmış, savaşlarda çok barut harcamışlardı. Değerli giysilerini, kadife kumaşlarını kesip çok kez ayaklarına sarmışlardı. Kuşaklarına asılı keselerini çok kez altınla doldurmuşlardı. Bir başkasına ömür boyu yetecek, sayılamayacak kadar çok parayı kaç kez içkiye, eğlenceye vermişlerdi. Her zaman bir Kazak gibi davranmış, eğlensinler diye herkese müzikli ziyafetler çekmişlerdi. Şimdi bile içlerinde bazılarının, olur da bir şanssızlık sonucu Zaporojye'ye gelirlerse, Tatarlar bulamasın diye Dinyeper adalarında sazların arasına gömülü kupaları, gümüş maşrapaları, bilezikleri vardı. Sakladıkları şeyleri Tatarların bulabilmeleri olanaksızdı. Çünkü kimi zaman kendilerinin bile onları nereye gömdüklerini unuttuğu oluyordu. Kardeşlerine ve Hıristiyan dinine karşı yapılanların öcünü almak için kalmak isteyenler böyle yiğit Kazaklardı işte! Yaşlı Kazak Bovdyug de şöyle diyerek onlarla kalmıştı: "Tatarların peşinden koşturacak yaşta değilim artık. Ayrıca bir Kazak gibi şanımla şerefimle burada da ölebilirim. Uzun zamandır Tanrı'ya, öleceksem bana kutsal dinimiz uğruna savaşırken ölmeyi yazsın diye yalvarıyorum. İstediğim oldu işte. Kocamış bir Kazak için bundan daha şanlı ölüm olamaz!"

Herkes istediği yana geçtikten sonra Kazaklar bölük bölük karşılıklı iki sıra oluşturdu. Ataman sıraların orta yerine çıktı. Şöyle dedi:

— Ne diyorsunuz efendi kardeşlerim, her iki taraf birbirinden hoşnut mu?

— Hoşnut, babamız! diye karşılık verdiler Kazaklar.

— Öyleyse öpüşün ve birbirinize veda edin, çünkü hayatta bir daha görüşüp görüşemeyeceğinizi Tanrı bilir. Atamanlarınızın sözünü dinleyin. Nasıl hareket edeceğinizi biliyorsunuz: Kazak onurunun neleri gerektirdiğinden haberiniz var.

Kazaklar birbirleriyle öpüşmeye başladı. Önce iki ataman öpüştü, ak düşmüş bıyıklarını sıvazlayarak birbirine sarıldılar, sonra kuvvetle sıktılar birbirlerinin elini. Biri ötekine şöyle sormak istiyordu: "Ne dersin efendi kardeşim, bir daha görüşebilecek miyiz?" Ama sormuyorlardı, iki ihtiyar da karşısındakinin ne demek istediğini anlıyordu. İki tarafın Kazakları, hepsinin yapacak çok işi olduğunu bilerek çabucak vedalaştılar. Ama gidecek olanlar hemen yola çıkmadı, Kazakların azaldığını düşmanın fark etmemesi için geceyi bekleyeceklerdi. Sonra herkes kendi bölüğüne öğle yemeğine gitti.

Yola çıkacak olanlar yemekten sonra dinlenmek için yattılar ve bunun belki de rahat son uykuları olduğunu hissediyorlarmış gibi derin, uzun bir uykuya daldılar. Güneş batana kadar uyudular. Güneş batıp da ortalık biraz kararınca kalkıp arabaların tekerleklerini yağlamaya koyuldular. Arabaları önden yollayıp, el sallayarak arkadaşlarıyla bir kez daha vedalaştıktan sonra sessizce yürüdüler arabaların arkasından. Süvariler, atlarına bağırmadan, ıslık çalmadan piyadelerin arkasından sürdüler atlarını. Çok geçmeden gecenin karanlığında gözden kaybolmuşlardı. Karanlıkta yalnızca atların toprakta tok ayak sesleri ile yağı dingile iyice dağılmamış veya karanlıkta güzelce yağlanamamış bazı tekerleklerin gıcırtısı duyuluyordu.

Arkada kalan arkadaşları, karanlıkta hiçbir şey görülmediği halde, daha uzun süre el salladılar arkalarından. Dağılıp bölüklerine döndüklerinde yıldızların ışığında arabaların yarısının yerlerinde olmadığını, birçoğunun yerinin boş olduğunu görünce hepsinin içine bir hüzün çöktü, her zaman neşeli başlarını öne eğip derin düşüncelere daldılar.

Kazakların üzerine çöken karamsarlığın, bu yiğit insanlara hiç yakışmayan bu hüznün farkındaydı Taras. Ama bir şey söylemeden, onları kucaklıyor, başlarını kollarının arasına alıyordu. Arkadaşlarından ayrılmalarının hüznüne alışmaları için onlara zaman tanıyor, öte yandan sessizce, onların birden uyanmaları, kendilerini bulmaları, eskisinden daha da canlanmaları, güçlerini kazanmaları, her birinin yalnızca Slav ırkına özgü yürekliliği (öteki uluslara oranla küçük bir nehrin karşısında bir deniz kadar güçlü yürekliliği) kazanmaları için ne yapması gerektiğini düşünüyordu. Fırtınada kabarır o deniz, kükrer, cılız nehrin yerinden oynatamadığı kayaları dev dalgalarıyla savurur. Ama hava durgunsa, sakinse, her nehirden daha aydınlıktır yüzeyi, pırıl pırıl uzar gözler önünde enginlere doğru.

Taras adamlarına öteki arabalardan ayrı duran bir arabayı açmalarını söyledi. Açmalarını söylediği araba öteki Kazak arabalarından daha büyük ve sağlamdı. Kalın tekerlekleri çift çemberliydi. Tepeleme yüklüydü ve üzeri örtülerle, sağlam öküz derileriyle örtülmüş, yağlı urganlarla sıkıca bağlanmıştı. Bu arabada Taras'ın şarap mahzenlerinde yıllanmış varillerle, fıçılarla şarap vardı. Bir zafer kazanılır da, kuşaklar boyu konuşulacak o mutlu olayı Kazakların kutlaması gerekirse, böyle büyük bir anda tadacakları duygular da büyük olsun, bu nefis şaraplardan bol bol içilsin diye Taras özellikle getirtmişti bu arabayı. Albayın emrini duyunca adamları hemen arabaya koştular, sağlam ipleri palalarıyla kestiler, kalın

öküz derileriyle örtüleri aldılar üzerinden, şarap varillerini, fıçılarını getirdiler.

Bulba:

— Herkes alsın, dedi, hepsini alın, kimde ne varsa doldursun; maşrapasını, atına su verdiği kovasını, eldivenini, hatta kalpağını... Hiçbiri yoksa avucuna alsın.

Her Kazak, kimi maşrapasını, kimi atını suladığı kovasını, kimi eldivenini, kimi kalpağını doldurdu, bir şeyi olmayanlar ellerini birleştirip avucunu açtı. Taras'ın adamları varillerle, fıçılarla sıraların arasında dolaşıyor, herkese şarap dağıtıyordu. Taras, hep birlikte içmeleri için onun işaretini beklemelerini söylemişti. Besbelli, bir şey söyleyecekti. Yıllanmış şarap ne kadar sert olursa olsun, Kazakları ne kadar güçlendirecek olursa olsun, Taras yine de şarabın bu etkisine birkaç sözcük eklemesinin şarabın etkisini de, Kazakların ruhunu da bir kat daha güçlendireceğini biliyordu.

Şöyle başladı Taras:

— Ne beni atamanınız seçtiğiniz için (gerçi benim için büyük bir onurdur bu), ne de arkadaşlarımızdan ayrıldığımız için değil bu ikramım, efendi kardeşlerim! Hayır, başka zaman olsa beni seçtiğiniz için de, arkadaşlarımızdan ayrıldığımız için de içerdik. Ama zaman o zaman değil şimdi. Büyük işler bekliyor bizi. Kazakların onurunu yüceltecek büyük işler! İçelim arkadaşlar, hep birlikte içelim! Kutsal Ortodoks dinimizin bir gün bütün dünyaya yayılması, her yerde tek bir kutsal dinin olması, dinsizlerin hepsinin Hıristiyan olmaları için içelim! Ordugâhımızın onuruna içelim! Dinsizleri her zaman yok etmesi, ordumuza her yıl birbirinden yiğit gençlerin katılması için içelim! Evet arkadaşlarım, torunlarımızın, torunlarımızın çocuklarının, bir zamanlar birbirine sıkı sıkıya bağlı, birbirini düşman eline bırakıp gitmeyen böyle yiğit, böyle yüce gönüllü dedelerimiz vardı diyerek bizlerle gurur duymaları için içelim! Dinimize içelim efendi kardeşlerim, dinimize içelim!

Ön sıralardakiler tok sesleriyle haykırdı:

— Dinimize içelim!

Arkadakiler de haykırdı:

— Dinimize içelim!

Genciyle yaşlısıyla bütün Kazaklar dinlerine içtiler.

Taras kolunu kaldırıp:

— Ordugâha! dedi.

Ön sıralardan tok sesler yükseldi:

— Ordugâha!

Yaşlılar kırlaşmış bıyıklarını oynatarak sakin:

— Ordugâha! dediler.

Genç Kazaklar, genç kartallar gibi silkinerek bağırdılar:

— Ordugâha!

Ovada yankılandı Kazakların sesleri.

— Şimdi son yudumumuzu içiyoruz arkadaşlar, dünyadaki bütün Hıristiyanların onuruna içiyoruz!

Kazakların hepsi son yudumlarını dünyadaki bütün Hıristiyanların onuruna içtiler. Uzun süre haykırışlar yükseldi sıralardan:

— Dünyadaki bütün Hıristiyanların onuruna!

Herkes bitirmişti içkisini. Ama Kazaklar, kolları havada bekliyor, hâlâ dağılmıyorlardı. Şarabın etkisiyle gözleri çakmak çakmaktı ama, yine de düşünceliydiler. Savaşta düşmandan alacakları altınlar, değerli silahlar, sırmalı kaftanlar ve Çerkez atları değildi düşündükleri. Uzaklardan küçücük kuşlar gibi görünen kalyonların, gemilerin serpili olduğu, kıyısı boyunca çayıra benzeyen ormanlara yaslanmış küçücük kasabalar olan engin bir denizin uçsuz bucaksız uzandığı görülen yalçın kayaların doruklarına tünemiş kartallar gibi düşüncelere dalmışlardı. Şimdi onlar da kartallar gibi karanlık ovaya bakıyor, kendilerini nelerin beklediğini düşünüyorlardı. Kazak kanıyla ıslanmış ova baştan aşağı belki de onların beyaz kemikleriyle, parçalanmış arabalarıyla, kırılmış kılıçlarıyla, mızraklarıyla dolacaktı. Perçemleri kana bulanmış, bıyıkları sarkmış Kazak başları ovanın her yanına dağılmış olacaktı. Akbabalar gelip Kazakların gözlerini çıkaracaktı. Ama bu geniş ölüm ovasından büyük iyilik yükselecekti! Yüce hiçbir iş boşa gitmezdi, Kazak şanı tüfeğin namlusundaki duman gibi yok olmazdı. Ak sakalı göğsünde bir halk ozanı gün gelir, bandurasının tellerine dokunarak bu savaşın her sözcüğü yiğitlik dolu destanını anlatır. Burada savaşmış Kazakların ünü dünyayı tutar, onlardan sonra doğan Kazaklar onları anlatır. Zira ustasının bakırına bolca saf gümüş kattığı, insanları ibadete çağıran çanın sesi nasıl ta uzaktaki kentlere, köylere, kulübelere ulaşırsa, güçlü söz de uzaklara öyle ulaşır.

IX

Kentte hiç kimse, Kazakların yarısının Tatarların peşinden gittiğini bilmiyordu. Ana kuledeki gözcüler arabaların bir bölümünün ormana çekildiğini fark etmişlerdi yalnızca, ama Kazakların pusu kurmaya hazırlandıkları için oraya çekildiklerini sanmışlardı. Fransız mühendis de öyle düşünmüştü. Öte yandan, atamanın söylediğinin de doğru olduğu anlaşılmıştı. Kentte yine yiyecek sıkıntısı başlamıştı. O yıllarda bir kentte kalan ordu için ne kadar yiyecek gerekeceği hesaba katılmazdı. Dışarı çıkmayı denediler, ama buna yeltenenlerin yarısı Kazaklarca öldürüldü, geri kalanlar ise elleri boş, kente geri kaçtılar. Ama Yahudiler bu çıkıştan yararlanmış ve Zaporojyelilerin yarısının nereye, kimin komutasında, özellikle hangi bölüklerle gittiğini, kent çevresinde kalanların toplam kaç Kazak olduğunu, ne yapmayı düşündüklerini hemen öğrenivermişlerdi. Anlaşılacağı üzere, kısa zaman sonra kentte herkes biliyordu artık durumu. Bu haberle yüreklenen albaylar, hemen çıkıp Kazaklarla çarpışmanın hazırlığına başladılar. Kentteki hareketlenmeden, seslerden Taras durumu anladı, hemen işe koyuldu, Kazakları savaş düzenine geçirdi, emirler vermeye başladı, bölükleri üç gruba ayırdı, üç grubun çevresine arabaları kale gibi dizdi. Zaporojyelilerin hiçbir zaman yenilmediği bir savaş taktiğiydi bu. İki bölüğe pusu kurdurdu: Olur da düşman süvarilerini o yana kovalayabilirler düşüncesiyle ovanın bir bölümüne sivri mızraklar, kırık tüfek namluları, süngüler çaktılar. Her şey gerektiği gibi yapıldıktan sonra Kazaklara bir konuşma yaptı, ama onları yüreklendirip canlandırmak için değil –zaten yürekli olduklarını, bunun için konuşma yapmasının gerekmediğini biliyordu çünkü– kendi duygularını onlara açmak için.

— Efendiler, diye başladı, bizim arkadaşlığımızın nasıl bir arkadaşlık olduğunu anlatmak istiyorum size. Babalarınızdan, dedelerinizden ülkemizin ne onurlu bir ülke olduğunu duymuşsunuzdur: Yunanlılara tanıtmıştır kendini, Tsargrad'ın altınlarını kaç kez gidip almıştır. Bir zamanlar görkemli kentlerimiz, kiliselerimiz vardı ve Rus soyundan, evet Rus soyundan prenslerimiz de vardı... Katolik değil, kendi prenslerimiz... Bir zaman gelmiş, her şeyimizi almışlar din düşmanlarımız, ülkemizi yakıp yıkmışlar. Yalnızca bizler, bir başımıza kalmışız. Toprağımız yiğit kocası ölmüş kimsesiz, zavallı, dul bir kadın gibi kalmış ortada! İşte o zaman biz de kardeş bellemişiz birbirimizi! Bizim arkadaşlığımız böyle bir

arkadaşlıktır işte! Arkadaşlığımızdan daha kutsal bir şeyimiz yoktur! Baba çocuğunu sever, anne de sever çocuğunu, çocuk annesini de, babasını da sever. Ama benim size sözünü ettiğim bu sevgi değildir kardeşlerim: Vahşi bir hayvan da sever yavrusunu. Kendi cinsindekilere kan bağı olarak değil, yürekten, ruhuyla bağlanabilen yalnızca insandır. Başka ülkelerde de arkadaşlıklar vardır, ama Rus yurdunda olan arkadaşlık gibisini hiçbir yerde bulamazsınız. Çoğunuz başka ülkelere gitmiş, oralarda uzun süre kalmışsınızdır. Oralardaki insanları gördünüz! Onlar da bizler gibi insanlardır, bir dost gibi konuşursunuz onlarla. Ama iş içtenliğe gelince gerçeği görürsünüz. Hayır, akıllı insanlardır desem değil, bizden değişiktirler işte... Yok kardeşlerim, Rus insanı gibi sevmek... akılla ya da başka bir şeyle sevmeye benzemez. Tanrı'nın sana verdiği her şeyinle, her şeyinle sevmektir bizimki, ancak... (Böyle derken kolunu salladı Taras, ak düşmüş başını silkeledi, bıyığını sıvazladıktan sonra sürdürdü konuşmasını.) Evet, hiç kimse bizim gibi sevemez! Biliyorum, ülkemizde işler şimdi kötü gidiyor. Herkes tınazlarının, buğday yığınlarının sıra sıra dizilmesine, yılkılarında atların çok, mahzenlerinde yıllanmış şaraplarının bol olmasına bakıyor. Tanrı bilir, hangi dinsiz milletin geleneklerini benimsemişler. Kendi dillerini küçümsüyorlar. Birbirleriyle konuşmak istemiyorlar. Pazarda hayvan satar gibi satıyorlar kendi adamlarını. Başka ulusların krallarına yaranmaya çalışıyorlar. Bırakın kralları, sarı çizmeleriyle suratlarını tekmeleyen Leh beylerine bile kendi kardeşlerinden daha çok değer veriyorlar. Ancak, nasıl olursa olsun, isterse yabancılara yaltaklanmakta, dalkavukluk etmekte en aşağılığı olsun, her insanımızda yine de Rus ruhundan bir şeyler, bir kırıntı vardır kardeşlerim. Ve bir gün uyanacaktır onun da ruhu, zavallı adam ah vah edecek, geçmişte kalan alçaklıklarının cezasını çekmeye hazır, yaptığı yanlışları lanetleyerek başını ellerinin arasına alacaktır. O zaman öğreneceklerdir Rus yurdunda arkadaşlığın ne demek olduğunu! Sıra ölmeye gelmişse... onların hiçbiri bizim gibi ölemeyecektir!.. Hiçbiri, hiçbiri!... Fare ruhları yetmeyecektir buna!

Ataman böyle konuşup sözlerini bitirince savaş alanlarında kırlaşmış başını yine silkeledi. Onun bu söylevi Kazakları derinden etkilemiş, yüreklerine işlemişti. Aralarında en kocamış olanlar kırlaşmış başlarını öne eğmiş, kıpırdamadan dinliyorlardı. İhtiyar gözlerinden sessiz yaşlar akıyordu. Yenleriyle sessizce siliyorlardı gözyaşlarını. Sonra, sözleşmiş gibi hepsi birden aynı anda salladı kolunu, görmüş geçirmiş başını silkeledi.

Besbelli, koca Taras'ın bu konuşması, insanın kalbinde iyi olan her şeyi de, acılarla, emekle, mertlikle ve hayatın bütün zorluklarıyla dolu her şeyi de ruhunda taşıyan yaşlıların yanında, bütün bunları henüz tatmamış, ama hepsini atalarından alıp pırlanta ruhunda saklayan gençleri de çok etkilemişti.

Oysa bu arada düşman birlikleri timbal ve boru sesleriyle çıkmaktaydı kentin kapısından. Leh beyleri, çevrelerinde bir sürü adam, elleri bellerinde, pek çalımlı yürüyorlardı. Şişko albay sağa sola emirler savuruyordu. Lehler tüfeklerini Kazaklara doğrultmuş, gözleri çakmak çakmak, zırhları güneşte ışıl ışıl, giderek yaklaşıyorlardı. Tüfek menziline kadar yaklaştıklarını görünce Kazaklar uzun namlulu tüfekleriyle yaylım ateşine başladılar. Aralıksız ateş ediyorlardı. Silah sesleri bütün ovayı doldurmuş, duman her yanı sarmıştı. Kazaklar hiç ara vermeden ateş ediyorlardı. Kazakların böyle, silahlarını doldurmak için ara vermeden sürekli ateş etmelerine akıl erdiremeyen düşman şaşırmıştı. Oysa arka sıradakiler tüfekleri dolduruyor, ön sıralardakilere veriyorlardı. İki tarafı da kaplamış yoğun dumandan Kazaklar da, Lehler de karşı saflarda ne olup bittiğini göremiyordu. Ancak, Lehler tepelerine yağan mermileri ve durumun kötüleştiğini hissediyorlardı. Dumandan çıkmak için geri çekildiklerinde saflarında çok eksik olduğunu gördüler. Kazaklarda ölenler ise yaklaşık üçte bir kadardı. Ama Kazaklar hiç ara vermeden hâlâ ateş ediyorlardı Lehlerin şimdiye kadar böyle bir taktikle karşılaşmamış olan yabancı mühendisi şaşırmıştı, "Gerçekten yaman savaşçılarmış şu Zaporojyeliler!" diyordu. "Her ulus böyle savaşmalı işte!" Topların hemen düşmanın üzerine çevrilmesini salık verdi. Toplar dökme demir geniş gırtlaklarıyla kükredi. Uzaklarda sarsılarak gümbürdedi toprak, ovayı daha da kesif bir duman kapladı. Uzak yakın kentlerin sokaklarında, alanlarında hissedildi barut kokusu. Ne var ki, topçular namluları yüksek ayarlamışlardı. Kızgın gülleler havada dehşet verici ıslıklar çalarak oldukça yüksekten yay çiziyor, Kazakların başlarının üzerinden geçip arkalara düşerek, siyah toprağı yükseklere kaldırıyor, çukurlar oluşturuyordu. Böylesine bir beceriksizlik karşısında Fransız mühendis öfkeyle tutup asıldı saçlarına ve sağında solunda vınlayıp duran Kazak kurşunlarına aldırmadan bir topun başına geçti.

Taras, Nezamaykovski ve Steblikivski bölüklerinin durumunun tehlikede olduğunu uzaktan fark etti. Gür sesiyle bağırdı: "Arabaların arkasından hemen çıkın, atlarınıza binin!" Ama o anda Ostap ortaya fırlayıp altı topçunun elinden fitilini alıp atmasaydı (dördünün fitilini ise alma

fırsatı olmamıştı, Lehler hemen geri püskürtmüşlerdi onu) Kazaklar ne arabalarının arkasından çıkabilecek, ne de atlarına binebileceklerdi. Bu arada yabancı yüzbaşı, Kazakların o zamana kadar görmedikleri büyüklükte en büyük topu ateşlemek için fitili eline aldı. Bu topun kocaman ağzından binlerce ölü bakıyordu. Top gürledi (arkasından üç top daha gürlemişti), toprak havaya kalktı, çok Kazak öldü! Yaşlı birçok ana kupkuru elleriyle çökmüş göğüslerini döverek ağlayacaktı o Kazaklar için. Gluhov'da, Nemirov'da, Çernigov'da, daha birçok kentte kadınlar dul kalacaktı. Yavuklular her gün pazaryerine koşacak, gelen geçen askerleri çevirip, acaba sevdiği erkek aralarında mıdır diye yüzlerine bakacaktı. Çok Kazak asker geçecekti kentten, ama onların erkekleri olmayacaktı aralarında.

Çünkü Nezamaykovski Bölüğü'nün yarısı yok olmuştu! Nasıl ki altın sarısı başak tutmuş buğday tarlasını bir anda dolu vurur, Nezamaykovski Bölüğü'nün Kazakları da öyle yerlere serilmişti.

Birden nasıl öne atıldı Kazaklar! Nasıl saldırdılar! Bölüğünün en iyi adamlarından oluşan yarısının yok olduğunu görünce nasıl öfkelendi bölük atamanı Kukubenko! Geride kalan adamlarıyla birlikte ortaya atıldı. Öfkeden çıldırmış gibi, önüne çıkan ilk Lehi pırasa doğrar gibi doğradı, birçok süvariyi alaşağı etti, süvariyi de, atını da mızrağıyla delik deşik etti, topçuların yanına kadar ilerledi ve bir topu ele geçirdi. O anda Umanski Bölüğü atamanı Stepan Guska'nın da büyük topu ele geçirmekte olduğunu gördü. Kukubenko bunu görünce askerlerini toplayıp düşmana başka bir yönden saldırdı. Nezamaykovski Bölüğü'nün saldırdığı yerde sokak gibi bir boşluk açılıyordu! Lehlerin oralarda seyrekleştiği, tırpanla biçilmiş buğday sapları gibi yattıkları görülüyordu. Arabaların çevresinde ise Vovtuzenko, biraz önde Çereviçenko, uzaktaki arabaların yanında Dyogtyarenko, onun arkasında ise bölük atamanı Vertıhvist durmadan düşman öldürüyorlardı. Dyogtyarenko iki Leh beyini mızrağını saplayıp kenara attıktan sonra babayiğit üçüncüsüne saldırdı. Atının koşumları gösterişli Leh beyi işinin ustası, sağlam birine benziyordu. Yanında elli adamı vardı. Güçlü kollarıyla atından yere düşürdü Dyogtyarenko'yu, kılıcını kaldırıp haykırdı: "Siz köpek Kazaklardan hiçbiriniz duramaz benim karşımda!"

Mosiy Şilo öne çıkarak, "Ben dururum!" diye haykırdı. Güçlü kuvvetli bir Kazaktı Şilo. Denizlerde birçok kez atamanlık yapmış, her çeşidinden çok zor durumlara düşmüştü. Türkler Trabzon önlerinde onu yakalamış, tutsak etmiş, ellerini ayaklarını zincirleyip askerleriyle birlikte geminin ambarına atmışlardı. Haftalarca yiyecek vermemişlerdi onlara, içecek su

olarak da iğrenç deniz suyu koymuşlardı önlerine. Sırf Ortodoks dinlerini değiştirmemek uğruna her şeye katlanmışlardı zavallı tutsaklar. Sonunda dayanamamıştı Mosiy Şilo, kutsal yasayı ayaklar altına almış, günahkâr başına o iğrenç sarığı geçirip paşanın güvenini kazanmış, paşa da onu geminin kâhyası ve tutsakların başına gözcü yapmıştı. Zavallı tutsaklara çok ağır gelmişti Şilo'nun bu yaptığı. Çünkü bir Kazak dinine ihanet eder, kardeşlerini ezmeye kalkışırsa, Hıristiyan olmayan birinin onlara yaptığı işkenceden kat kat ağır gelirdi onlara bu. Öyle de olmuştu. Mosiy Şilo tutsakların hepsini üçerli sıra yapıp ayaklarına yeni zincirler vurmuş, sert iplerle kollarını kemiklerini sızlatana kadar sıkıca bağlamış, ense köklerine vurarak hepsini sıra dayağına çekmişti. Böyle sadık bir uşak buldukları için sevinen Türkler eğlenceye başlamışlar, dinlerinin yasasını unutup körkütük sarhoş olana dek içmişlerdi. O zaman Şilo altmış dört anahtarı getirmiş, tutsakların zincirlerini çözmüş, arkadaşlarına zincirlerini prangalarıyla birlikte denize atmalarını söylemiş, sonra kılıçlarını getirmiş, Türkleri kesmeleri için tutsaklara dağıtmıştı. Kazaklar çok ganimet almışlar ve yurda şanla şerefle dönmüşler, halk ozanları banduraların eşliğinde yıllarca Mosiy Şilo'nun destanını anlatmışlardı. Ordu atamanı seçerlerdi onu ama, tuhaf yaradılışlı bir Kazaktı. Bir keresinde, en akıllı birinin bile aklına gelmeyecek bir şey yapmış, başka bir seferinde de iyice sapıtmış, varını yoğunu içkiye, eğlenceye vermiş, ordugâhta herkese borçlanmış, bu kadarı yetmemiş, sokak hırsızı gibi, bir gece gizliden başka bir bölüğün koğuşuna girmiş, bir Kazak'ın bütün koşum takımını çalmış, götürüp meyhanede içkiye vermişti. Bu yüz kızartıcı olay için pazaryerinde direğe bağlamışlardı onu, yanına da gelen geçen ona var gücüyle vursun diye kalın bir sopa bırakmışlardı. Ne var ki, eski kahramanlıklarını anımsayan Zaporojye Kazaklarından biri bile yerden sopayı alıp vurmamıştı ona. Böyle bir Kazaktı işte Mosiy Şilo.

Leh beyine doğru koşarken şöyle haykırıyordu: "Seni gebertecek biri var burada, köpek soyu!" Ölümüne bir dövüş başlamıştı! Birbirlerine indirdikleri darbelerden ikisinin omuzlarındaki koruyucu zırhlar da eğilip bükülüyordu. Leh savaşçı Şilo'nun çelik yeleğini delmiş, mızrağının ucu bedenine gelmiş, Kazak'ın gömleği kana bulanmıştı. Ama önemsemedi bunu Şilo, güçlü kolunu kaldırıp (kolu kısa ve son derece ağırdı) yumruğunu Leh'in kafasına indirdi. Leh'in başından miğferi düştü, sendeledi, yere yuvarlandı. Üzerine eğildi Şilo, palasını kaldırdı... İndirme palanı Kazak, önce dön arkana bak! Ama dönüp arkasına bakmadı Kazak

ve tam o anda Leh beyinin adamlarından biri hançerini Şilo'nun ensesine sapladı. Döndü Şilo, bunu yapanın cezasını verecekti ki, adam barut dumanı içinde gözden kayboldu. Her yanda tüfekler patlıyordu. Şilo sendeledi, yarasının ölümcül olduğunu hissediyordu. Yere düştü, arkadaşlarına dönüp şöyle dedi: "Elveda efendi kardeşlerim! Ortodoks Rus yurdu sonsuza kadar yaşasın, her zaman şanlı şerefli olsun!" Gücünü yitirmeye başladı, gözleri kapandı ve Kazak ruhu o güçlü bedeni terk etti. Zadorojni adamlarıyla birlikte yetişti, Vertıhvist Bölüğü sıraları yardı geçti, Balagan ortaya sürdü atını.

Taras seslendi bölük atamanlarına:

— Ne o, efendiler? Barut keseleriniz boşaldı mı? Kazak ruhunuz zayıfladı mı? Kazaklar boyun mu eğiyorlar düşmana?

— Henüz değil, babamız! Barut keselerimiz boşalmadı daha! Kazak gücü de zayıflamadı, boyun da eğmiyorlar düşmana!

Bastırıyordu Kazaklar, düşman saflarını darmadağın etmişlerdi. Kısa boylu albay ovanının her yanına dağılmış askerlerinin toplanması için toplan borusu çaldırdı, süslü sekiz sancağını çektirdi. Lehler sancakların çevresinde toplanmak için hep birlikte koşmaya başladılar. Ama toplanmalarına fırsat kalmadan, Kukubenko Nezamaykovski Bölüğü'yle ortadan saldırdı ve doğrudan şişko albayın üzerine yürüdü. Albay bu saldırıya dayanamadı, atını çevirip dörtnala kaçmaya başladı. Alayıyla buluşmasına engel olmak için Kukubenko ova boyunca uzaktan dörtnala izliyordu onu. Yandaki bölükten Stepan Guska durumu görünce elinde kemendiyle öne yatıp son sürat sürdü atını ve bir fırsatını bulup ilk atışta kemendini albayın boynuna geçirdi. Albay, iki eliyle kemendi tutup boynundan çıkarmaya çalışırken yüzü mosmor oldu. Ama o anda güçlü bir el öldürücü mızrağı saplamıştı karnına. Albay mızrakla toprağa çivilenip kalmıştı yerde. Ne var ki Guska'nın da sonu kötü oldu! Kazaklar o yana baktıklarında Stepan Guska'yı dört mızrağın tepesinde havaya kaldırılmış gördüler. Zavallı Stepan Guska yalnızca şöyle diyebilmişti: "Bütün düşmanlarımız gebersin, Rus yurdu sonsuza kadar yaşasın!" Ve o anda teslim etti ruhunu.

Kazaklar yana baktılar, Kazak Metelıtsya önüne gelen Lehin başını uçuruyor, biraz ötede bölük atamanı Nevılıçki, bölüğüyle saldırıyor, arabaların çevresinde Zakrutıguba düşmanla boğuşuyor, daha ötedeki arabaların çevresinde ise üçüncü Pisarenko kalabalık düşmanı geri püskürtüyordu. Ötede ise dövüş artık arabaların arasında sürüyordu.

Ataman Taras en öne çıkıp haykırdı:

— Durum nedir efendiler? Barut keselerinizde hâlâ barut var mı? Kazak ruhu güçlü mü hâlâ? Boyun eğmiyor mu Kazaklar?

— Barut keselerimizde hâlâ barutumuz var babamız! Kazak ruhu güçlü hâlâ, Kazaklar boyun eğmiyor!

Ama tam o anda Bovdyug arabanın üzerinden yere düştü. Tam kalbinin üzerine bir mermi gelmişti. Yaşlı kurt bütün gücünü toplayıp şöyle haykırdı: "Bu dünyadan ayrılmak üzere olduğum için hiç üzgün değilim. Tanrı herkese böyle ölüm versin! Rusya sonsuza kadar şanla şerefle yaşasın!" Ve Bovdyug'un ruhu, çoktan öteki tarafa göçmüş olanlara Rus elinde nasıl dövüştüklerini, daha doğrusu, kutsal dinleri uğruna nasıl öldüklerini anlatmak için yukarılara çıktı.

Onun hemen arkasından bölük atamanı Balaban yere yığıldı. Öldürücü üç yara birden almıştı: Biri mızrak, biri mermi, biri de pala yarası. Kazakların en yiğitlerinden, en gözü peklerinden biriydi Balaban. Atamanlığı sırasında birçok deniz seferine katılmış, ama bu seferlerden en parlağını Anadolu kıyılarına yapmıştı. O seferde pek çok altın, değerli Türk kaftanı ve her çeşidinden giyecek ele geçirmiş, ama dönüşte başına kötü şeyler gelmişti: Kazakların kayıklarını top ateşine tutmuştu bir Türk gemisi. Kayıklarının yarısı isabet alıp yan yatmış, ama hiçbiri batmamıştı. Kayıkların kenarlarına boylu boyunca bağlanmış kamışlar batmaktan kurtarmıştı kayıkları. Balaban güneşe doğru küreklere asılmalarını söylemişti Kazaklara, böylece güneşin parlak ışığında görünmez oldukları için Türk gemisinden kurtulmuşlardı. Sonra Kazaklar bütün gece kovalarla, kalpaklarıyla kayıkların suyunu boşaltmış, delikleri tıkamış, Kazak şalvarlarını kesip yelken yapmış ve hızlı Türk gemisinin elinden böylece kurtulup sağ salim ordugâha vardıkları gibi, Kiev'deki Mejigorski Manastırı'nın başrahibine altın işlemeli bir cüppe ile, Zaporojye'deki Pokrov Kilisesi'ne de saf gümüş bir tasvir çerçevesi getirmişlerdi. Kazakların bu büyük kahramanlığını daha sonraları halk ozanları banduralarının eşliğinde uzun uzun anlatıp durmuşlardı. Ama Kazak şimdi başı önüne düşmüş, ölüm acıları içinde kıvranarak şöyle mırıldanıyordu: "Olan oldu efendi kardeşlerim! Şanımla şerefimle ölüyorum: Yedisini doğradım, dokuzunu mızrağımla şişledim, atımın ayakları altında can verenlerin sayısını bilmiyorum, mermilerimle öldürdüklerimin de... Sonsuza kadar yaşasın Rus yurdu!.." Sonra onun da ruhu bedeninden ayrılıp göğe yükseldi.

Kazaklar, ah Kazaklar! Ordunuzun en iyilerinin tek tek öldürülmelerine izin vermeyin! İşte Kukubenko'nun çevresi sarılmış durumda, Nezamaykovski Bölüğü'nden yalnızca yedi kişi kaldı. Onların da gücü tükenmek üzere. Üstleri başları kan revan içinde. Taras, Kukubenko'nun içinde bulunduğu kötü durumu görünce onu kurtarmak için o yana koşmuş, ama geç kalmıştı: Kazaklar Kukubenko'yu sarmış düşman askerlerini geri püskürtünceye kadar bir mızrak kalbine saplanmıştı. Onu tutmaya çalışan Kazakların kollarına yığılmıştı. Genç kanı, dikkatsiz bir uşağın değerli şarabı mahzenden cam sürahiyle getirirken kapıda ayağı takılıp düştüğünde sürahinin kırılıp yıllanmış değerli şarabın yerlere saçılması gibi (bu arada başını ellerinin arasına alıp koşmuştur ev sahibi, bu değerli şarabı hayatının en mutlu günü için, yaşlılığında olur da bir gün gençlik arkadaşlarıyla bir araya gelir, eski günleri anarlar, o günleri yeniden yaşarlar umuduyla yıllarca saklamıştır çünkü) saçılmıştı her yana... Kukubenko çevresine bakınarak, "Arkadaşlarım, sizlerin kollarında öleceğim için Tanrı'ya şükürler olsun!" dedi. "Dilerim Tanrı'dan, bizden sonra bizden daha iyi, bizden daha yiğit Kazaklar gelir ve İsa'nın sevgilisi Rus yurdu sonsuza kadar şanla şerefle yaşar!" Ve genç ruhu uçtu gitti bedeninden. Melekler, ruhunu kucaklarına alıp göklere çıkardı. Orada çok mutlu olacak ruhu. İsa, "Gel Kukubenko, otur yanıma..." diyecek. "Kardeşlerine hiç ihanet etmedin, kötü bir şey yapmadın, kimseyi zor durumda bırakmadın, benim kilisemi korudun, savundun." Kukubenko'nun ölümü herkesi çok üzmüştü. Kazak safları hızla seyrekleşiyordu. Nice yiğit can vermişti, ama hâlâ direniyordu Kazaklar.

Geride kalan bölük atamanlarına seslendi Taras:

— Durum nasıl efendiler? Barut keselerinizde hâlâ barut var mı? Kılıçlarınız körelmedi ya? Kazak gücünüz tükenmedi ya? Kazaklar düşmana karşı koyabiliyorlar mı?

— Barutumuz hâlâ var babamız! Kılıçlarımız da işe yarıyor! Kazak gücümüz de tükenmedi henüz, Kazaklar hâlâ dayanıyor!

Hiç eksilmemiş gibi yeniden saldırıya geçti Kazaklar. Bölük atamanlarından yalnızca üç kişi kalmıştı. Her yerde kıpkırmızı kan dereler gibi akıyordu. Bu kan dereleri üzerinde Kazak ve düşman cesetleri köprüler gibi yatıyordu. Başını kaldırıp yukarılara baktı Taras. Akbaba sürüleri dolanıp duruyordu gökyüzünde. Ziyafete konmayı bekliyorlardı! Bu arada Metelıtsya'nın başını bir mızrağa takıp havaya kaldırmışlardı. Sonra bir başka Pisarenko'nun gözleri oynayıp duran başını... Arkasından, dört

yerinden mızrak yarası alan Ohrim Guska yere yığılmıştı. Taras "Haydi!" deyip mendilini salladı. Babasının bu işaretinin ne anlama geldiğini anladı Ostap ve pusuya yattığı yerden fırladı, düşman atlısını bir vuruşta yere indirdi. Lehler bu güçlü saldırı karşısında dayanamadı. Ostap kovalıyordu arkalarından. Mızrakların, kırık kılıçların toprağa çakılı olduğu yere kadar kovaladı onları. Orada Lehlerin atları tökezlemeye, yere kapaklanmaya başladı. Lehler atların başları üzerinden yere uçuyordu. O zaman, arabaların arkasında pusuya yatmış Korsunski Bölüğü, Lehlerin menzile girdiğini görünce yaylım ateşi açtı. Lehler şaşırıp dağıldı, Kazaklar tekrar cesaretlenip toparlandı. Zaporojyelilerin sesleri yükseliyordu her yandan: "Kazandık, yendik onları!" Borular çalıyordu. Sancaklar açılmıştı. Dağılmış Lehlerin her biri bir yana kaçıyordu. Taras kentin kapısına bakıp, "Hayır, tam kazanmış değiliz!" dedi. Bunu söylemekte haklıydı da.

O anda kentin kapısı açılmış, Lehlerin en seçkin muhafız süvari alayı dışarı çıkıyordu. Her süvarinin altında bir örnek kahverengi safkan at vardı. En önde hepsinden daha yiğit, daha gösterişli genç bir süvari dikkati çekiyordu. Dörtnala giderken bronz miğferinin altından taşmış simsiyah saçları uçuşuyordu. Kızların en güzelinin elleriyle işleyip koluna bağladığı değerli eşarp dalgalanıyordu rüzgârda. Onun Andri olduğunu fark edince dondu kaldı Taras. Tam o anda Andri kendini çarpışmanın heyecanına kaptırmış, koluna bağlanmış armağanı hak ettiğini göstermek tutkusuyla öne fırlamıştı. Sürünün en güzel, en hızlı, en genç tazısı da öyle fırlar öne. Deneyimli avcı, "Tut!" diye komut verince fırlar, dört bacağı simsiyah bir ip gibi uzar havada, karları yararak giderken bedeni yana yatar, heyecan içinde ok gibi giderken on kez yetişir, geçer tavşanın yanından. Yaşlı Taras durmuş, Andri'nin yolunu nasıl temizlediğine, önüne çıkanları nasıl devirdiğine, sağına soluna nasıl kılıç salladığına bakıyordu. Sonra dayanamadı, bağırdı: "Nasıl?.. Kendi kardeşlerini öldürüyorsun ha? Kendi kardeşlerini, şeytanın dölü, kendi kardeşlerini öldürüyorsun ha?.." Ama Andri karşısındakiler kendi kardeşleri midir, yoksa düşman mı, farkında değildi. Gözü hiçbir şey görmüyordu. Yalnızca bukleler, uzun, upuzun bukleler görüyordu, o kadar; bir de hepsi çılgınca öpülmek için yaratılmış, nehir kuğusunu andıran göğüsler, kar beyazı bir boyun ve omuzlar.

Taras, "Hey çocuklar, yalnızca onu ormana doğru, benim yanıma çekin!" diye haykırdı. Atları hızlı gönüllü otuz Kazak hemen bu işi üslendi. Uzun kalpaklarını düzeltip atlarını doğru muhafız alayının üzerine sürdüler. Öndekilere yandan saldırıp dağıttılar, arkadakilerden ayırdılar, bu arada

öndekileri de, arkadakileri de hayli hırpalamışlardı. Golokopıtenko kılıcının yassı yanını Andri'nin sırtına vurdu ve hemen o anda atını mahmuzlayıp dörtnala kaçmaya başladı. Nasıl kızmıştı Andri! Genç kanı nasıl kaynamıştı damarlarında! Sivri mahmuzlarını atına indirdi, arkasına bakmadan, onu izleyenlerin topu topu yirmi kişi olduğunu bilmeden, dörtnala kovalamaya başladı Kazakları. Kazaklarsa atlarını ormana doğru uçarcasına sürüyordu. Andri'nin atı da hızlıydı. Tam Golokopıtenko'yu yakalayacaktı ki, güçlü bir el yapıştı atının dizginlerine. Dönüp baktı Andri. Taras karşısındaydı! Zangır zangır titremeye başladı Andri, birden bembeyaz kesildi yüzü...

Yanlışlıkla arkadaşına çarpan bir öğrenci bu dikkatsizliği yüzünden alnına bir cetvel yediğinde öfkelenir, deli gibi fırlar sırasından, korkan arkadaşını onu parçalayacakmış gibi kovalamaya başlar, ama sınıfın kapısında birden öğretmenle burun buruna gelince çılgın öfkesi bir anda geçiverir ya, Andri'nin hiddeti de işte öyle yok oluvermişti. O anda yalnızca yaşlı babasını görüyordu karşısında.

Taras onun gözlerinin içine bakarak:

— Ee, şimdi ne yapacağız? dedi.

Ama babasının bu sorusuna ne cevap vereceğini bilemiyordu Andri, başı önünde, öyle duruyordu.

— Söyle bakalım oğlum, Lehlerin çok mu iyiliği dokundu sana?

Andri'nin sesi çıkmıyordu.

— Demek ihanet ettin? Dinine ihanet ettin ha? Kardeşlerine ihanet ettin? Hemen in atından!

Andri bir çocuk gibi uslu, indi atından, Taras'ın karşısında süklüm püklüm durdu.

Taras:

— Dur olduğun yerde, kıpırdama! Seni dünyaya ben getirdim, şimdi de ben öldüreceğim! dedi.

Bir adım geri çekilip omzundan tüfeğini aldı.

Andri'nin yüzü çarşaf gibi bembeyazdı. Dudakları hafiften titriyordu. Sessizce bir ismi mırıldanıyordu. Ama anayurdunun da, annesinin de, kardeşlerinin de değildi mırıldandığı isim. Leh güzelinin ismiydi. Taras çekti tetiği...

Tırpanın biçtiği bir buğday başağı gibi, öldürücü bıçağın soğukluğunu kalbinin üzerinde hisseden bir kuzu gibi başı önüne düştü Andri'nin, tek bir sözcük söylemeden otların üzerine yığıldı.

Oğlunu öldüren Taras olduğu yerde öyle kalakalmıştı. Oğlunun soluk almayan cesedinden gözlerini ayırmıyordu. Cesedi de çok güzeldi Andri'nin: Biraz önce güçle, kadınlar için büyüleyici bir çekicilikle parlayan mert yüzü hâlâ olağanüstü güzeldi. Simsiyah kaşları canlılığını yitirmiş yüzünün çizgilerini matem kadifesi gibi gölgeliyordu.

Taras, kendi kendine:

— Kusursuz, tam bir Kazak olması için neyi eksikti? diye mırıldandı. Boyu bosu yerindeydi, kaşları simsiyahtı, yüzü bir soylununki kadar güzeldi, cenkte bileği de güçlüydü. Boşu boşuna yok etti kendini, bir köpek gibi onursuzca öldü gitti!

Tam o sırada Ostap dörtnala geldi babasının yanına.

— Baba! Ne yaptın sen baba? Öldürdün mü onu?

Taras "evet" anlamına salladı başını.

Ostap uzun uzun baktı ölmüş kardeşinin gözlerine. Çok üzgündü.

— Baba, dedi, bari onuruyla verelim onu toprağa... düşmanlar aşağılayarak çiğnemesin cesedini, vahşi kuşlar parçalamasın.

— Bizsiz de gömerler onu! dedi Taras. Onun için ağlayacak, gözyaşı dökecekler var!

İki dakika kadar düşündü Taras. Kurda kuşa yem olması için ortada mı bırakacaktı oğlunu? Yoksa onun yiğitliğini göz önüne alıp, her kahramanın, kim olursa olsun, bir kahramana göstermesi gereken saygıyı ona da gösterip toprağa öyle mi verecekti? O sırada Golokopıtenko'nun dörtnala ona doğru geldiğini gördü.

— Felaket, ataman! Lehler toparlandı, takviye taze kuvvet geldi!..

Golokopıtenko daha sözünü bitirmemişti ki, bu kez Pisarenko atsız, koşarak geldi yanına.

— Neredesin baba? Kazaklar seni arıyor. Bölük atamanı Nevılıçki öldü, Zadorojni öldü, Çereviçenko öldü. Ama dayanıyor Kazaklar. Seni görmeden ölmek istemiyorlar!

— Ostap, atına atla! dedi Taras.

Atamanlarını görmeden ölmek istemeyen Kazaklarını son bir kez daha görmek, onların da son kez onu görmeleri için dörtnala sürdü atını.

Gel gelelim, onlar daha ormandan çıkamadan düşman dört yandan sardı ormanı. Her ağacın arkasından kılıcıyla, mızrağıyla bir atlı çıkıyordu. Bağırıyordu Taras: "Ostap!.. Ostap, koru kendini!" Kendi ise kılıcını çekmiş, önüne gelen Lehe sağdan soldan saplıyordu. Ostap'ın üzerine altı Leh birden saldırmıştı. Ama kötü bir zamanda saldırmış olacaklardı: Birinin

kafası uçtu, bir başkası geri geri gidip yere yuvarlandı, üçüncünün böğrüne saplandı Ostap'ın kılıcı, dördüncü biraz daha atikti, başını kaçırarak kurtuldu mermiden, ama mermi atına saplandı, at şaha kalkıp yere yuvarlandı ve binicisini altına alıp ezdi. Bağırıyordu Taras: "Aslan oğlum benim!.. Aferin Ostap!.. Ben de hemen arkandayım!.." O da savuşturuyordu saldırıları. Taras da önüne geleni doğruyor, karşısına çıkanın kafasını uçuruyordu. Ama o arada önündeki Ostap'tan da gözlerini ayırmıyordu. Ostap'ı bu kez sekiz Leh çevirmişti. "Ostap!... Ostap!... Koru kendini!" Ama gücü tükenmişti artık Ostap'ın. Lehlerden biri kemendini geçirdi boynuna, ötekiler yetişip elini kolunu bağladı. Sürüklemeye başladılar onu. Taras önüne çıkanı pırasa gibi doğrayarak Ostap'a yetişmeye çalışırken bağırıyordu: "Ostap!... Ah Ostap!.. Ostap!... Ostap'ım!..." Ama tam o anda bir kaya düştü başına sanki. Gözlerinin önünde her şey dönmeye başladı. Başlar, mızraklar, duman, namlulardan çıkan alevler, ağaçların dalları bir an görünüp kayboluyorlardı önünde. Sonra kesilmiş bir meşe ağacı gibi yere devrildi Taras. Bir duman perdesi örttü gözlerini.

X

— Amma da uyumuşum! dedi Taras.

Ağır bir sarhoş uykusundan uyanmış gibiydi. Nerede olduğunu anlamaya çalışıyordu. Büyük bir bitkinlik vardı üzerinde. Gözlerini açtığı yabancı odanın duvarları, köşeleri hafiften sallanıp duruyordu. Bir süre sonra Tovkaç'ın karşısında oturduğunu fark etti, onun soluk alışını dinliyordu sanki.

"Neyse," diye geçirdi içinden Tovkaç, "neredeyse bir daha uyanmamak üzere uyuyacaktı!" Ama bir şey söylemedi, gözdağı verir gibi parmağını sallayarak Taras'a susmasını işaret etti.

Taras, belleğini zorlayarak, olup biteni anımsamaya çalışarak sordu:

— Söylesene, neredeyim ben?

Arkadaşı öfkeyle bağırdı ona:

— Kes sesini! Öğrenmek istediğin nedir? Ağır yaralı olduğunu görmüyor musun? İki haftadır durmadan dinlenmeden kaçıyoruz seninle. Yolda ateşler içinde yanıyordun, hep saçma sapan şeyler sayıklıyordun. İlk kez burada sakin uyudun. Daha kötü olmak istemiyorsan kes sesini, konuşma.

Ama Taras düşüncelerini toparlamaya, olanları anımsamaya çalışıyordu.

— İyi ama, Lehler dört bir yanımı sarmıştı, değil mi? Aralarından kurtulmam olanaksızdı, değil mi?

Tovkaç, sabrı tükenen bir dadının yaramazlık yapan çocuğa bağırdığı gibi bağırmaya başladı:

— Sussana be şeytan herif! Nasıl kurtulduysan kurtuldun, bilsen neyine yarayacak sanki? Kurtuldun ya, bu kadarı yeter sana! Birileri çıkardı seni oradan işte! Bu kadarı yeter de artar senin için! At üstünde kaç gecelik yolumuz var daha. Sıradan bir Kazak saydıklarını mı sanıyorsun kendini? Hayır, iki bin altın koymuşlar başına.

— Ya Ostap? diye haykırdı Taras.

Yattığı yerden doğrulmaya çalıştı. Birden Ostap'ı yakaladıklarını, onun gözlerinin önünde oğlunu bağladıklarını, oğlunun şimdi Lehlerin elinde olduğunu hatırlamıştı.

İçine büyük bir keder doldu. Yaralarının sargılarını çekip çıkardı. Uzağa attı. Yüksek sesle bir şey söylemek istiyordu, ama anlamsız sözcükler

çıkıyordu ağzından. Yine ateşi yükselmiş, saçmalamaya, sayıklamaya başlamıştı.

Bu arada sadık arkadaşı karşısına dikilmiş, bağırıp çağırıyor, ona sitemler ediyordu. Sonunda kollarından, bacaklarından tuttu, bebek kundaklar gibi bağladı, sargılarını yeniden sardı. Öküz derisiyle güzelce sardı onu, sonra tahtaya yatırıp iplerle atın eyerine sıkıca bağladı. Yeniden yola koyuldular.

— Ölsen de Zaporojye'ye götüreceğim seni! Lehlerin Kazak onurunu ayaklar altına almalarına izin vermeyeceğim. Cesedini parça parça eder, suya atarlar. Leh toprağından gelen kartal oyacağına gözlerini, varsın bizim bozkır kartalımız oysun. Ölü ya da diri Ukrayna'ya kadar götüreceğim seni.

Gerçek bir dosttu bunları söyleyen. Taras'ı yarı baygın, at sırtında götürürken gece gündüz durmadan konuşarak Zaporojye'de ta ordugâha kadar ulaştırdı onu. Orada günlerce çeşitli otlarla, merhemlerle iyi etmeye çalıştı Taras'ı, mesleğinde tanınmış Yahudi bir kadın buldu. Kadın bir ay aralıksız birtakım ilaçlar verdi ona, nihayet iyileşmeye başladı Taras. İlaçlar mı kurtarmıştı onu, yoksa bedeninin demir gücü mü, bilinmez, ama bir buçuk ay sonra ayaktaydı. Yaraları iyileşmişti, yalnızca kılıç yarası izleri yaşlı Kazak'ın bir zamanlar ne derin yaralar aldığına tanıklık ediyordu. Ne var ki belirgin bir durgunluk, hüzün çökmüştü üzerine. Alnında bir daha hiç kaybolmayacak derin üç kırışık belirmişti. Şimdi çevresine bakınıyordu: Ordugâhta herkes yeniydi, eski arkadaşlarının hepsi ölmüştü. Din uğruna, kardeşlik uğruna çarpışanlardan bir kişi bile kalmamıştı. Atamanla birlikte Tatarların arkasından gidenlerin de hepsi ölmüştü: Kimi savaş alanında onurlu Kazak başını vermiş, kimi Kırım'ın çorak topraklarında susuzluktan, açlıktan kırılmış, kimi tutsak düşünce bu yüz karasına dayanamayıp kederinden ölmüştü. Atamanı da dönmemişti, eski arkadaşlarından hiçbiri de... Bir zamanlar Kazak gücü fışkıran bedenlerinin üzerindeki toprakta çoktan otlar bitmişti. Gürültülü büyük bir eğlence oldu diye düşünüyordu: Çanak çömlek ne varsa parçalamış, evde bir damla içki bırakmamıştı konuklar, uşaklar da değerli kadehleri, kapları çalıp götürmüştü... ev sahibinin canı sıkkındır, şöyle düşünür: "Keşke vermeseydim bu ziyafeti..." Boş yere Taras'ı bir şeyle meşgul etmeye, neşelendirmeye çalışıyorlardı. Ak sakallı halk ozanları üçer beşer gelip onun Kazak kahramanlıklarını yücelten destanları boşuna söylüyordu. Taras soğuk, ilgisiz bakıyordu onlara, kıpırtısız yüzünde sonsuz bir keder beliriyor, başını sessizce önüne eğip şöyle mırıldanıyordu: "Oğlum benim! Ostap'ım benim!"

Zaporojyeliler yeni bir deniz seferine çıktılar. İki yüz kayık Dinyeper'den aşağılara indi. Küçük Asya, güzelim kıyılarını yakıp yıkan çıplak Kazak başları, uzun perçemler gördü. Müslüman halkın kana bulanmış sarıklarını renk renk çiçeklerle bezeli tarlalara saçılmış, denizde yüzerken gördü. Katranlı Kazak şalvarları, simsiyah kırbaçlı adaleli kollar gördü. Kazaklar bağlara dalıyor, doyasıya yedikten sonra geri kalan asmaları parçalıyorlardı. Camilere öbek öbek hayvan pisliği bırakıyorlardı. Değerli İran şallarını kendilerine uçkur yaptılar, kirlenmiş gömleklerinin üzerine sardılar. Sonraları uzun süre kısa Kazak çubukları buldular yerlerde Müslümanlar. Kazaklar neşeyle geri dönüyorlardı ki, arkalarından on toplu bir Türk gemisi yetişti, on topunu birden ateşledi. Çil yavrusu gibi dağıldı Kazaklar. Üçte biri denizin dibini boyladı ama geri kalanlar tekrar toparlandı, tıka basa altın dolu on iki fıçıyla Dinyeper'in ağzından içeri girdi. Ama böyle şeyler ilgilendirmiyordu artık Taras'ı. Sözde ava çıkıyor gibi çayırlara, bozkırlara çıkıyordu. Ama bir kez ateş ettiği olmuyordu. Son derece üzgün, silahını bir kenara bırakıp denizin kıyısına çöküyordu. Başı önünde, üzgün, uzun süre öylece oturuyor, durmadan mırıldanıyordu: "Oğlum benim! Ostap'ım!" Karadeniz masmavi uzanıyordu önünde, uzakta bir martı bağırıyordu sazlıkta, ak düşmüş bıyığı titriyordu Taras'ın, gözlerinden yaşlar süzülüyordu damla damla.

Sonunda artık dayanamadı Taras. "Ne olursa olsun, gidip sağ mı, ölü mü, öldürüldüyse mezara kondu mu, öğreneceğim. Ne pahasına olursa olsun, öğreneceğim!" Ve bir hafta sonra silahı omzunda, kılıcı belinde, mızrağı yanında, matarası eyerine bağlı, sefertası, barut ve mermileri de, atının her gereksinimi de hazır olarak atının üzerinde, Uman kentindeydi.

Doğrudan, neyle simsiyah oldukları belli olmayan küçük pencereleri zor görülebilen, bacası paçavralarla tıkalı, derme çatma çatısı serçelerle dolu kir pas içinde küçük bir eve yaklaştı. Kapının önü tepeleme çöp doluydu. Pencereden yaşmağının incileri kararmış bir Yahudi karısı bakıyordu.

Taras atından inip, dizginini kapının hemen yanındaki kancaya taktıktan sonra sordu:

— Kocan evde mi?

Yahudi karısı:

— Evde, dedi.

Sonra koşup ata bir kap buğday, yiğit Kazak'a bir bardak bira getirdi.

— Yahudi kocan nerede?

Taras içki bardağını dudaklarına götürdüğünde Yahudi karısı yerlere kadar eğilip selam vererek ona sağlıklar diledikten sonra karşılık verdi:

— Arka odada dua ediyor.

— Sen burada kal, atımın yemini, suyunu ver, ben kocanın yanına gidiyorum, onunla yalnız konuşacağım. Bir işim var kendisiyle.

Bu Yahudi, ünlü Yankel'di. Kentte yerler kiralıyor, meyhane işletiyordu. Çevredeki Leh beylerini, savaşçılarını avucunun içine almış, paralarının hemen hepsini cebe indirmiş, Yahudiliğini tam anlamıyla göstermişti. Üç mil çevrede düzenini yitirmemiş tek köy evi kalmamıştı: Hepsi yıkılmış, çökmüş, dağılmıştı, evlerde ne var ne yok Yankel'e yatırılmış, geride yalnızca yoksulluk ile işe yaramaz eski püskü şeyler kalmıştı. Sanki bir yangın veya veba felaketi görmüştü köyler. Yankel orada on yıl daha kalsa çevrede belki de her şey yok olurdu. Taras arka odaya girdi. Yahudi oldukça kirli örtüsünü örtünmüş, dua ediyordu. Dini gereği, son kez tükürmek için başını çevirdiğinde arkasında dikilen Bulba'yı gördü. O anda Yahudi'nin aklına Bulba'nın başı için konmuş iki bin altın geldi. Ama bu hırsından utandı ve bir kurt gibi her zaman içini kemiren altın düşüncesini kafasından çıkarıp atmaya çalıştı.

Taras, kimse görmesin diye odanın kapısını dikkatlice kapadıktan sonra, kendisini yerlere kadar eğilerek selamlayan Yahudi'ye:

— Beni dinle Yankel! dedi. Biliyorsun, hayatını kurtardım senin, Zaporojyeliler köpek gibi parçalayacaktı seni. Şimdi sıra sende, bir iyilik yapacaksın bana!

Yahudi'nin yüzü hafiften buruşmuştu.

— Ne gibi bir iyilik istiyorsunuz? Yapabileceğim bir şey olursa niçin yapmayayım?

— Bir şey söyleme. Varşova'ya götür beni.

— Varşova'ya mı? Nasıl yani? dedi Yankel.

Şaşkınlığından omuzlarını da, kaşlarını da kaldırmıştı.

— Bir şey söyleme. Yalnızca Varşova'ya götür beni, o kadar. Ne pahasına olursa olsun, onu bir kez daha görmek, hiç olmazsa bir sözcük söylemek istiyorum.

— Kime bir sözcük söyleyeceksiniz?

— Ona, Ostap'a, oğluma.

— Efendimiz duymadı mı yoksa...

— Biliyorum, her şeyi biliyorum: Başıma iki bin altın koymuşlar. Değerini biliyor çünkü ahmaklar! Ben sana beş bin vereceğim. Şimdilik şu

iki bini al. (Taras deri kesesinden iki bin altını döktü Yahudi'nin önüne.) Gerisini döndüğümüzde alacaksın.

Yahudi hemen bir havlu kapıp altınların üzerine örttü.

Sonra altınlardan birini alıp elinde evirip çevirirken, dişiyle denerken:

— Ah, çok temiz altınmış! dedi. Ah, gerçekten çok temizmiş! Efendimizin bu kadar güzel altınları aldığı adam kesin, kahrından ölmüştür. Doğru nehre gidip böyle harika altınları kaybettikten sonra kendini suya atıp canına kıymıştır.

— Bunu senden istemeyebilirdim. Belki kendim de bulurdum Varşova'nın yolunu, ama kahrolası Lehler tanıyıp yakalayabilirler beni, çünkü ben yalan uydurmakta sizin kadar usta değilim. Siz Yahudiler yalan uydurmak için yaratılmışsınız. Şeytanı bile aldatırsınız. Her oyunu bilirsiniz. Ben de bunun için geldim sana işte! Hem Varşova'da yalnız başıma bir iş gelmez elimden. Hadi hemen arabanı hazırla, götür beni!

— Eh, efendimiz öyle mi düşünüyor: Atı arabaya koş, "Deh, de yola çık!" Böyle mi düşünüyor efendimiz? Sizi güzelce saklamadan olur mu sanıyorsunuz?

— Pekâlâ, sakla, nasıl biliyorsan öyle yap. Boş bir fıçıya mı koyacaksın beni?

— Ay, ay! Efendim kendisini bir fıçıya koyacağımı mı düşünüyor? Herkes fıçıda votka olduğunu düşünmez mi sonra?

— Varsın votka olduğunu düşünsünler.

Yahudi iki eliyle saçlarına yapıştı, sonra iki kolunu havaya kaldırıp:

— Hiç olur mu, varsın votka olduğunu düşünsünler?

— Neden afalladın öyle?

— Efendim Tanrı'nın votkayı insanlar içsin diye yarattığını bilmiyor mu yoksa? Orada herkes ağzının tadını bilir. Bir bey beş verst öteden koşar gelir, hemen bir delik açıverir fıçıda, votka akmadığını görünce hemen şöyle der: "Yahudi boş fıçı taşımaz; kesin, bir şey vardır bunun içinde. Yakalayın şu Yahudi'yi, bağlayın, üzerinde ne kadar para varsa hepsini alın, kendisini de doğru içeri atın!" Çünkü ne kadar pislik varsa hepsi Yahudilerin üzerine atılır. Çünkü herkesin gözünde bir köpekten farksızdır Yahudi. Çünkü Yahudi ise insan değildir diye düşünürler.

— Öyleyse arabana balık yükle, arasına da beni sakla!

— Olmaz efendim! Gerçekten olmaz! Şimdi Polonya'da kıtlık var. Köpekler gibi açlar. Balıklara saldırır, efendimizi bulurlar.

— Neyse, şeytanın sırtında da olsa götür beni, yeter ki götür!

— Bak ne diyeceğim efendim! (Yahudi kol ağızlarını kıvırdı, ellerini iyice açıp Taras'ın yanına sokuldu.) Şöyle yapacağız. Şimdilerde her yerde kaleler, şatolar inşa ediyorlar. Almanya'dan Fransız mühendisler geldi. Bu yüzden yollarda arabalar tuğla, taş taşıyor. Efendim arabanın en altına uzansın, üzerine ben tuğla koyarım. Ağam sağlam yapılıdır, tuğlalar biraz ağırlık yapacak olsalar da, ona bir şey olmaz. Efendime yiyecek, içecek verebilmem için arabanın tabanına alttan bir delik açarım.

— Nasıl bilirsen öyle yap, yeter ki oraya götür beni!

Bir saat sonra iki sıska at koşulu, tuğla yüklü bir araba Uman'dan yola çıktı. Uzun boylu Yankel atlardan birinin üzerine binmişti. Atın üzerinde hopladıkça Yahudi takkesinden taşmış uzun, kıvırcık saçları dalgalanıyor, atın üzerinde sırık gibi boyuyla, yol kenarlarına dikili verst direklerini andırıyordu.

XI

Anlatılan bu olayların geçtiği çağlarda gümrükçüler de, yollardaki korucular da yasak işler çevirenlerin henüz korkulu rüyası değillerdi. Bu yüzden herkes istediği her şeyi bir yerden bir yere götürebiliyordu. Bir görevli arama yapmak, incelemek isterse (özellikle arabada gözüne hoş gelen bir şeyler varsa ve eli de uzunsa) bunu daha çok kendi zevki için yapardı. Ama tuğlanın böyle bir özelliği yoktu ve Yankel'in arabası kentin ana kapısından rahatlıkla geçmişti. Bulba daracık kafesinde yalnızca birtakım gürültüler ve bağrış çağrış duyuyordu. Başkaca bir şey duyduğu yoktu. Yankel toz toprak içindeki sıska beygirinin üzerinde bir süre daha hoplayarak yol aldıktan sonra "Çamurlu" ve aynı zamanda (Varşova'nın hemen bütün Yahudileri burada oturduğu için) Yahudi Sokağı da denen karanlık, dar bir sokağa saptı. Sanki evler ters yüz edilmiş de arka avluları sokakta kalmış gibiydi bu sokak. Güneş sanki hiç vurmamıştı buraya. Kararmış, simsiyah olmuş ahşap evlerin pencerelerinden uzatılmış sırıklar sokağı daha da karanlık yapıyordu. Seyrek de olsa, tuğla bir duvar çarpıyordu göze. Bu duvarlar bile çoğu yerde simsiyahtı. Kimi zaman, yalnızca yukarılarda, güneş vurmuş sıvalı duvarlar alıyordu insanın gözünü. Burada her şeyde müthiş bir kabalık söz konusuydu: Yerlere atılmış soba boruları, paçavralar, eski püskü eşyalar, kırık tekneler... İnsanlar, işlerine yaramayan her şeyi, gelen geçen bu döküntüleri tüm duyularıyla hissetme zevkinden mahrum kalmasın diye sokağa atmıştı sanki. Evlerden sokağın karşısındaki evlere uzatılmış, Yahudi çorapları, kısa pantolonları ve tütsülenmiş kazlar asılı sırıklara at sırtında geçen biri kolaylıkla ulaşabilirdi. Kimi zaman köhne bir pencereden Yahudi bir kızın rengi solmuş boncuklarla süslü, oldukça alımlı, küçücük yüzü görünüyordu. Üstü başı yırtık, kir pas içinde, kıvırcık saçlı bir sürü Yahudi çocuk çamurların içinde bağıra çağıra oynuyordu. Yüzü gözü çilli kızıl saçlı bir Yahudi (çillerden yüzü serçe yumurtasını andırıyordu) başını uzatıp baktı pencereden. Kendi anlaşılmaz dilinde bir şeyler söyledi Yankel'e. Hemen bir avluya soktu arabayı Yankel. O sırada bir başka Yahudi geçiyordu sokaktan. Durdu, o da karıştı söze. Bulba sonunda tuğlaların altından çıktığında aralarında heyecanlı heyecanlı konuşan üç Yahudi gördü.

Yankel her şeyin yolunda olduğunu, oğlu Ostap'ın kent zindanında yattığını, nöbetçileri kandırmak zor olsa da, Ostap'la görüşmesini

sağlayabileceklerini söyledi.

Bulba üç Yahudi ile birlikte bir odaya girdi.

Yahudiler yine kendi dillerinde konuşmaya başladılar. Taras sırayla her birinin yüzüne bakıyordu. Sanki bir şey sarsmıştı onu: Soğuk ve kayıtsız yüzünde yıkıcı bir umut alevi (insanın bazen umutsuzluğun son noktasında hissettiği bir umut alevi) parlamıştı sanki. Yaşlı kalbi bir gencinki gibi çarpıyordu.

— Beni dinleyin Yahudiler! dedi coşkulu bir sesle. Sizin yapamayacağınız şey yoktur dünyada. Denizin dibinden de olsa çıkarırsınız insanı, eski bir atasözü şöyle der: "Bir Yahudi yeter ki çalmak istesin, kendi parasını bile çalar." Oğlumu kurtarın! O şeytanların elinden kaçması için bir şeyler yapın. Şu adama on iki bin altın vereceğimi söyledim. On iki bin altın daha ekliyorum buna. Neyim var neyim yok, değerli eşyalarımı, toprağa gömdüğüm altınlarımı, evimi, giysilerimi satıp savacağım, ömür boyu sürecek bir kontrat imzalayacağım sizinle, savaşlarda elime geçecek her şeyin yarısı sizin olacak.

Yankel derin bir göğüs geçirdi.

— Ah, olmaz sevgili efendim, olmaz! dedi.

Öteki Yahudi onayladı arkadaşını:

— Hayır, olmaz!

Üç Yahudi birbirine baktı. Üçüncü Yahudi arkadaşlarına ürkekçe bakarak:

— Ne dersiniz, bir denesek mi? dedi. Belki Tanrı yardım eder bize.

Üç Yahudi aralarında Almanca konuşmaya başladı. Taras kulak kesilmesine karşın, onların konuştuklarından hiçbir şey anlayamıyordu. Yalnızca sık sık "Mardohay" sözcüğünün geçtiğini fark etmişti, o kadar.

— Bak efendimiz! dedi Yankel. Şimdi biz, dünyada bir eşi daha olmayan biriyle konuşmaya gideceğiz. Üf!.. Süleyman gibi bilge bir adamdır. Onun elinden bir şey gelmezse, dünyada hiç kimse bir şey yapamaz demektir. Sen burada kal. İşte anahtar, hiç kimseyi içeri alma!

Yahudiler sokağa çıktı.

Taras kapıyı kilitledi ve küçük pencereden bu pis Yahudi sokağına bakmaya başladı. Üç Yahudi sokağın ortasında dikilmiş, hayli heyecanlı konuşuyorlardı. Çok geçmeden dördüncü, arkasından beşinci Yahudi geldi yanlarına. Taras yine sık sık "Mardohay, Mardohay" diye tekrarladıklarını duyuyordu. Yahudiler ikide bir başlarını çevirip sokağın bir yanına bakıyorlardı. O sırada sokağın sonundaki köhne bir evin arkasından çıkan

Yahudi çarığı giymiş bir çift bacak, sonra yarım bir kaftanın etekleri göründü. Yahudiler hep bir ağızdan bağırdılar: "Hah, Mardohay geliyor, Mardohay!" Yankel'den biraz kısa boylu, sıska, ama yüzü çok daha fazla kırışık, üst dudağı olağanüstü kalın bu Yahudi sabırsız kalabalığa yaklaştı. Yahudiler birbirinin sözünü keserek bir şeyler anlatmaya başladılar ona. Bu arada Mardohay birkaç kez dönüp Taras'tan yana bakmıştı. Onların kendisinden söz ettiklerini anlamıştı Taras. Mardohay elini kolunu sallıyor, arkadaşlarını dinliyor, onların sözünü kesiyor, sık sık yana tükürüyor ve yarım kaftanının eteğini kaldırarak elini cebine sokuyor, oradan bir şeyler çıkarıyordu. Bu arada pantolonunun ne denli berbat bir şey olduğu da görünüyordu. Sonunda Yahudiler öyle bağırıp çağırmaya başlamışlardı ki, sokak başındaki nöbetçi Yahudi sessiz olmaları için uyarmak zorunda kalmıştı onları. Taras güvende olduğundan kuşkulanmaya bile başlamıştı artık. Ama Yahudilerin sokakta bağırıp çağırarak konuşma alışkanlığı olduğunu, onların dilinden şeytanın bile anlamadığını hatırlayınca rahatlamıştı.

İki dakika sonra Yahudiler hep birlikte onun bulunduğu odaya girdiler. Mardohay Taras'ın yanına geldi, omzunu okşayarak şöyle dedi: "Biz istersek, Tanrı da yardım ederse her şey yolunda gider."

Taras dünyada bir eşi daha olmayan bu Süleyman'a bakınca içindeki umut biraz daha güçlendi. Gerçekten de, dış görünüşü güven veriyordu insana: Üst dudağı düpedüz korkunçtu. Onun bu iriliği (hiç kuşkusuz), dış nedenlerden olmuştu. Bu Süleyman'ın sakalında yalnızca (o da sol tarafta) on beş tel vardı. Süleyman'ın yüzünde cesareti nedeniyle öylesine çok dayak izi vardı ki, hiç kuşku yok, bu izlerin sayısını kendisi de çoktan unutup gitmiş, onları doğum lekeleri olarak görmeye alışmıştı.

Mardohay kendisinin bilgeliğine hayran arkadaşlarıyla birlikte çıkıp gitti. Bulba odada yalnız kalmıştı. O güne kadar bilmediği tuhaf bir ruhsal durum içindeydi: Hayatında ilk kez huzursuzluk duyuyordu. İçinde bir heyecan vardı. Bir meşe gibi dayanıklı, sağlam, sarsılmaz adam gitmiş, yerine ürkek, zayıf biri gelmişti. Bir hışırtı duyduğunda, sokağın başında bir Yahudi gördüğünde ürperiyordu. Böyle bir ruhsal durum içinde bütün gün bekledi. Bir şey yemedi, içmedi, gözlerini sokağa bakan küçük pencereden hiç ayırmadı. Nihayet hava karardıktan sonra Mardohay ile Yankel geldi. Taras'ın kalbi duracak gibi çarpıyordu.

Vahşi bir atın sabırsızlığıyla sordu:

— Ne oldu? Haberler iyi mi?

Yahudiler cevap vermek için daha soluklanamamışlardı ki, Taras Mardohay'ın takkesinin altından sarkan (oldukça pis de olsa) buklesinin eksik olduğunu fark etti. Besbelli, bir şey söylemek istiyordu, ama öyle saçmalamaya başlamıştı ki, söylediklerinden Taras hiçbir şey anlayamıyordu. Bu arada Yankel de üşütmüş gibi ikide bir elini ağzına götürüyordu.

Yankel:

— Ah sevgili efendimiz! dedi. Şu sıralar kesinlikle olmaz! Yemin ederim, imkânsız! Suratına tükürülecek pis bir millet bu! Mardohay anlatsın size de dinleyin. Dünyada şimdiye kadar hiçbir insanın yapmayacağı şeyleri yaptı Mardohay. Ama Tanrı böyle istedi, olmadı... Zindanlarda üç bin asker var ve yarın hepsini idam edecekler.

Taras Yahudilerin gözlerinin içine baktı. Ama şimdi bu bakışında sabırsızlık da yoktu, öfke de.

— Efendimiz oğluyla görüşmek isterse yarın sabah erkenden, güneş doğmadan gideriz. Bekçileri elde ettik, bir çavuş da söz verdi. Ama bu dünyada gün yüzü görmesin reziller! Ne insanlar! Ne açgözlü bir millet! Bizim aramızda bile yoktur bu kadar açgözlüsü! Her birine elli altın verdim, çavuşa ise...

Taras kararlı bir tavırla (ruhuna yine kendine güven dolmuştu) şöyle dedi:

— Pekâlâ. Götürün beni ona!

Yankel'in, Almanya'dan gelmiş bir kont gibi giyinmesi önerisini kabul etti Taras. Tedbirli Yahudi kont giysilerini önceden hazırlamıştı bile. Vakit geç olmuştu artık. Tanıdığımız ev sahibi, kızıl saçlı, yüzü çilli Yahudi, hasır kaplı ince bir döşek çıkarıp Bulba için sedirin üzerine serdi. Yankel yere serilmiş yine öyle bir döşeğe uzandı. Kızıl saçlı Yahudi çanakla bir şey içti, yarım kaftanını çıkarıp bir yana attı, yalnızca çoraplarıyla, potinleriyle kaldı (böyle biraz da civcive benziyordu), karısıyla birlikte, dolabı andıran kuytu bir köşeye çekildi. Yahudi karı koca ev köpekleri gibi köşede döşemeye kıvrılıp yattılar. Ama Taras'ın gözüne uyku girmiyordu. Yatağın içinde kıpırdamadan oturuyor, parmaklarıyla masada hafiften trampet çalıyordu. Çubuğu ağzındaydı. Dumanından Yahudi uyku arasında hapşırıyor, battaniyeyi burnunun üzerine çekiyordu. Şafak hafiften sökmeye başlamıştı ki, Taras ayağıyla dürttü Yankel'i.

— Hadi kalk Yahudi, getir şu Kont giysisini.

Hemen giyindi Taras, bıyıklarını, kaşlarını siyaha boyadı, başına küçük, siyah bir şapka geçirdi. En yakını bir Kazak bile bu haliyle tanıyamazdı onu. En çok otuz beşinde gösteriyordu. Sağlıklı bir kırmızılık gelmişti yanaklarına. Yüzündeki yara izleri ise buyurmaya alışkın bir insan havası veriyordu. Altın işlemeli kont giysisi çok yakışmıştı ona.

Sokaklarda henüz kimsecikler yoktu. Elinde sepetiyle tek satıcı bile çıkmamıştı sokağa. Bulba ile Yankel dış görünüşü tünemiş balıkçıl kuşunu andıran bir yapının önüne geldiler. Alçak, geniş, kararmış, kocaman bir yapıydı bu. Bir ucunda leylek boynuna benzeyen uzun, ince bir kule yükseliyordu. Kulenin tepesinde ise küçük bir çatı vardı. Değişik birçok amaçla kullanılıyordu bu yapı: Kışlalar, hapishaneler, hatta ağır ceza mahkemesi de buradaydı. Bizim yolcular ana kapıdan girince kendilerini son derece geniş bir salonda, daha doğrusu, üstü kapalı bir avluda buldular. Yaklaşık bin kişi yatmış uyuyordu burada. Tam karşıda daracık bir kapı vardı. Kapının önünde iki nöbetçi oturmuş bir oyun oynuyorlardı: Biri karşısındakinin avucuna iki parmağıyla vuruyordu. Gelenlerle pek ilgilendikleri yoktu, ancak Yankel:

— Biz geldik, duydunuz mu beyler? Biziz, dediğinde başlarını çevirip bakmışlardı gelenlere.

Nöbetçilerden biri tek eliyle kapıyı açarken:

— Geçin! dedi.

Bu arada öteki elini de vurması için arkadaşına uzatmıştı.

Yankel ile Taras daracık, karanlık bir koridora girdiler. Koridor onları küçük pencereleri yüksekte bir salona daha çıkardı.

Birkaç ses birden duyuldu:

— Kimdir gelen? Kimse giremez buraya!

Tepeden tırnağa silahlı bir sürü asker gördü karşısında Taras.

Yankel:

— Biziz! diye seslendi. İnanın yabancı değiliz değerli efendiler!

Ama onu dinleyen yoktu. Neyse ki o anda iriyarı biri girdi içeri. Her şeyinden oranın amiri olduğu belliydi, çünkü herkesten daha yüksek sesle konuşuyor, küfürler ediyordu.

— Efendim, biziz, dedi Yankel, haberiniz var geleceğimizden, ayrıca efendim kont da teşekkür edecek size.

— Bırakın geçsin adamlar, şeytanın dölleri! Başka hiç kimseyi almayacaksınız içeri. Kılıçlarınızı elinizden bıraktığınızı görmeyeyim, köpek gibi yere kıvrılıp uyumayın...

Bizim yolcular yürüdüler, küfürlerin sonunu duymadılar.
Yankel karşılarına çıkan herkese:
— Biziz... benim... yabancı değilim! diyordu.
Koridorun sonuna geldiklerinde nöbetçilerden birine sordu:
— Ne dersin, şimdi olur mu?
Nöbetçi:
— Olur, dedi. Ama sizi zindana sokup sokmayacaklarını bilemem. Şu anda Yan yok. Onun yerine başka biri bakıyor.
Alçak sesle mırıldandı Yahudi:
— Ay, ay! İşler kötü, efendim!
Taras kararlı:
— Yürü! dedi.
Yahudi yürüdü.
Zindana inen tepesi sivri kapının önünde bıyığı üç kat, insan azmanı bir nöbetçi vardı. Onun erkek bir kediye çok benzemesine neden olan bıyığının bir katı yukarı, bir katı öne, üçüncüsü aşağıya doğru uzanıyordu.
Yahudi ezilip büzülerek, neredeyse yan yan yaklaştı ona.
— Efendimiz! Yüce efendimiz!
— Bana mı söylüyorsun bunları Yahudi?
— Size söylüyorum yüce efendimiz!
Üç kat bıyıklı azmanın gözleri parladı.
— Hım... dedi. Ben sadece bir askerim!
— İnanın, buranın komutanı sandım sizi. Ay, ay, ay!.. (Böyle söylerken Yahudi başını iki yana sallıyor, ellerini açıyordu.) Ay, ne heybetli bir görünüş bu böyle! Yemin ederim, bir albay, tam bir albay! Ne eksiğiniz var ki albaydan? Altınıza fırtına gibi bir at versinler, alayın başına geçirsinler, yeter!
Nöbetçi bıyığının en alt katını şöyle bir sıvazladı. Bu arada gözleri iyice parlamaya başlamıştı.
Yahudi sürdürüyordu konuşmasını:
— Ah şu asker milleti! Ne de müthiştirler! Kordonları, sırmaları... Güneş gibi parlar... Hele kızlar asker görünce... ay, ay!..
Yahudi tekrar iki yana salladı başını.
Nöbetçi üst kat bıyığını şöyle bir burdu ve dişlerinin arasından at kişnemesine benzer birtakım sesler çıkardı. Yahudi:
— Efendimizin bize bir iyilik yapmasını rica edecektim! dedi. Bu prens başka bir ülkeden geldi, Kazakları görmek istiyor da... Hayatında hiç Kazak

görmemiş, nasıl insanlar olduklarını merak ediyor.

Yabancı kontların, baronların Polonya'ya gelmeleri oldukça olağan sayılırdı: Avrupa'nın bu yarı Asyalı köşesini merak ettikleri için sıkça gelirlerdi buraya. Moskova bölgesiyle Ukrayna'yı ise Asya'da sayarlardı. Bu yüzden nöbetçi yerlere kadar eğilerek, kendisinin de kibar bir şeyler söylemesi gerektiğini düşünmüştü:

— Bilmiyorum, soylu efendimiz, dedi, Kazakları görüp de ne yapacaksınız? İnsan değil, köpektir onlar. Hiç kimsenin saygı duymadığı bir de dinleri var.

Bulba birden yükseltti sesini:

— Ne söylediğinin farkında mısın sen, it oğlu it! diye bağırdı. Köpek sensin! Dinimize kimsenin saygı duymadığını ne cesaretle söyleyebiliyorsun? Aslında sizin o kiliseden kopmuş dininize saygısı yok kimsenin!

— Vay, vay! dedi nöbetçi. Kim olduğunu şimdi anladım ahbap: İçerdekiler gibi sen de bir Kazaksın. Dur hele sen, bizimkileri çağırayım, görürsün o zaman.

Taras yersiz bir çıkış yaptığını anlamasına anlamıştı ama, durumu düzeltmek için ne yapması gerektiğini düşünmesine inadı da öfkesi de izin vermiyordu. Neyse ki o anda Yankel yetişti:

— Yüce efendim! Kontum nasıl bir Kazak olabilir? Kazak olsaydı böyle giysiyi nereden bulabilirdi, böyle soylu bir görünüşü olabilir miydi?

— Onu sen benim külahıma anlat!..

Nöbetçi arkadaşlarına seslenmek için ağzını açmıştı bile. Yankel bağırarak susturdu onu:

— Yüce, soylu efendim! Susun, Tanrı aşkına susun! Bakın ne diyeceğim! Bize yapacağınız iyilik için şimdiye kadar görmediğiniz kadar büyük para vereceğiz size: Tam iki altın...

— Öf be! Ne büyük para! Tam iki altın ha? İki altın benim için hiçtir: İki altını berberime sakalımın yalnızca bir yanını kessin diye veriyorum ben. Yüz altın ver Yahudi! (Nöbetçi bıyığının en üst katını burmaya başlamıştı.) Yüz altın vermezsen hemen şimdi sesleneceğim!

Yahudi'nin yüzü bembeyaz olmuştu. Deri altın kesesinin bağını çözerken son derece üzgün:

— Ufacık bir iş için çok istediniz! diye mırıldandı.

Ama bir yandan da, kesesinde en çok yüz altın olduğunu, nöbetçinin de bu yüzden fazlasını isteyemeyeceğini düşünerek seviniyordu da. Nöbetçinin

altınları avucuna alıp, daha çok istemediğine üzülüyormuş gibi baktığını fark edince Yankel:

— Efendimiz, efendimiz, hemen gidelim, dedi. Bunların ne pis bir millet olduğunu görüyorsunuz işte!

Bulba:

— Ne o, şeytanın dölü, dedi, altınları aldın, içeri sokmayacak mısın bizi? Altınları aldığına göre kapıyı açmak zorundasın. Madem altınları aldın, istediğimizi yapacaksın!

— Cehennemin dibine kadar yolunuz var! Hemen çekip gidin buradan. Yoksa şimdi bağıracağım, ikinizi de burada... Haydi defolup gidin, size söylüyorum, hemen şimdi çekin arabanızı!

Zavallı Yankel yüksek sesle yalvarıyordu Taras'a:

— Efendim! Efendim! Hemen gidelim! Tanrı aşkına gidelim! Bırakın şunu, gün yüzü görmesinler bu dünyada!

Bulba yavaşça önüne eğdi başını, dönüp yürüdü. Boşa giden altınlara içi yanan Yankel sızlanarak yürüyordu arkası sıra.

— Ne diye kızdınız öyle? Bıraksaydınız havlasaydı köpek! Hırlaşmadan duramaz bu millet! Şu işe bak! Adam bizi kovalamak için yüz altın aldı! Oysa bizimkilerin saçlarını yolar, suratlarını dağıtırlar, ama kimse çıkarıp yüz altın vermez onlara. Ah Tanrım! Yüce Tanrım!

Bu durum Taras'a çok daha ağır geliyordu. Yüreği alev alev yanıyordu. Aklına bir şey gelmiş gibi silkindi birden:

— Yürü! dedi. Alana gideceğiz. Ona nasıl işkence edeceklerini görmek istiyorum.

— Aman efendim! Niçin gideceğiz oraya? Ne yararı olacak size bunun?

Taras kararlı:

— Yürü! dedi.

Yahudi oflayıp puflayarak, bir dadı gibi yürüdü Taras'ın arkası sıra.

İdamların yapılacağı alanı bulmak zor olmadı. Her yandan halk oraya akıyordu çünkü. O karanlık çağlarda yalnızca ayaktakımı için değil, toplumun üst sınıfları için de idamları izlemek en büyük eğlencelerden biriydi. En dindarlarından çok sayıda yaşlı kadın, en korkaklarından genç kızlar, kadınlar (sonra bütün gece kanlı cesetleri düşlerinde görüp en sarhoşundan muhafız subaylarının bağıramayacağı kadar yüksek sesle bağırarak uyanmaları pahasına) bu idamları izlemek zevkinden yoksun etmezlerdi kendilerini. Çoğu gözlerini kapayıp, başını öte yana çevirip isterik bir çırpınmayla "Ah, ne korkunç bir acı bu!" diye çığlıklar atar, ama

uzun süre oradan ayrılmazdı. Bazıları ise ağzını açar, kollarını öne uzatır, daha iyi görmek için önündekilerin üzerine çıkmak isterdi. Şişko bir kasap irili ufaklı başların arasından kocaman suratını uzatmış, işin erbabı gibi yapılan hazırlıkları izliyor, arada, bu bayram günü aynı meyhanede birlikte içtiği için "arkadaşım" dediği yanındaki silah ustasıyla tek heceli sözcüklerle konuşuyordu. Bazıları aralarında heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Bahse girenler bile vardı. Ama kalabalığın büyük çoğunluğu, ne olursa olsun, dünyaya, her şeye burunlarını karıştırarak bakan takımındandı. Ön sıradaki kentin bıyıklı ileri gelenlerinin hemen yanında bir Leh beyi ya da Leh beyine benzeyen asker üniformalı bir genç dikiliyordu. Giyecek nesi var nesi yok, kesinlikle hepsini giymiş (evinde yalnızca yırtık bir gömleğiyle eski çizmeleri kalmış olsa gerekti), buraya öyle gelmişti. Boynundaki biri aşağıda iki zincire bir duka altını takmıştı. Yanında yavuklusu Yuzısya vardı. Sevgilisinin ipekli giysisini kimse kirletmesin diye ikide bir dönüp arkasına bakıyordu. Olacaklar konusunda başka açıklamaya gerek kalmayacak kadar ayrıntılarıyla her şeyi anlatıyordu ona. "Evet ruhum Yuzısya," diyordu. "Burada gördüğünüz insanların hepsi, suçluları nasıl idam edeceklerini görmek için toplandı. Bak ruhum, elinde bir balta ile bazı gereçler gördüğün şu adam var ya, cellattır, idamı o gerçekleştirir. İdam edilecek suçluyu önce çarka gerecekler, sonra işkenceye yatıracaklar. Bu arada henüz ölmemiş olacak suçlu. Ama ruhum, kafasını kestikleri anda ölecek. Önce çığlıklar atacak, çırpınacak, ama kafası uçurulunca artık çığlık da atamayacak, bir şey yiyemeyecek, içemeyecek de, çünkü canım, kafası olmayacak artık." Yuzısya bütün bunları dehşet içinde ve merakla dinliyordu. Evlerin damları insan doluydu. Başlarında takkeye benzeyen bir şeyler olan bıyıklı, yaşlı insanlar çatı pencerelerinden sarkmış bakıyorlardı. Kentin ileri gelenleri süslü balkonlarda oturmuş, kalabalığı izliyordu. Gülümseyen çok hoş bir bey kızı şeker gibi bembeyaz eliyle korkuluğa tutunmuştu. Oldukça şişman beyler mağrur tavırlarla bakıyordu aşağıya. Son derece güzel giyimli, yenlerini geriye atmış uşaklar beylerine çeşitli içki ve yiyecek servisi yapıyorlardı. Simsiyah gözlü yaramaz bir bayan tazecik eliyle bir böreği veya meyveyi kapıyor, aşağıya, halka atıyordu. Aşağıdaki aç askerler atılanları kapmak için hep birden şapkalarını uzatıyorlar, uzun boyu nedeniyle başı kalabalığın içinde herkesin başının üzerinde olan biri (sırmaları kararmış, rengi solmuş kırmızı bir kaftan vardı üzerinde) kolunu yukarıdan uzatıyor, bayanın attığı böreği kapıyor, dudaklarına götürüp öpüyor, kalbinin üzerine

bastırdıktan sonra ağzına atıyordu. Balkonun altında asılı altın kafesteki şahin de kalabalığı izleyenler arasındaydı: Başını yana yatırmış, pençesini kaldırmış, o da dikkatle izliyordu kalabalığı. Kalabalık birden dalgalandı, her yandan sesler duyuldu: "Getiriyorlar... getiriyorlar!.. Kazakları getiriyorlar!.."

Kazaklar başları açık, uzun perçemleri ortada, geliyorlardı. Sakalları kesilmemişti. Ürkek, üzgün değildi yürüyüşleri, sakin ve mağrurdu. İyi, kalın kumaştan giysileri eskimiş, üzerlerinden lime lime dökülüyordu. Başlarını çevirip bakmıyorlardı halka, selam da vermiyorlardı. En önde Ostap vardı.

Ostap'ını görünce neler hissetmişti acaba koca Taras? O anda neler vardı yüreğinde? Kalabalığın arasından bakıyordu oğluna, en küçük bir hareketini kaçırmıyordu. İdam alanına geldiklerinde Ostap durdu. Bu ağır kaderi önce onun tatması gerekiyordu. Dönüp arkadaşlarına baktı, kolunu havaya kaldırdı ve yüksek sesle şöyle dedi:

— Tanrım, bana öyle bir güç ver ki, buradaki dinsizler bir Hıristiyan'ın acı çektiğine tanık olmasınlar! Hiçbirimizin ağzından tek sözcük çıkmasın!

Sonra idam sehpasına yürüdü.

Bulba ak perçemli başını önüne eğip alçak sesle mırıldandı:

— Aferin sana oğlum, aferin!

Cellat Ostap'ın üzerindeki yırtık pırtık şeyleri çekip çıkardı. Kollarını bacaklarını bu amaçla yapılmış çarka bağladılar ve... Burada insanın tüylerini diken diken eden o cehennem acılarını anlatarak okuyucuyu rahatsız etmeyeceğiz. İnsanların savaşmaktan, birbirlerini boğazlamaktan başka bir şey bilmedikleri, ruhlarının köreldiği, insanlıktan uzak oldukları o acımasız, katı çağların bir buluşuydu bu. O çağlarda bazıları, çok az sayıda insan bu vahşete boşuna karşı çıkıyordu. Ama dinleyen olmuyordu. Ruhları da akılları da aydınlık kral ve birçok savaşçı, Kazakları böylesine korkunç biçimde cezalandırmanın o ulusun intikam duygularını daha da kabartmaktan, güçlendirmekten başka bir şeye yaramayacağını boşuna söylüyordu. Kralın ve savaşçıların gücü, kafasızlıklarıyla, dar görüşlülükleriyle, çocuksu gururlarıyla, işe yaramayan kibirleriyle meclisi oyuncağa çevirmiş devlet ileri gelenlerinin ve zenginlerin gücü yanında zayıf kalıyordu. Ostap işkenceye, acıya bir dev gibi katlandı. Ne bağırdı, ne inledi, kollarının ve bacaklarının kemiklerini tek tek kırarlarken bile, derin bir sessizliğe gömülmüş kalabalıkta en uzaktakiler bu çatırtılardan ürperirken, balkonlardaki hanımefendiler başlarını öte yana çevirirlerken

bile Ostap'ın ağzından iniltiye benzer en küçük bir ses çıkmamış, yüzünde tek kas titrememişti. Taras kalabalığın arasında başını önüne eğmiş, kıpırdamadan duruyor, arada bir gururla bakışını kaldırıyor, mağrur bir tavırla yalnızca şöyle mırıldanıyordu: "Aslan oğlum benim, aferin sana!"

Ama onu son ölümcül işkenceye yatırdıklarında gücü tükenmek üzereydi artık. Çevresine bakındı Ostap: Tanıdık kimse yoktu yanında, herkes yabancıydı! Ölürken hiç değilse bir yakını olsaydı yanında! Yufka yürekli annesinin ya da saçını başını yolan, bembeyaz göğüslerini yumruklayan bir yavuklunun hıçkırıkları değildi duymak istediği. Onu bilinçli konuşmasıyla yüreklendirecek, ölürken rahatlatacak sağlam, metin bir erkek, babası olsun istiyordu yanında. İyice tükendi gücü, içi sızladı.

— Babacığım! Neredesin babam? Sesimi duyuyor musun? dedi.

Sessizliğe gömülmüş kalabalığın içinden bir ses yükseldi:

— Duyuyorum oğlum!

O anda ürperdi kalabalıkta herkes.

Süvariler bunu söyleyeni bulmak için kalabalığın arasına daldı. Yankel'in yüzü çarşaf gibi bembeyaz kesilmişti. Süvariler biraz uzaklaşınca Taras'a bakmak için arkasına döndü. Ama Taras görünürlerde yoktu. Yer yarılmış, içine girmişti sanki.

XII

Sonunda çıkmıştı ortaya Taras. Yüz yirmi bin kişilik Kazak ordusu Ukrayna'nın sınırında görülmüştü. Bu, ganimet toplamak ya da Tatarları kovalamak için yola çıkmış küçük bir ordu veya birlik değildi. Hayır, bütün bir ulus ayağa kalkmıştı. Çünkü halkın sabrı taşmıştı artık –haklarıyla alay edilmesinin, onurlarının ayaklar altına alınmasının, atalarından kalma dinlerine, kutsal törelerine, kiliselerine kara çalınmasının, Leh beylerinin zorbalığının, ulus olarak ezilmelerinin, çektikleri acıların, Hıristiyan ülkesinde Yahudilerin beyler gibi yaşamalarının– yıllardan beri Kazakların öfkesini körükleyen her şeyin intikamını alacaklardı. Ostranitsa adında genç ama yüreği güçlü, yiğit bir Kazak vardı ordunun başında. Ulusunun sınırsız gücünü o yönetiyordu. Danışman olarak yanına eski bir arkadaşını, deneyimli, çok yaşlı Gunya'yı almıştı. On iki bin kişilik sekiz alayın başında sekiz albay vardı. Komutanın hemen arkasında iki yüzbaşı ile ordunun simgesi, direğe bağlı at kuyruğunu taşıyan başsancaktar bulunuyordu. Üçü birlikte komutanın arkasında yürüyorlardı. Bir yüzbaşı asıl sancağı taşıyordu, daha bir sürü sancaklar, bayraklar açılmış, ayrıca atamanın simgesi at kuyruğunu taşıyanlar da vardı. Alaylarda daha bir sürü görevli vardı: Arabacılar, silahçılar, alay yazıcıları, ayrıca piyade ve süvari birlikleri, neredeyse bir o kadar da gönüllü. Ülkenin her yanından gelmişti Kazaklar: Çigirin'den, Pereyaslav'dan, Baturin'den, Gluhov'dan, Dinyeper'in aşağılarından, yukarılarından ve adalarından. Sayısız at, araba yayılmıştı ovalara. Ama bunca Kazak'ın ve sekiz alayın arasında en seçkinleri Taras Bulba'nın komuta ettiği Kazaklar ve alaydı. Birçok bakımdan öteki alay komutanları arasında önemli bir ağırlığı, saygınlığı vardı Taras'ın: İleri yaşıyla da, deneyimiyle de, alayını yönetme becerisiyle de, düşmana en çok kin beslemesiyle de herkeste saygı uyandırıyordu. Sınırsız acımasızlığı, merhametsizliği, gaddarlığı kimi Kazaklara bile aşırı geliyordu. Hep düşmanı asmaktan, kurşuna dizmekten söz ediyor, toplantılarda onları yok etmekten başka bir öneride bulunmuyordu.

Kazakların kendilerini gösterdikleri cenkleri, seferlerinin nasıl geliştiğini anlatmaya gerek yok: Bunların hepsi destanların sayfalarında var. Rus yurdunda din uğruna ayağa kalkan halkın ne büyük zaferler kazandığı biliniyor: İnançtan büyük güç yoktur. Azgın denizin dalgalarına yerinden kıpırdamadan binlerce yıl karşı koyan, göğüs geren bir kaya gibi sarsılmaz,

yenilmez bir güçtür inanç. Denizin derinliklerinden çıkıp gökyüzüne doğru uzatır hiçbir şeyden etkilenmeyen, yekpare bir taştan oluşan sağlam burçlarını. Her yerden görünür, yanından gelip geçen dalgalara bakar. Ona toslayan geminin vay haline! Güçsüz kaburgası parça parça olur geminin, denizin dibini boylar, içindekilerin çığlıkları göklere yükselir.

Tarih kitaplarında, boşaltılan kentlerden Leh askerlerinin nasıl kaçtıkları, vicdansız Yahudi tefecilerin darağaçlarında nasıl sallandırıldıkları, kralın ordu komutanı Mikolaj Potocki'nin koca ordusuyla bu yenilmez güç karşısında nasıl zavallı duruma düştüğü, arkasından kovalayan Kazaklardan kaçarken ordusunun en gözde bölümünün küçük bir ırmakta nasıl boğulduğu, Kazakların onu küçük bir köyde nasıl kıstırdıkları, öfkeden kudurmuş Kazakların yaptıkları, yapacak bir şeyi kalmayınca Leh ordu komutanının, kralın ve devletin yöneticileri adına yemin ederek, Kazakların her koşulunu nasıl kabul ettiği, önceki haklarının ve mal mülklerinin hepsinin kendilerine iade edileceğini nasıl söylediği anlatılır. Ama Kazaklar Lehlerin yeminine ne kadar inanılabileceğini iyi bilirlerdi. Köydeki Rus papazları olmasaydı, Potocki altı bin altın değerindeki safkan atına kurulup soylu hanımefendilerin bakışlarını, soylu erkeklerin kıskançlıklarını bir daha üzerine çekemeyecek, senatörlere görkemli ziyafetler vererek gülüp eğlenemeyecekti. Papazlar, altın işlemeli pırıl pırıl cüppeleriyle, ellerinde tasvirlerle, haçlarla karşılarına çıktıklarında (en önde elinde haçla, başında ayin başlığıyla başpapaz vardı), Kazakların hepsi kalpaklarını çıkarıp başlarını öne eğmişlerdi. Öyle bir anda hiç kimseye, krala bile saygı göstermezlerdi, ama kendi Hıristiyan kiliseleri karşısında saygılarının sınırı yoktu ve kiliselerinin din adamlarına saygıları da büyüktü. Potocki'yi, bütün Hıristiyan kiliselerine özgürlüklerini tanıyacağı, eski düşmanlıkları unutacağı, Kazaklara bir daha asla saldırmayacağı konusunda yemin ettirdikten sonra albaylarıyla birlikte bırakmaya razı oldu ordu atamanı. Yalnızca bir albay böyle bir antlaşmayı kabul etmedi. Taras'tı o albay. Başındaki perçemden bir tutam saç koparıp şöyle haykırdı:

— Hey, komutan ve albaylar! Kadınlar gibi davranmayın! İnanmayın Lehlere! Sonra kancık köpekler gibi satacaklar sizi!

Alay yazıcısı barış koşullarını yazılı olarak getirip kendisine verdiğinde Taras en has çelikten değerli Türk kılıcını çekip çıkardı kınından, çubuk kırar gibi ortadan ikiye böldü, bir parçasını bir yana, ötekini öbür yana olabildiğince uzağa fırlattıktan sonra şöyle dedi:

— Elveda arkadaşlar! Bu iki kılıç parçası bir daha birleşemeyeceği, bir kılıç olamayacağı gibi, biz de bu dünyada bir daha bir araya gelip görüşemeyeceğiz! Sizlere veda ederken bu söylediğimi unutmayın. (Bunu söylerken sesi yükselmiş, anlaşılmaz bir güç kazanmıştı. Bilinmeyen geleceği haber veren bu sözlerini Kazaklar başları önlerinde dinliyorlardı.) Ölürken bu sözlerimi hatırlayın! Huzur ve barışa kavuştuğunuzu mu sanıyorsunuz? Ülkenizde efendi gibi yaşayacağınızı mı sanıyorsunuz? Efendilere efendilik mi yapacaksınız? Ataman, kafanın derisini yüzüp içine saman dolduracaklar, yıllarca panayır panayır dolaştıracaklar! Siz de kafanızı kurtaramayacaksınız arkadaşlar! Kara toprağı boylayacaksınız. Bedenlerinizi koyun gibi kazanlarda canlı canlı kaynatmazlarsa, en azından rutubetli zindanlarda çürüyüp gideceksiniz!

Taras kendi alayına dönüp sürdürdü konuşmasını:

— Siz de arkadaşlarım! İçinizden hanginiz iki sevgilinin yatakta sarmaş dolaş öldüğü gibi, Kazak onurunuzla birlikte ölmek değil de, ocak başında, kadın eteği dibinde veya her pislik gibi bir meyhane kapısı önünde zilzurna sarhoş ölmek ister? Belki de eve dönmek, inançsız biri olmak, Leh Katolik papazlarını sırtınızda taşımak istersiniz?

Taras'ın alayındakiler hep bir ağızdan haykırdı:

— Biz de seninle geliyoruz efendi albayımız!

Birçok Kazak daha koşarak gelip katıldı onlara.

Taras kalpağını başına iyice geçirip, geride kalanlara öfkeyle bakarak atının üzerinde daha bir dik oturduktan sonra:

— Benimle geliyorsanız, yürüyün! dedi. (Sesini yükseltti.) Kimse kötü söyleyemeyecek arkamızdan! Hadi aslanlarım! Katoliklere ziyarete gidiyoruz!

Ve mahmuzladı atını. Yüz arabalık bir kafile ile birlikte çok sayıda atlı veya piyade yürüdü arkasından. Taras dönüp geride kalanlara meydan okurcasına bakıyordu. Öfke vardı bakışlarında. Kimse durdurmaya yeltenmemişti onları. Kalanların bakışları arasında uzaklaşıyordu alay. Taras daha uzun süre dönüp dönüp meydan okurcasına bakmıştı arkasına.

Ordu atamanıyla albaylar üzgündü. Derin düşüncelere dalmışlardı. Kötü şeyler olacağı önsezisi dolmuştu içlerine. Ağızlarını bıçak açmıyordu. Taras'ın kehanetleri boş çıkmamıştı. Çok geçmeden Lehler Kanev'e saldırmış, ordu atamanının başı ordunun ileri gelenlerinin başlarıyla birlikte sırıkların tepesine geçirilmişti.

Taras mı ne yaptı? Alayıyla bütün Polonya'yı dolaştı, on sekiz köyü ve yaklaşık kırk Leh kilisesini yıktı, Krakov'a kadar ilerledi. Kazaklar birçok Leh savaşçısını öldürdüler, en zengin yerleri, konakları talan ettiler. Leh beylerinin mahzenlerindeki yıllanmış şarapları, balları yerlere saçtılar, değerli kumaşlarını, giysilerini, eşyalarını yaktılar. Taras durmadan "Hiçbir şeye acımayın!" diyordu. Kazaklar kara kaşlı, beyaz göğüslü parlak yüzlü Leh kızlarına da acımıyordu. Taras kiliselerin sunaklarına sığınanları bile sunakla birlikte diri diri yaktırıyordu. Alevlerin arasından beyaz birçok kol, hiçbir yüreğin dayanamayacağı, işitince bozkırdaki otların bile boyunlarını büktüğü korkunç çığlıklarla uzanıyordu. Ama acımasız Kazaklar hiçbir şeye kulak asmıyor, sokakta gördükleri genç kızları mızraklarının tepesine geçirip alevlerin içine atıyorlardı. Taras durmadan şöyle diyordu: "Adi Lehler, Ostap'ımın ruhuna böyle dua okuturum ben işte!" Bu çeşit duaları birçok yerde okutuyordu. Bu arada Leh hükümeti, Taras'ın yaptıklarının doğal haydutluktan ileri gittiğini görünce, Taras'ı kesinlikle yakalaması için Potocki'nin emrine beş alay verdi.

Kazaklar keçi yollarından, sapa patikalardan giderek altı gün yakalanmamışlardı. Bu zor kaçıştan atlar bitkin düşmüş, ama Kazakları yakalanmaktan kurtarmışlardı. Ne var ki, Potocki kendisine verilen görevi bu kez hak ettiğini kanıtladı. Durmadan dinlenmeden izledi Kazakları, sonunda Taras'ın kısa süre de olsa alayın dinlenmesi için Dinyester kıyısında girdiği yıkık dökük kalede yetişti onlara.

Kale Dinyester'in dik bir yamacında yer yer çökmüş tabyasıyla, yıkılmış duvarlarının kalıntılarıyla yükseliyordu. Kalenin üzerinde bulunduğu kayanın yüzeyi her an yerlerinden kopup aşağıya inecek taş parçaları ve kırık tuğlalarla kaplıydı. Leh kralının ordu komutanı Potocki burada ovaya bakan iki yandan kuşattı kaleyi. Kazaklar tuğla, taş atarak dört gün vuruştular, çarpıştılar. Ama bir zaman geldi, barutları da, yiyecekleri de, güçleri de tükendi. Taras o zaman bir yarma harekâtı yapmaya karar verdi. Kazaklar başarılı da olacaklardı, ayağına çabuk atları yine kurtaracaktı onları ki, birden durdu Taras, bağırdı: "Durun! Çubuğumla tütün kesem düştü, çubuğumun aşağılık Lehlerin eline geçmesini istemiyorum!" Eğildi koca Kazak ve denizde, karada, katıldığı seferlerde, evinde yanından ayırmadığı yoldaşı çubuğuyla tütün kesesini otların arasında aramaya koyuldu. O anda bir Leh sürüsü bindi tepesine, güçlü omuzlarından yakaladı. Kendini kurtarmak için silkinecek oldu Taras, ama eskiden olduğu gibi etrafa savrulmadı onu yakalayan düşman askerleri. "Ah şu ihtiyarlık!"

dedi güçlü kuvvetli koca Kazak ve ağlamaya başladı. Oysa kabahat onun ihtiyarlığında değildi: Daha büyük güç daha az olana üstün gelmişti. Otuzdan fazla Leh askeri çullanmıştı üzerine. "Kargayı yakaladık!" diye bağırıyorlardı. "Şimdi bu pis köpeğin en iyi nasıl onurlandırılacağına kalıyor iş!" Komutanın iznini alıp herkesin önünde onu yakmaya karar verdiler. Hemen orada tepesini yıldırım parçalamış kuru bir ağaç vardı. Zincirlerle o ağaca bağladılar Taras'ı, her yandan görülsün diye yukarı kaldırıp ellerinden çivilediler, ağacın dibine odun yığmaya başladılar. Ama Taras'ın baktığı odunlar değildi, onu yakacak olan ateş değildi onun düşündüğü. Uzaklaşan Kazakların arkasından bakıyordu: Yukarıdan her şeyi avucunun içindeymiş gibi görüyordu.

— Çabuk olun aslanlarım, çabuk olun! diye bağırıyordu arkalarından. Tepedeki ormana dalın, orada bulamazlar sizi!

Ama rüzgâr ulaştırmadı Kazaklara onun bu söylediğini. Umutsuzca mırıldandı Taras:

— Yakalayıp öldürecekler onları, boşu boşuna ölecekler!

Başını çevirip aşağıya, Dinyester'in pırıl pırıl sularına baktı. O anda parladı gözleri. Kamışların arasında dört kayık görmüştü. Bütün gücünü toplayıp avazı çıktığınca bağırdı:

— Kıyıya inin! Kıyıya arkadaşlar! Soldaki tepeden aşağı inin. Sahilde kayıklar var. Peşinizden gelememeleri için kayıklara binip kaçın!

Bu kez rüzgâr doğru yönden esiyordu. Kazaklar Taras'ın her sözcüğünü çok iyi duymuşlardı. Ama bu sözcükler başına baltanın inmesine, gözlerinin kararmasına neden olmuştu.

Bu arada Kazaklar dörtnala kaçıyordu. Ama Lehlerin soluğu enselerindeydi. Baktılar, dolambaçlı, dar yol bir yarın başına getirdi onları. Bir an durdular, hep bir ağızdan "Arkadaşlar, kaçacak yerimiz kalmadı!" dediler. Kırbaçlarını kaldırdılar, ıslık çaldılar ve Tatar atlarının ayakları yerden kesildi, havada yılanlar gibi süzülerek yarın üzerinden doğruca Dinyester'e uçtular. Yalnızca iki Kazak ulaşamamıştı nehre; bağırmaya bile fırsat bulamadan kayalara çakılıp atlarıyla birlikte parçalanmışlardı. Bu arada öteki Kazaklar atlarının sırtında Dinyester'de yüzüp kıyıdaki kayıkları çözmüştü. Lehler yarın tepesinde duruyor, Kazakların yaptığı bu inanılmaz atlayışa bakarak, kendileri de atlasınlar mı, atlamasınlar mı, düşünüyorlardı. Yalnızca, o Leh güzelinin Andri'ye hayran, acar, kanı kaynayan kardeşi albay çok düşünmeden Kazakların arkasından sürdü atını. Atıyla üç takla

attı havada ve sivri kayaların üzerine düşüp atı da kendi de parçalandı. Kanlı beyni yarın sivri kayalarını kaplamış çalılara saçıldı.

Başına yediği balta darbesinden sonra kendine gelip de Dinyester'e baktığında Kazaklar çoktan kayıklara binmiş, küreklere asılıyordu. Yukarıdan mermi yağıyordu üzerlerine, ama onlara kadar ulaşamıyordu. Koca atamanın gözleri parladı. Bağırdı yukarıdan:

— Yolunuz açık olsun arkadaşlar! Elveda hepinize! Unutmayın beni ve önümüzdeki bahar yine gelin buraya, güzelce eğlenin! Aşağılık Lehler, elinize ne geçti? Kazakların korkacağı bir şeyin olduğunu mu sanıyorsunuz dünyada? Durun hele, zamanı gelecek, bir gün gelecek, Ortodoks Rus inancının ne olduğunu göreceksiniz! Yakın uzak uluslar şimdiden hissetmeye başladılar bile: Rus yurdunda kendi çarı doğacak ve ona boyun eğmeyecek tek ulus kalmayacak yeryüzünde!..

Ateş yavaş yavaş yükseliyordu... Ayaklarına ulaşmış, ağacı sarmaya başlamıştı. Rus gücünü yenebilecek bir ateş, acı var mıdır dünyada!

Büyüktür Dinyester nehri. Küçük koyları, kıyılarında sazlıkları, sığ yerleri, derin yerleri çoktur. Kuğuların çığlıklarının yankılandığı yüzeyi ayna gibi pırıl pırıldır. Kibirli dalgıç kuşu yıldırım gibi uçar üzerinde, su çullukları, kırmızı kursaklı su tavukları, çok çeşitli sazlık ve sahil kuşu sürüyle dolaşır... Kazaklar hep birlikte düzenli kürek çekerek sığ yerleri çifte dümenli dar kayıklarıyla dikkatlice geçiyor, kuşları ürküterek kaldırıyor, yiğit atamanlarından söz ediyorlardı.

VİY[2]

Kiev'de sabahleyin, Bratski Manastırı'nın kapısında asılı, papaz okulunun sesi oldukça uzaklara ulaşan çanı çalar çalmaz, papaz okulu öğrencileri kentin her yanından gruplar halinde okula doğru çabuk adımlarla yürümeye başlamıştı. Küçük sınıfların, büyük sınıfların öğrencileri defterleri, kitapları koltuklarının altında, sınıflara giriyordu. Küçük sınıf öğrencileri epey küçüktü; sınıfa girerken birbirleriyle itişiyor, incecik sesleriyle tartışıyorlardı. Üstleri başları perişan, yırtık pırtık, kirliydi; cepleri de her zaman olmadık ufak tefek şeylerle dolu olurdu: Aşık kemikleri, tüyden yapılmış düdükler, yemek artığı börek parçaları, hatta bazen sınıfın sessizliğinde birden ötünce sahiplerinin avuçlarına cetvel yemesine, kimi zaman da kızılcık sopasından geçirilmesine neden olan küçük serçelerle… Hatipler denen üst sınıf öğrencileri daha bir ağırbaşlıydı: Giysileri genellikle yırtıksızdı. Ama her zaman yüzlerinde bir anlamı olan belirtiler vardı: Ya bir kaşı neredeyse alnının altına kadar kalkıktı, ya dudakları şişti ya da başka şeyler... Aralarında kendilerine tenor demeye yemin etmişlerdi. Filozoflar denen öteki üst sınıf öğrencilerinin sesi bir oktav aşağıdaydı: Ceplerinde sert tütün yapraklarından başka bir şey olmazdı. Hiçbir şeyi sonraya saklamaz, ellerine geçen her şeyi yer bitirirlerdi. Geçtikleri yerde tütün ve kaçak votka kokusu havaya öylesine dağılırdı ki, çok sonra oradan geçen bir atölye işçisi durur, bir av köpeği gibi uzun süre havayı koklardı.

Bu arada pazaryeri daha yeni kıpırdanmaya başlamıştı. Simitçiler, francala satanlar, karpuz çekirdeği satanlar, haşhaş çekirdeği satanlar, etekleri ince kumaştan veya pamuklu bezden öğrencilerin eteklerine yapışıp her bir yandan bağırıyorlardı.

— Efendi! efendi! Bu yana! Bu yana! Bak ne güzel simitlerim, haşhaş çekirdeğim var! Poğaçalarım, ekmeklerim çok güzel! Yemin olsun çok güzel! Bal katıp kendi ellerimle pişirdim onları!

Bir başka pazarcı kadın hamur işi, uzun, büklüm büklüm bir şeyi havaya kaldırmış, avazı çıktığınca bağırıyordu.

— Bakın şu nişastalı çöreklerime! Beyler, ne olur, çöreklerimden bir tane alın!

— O kadından hiçbir şey almayın! Baksanıza ne iğrenç bir kadın! Burnundan sümükler akıyor, elleri pis...

Ama pazarcı kadınlar üst sınıf öğrencileri sergilerinin yanına geldiklerinde gözlerini dört açıyorlardı. Çünkü onlar bir şeyin yalnızca tadına bakmayı (üstelik bir avuç alıp) pek severlerdi.

Okula geldiklerinde öğrenciler sınıflara dağıldı. Sınıflar alçak tavanlı, ama oldukça genişti. Pencereleri küçük, kapıları çok büyüktü. Sıralar pisti. Sınıflar birden bağrış çağırışla dolmuştu. Üst sınıflardan sınıf başkanları öğrencilerini dinliyorlardı. Küçük öğrencilerin çığlıkları pencerelerin camlarına çarpıyor, aynı sesle yanıt olarak geri geliyordu. Ağzı ve kalın dudakları ancak, en azından filozoflar sınıfından bir öğrencide bulunabilecek bir hatipler sınıfı öğrencisi köşede oturmuş, homurdanıp duruyordu. Bas bir sesi vardı ve uzaktan yalnızca bu, bu, bu, bu... sesi duyuluyordu. Sınıf başkanları öğrencilerin anlattıklarını dinlerken bir yandan da, öğrencilerin ceplerindeki, sıraların altından gözüken somunlara, çöreklere, kabak çekirdeklerine bakıyorlardı.

Öğrenciler sınıfa biraz erken girebilmişlerse veya öğretmenin her zamankinden daha geç geleceğini biliyorlarsa söz birliği etmişçesine, topluca kavga etmeye başlıyorlardı. Bu kavgaya herkesin, sınıfta düzeni sağlamakla görevli başkanın bile katılması zorunluydu. Kavganın nasıl olacağına papaz adayı iki öğrenci karar verirdi: Herkes kendi sınıfını mı savunacaktı, yoksa öğrenciler küçük sınıflar ve büyük sınıflar diye iki gruba mı ayrılacaktı, bunu o iki papaz adayı kararlaştırıyordu. Her durumda önce küçük sınıflar başlıyordu. Ama hatipler kavgaya karıştıkları anda küçükler hemen kaçıyor, kavgayı seyretmek için yüksekçe bir yere çıkıyorlardı. Sonra uzun, siyah bıyıklarıyla filozoflar katılıyordu kavgaya. En sonunda kocaman şalvarlarıyla, çok kalın enseleriyle papaz adayı öğrenciler... Genellikle kavga papaz adaylarının hepsini alt etmesiyle sonuçlanıyordu. Filozoflar böğürlerini kaşıyarak sınıflarına çekiliyor, soluklanmak için sıralarına oturuyordu. Bir zamanlar bu tür kavgalara katılmış olan öğretmen, sınıfa girdiğinde, öğrencilerinin kızarmış yüzlerinden kavganın pek yaman geçtiğini hemen anlıyor, bir küçük sınıf öğrencisinin parmaklarına çubukla vururken, başka bir sınıfta başka bir öğretmenin de filozoflar bölümünde kalın bir cetvelle bir öğrenciyi haşladığını biliyordu. Ama papaz adayı öğrencilere çok değişik davranılıyordu: Papaz öğretmenin ifadesiyle, kısa kamçı *nohut büyüklüğünde* parçalanıyordu onların sırtında.

Önemli günlerde, bayramlarda büyük sınıf öğrencileriyle küçük sınıf öğrencileri öğrendikleri kukla oyunlarını oynamak üzere kentte evlere gönderiliyordu. Bazen komedi de oynuyorlardı. Bu konuda her zaman en

başarılı olan, Herodias'ı veya Mısır sarayının ileri gelenlerinden birinin karısı Pentefriya'yı oynayan, boyu Kiev çan kulesinden pek az kısa bir papaz adayıydı. Oynadıkları oyunlar karşılığında bir parça keten bezi, bir torba darı, kızarmış yarım bir kaz veya buna benzer şeyler alıyorlardı.

Bir çeşit kalıtımsal özellikmiş gibi, birbirlerini hiç sevmeyen küçük sınıfların öğrencileri de, büyük sınıfların öğrencileri de yiyecek yönünden aşırı derecede yoksuldular. Gel gelelim, öte yandan çok da oburdular. Öyle ki, akşam yemeğinde kaç mantı topağını mideye indirdiklerini saymanın olanağı yoktu. Bu yüzden, hayırsever varlıklı insanların yaptıkları bağışlar yeterli olmuyordu. O durumda filozoflar sınıfı öğrencileriyle papaz adaylarından oluşan bir heyet, filozoflar sınıfından bir öğrencinin başkanlığında küçük sınıf öğrencileriyle hatipler sınıfı örencilerini (bazen sınıfların bütünü katılıyordu) omuzlarında torbalarla, kente bağları, bahçeleri talana gönderiyordu. O akşam kabak lapası çıkıyordu yemekte. Öğrenciler o kadar çok kavun karpuz yiyorlardı ki, ertesi gün sınıf başkanları bir ders yerine iki ders dinliyorlardı onlardan: Derslerin biri ağızlarından çıkıyordu, öteki karınların gurultusundan. Öğrencilerin sınıflarına göre, setreye benzer, *bugüne dek uzanan* (topuklarına dek anlamında bir teknik terim) uzun kuyruklu giysileri vardı.

Okul için en önemli olay haziranda öğrencilerin evlerine dağıldıkları tatillerdi. O zaman kentin dışındaki şose küçük sınıfların, büyük sınıfların öğrencileriyle dolup taşardı. Gidecek bir yeri olmayanlarsa bir arkadaşının evine gitmek üzere onunla birlikte yola çıkardı. Filozoflar sınıfı öğrencileriyle papaz adayları *koşullu* olarak tatile çıkarlardı. Yani varlıklı kişilerin çocuklarına ders verir veya onları okula hazırlar, böylece bir sonraki yılda giyecekleri yeni çizmeler, bazen yeni bir setre satın alabilecekleri parayı kazanırlardı. Bütün bu öğrenci kalabalığı Çingeneler gibi topluca dökülürdü yollara. Yemek için lapalarını kendileri kaynatır, geceleri açık havada tarlalarda uyurlardı. Her birinin sırtında bir torba olurdu. Bir gömlekle bir çift kalın çorap bulunurdu bu torbalarda. Papaz adayları özellikle dikkatli, özenliydiler: Çizmeleri eskimesin diye çıkarır, bir sopanın ucuna bağlayıp omuzlarına alırlardı. Özellikle yerler çamurlu olduğunda yaparlardı bunu. O zaman şalvarlarını dizlerine kadar kıvırır, su birikintilerine korkusuzca dalarlardı. Sağda ya da solda küçük bir köy gördüklerinde şoseden hemen o yana saparlardı. Ötekilere oranla daha derli toplu görünen bir eve yaklaşırlar, pencerenin önünde sıra olup dinsel şarkılar söylemeye başlarlardı. Çiftçilik yapan yaşlı bir Kazak olan evin

sahibi duvara yaslanıp uzun süre dinlerdi onları, sonra acı acı ağlamaya başlardı, sonra karısına dönüp şöyle derdi: "Karıcığım! Şu okullu çocukların söylediği şarkı çok anlamlı galiba... Bak, biraz içyağı, evde başka ne varsa, veriver onlara!" Ve koskoca bir çanak peynirli kuru mantı dolardı torbaya. Büyükçe bir parça içyağı, birkaç buğday ekmeği, bazen ayakları bağlı bir tavuk bile birlikte girerdi torbalara. Erzaklarını böylece düzdükten sonra küçük sınıf öğrencileri, hatipler, filozoflar ve papaz adayları tekrar yola koyulurdu. Ancak grup giderek küçülürdü. Evine yaklaşınca herkes gruptan ayrılır, köyünün yoluna sapardı. Ana babasının evi daha uzakta olanlar kalırdı grupta yalnızca.

Bu yolculuklardan birinde üç öğrenci, torbaları boşaldığı için, önlerine çıkacak ilk çiftlikte yiyecek toplamak amacıyla şoseden saptılar. Bunlar: Papaz adayı Halyava, filozof sınıfından Homa Brut ve hatipler sınıfından Tiberiy Gorobets'ti.

Papaz adayı uzun boylu, geniş omuzlu bir delikanlıydı ve çok tuhaf bir huyu vardı: Ortada gördüğü bir şeyi kesinlikle çalardı. Çok can sıkıcı bir huyu daha vardı, sarhoş olduğu zamanlar gidip çalıların arasına gizlenir, öğrenciler uzun süre ararlardı onu.

Filozoflar sınıfından Homa Brut neşeli biriydi. Yere uzanıp çubuğunu tüttürmeyi severdi. Kafayı çekmişse kesinlikle çalgıcı tutar, trepak oynardı. Şu *nohut büyüklüğünü* sıkça tadar, ama bunu filozofça bir umursamazlıkla, "Olacağın önüne geçilmez," diyerek karşılardı.

Hatipler sınıfından Tiberiy Gorobets bıyık bırakmak, votka içmek ve çubuk tüttürmek haklarını henüz kazanmamıştı. Kulağının arkasına attığı uzunca bir perçemi vardı yalnızca, bu nedenle kişiliği henüz gelişmemişti. Ama sınıfa sık sık alnında morluklarla, şişlerle gelmesinden, onun ileride yaman bir savaşçı olacağını anlamak kolaydı. Papaz adayı Halyava ile filozof Homa, hamileri olarak sıkça perçemine asılır, ayrıca onu temsilcileri olarak kullanırdı.

Şoseden saptıklarında akşam olmak üzereydi. Güneş yeni batmıştı. Gündüzün sıcaklığı hâlâ havada asılı duruyordu. Papaz adayıyla filozof çubuklarını tüttürerek sessizce yürüyordu. Hatip Tiberiy Gorobets elindeki sopayla vurarak, yolun kenarında büyümüş dikenlerin tepelerini koparıyordu. Yol, çayırları öbek öbek kaplamış meşe ve ceviz ağaçlarının arasından geçiyordu. Arada bir hafif meyiller, yeşil ve kubbe gibi yuvarlak küçük tepeler çıkıyordu karşılarına. Yolun iki yanında tarlalar, boy atmış ekinler görünce yakınlarda bir köy olduğunu düşündüler. Ama ekili tarlaları

geçmiş, bir saatten fazla yürümüş olmalarına karşın tek ev çıkmamıştı karşılarına. Hava iyice kararmıştı. Batı yanında hafif bir kızarıklık kalmıştı yalnızca.

Filozof Homa Brut:

— Ne pis iş bu! dedi. Sanki yakında bir köy varmış gibiydi.

Papaz adayı sesini çıkarmadan çevreye bakıyordu. Sonra tekrar çubuğunu ağzına koydu ve yola devam ettiler.

Filozof yine durdu.

— Hey Tanrım! dedi, tek bir köylü yok ortalarda.

Papaz adayı çubuğunu ağzından çıkarmadan karşılık verdi:

— Bakarsın ilerilerde bir köy vardır.

Oysa bu arada gece olmuştu. Kapkaranlık bir geceydi. Ufak bulutlarsa daha da karanlık yapıyordu geceyi. Görünüşe bakılırsa, gökyüzünde ayın da, bir yıldızın da görüleceği yoktu. Öğrenciler yoldan ayrıldıklarını, uzun süredir tarlalarda yürüdüklerini fark ettiler.

Filozof ayaklarını yere sürterek dört bir yanı yokladıktan sonra:

— Peki yol nerede? diye sordu.

Papaz adayı bir süre susup düşündükten sonra:

— Evet, zifiri karanlık bir gece, dedi.

Hatip yana doğru gitti. Çömelip el yordamıyla yolu bulmaya çalışıyordu. Ama eline gelen yalnızca tilki ayak izleriydi. Her yer dümdüzdü. Sanki hiç insan geçmemişti buralardan. Öğrenciler kendilerini zorlayıp biraz daha yürüdüler, ama her yer yine dümdüzdü. Filozof seslenmeyi denedi, ama sesi havada sönüp gitti ve en küçük bir yanıt gelmedi sesine. Aradan bir süre geçtikten sonra, kurt ulumasına benzer bir inilti duyuldu.

— Ne dersiniz? dedi filozof, ne yapacağız?

Papaz adayı:

— Ne yapacağız? diye karşılık verdi, burada yatıp uyuyacağız.

Sonra çubuğunu tekrar yakmak için elini cebine soktu.

Ama filozof bunu kabul edemezdi. Çünkü geceleri yatarken sekiz kiloluk kocaman ekmeğini ve otuz kiloluk iç yağını güzelce saklamak alışkanlığı vardı ve bu kez midesinde dayanılmaz bir boşluk hissediyordu. Bunun yanında, neşeli biri olmasına karşın, kurtlardan da biraz korkuyordu.

— Hayır, Halyava, dedi, olmaz. Hiçbir önlem almadan köpekler gibi tarlanın ortasına uzanıp uyumak olur mu? Biraz daha yürüyelim, belki bir eve, hiç değilse gece vakti votka içebileceğimiz bir meyhaneye rastlarız.

"Votka" sözcüğünü duyunca papaz adayı yere tükürdü ve şöyle dedi:

— Haklısın, tarlanın ortasında yatmaya gelmez.

Öğrenciler yürümeye başladılar. Uzakta bir köpeğin havladığını duyunca çok sevindiler. Kulak kabartıp havlama sesinin ne yandan geldiğini belirledikten sonra heyecanla o yöne doğru yürüdüler. Biraz sonra bir ışık gördüler.

Filozof:

— Bir çiftlik bu! dedi. Yemin ederim bir çiftlik!

Tahmininde yanılmamıştı: Bir süre sonra aynı avluda yalnızca iki köy evinden oluşan bir çiftlik gördüler. Pencerelerde ışık vardı. Çitin dibinde on erik ağacı göze çarpıyordu. Öğrenciler tahta avlu kapısındaki aralıktan içeri bakınca, avlunun Kırım'a mal götürüp satan, oradan balık ve tuz getiren tüccar arabalarıyla dolu olduğunu gördüler. Tam o sırada gökyüzünde yer yer yıldızlar parlamaya başlamıştı.

— Acele edin arkadaşlar! Ne pahasına olursa olsun, geceyi burada geçirmeliyiz!

Üç genç öğrenci kapıya var güçleriyle vurmaya, bağırmaya başladılar:

— Açın şu kapıyı!

Bir evin kapısı gıcırdayarak açıldı, bir dakika sonra öğrenciler karşılarında gocuklu yaşlı bir kadın gördüler.

Yaşlı kadın boğuk boğuk öksürerek:

— Kim var orada? diye bağırdı.

— İzin ver geceyi burada geçirelim nineciğim! Yolumuzu kaybettik... Tarlanın ortasında yatıp uyumak, boş mideyle yatmak gibi, iyi değildir.

— Peki kimin nesisiniz?

— Kötü insanlar değiliz nineciğim: Papaz adayı Halyava, filozof Brut ve hatip Gorobets.

Yaşlı kadın mırıldandı:

— Olmaz. Avlumda bir sürü insan var. Evimde de hiç yer yok. Nereye sığdıracağım sizi? Hem iriyarı insanlarsınız! Böyle iri insanları evime alırsam yıkılır evim. Filozofları, papaz adaylarını bilirim ben. Sizin gibi sarhoşları içeri alacak olursam çok geçmez, avlum darmadağın olur. Yürüyün hadi, çekin arabanızı! Burada yer yok size!

— İnsaf et nineciğim! Din kardeşlerinin boş yere yok olmasına nasıl göz yumarsın? Nereye istersen yerleştir bizi... Kötü bir şey yaparsak elimiz ayağımız kurusun. Tanrı cezamızı versin. Evet, öyle işte!

Kocakarı biraz yumuşamışa benziyordu. Bir an düşündükten sonra:

— Pekâlâ, dedi. İçeri alacağım sizi. Ama üçünüzü ayrı yerlerde yatıracağım. Bir arada yatarsanız içim rahat etmez çünkü.

Öğrenciler karşılık verdiler:

— Nasıl istersen öyle olsun, itirazımız yok.

Avlu kapısı gıcırdadı, öğrenciler avluya girdi.

Filozof, yaşlı kadının ardı sıra yürürken:

— Peki ama nineciğim, dedi, ya sabaha kadar açlıktan, nasıl derler... kazınırsa midemiz, ne olacak? Hiç değilse bir yonga parçası koysaydık ağzımıza da sabaha kadar onunla idare etseydik.

— Amma da çok şey istedin! dedi yaşlı kadın. Yiyecek bir şeyim yok benim, bugün sobayı bile yakmadım.

Filozof sürdürdü konuşmasını:

— Yarın hepsinin ücretini gerektiği gibi, peşin parayla öderdik. (Sesini alçaltıp ekledi.) Gerçi şeytanı bile iki kez soyup soğana çevirirsin sen...

— Yürüyün, hadi yürüyün, sizi içeri aldığıma şükredin. Gece vakti amma da kibar beyler çaldı kapımı!

Yaşlı kadının böyle söylemesi çok üzdü filozof Homa'yı. Ama o anda burnu birden kurutulmuş balık kokusu aldı. Yan yana yürüdüğü papaz adayının şalvarına bir göz atınca, cebinden kocaman bir balık kuyruğunun sarktığını fark etti. Papaz adayı kaşla göz arasında at arabalarının birinden kocaman bir sazanı aşırmıştı. Ama bunu çıkarını düşündüğü için değil, yalnızca alışkanlığından yapmıştı ve cebindeki balığı çoktan unutup öteki arabalarda aşırılacak bir şeyler var mı diye bakınırken (kırık bir tekerleği bile gözden kaçırmak niyetinde değildi) filozof Homa elini kendi cebiymiş gibi papaz adayının cebine daldırmış, balığı çekip almıştı.

Yaşlı kadın öğrencileri değişik yerlere yerleştirdi: Hatibi eve aldı, papaz adayını boş odaya kilitledi, filozofu da yine boş koyun ağılına götürdü.

Filozof yalnız kalınca bir dakikada mideye indirdi sazanı. Ahırın hasır duvarlarına bakarken, bitişik ahırdan başını uzatıp ona bakan meraklı domuzun burnunu ayağıyla itti. Ölü gibi uyumak için öte yana döndü. O sırada birden açıldı ahırın alçak kapısı, kocakarı eğilip ahıra girdi.

— Ne istemiştin nineciğim? diye sordu filozof.

Ama yaşlı kadın kollarını açmış, ona doğru geliyordu.

"Hım!" diye geçirdi içinden filozof. "Ama olmaz canım! Çok yaşlısın." Biraz geri çekildi, ama yaşlı kadın hâlâ üzerine üzerine geliyordu.

— Beni dinle nineciğim! dedi filozof. Oruç zamanı şimdi, ben de öyle bir adamım ki bin altın verseler orucumu bozmam.

Ama yaşlı kadın iyice açtı kollarını, bir şey söylemeden sarıldı filozofa.

Filozof dehşet içindeydi. Özellikle, yaşlı kadının gözlerinin çok tuhaf bir ışıkla parladığını fark edince korkuya kapıldı.

— Nineciğim ne yapıyorsun! diye haykırdı. Defol git başımdan!

Ama kocakarı bir şey söylemeden sarılıyordu. Filozof kaçmak için yattığı yerden ayağa fırladı, ama kocakarı kapıyla arasında durup parlayan gözlerini yine ona dikti. Filozof kadını ittirmek istedi, ama elleri, ayakları hareket etmiyordu; sonra dehşet içinde sesinin de çıkmadığını fark etti: Sadece sessiz sözcüklerle kıpırdanıyordu dudakları. Bir tek, kalbinin duracakmış gibi çarptığını hissediyordu. Yaşlı kadın iyice sokuldu ona, ellerini tuttu, üzerine eğildi ve kedi kıvraklığıyla sırtına zıplayıp, böğrüne süpürgeyle vurdu. Filozof bir yarış atı gibi yerinden fırladı, kadını omuzlarında götürmeye başladı. Bütün bunlar öylesine çabuk olmuştu ki, filozof zor toparlamıştı kendini. Bacaklarını durdurmaya çalışarak iki eliyle dizlerini tuttu. Ama bacaklarının onu dinlemediğini, bir Çerkez atından daha hızlı dörtnala kaldırdığını görünce çok şaşırdı. Çiftliği geçip dümdüz çayırlara açıldıklarında (sağ yanda simsiyah bir orman uzanıyordu) filozof "Öf! Bir cadı bu!" diye mırıldandı kendi kendine.

Orak biçiminde ay gökyüzünde baş aşağı parlıyordu. Ürkek gece yarısı ışıltısı yeryüzünü hafif bir örtü gibi örtmüş, buğu gibi her yana yayılıyordu. Ormanlar, çayırlar, ovalar sanki hepsi gözleri açık, uykuya dalmıştı. Bari bir esinti olsaydı bir yerlerde. Gecenin serinliğinde rutubetli, ılık bir şey var gibiydi. Ağaçların, çalılıkların gölgeleri kuyruklu yıldızlar gibi saplanıyordu meyilli ovaya. Filozof Homa Brut'un sırtında neyin nesi olduğunu bilemediği bir biniciyle dörtnala gittiği gece böyle bir geceydi işte. Yüreğine sıkıntılı, hiç hoş olmayan, ama bir yandan da tatlı bir duygunun dolduğunu hissediyordu. Başını eğip bakınca tam ayaklarının dibindeki otlar derinlerden, uzaklardan yükseliyorlarmış, onların üzerinde ise dağ kaynağı benzeri berrak sular varmış gibi geliyordu ona. Otlar ta dibi görünen aydınlık, dupduru bir denizin dibini oluşturuyordu sanki. Hiç değilse, sırtında taşıdığı kocakarıyla kendisinin yansımasını görüyordu bu kıpırtısız denizde. Ayın yerinde değişik bir güneşin parladığını görüyor, gök rengi çanların boyunlarını bükerek tiz sesler çıkardığını duyuyordu. Bataklıkta kamışların arkasından bir denizkızının çıktığını, onun yumuşak, kambur sırtını ve bacaklarını, ışık saçan, titrek bedenini görüyordu. Filozofa dönüyordu denizkızı; yüzü görünüyor, ışıl ışıl gözlerinin şimşek gibi bakışı insanın ruhuna işliyordu. Yaklaşıyordu deniz kızı filozofa. Havaya

yükseliyordu. Sonra ışıltılı bir gülümsemeyle titreyerek uzaklaşıyordu. İşte sırtüstü dönüyor ve güneş ışıkları, sırsız porselen gibi bulutsu, mat göğüslerinin, ince, esnek yuvarlaklarının içinden geçiyor. Su, boncuk misali küçük kabarcıklarıyla sarıyor onu. Suların içinde bütün bedeni titriyor denizkızının, gülüyor...

Bütün bunları gerçekte görüyor muydu filozof, yoksa görmüyor muydu? Uyanık mıydı, düş mü görüyordu? Ama neydi oradaki? Rüzgârın uğultusu muydu, müzik mi: Tiz, ince bir ses yükseliyor, yükseliyor, yakına geliyor ve dayanılmaz bir titreşimle filozofun ruhuna saplanıyordu...

Filozof Homa Brut hızla giderken aşağıya bakarak kendi kendine şöyle soruyordu: "Nedir bu böyle?" Boncuk boncuk terliyordu. Şeytansı, tatlı bir duygu vardı içinde. İliklerine işleyen, dayanılmaz, korkunç bir haz duyuyordu. Sıkça, sanki artık kalbi yokmuş gibi hissediyor ve dehşet içinde dokunmaya çalışıyordu kalbine. Bitkin, şaşkın bir durumda bildiği bütün duaları okuyordu. Bütün iyi ruhları yeminler ederek yardıma çağırıyordu. Sonra ansızın bir serinlik hissetti. Adımları yavaşlıyor gibi geliyordu ona. Cadı karısı da şimdi sırtında daha bir iğreti duruyordu sanki. Sık otlar filozofun her yanına dokunuyordu. Artık bir olağandışılık görmüyordu bunda. Parlak orak parlıyordu gökyüzünde.

Filozof Homa, "Pekâlâ!" diye geçirdi içinden, yüksek sesle lanet okumaya başladı. Sonra yıldırım çabukluğuyla sıçrayıp kurtuldu cadı karısının altından ve bu kez kendisi atladı onun sırtına. Kocakarı küçük, sık adımlarla öyle hızlı gidiyordu ki, filozof zor tutunuyordu sırtında. Altlarındaki toprağı hayal meyal görüyordu. Dolunay olmasa da, ay ışığında her şeyin ne olduğu belliydi. Ovalar dümdüzdü, ama çok hızlı gittikleri için neyin ne olduğunu iyice göremiyordu. Yoldaki bir sopayı kapmış, onunla kocakarıya var gücüyle vurmaya başlamıştı. Kocakarı korkunç çığlıklar atıyordu. Çığlıkları önce öfkeliydi, gözdağı veriyordu, sonraları yumuşamış, bir hoş olmuş, sıklaşmış, daha sonra da iyice sakinleşmiş, gümüş çıngıraklar gibi zor duyulur olmuş, filozof Homa'nın ruhuna işlemeye başlamıştı. Elinde olmadan şöyle düşünüyordu şimdi Homa: "Gerçekten bir kocakarı mı bu?" Kocakarı o anda bitkin, "Of! Gücüm kalmadı, dayanamayacağım artık!" diye inleyip yere düştü.

Homa ayaklarının üzerine basıp kocarının gözlerine baktı. Şafak sökmek üzereydi. Uzakta Kiev kiliselerinin altın kubbeleri ışıl ışıldı. Homa'nın karşısında yerde güzelim saçları darmadağınık, uzun kirpikleri ok

gibi bir dilber yatıyordu. Bembeyaz bacaklarını, kollarını iki yana atmış, yaşla dolu gözlerini yukarı dikmiş, inliyordu.

Homa yaprak gibi titremeye başladı: Acıma duygusu ile, o zamana kadar bilmediği tuhaf bir heyecan ve korku dolmuştu içine. Var gücüyle kaçmaya başladı. Koşarken kalbi heyecanla çarpıyordu. İçine dolan bu tuhaf, yeni duygunun ne olduğunu bir türlü anlayamıyordu. Çiftliğe gitmek istemiyordu artık, bu anlaşılmaz olayın ne olduğunu yolda kendi kendine açıklamaya çalışarak Kiev'e doğru koşuyordu.

Okulda hiç öğrenci yoktu. Kimi koşullu olarak, kimi koşulsuz, hepsi çevre çiftliklere dağılmıştı. Çünkü Ukrayna çiftliklerinde meyveli çörekti, peynirdi, kaymaktı, şapka büyüklüğünde mantıydı, kuruş ödemeden bulup yeme olanağı vardı. Çöktü çökecek okul binası bomboştu. Homa köşe bucak ne kadar aradıysa, hiçbir şey bulamadı. Her deliğe baktı, çatı arasındaki zulaları bile aradı. Bir yerde ne bir parça içyağı vardı, ne de öğrencilerin genellikle bir yerlere tıkıştırdıkları (hiç değilse) bayat bir bazlama.

Yine de çok geçmeden açlığını bastırmanın yolunu buldu filozof: Islık çalarak şöyle birkaç kez gidip geldi pazaryerinde, pazarın en ucunda, kurdele, tüfek saçması, arabalara tekerlek satan, sarı başörtülü genç bir dul kadına bir iki kez göz kırptı ve... Homa o gün küçük bir vişne bahçesinin ortasındaki küçük toprak bir evde karnını mantıyla, tavukla... (sözün kısası, önündeki masada daha nelerin olduğunu saymak zordu) tıka basa doldurdu. O günün akşamı da filozofu meyhanede gördüler: Peykeye uzanmış, her zamanki alışkanlığıyla çubuğunu tüttürüyor ve herkesin gözü önünde Yahudi meyhaneciye yarım altın atıyordu. Bir içki maşrapası vardı önünde. Meyhaneye giren çıkana soğukkanlı, keyifli gözlerle bakıyordu. Başından geçen o tuhaf olayı düşündüğü falan yoktu artık.

O sırada çevrede, çiftliği Kiev'e elli verst uzaklıkta olan çok zengin bir yüzbaşının kızının bir gün eve perişan durumda, zar zor döndüğü, ölmek üzere olduğu, ölümünden sonra kendisi için okunacak duaları Kiev papaz okulu öğrencilerinden Homa Brut adında bir öğrencinin okumasını istediği söylentisi dolaşmaya başlamıştı. Filozof bunu okul müdürünün kendisinden öğrenmişti. Müdür özellikle çağırmıştı onu odasına ve hemen yola çıkacağını, ünlü yüzbaşının onun için adamlarıyla bir araba yolladığını söylemişti.

Filozof o anda, ne olduğunu kendisinin de bilemediği bir duyguyla ürpermişti. Onu orada bir uğursuzluğun beklediğini hissetmişti. Nedenini

bilmeden, oraya gitmeyeceğini söyledi.

Müdür:

— Bak Bay Homa! dedi. (Astlarına karşı bazı durumlarda pek kibar olurdu). Gitmeyi isteyip istemediğini soran yok. Yalnızca şunu söylüyorum sana, buralarda dolaşacak, ukalalık edecek olursan taze akağaç sopasıyla sırtından başlayarak, neren rast gelirse öyle bir kırbaçlatırım ki, banyoya gitmene gerek kalmaz...

Filozof bir şey söylemeden, düşünceli, gerektiğinde sıvışmaya kararlı olarak çıktı müdürün odasından. Kavak ağaçlarıyla çevrili avluya inen dik merdivenin basamaklarını dalgın dalgın inerken durdu, oldukça yüksek sesle hademeye birtakım emirler veren, bu arada başka birilerine (belki de yüzbaşının adamlarından birine) bir şeyler söyleyen müdürün söylediklerine kulak kabarttı. Şöyle diyordu müdür:

— Bulgur ve yumurtalar için efendine teşekkürlerimi ilet. Ayrıca söyle, mektubunda sorduğu kitapları da hazır olur olmaz kendisine göndereceğim. Temize çekmesi için yazıcıya verdim onları. Sonra, unutma canım, çiftliğinde iyi balık, özellikle mersin balığı bulunduğunu bildiğimi, fırsatı olursa bana onlardan yollamasını rica ettiğimi de söyle kendisine: Burada pazardakiler hem kötü, hem çok pahalı. Yavtuh, sen de gençlere birer maşrapa içki ver bakalım. Filozofu bağlasınlar, yoksa kaçacaktır.

Filozof, "Vay hinoğlu hin!" diye geçirdi içinden. "Çaktı sıvışacağımı namussuz!"

Avluya çıktı, ilk bakışta tekerlekli mısır kurutma düzeneği sandığı bir araba gördü. Araba gerçekten de, köylülerin tuğla pişirdiği fırın gibi derin, kocamandı. Yahudi satıcıların bir yerde panayır olduğunu duyar duymaz, mallarını yükleyip ellisi birden oraya yollandıkları arabalara benzer, sıradan, Krakov işi bir arabaydı. Çevresinde orta yaşlı, iriyarı altı Kazak nöbetteydi. İnce kumaştan kordonlu ceketlerinden oldukça önemli, zengin bir kişinin adamları oldukları belliydi. Yüzlerindeki küçük yara izleri bir zamanlar savaşlarda kahramanca çarpıştıklarını gösteriyordu.

Filozof, "Ne yaparsın?" diye geçirdi içinden. "Olacağa engel olamazsın!" Sonra Kazaklara dönüp yüksek sesle şöyle dedi:

— Selam, arkadaşlar!

Kazaklardan birkaçı karşılık verdiler:

— Tanrı sağlık versin sana filozof efendi!

Filozof Homa arabaya binerken:

— Sizinle birlikte buna binmem gerekiyor sanırım? dedi. Doğrusu güzel bir araba! Birkaç çalgıcı olsaydı çok güzel dans edilirdi burada.

Kazaklardan biri, arabacı yerine çıkıp, bir meyhanede içkiye verdiği şapkasının yerine başını bir bez parçasıyla sarmış arabacının yanına otururken şöyle dedi:

— Evet, çok geniş bir arabadır!

Öteki beş Kazak filozofla birlikte arabanın derinlerine girdiler, kentten satın aldıkları çeşitli eşyayla dolu çuvalların üzerine yerleştiler.

— Bilmek isterdim, dedi filozof, sözgelimi, bir çeşit eşya, tutalım tuz veya çivi doldursalar, bu arabayı çekmek için kaç at gerekirdi acaba?

Arabacı yerinde oturan Kazak bir süre sustuktan sonra karşılık verdi:

— Evet, epey çok at gerekirdi.

Kazak, böyle olumlu bir cevaptan sonra yol boyunca artık hiç konuşmasa da olacağını düşünüyordu.

Filozof da ayrıntıları öğrenmeyi çok istiyordu: Kimin nesiydi bu yüzbaşı? Nasıl bir insandı? Evine perişan bir durumda dönen, ölmek üzere olan kızının onunla ne ilgisi vardı? Evde şimdi neler oluyordu? Bu soruları soruyordu Kazaklara. Gel gelelim, Kazaklar da filozof olsalar gerek, sorularına cevap vermiyor, çuvalların üzerine uzanmış, çubuklarını tüttürüyorlardı. İçlerinden yalnızca biri arabacı yerinde oturan arabacıya kısa bir emir verdi: "Baksana Overko, ihtiyar mıymıntı, Çuhraylovski yolundaki meyhaneye geldiğimizde durmayı, uyursak, bizi uyandırmayı unutayım deme." Bunu söyleyen Kazak çok geçmeden horlamaya başlamıştı. Aslında onun bu uyarısına hiç de gerek yoktu, çünkü kocaman araba Çuhraylovski yolu üzerindeki meyhanenin önüne geldiğinde Kazakların hepsi bir ağızdan bağırmıştı: "Dur!" Üstelik Overko'nun atları da her meyhanenin önünde kendiliklerinden durma alışkanlığındaydı. Sıcak bir temmuz günü olmasına karşın, Kazaklar arabadan inip, Yahudi meyhanecinin tanıdık konuklarını sevinçle karşıladığı alçak tavanlı, pis odaya yürüdüler. Yahudi paravananın arkasından birkaç domuz sucuğu getirip masaya koydu ve hemen arkasını dönüp Talmud'un yasakladığı bu yiyecekten uzaklaştı. Kazaklar hep birlikte masaya oturdu. Her konuğun önüne pişmiş topraktan birer içki kabı geldi. Filozof Homa bu ziyafete katılmak zorunda kaldı. Küçük Rusyalılar içki masasında kesinlikle ya öpüştükleri ya da ağladıkları için kısa zaman sonra meyhane şapur şupur öpüşme sesleriyle doldu: "Gel Spirid bir öpeyim seni!" – "Buraya gel Doroş, kucaklayacağım seni!"

Ötekilere göre daha yaşlı olan, bıyıklarına ak düşmüş bir Kazak elini yanağına koyup anasız babasız olduğu, dünyada yapayalnız kaldığı için hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Akıl hocalığı yapmayı pek seven yanındaki Kazak yatıştırmaya çalışıyordu onu: "Tanrı aşkına ağlama, Tanrı aşkına! Ne var ki şimdi ağlayacak... Neden ağladığını anlayamadım gitti!" Kazaklardan adı Doroş olan çok meraklıydı, filozofa dönüp dönüp soruyordu:

— Okulda size neler öğretiyorlar? Papazların kilisede anlattıklarını mı, yoksa daha başka şeyler mi?

Akıl hocası sözcükleri uzata uzata:

— Böyle şeyleri sorma ona! dedi. Ne öğretirlerse öğretsinler, sana ne? Tanrı'nın bileceği şey bu. Her şeyi bilir Tanrı.

— Yo, dedi Doroş, kitaplarında neler yazdığını merak etmiştim de... Belki papazların anlattıklarından bambaşka şeyler yazıyordur kitaplarında.

Aynı ağırbaşlı akıl hocası karşılık verdi:

— Ah Tanrım, Tanrım! Neden böyle konuşuyorsun? Tanrı öyle istemiş, öyle olmuş. Tanrı'nın yaptığını kimse değiştiremez.

— Yazılmış olan her şeyi öğrenmek istiyorum. Ben de papaz okuluna gideceğim, yemin ederim gideceğim! Ne o, orada okuyamayacağımı mı sanıyorsun yoksa? Okurum, her şeyi öğrenirim orada!

Arkadaşını yatıştırmaya çalışan Kazak:

— Ah Tanrım, Tanrım!.. dedi ve başını masaya koydu. Onu omuzlarının üzerinde tutacak gücü kalmamıştı çünkü.

Öteki Kazaklar efendilerinden, gökyüzünde ayın neden parladığından konuşuyordu.

Filozof Homa Kazakların iyice sarhoş olduklarını görünce durumdan yararlanmaya, oradan sıvışmaya karar verdi. Önce, anasız babasız olduğuna üzülen ak saçlı Kazak'a döndü:

— Ne diye ağlıyorsun dayıcığım, ben de yetimim! Hadi çocuklar… bırakın beni gideyim!.. Bir işinize yaramam ki!

Kazakların birkaçı:

— Serbest bırakalım onu! dedi. Kimi kimsesi yok zavallının. Yetim! Varsın istediği yere gitsin!

Arkadaşını yatıştırmaya çalışan Kazak başını masadan kaldırıp şöyle dedi:

— Ah Tanrım, Tanrım! Bırakın onu gitsin! İstediği yere gitsin!

Tam onu salıvermeye hazırlanıyorlardı ki, meraklı Kazak durdurdu onları, şöyle dedi:

— Durun hele, onunla papaz okulu hakkında biraz konuşmak istiyorum. Ben de papaz okuluna gideceğim çünkü...

Gel gelelim, filozofun bu kaçma planının gerçekleşmesi çok zordu. Çünkü tam masadan kalkmaya hazırlanıyordu ki, bacaklarının odun gibi olduğunu hissetti, odanın bir sürü kapısı varmış gibi geldi ona, bu kapılardan hangisin gerçek kapı olduğunu bilemiyordu.

Kazaklar yola devam etmeleri gerektiğini ancak hava karardıktan sonra hatırladılar. Arabaya yerleştiler, sözlerini pek anlamadıkları bir şarkı tutturup yola koyuldular. Ezbere bildikleri yoldan sık sık yanlış yollara saparak gece uzun süre gittikten sonra dik bir yamaçtan düzlüğe indiler. Filozof ileride kalın direklerden yapılmış bir duvar veya alçak ağaçlardan bir çit, onun ötesinde de çatılar gördü. Yüzbaşının büyük çiftliğiydi burası. Gece yarısını epeyce geçiyordu. Gökyüzü kapkaranlıktı, ancak yer yer birkaç küçük yıldız göz kırpıyordu. Evlerin hiçbirinde ışık yoktu. Avlulardan birinde köpek havlıyordu, o yöne doğru gittiler. Avlunun iki yanında üzerleri samanla örtülmüş ambarlar, küçük köy evleri vardı. Avlu kapısının tam karşısındaki ev ötekilere oranla daha büyüktü. Onun bey evi olduğu belliydi. Araba küçük bir ambarın önünde durdu, bizim yolcular indiler, ambara girip yattılar. Filozof, bey evine dışarıdan şöyle bir bakmak istedi. Ama ne kadar dikkatli baktıysa da açıkça bir şey göremedi: Evin yerinde bir ayı görüyordu, bacalar sanki okul müdürüydü. Filozof "adam sen de" der gibi kolunu salladı, gidip yattı.

Filozof uyandığında ev ayaktaydı: Yüzbaşının kızı gece ölmüştü. Hizmetçiler koşturup duruyordu. Yaşlı kadınlar ağlıyordu. Meraklı bir kalabalık, bir şey görebilecekmiş gibi çitin aralarından beyin avlusuna bakıyordu.

Bu arada filozof, gece iyi göremediği yerleri inceliyordu. Bey evi, eskiden Küçük Rusya'da genellikle olduğu gibi alçak, küçük bir yapıydı. Çatısı saman kaplıydı. Sivri, küçük alınlığındaki yukarı bakan bir gözü andıran penceresinde mavili sarılı çiçek ve kırmızı hilal resimleri vardı. Alınlık yarısına kadar yuvarlak, altta altı köşeli, tepesi torna edilmiş meşe direkler üzerine oturtulmuştu. Alınlığın altında, iki yanında iki koltuk olan bir taşlık vardı. Evin iki yanında da yine öyle direkler üzerinde sundurmalar göze çarpıyordu. Evin önündeki yeşil yaprakları hışırtılı armut ağacının tepesi piramit görünümlüydü. Avluda iki sıra ambar, bey evine uzanan geniş

bir yol oluşturacak biçimde karşılıklı dizilmişti. Ambarlardan sonra, avlu kapısına yakın, birbirinin karşısında, yine samanla örtülü üçgen biçiminde iki kiler vardı. Alçak bir kapının olduğu üçgen biçimindeki her duvara yağlıboyayla çeşitli resimler yapılmıştı. Birinde fıçı üzerine oturmuş bir Kazak resmi vardı. Kazak başının üzerinde "Ben her şeyi içerim" diye yazan bir maşrapa tutuyordu. Bir duvarda ise bir matara, iki yanında iki güzel kızla bir şarap şişesi, şaha kalkmış bir at, bir borazan, bir tef, şöyle bir de yazı vardı: "İçki Kazakların eğlencesidir." Ambarlardan birinin çardağındaki karanlık, geniş pencerede bir davul ve borazanlar görünüyordu. Avlu kapısının iki yanına iki savaş topu yerleştirilmişti. Kapının dışında ise iki yel değirmeni vardı. Evin arkasında çayırlar başlıyordu. Ağaçların tepelerinin arasından yalnızca, yeşillikler içindeki köy evlerinin siyahlaşmış bacaları görünüyordu. Köy dağın geniş yamacına yayılmıştı. Kuzey yanda, neredeyse avludan dik olarak yükselen bir dağ vardı. Aşağıdan bakınca bu dağ daha da dik görünüyordu ve yüksek tepesinde aydınlık gökyüzüne yer yer cılız çalıların karaltısı düşüyordu. Dağın çıplak toprak görüntüsü insana tuhaf bir hüzün veriyordu. Yamaçları yağmur sularının, sellerin yarıklarıyla doluydu. Aşağılara doğru iki yanda iki köy evi vardı. Alttan küçük direklerle, toprakla desteklenmiş büyük bir elma ağacı, dallarını bu evlerden birinin üzerine uzatmıştı. Rüzgârın düşürdüğü elmalar yuvarlanarak yüzbaşının avlusuna kadar gelmişti. Dağın tepesinden doğru kıvrılarak inen yol avlunun ve çiftliğin yanından geçiyordu. Bu dimdik, korkunç yola bakarken dün geceki yolculuğunu hatırlayan Filozof, "Ya yüzbaşının atları çok akıllı olmalı ya da Kazaklar sarhoş kafayla bu yoldan yüklü o kocaman arabayla inerken tepetaklak yuvarlanıp boyunlarını kırmadıklarına göre, çok sağlam kafalı," kararına vardı sonunda. Filozof avlunun en yüksek yerinde ayakta duruyor, öte yana bakıyordu. Bambaşka bir manzara vardı orada. Evler yamaçla birlikte düzlüğe kadar iniyordu. Uçsuz bucaksız çayırlar ta uzaklara dek uzanıyordu. Çayırların parlak yeşilliği uzaklaştıkça koyulaşıyordu. Yirmi verst uzaklara kadar evler vardı. Bu çayırların sağında dağlar yükseliyordu, çok uzaklarda ise Dinyeper belli belirsiz bir şerit halinde kızarıp kararıyordu.

Filozof:

— Eh, harika bir yer burası, dedi. İnsan burada yaşamalı işte, Dinyeper'de, göletlerde balık tutmalı, ağla veya tüfekle ava çıkmalı, kuş, tavşan vurmalı! Sanırım toy kuşu da çoktur bu çayırlarda. İnsan bol bol

meyve kurutup kentte satabilir, ya da daha iyisi, kuruttuğu meyvelerden votka yapabilir. Çünkü meyveden yapılan votka başka votkaya benzemez. Ama en iyisi buradan sıvışmak.

Çitin dışında gözüne çalıların arasında kaybolmuş bir patika ilişti. Önce yalnızca biraz dolaşmak düşüncesiyle, sonra da evlerin arasından kimseye görünmeden çayırlara uzanmak amacıyla ayağını patikaya attığı anda birden güçlü bir elin onu omzundan yakaladığını hissetti.

Dün anasız babasız olduğu, kimi kimsesi kalmadığı için ağlayan yaşlı Kazaktı arkasındaki.

— Buradan kaçmayı boşuna düşünüyorsun filozof bey! dedi. Kaçılabilecek yer değildir burası. Ayrıca yayalar için yollar da çok kötüdür. İyisi mi beyin yanına git sen. Çoktandır odasında bekliyor seni.

Filozof:

— Gidelim! dedi. Ne yapalım... bekliyorsa seve seve giderim.

Kazak'ın arkasından yürüdü.

Yüzbaşı ak bıyıklı, çökmüş biriydi. Yüzünde derin bir hüzün vardı. Odasında masada başını ellerinin arasına almış, oturuyordu. Elli yaşlarındaydı. Ama yüzündeki derin keder ve değişik soluk-bitik ifade onun bir anda perişan olduğunu, eski neşesinin, parlak yaşantısının temelli yok olduğunu gösteriyordu.

Homa yaşlı Kazakla yanına girdiğinde yüzbaşı bir elini başından çekti, ikisinin yerlere kadar eğilerek verdikleri selama başını hafifçe eğerek karşılık verdi.

Homa ile Kazak kapının yanında saygıyla bekliyorlardı.

Yüzbaşı yumuşak da, sert de olmayan bir sesle:

— Kimsin sen delikanlı? diye sordu. Nereden geliyorsun, adın nedir?

— Papaz okulu öğrencilerinden filozof Homa Brut.

— Baban kimdi?

— Bilmiyorum efendim.

— Ya annen?

— Annemi de bilmiyorum. Mantıken, bir annem olduğu kuşkusuz, ama kimdi, nereliydi, ne zaman yaşadı... inanın doğru dürüst haberim yok efendim.

Yüzbaşı sustu, bir süre düşünceye dalmış gibiydi. Sonra sordu:

— Kızımla nasıl tanıştın?

— Onunla tanışmadım efendim, yemin ederim tanışmadım. Ömrümde kızınızla hiç karşılaşmadım efendim. Onun için kötü söyleyenin Tanrı

cezasını versin efendim!

— Peki, duasının okunması için neden bir başkasını değil de özellikle seni istedi?

Filozof omuz silkti.

— Bilmem ki ne söyleyeyim... Efendilerin bazen en zeki insanların bile aklına gelmeyecek şeyler istediğini bilmeyen yoktur. Bir atasözü bile vardır: "Efendinin işine akıl sır ermez!"

— Yalan söylemiyorsun, değil mi filozof efendi?

— Yalan söylüyorsam bu olduğum yerde yıldırım çarpsın beni efendim.

Yüzbaşı üzgün:

— Kızım bir dakikacık daha yaşasaydı belki her şeyi öğrenecektim. "Başka kimseye okutma duamı, hemen Kiev'e, papaz okuluna adam yolla, öğrenci Homa Brut'u getirt. Günahkâr cesedimin başında üç gece dua okusun. Biliyor o..." Ne bildiğini söyleyemedi, gerisini duyamadım. Yavrucuğum ancak bu kadarını söyleyebildi ve canını teslim etti. İyi bir insansın sen. Besbelli, kutsal yaşamından, Tanrı'nın hoşuna giden şeyler yaptığından kızımın haberi vardı.

Papaz okulu öğrencisi şaşkınlığından bir adım geri çekildi.

— Kimin? Benim mi? (Yüzbaşının doğrudan gözlerinin içine bakarak ekledi.) Benim mi kutsal yaşamım varmış? Ne diyorsunuz siz efendim? Söylemesi ayıp, kutsal orucun son perşembesinde fırıncının karısına giden adamım ben.

— İyi ama... kızımın bu isteğinin bir nedeni olmalı. Bugünden tezi yok, işine başlamalısın.

— Size şunu söylemeliyim ki... kutsal kitabı bilen herkes elbette okur bu duaları... Bir papaz, hiç değilse bir zangoç getirtseydiniz çok daha iyi olurdu. Onlar bu işleri daha iyi bilirler, oysa ben... Ayrıca sesim de iyi değildir, elim ayağım dolaşır... Benim becereceğim iş değil bu.

— Sen ne dersen de, yavrumun benden isteğini hiçbir şeyi esirgemeden yerine getireceğim. Bugünden başlayarak başucunda üç gece gerektiği gibi dua okursan ödüllendireceğim seni. Yoksa beni kızdırmanı hiç salık vermem sana.

Yüzbaşı son cümlesini öylesine sert söylemişti ki, filozof onun ne anlama geldiğini çok iyi anlamıştı.

— Benimle gel! dedi yüzbaşı.

Hole çıktılar. Yüzbaşı tam karşıdaki başka bir odanın kapısını açtı. Filozof holde bir dakika oyalandı, sümkürdü ve büyük bir korkuyla odaya

adımını attı. Yerler kırmızı Çin kumaşı kaplıydı. Ölen kızın cesedi köşede tasvirlerin altındaki yüksek bir masada, sırma saçaklı, tül süslemeli mavi kadife battaniyenin üzerinde yatıyordu. Cesedin baş ve ayak ucundaki kartopu çiçeği biçiminde büyük mumlar, odaya gündüzün aydınlığında kaybolan loş, titrek bir ışık veriyordu. Ölen kızın çok üzgün babası arkasını dönmüş, kızının üzerine eğildiği için Homa ölünün yüzünü göremiyordu. Yüzbaşının söylediklerini duyunca şaşırdı filozof:

— Biricik kızım, yaşamının en güzel çağında beni sonsuz acılar içinde bırakıp bu dünyadan göçtüğüne üzülmüyorum. Senin ölümüne neden olan o canavarın, can düşmanımın kim olduğunu bilemediğime üzülüyorum yavrum. Seni üzmeye kalkışmış veya en azından senin için hoş olmayan tek sözcük söylemiş birini bilsem, Tanrı'nın adıyla yemin ederim, benim gibi yaşlı biriyse çocuklarını, gençse, annesini babasını bir daha göremez, cesedi kurda kuşa yem olsun diye tarlalara atılırdı. Ama sevgili yavrum benim, kadife çiçeğim, bıldırcınım, gözümün nuru, bundan sonraki hayatımı yüzüm hiç gülmeden, yaşlı gözlerimden sürekli akacak gözyaşlarımı silerek geçireceğime üzülüyorum. Çünkü can düşmanımın bu zavallı ihtiyarla gizliden alay ederek neşe içinde yaşayacağını bileceğim...

Sustu yüzbaşı. Büyük acısı, gözlerinden boşalan yaşlar konuşmasına engel olmuştu.

Böylesine dinmez bir acı karşısında filozof duygulanmıştı. Sesini biraz olsun temizlemiş olmak için öksürdü, derinden inledi.

Yüzbaşı filozofa döndü ve ona ölen kızının başucundaki, üzerinde kitaplar olan eğik sehpayı gösterdi.

"Neyse," diye düşünüyordu filozof, "üç gece şöyle böyle okurum onları, sonra da yüzbaşı ceplerimi para doldurur..."

Yaklaştı, bir kez daha öksürüp sağına soluna bakmadan, ölen kızın yüzüne bakmaya da cesaret edemeden okumaya başladı. Derin bir sessizlik çökmüştü odanın içine. Yüzbaşının çıktığını fark etti. Ölünün yüzüne bakmak için hafifçe çevirdi başını ve...

Damarlarında bir ürperti dolaştı: Dünyada görülmemiş bir güzel yatıyordu orada. Sanki hiçbir yüzün böylesine keskin, aynı zamanda uyumlu güzel çizgileri olmamıştı. Canlı gibi yatıyordu. Zarif, kar gibi beyaz, gümüş gibi parlak alnında düşünce izleri vardı sanki. Güneşli bir günün ortasındaki gece gibi simsiyah, ince kaşları kapalı gözlerinin üzerinde mağrur bir biçimde yükseliyordu. Yanaklarına ok gibi düşen kirpikleri ise gizli arzularla alev alev yanıyordu. Yakut rengi dudakları

gülümsemeye hazır gibiydi... Ama filozof bütün bunlarda içine işleyen bir şey görür gibi oldu. Eğlencenin en coşkun anında biri zavallı insanların acılarını anlatan hüzünlü bir şarkı söylemeye başlamış gibi içinin sızlamaya başladığını hissediyordu. Kızın yakut rengi dudaklarına sanki dalga dalga kan gelmeye başlamıştı. Onun yüzünde ansızın çok tanıdık bir şey gördü filozof. Kendisininkine hiç benzemeyen bir sesle:

— Cadı! diye haykırdı.

Bakışını öte yana kaçırdı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Hemen dua okumaya başladı.

Öldürdüğü o cadıydı bu.

Güneş batmak üzereyken ölüyü kiliseye götürüyorlardı. Filozof matem karası tabuta verdiği omzunda buz gibi soğuk bir şey hissediyordu. Yüzbaşı ölen kızının dapdaracık yeni evini sağ yanından tutmuş, önden gidiyordu. Hüzünlü bir görünümü olan, zamanla simsiyah olmuş, yeşil yosun bağlamış, konik üç kubbeli ahşap, köhne kilise köyün neredeyse öteki ucundaydı. Uzun zamandır içinde hiç ayin yapılmadığı belliydi. Şimdi hemen her tasvirin önünde mum yanıyordu. Tabutu tam atların karşısına, orta yere koydular. Yaşlı yüzbaşı ölüyü bir kez daha öptü, yerlere kadar eğildi, filozofun karnını güzelce doyurduktan sonra onu kiliseye getirmelerini emredip taşıyıcılarla birlikte gitti. Mutfağa geldiklerinde bütün taşıyıcılar, Küçük Rusya'da ölü görünce genellikle herkesin yaptığı gibi, ellerini sobanın üzerinde tuttular.

O sıra filozofun hissettiği açlık ölü kızı birkaç dakikalığına unutmak zorunda bırakmıştı onu. Çok geçmeden uşaklar yavaş yavaş mutfakta toplanmaya başladılar. Yüzbaşının mutfağı, avluda kim var kim yok herkesin (bu arada, kemik veya yemek artığı için kuyruklarını sallayarak kapıya gelen köpekler de olmak üzere herkesin) toplandığı bir kulüp gibiydi. Bir iş veya görevle bir yere gönderilen kim olursa olsun, herkes önce mutfağa uğrar, peykeye oturup hiç değilse bir dakika dinlenir, çubuğundan birkaç nefes alırdı. Yüzbaşının evinde kalan, Kazak setreleriyle caka satan bekârlar hemen bütün gün burada peykenin üzerinde veya altında, sobanın üzerinde (sözün kısası, yatmak için en uygun yerde) sabahtan akşama kadar yatarlardı. Bu yüzden birileri her zaman ya şapkasını, ya yabancı köpekler için yanlarından ayırmadıkları sopalarını ya da buna benzer şeylerini mutfakta unuturdu. Ama mutfağın en kalabalık olduğu zaman akşam yemekleriydi. Atlarını yerine yerleştirdikten sonra gelen yılkı çobanı, inekleri sağılmaları için getiren sığırtmaç, gün boyunca

kimsenin görmediği daha başkaları akşam yemeklerinde orada olurdu. Yemekte pek konuşulmazdı. Genellikle her şeyden kısa kısa söz edilirdi: Kim kendine yeni bir şalvar diktirmiş, yerin altında ne vardır, kim bir kurt gördü... Küçük Rusyalılar arasında çok olan söz ustaları da çoktu burada.

Filozof mutfağın kapısının önünde açık havada büyük bir daire biçiminde toplanmış kalabalığın arasına oturdu. Kırmızı başörtülü yaşlı bir kadın mutfağın kapısından elinde sıcak mantı dolu kapla çıktı, yemeğe hazırlananların ortasına bıraktı. Herkes cebinden tahta kaşığını (kaşığı olmayanlar bu iş için kullandığı çöpünü) çıkardı. Ağızlar biraz daha yavaş çalışmaya başladığında, kalabalığın kurt açlığı biraz yatıştığında çeneler düştü. Doğal olarak herkes ölen kızdan söz ediyordu.

Çubuğu için deri setresine bir sürü düğmeyle, bakır parçasıyla (öyle ki, incik boncuk satan sergiyi andırıyordu) yer yapmış koyun çobanı:

— Doğru mu? dedi. Gerçekten bizin küçük hanım, evlerden ırak, kötü ruhlarla mı düşüp kalkıyormuş?

Filozofun daha önce tanıştığı Doroş:

— Kim? diye sordu. Küçük hanım mı? Kendisi cadıydı zaten! Yemin ederim, cadıydı!

Yolda arkadaşını teselli etmeye pek hevesli olan Kazak:

— Yeter Doroş, yeter, öyle konuşma! dedi. Bizim bileceğimiz şeyler değil bunlar. Tanrı'nın bileceği şeylerdir. Bırakın!

Ama Doroş susacağa benzemiyordu. Biraz önce kâhyayla birlikte önemli bir iş için mahzene inmiş, orada iki üç şarap fıçısının önünde eğilmiş ve oradan son derece neşeli çıkmıştı. Şimdi durmadan konuşuyordu.

— Ne istiyorsun? dedi. Susayım mı? İyi de benim sırtıma bindi. Yemin ederim, bindi!

Setresi düğme dolu genç koyun çobanı:

— Ne dersin dayıcığım, dedi, bazı şeylerden bir kadının cadı olup olmadığı anlaşılır mı?

Doroş karşılık verdi:

— Anlaşılmaz. Hiç anlayamazsın. Bütün dua kitaplarını okusan yine anlayamazsın.

Yolda arkadaşını teselli eden Kazak söze karıştı:

— Anlaşılır Doroş, anlaşılır. Öyle söyleme. Tanrı, herkese değişik bir özelliği boş yere vermemiştir. Bilgili insanlar her cadının küçük bir kuyruğu olduğunu söyler.

Yaşlı Kazak soğukkanlı bir tavırla:

— Kadın kısmı kocayınca cadı olur, dedi.

Boşalan kaba o sırada tekrar mantı dökmekte olan yaşlı kadın söze karıştı:

— Siz çok iyisiniz sanki! Şişko domuzlar!

Adı Yavtuh, takma adı Kovtun olan yaşlı Kazak bu söylediğinin yaşlı kadına dokunduğunu görünce keyifli keyifli gülümsedi. Sığırtmaç öyle bir gülmeye başladı ki, duyan karşı karşıya geçmiş iki öküz böğürüyor sanırdı.

Başlayan bu konuşma filozofta yüzbaşının ölen kızıyla ilgili her şeyi ayrıntılarıyla öğrenmek arzusunu uyandırmıştı. Bu yüzden, tekrar aynı konuya dönülmesi isteğiyle yanında oturan Kazak'a sordu:

— Şurada akşam yemeğine oturmuş herkes neden küçük hanımın cadı olduğunu düşünüyor, bilmek isterdim? Yoksa birilerine kötü bir şeyler mi yaptı, canını mı yaktı?

Yamyassı yüzü küreği çok andıran biri:

— Çok şey yaptı, dedi.

— Kim unutabilir köpeklerin bakıcısı Mikita'yı veya...

Filozof sordu:

— Ne oldu Mikita'ya?

Doroş:

— Dur hele! dedi. Mikita'ya ne olduğunu anlatayım sana.

Yılkı çobanı atıldı öteden:

— Olmaz, Mikita'ya neler olduğunu ben anlatacağım. Çünkü çok yakın arkadaşımdı.

Spirid:

— Mikita'yı ben anlatacağım, dedi.

Herkes bir ağızdan bağırmaya başladı:

— Durun, durun, Spirid anlatsın!

Spirid anlatmaya başladı:

— Filozof Homa efendi, sen tanımadın Mikita'yı. Ah ne yaman bir adamdı! Her köpeği öz babası gibi tanırdı. Üç adam ötemde oturan şimdiki köpek bakıcısı Mikola eline su dökemez. Gerçi o da işinin ehlidir ama, Mikita'nın yanında beş para etmez.

Doroş başını onaylar gibi sallayarak:

— Güzel anlatıyorsun, dedi, çok güzel!

Spirid anlatmayı sürdürüyordu:

— Sen enfiyeyi burnundan çıkarana kadar o tavşanı çoktan görmüştür. Bazen ıslık çalardı: "Hadi yakala Razboy! Koş Bıstraya!" Köpeklerden

önce dörtnala sürerdi atını. Tavşanı köpek mi yakalayacak, o mu, belli olmazdı. En kötüsünden votka dolu koca bir maşrapayı bir dikişte içer, damla bırakmazdı içinde. Harika bir köpek bakıcısıydı! Gel gelelim, son zamanlarda küçük hanımdan gözünü ayıramaz olmuştu. Yanılıp kendini mi kaptırdı kıza, yoksa kız mı büyü yaptı ona, bilinmez, ama çok kötü oldu zavallı, silik biri olup çıktı... Ne durumlara düştüğünü anlatmaktan utanır insan!

— Çok güzel, devam et, dedi Doroş.

— Küçük hanım dönüp ona baktığında eli ayağı dolaşıyordu, yuları düşürüyordu elinden. Razboy'a Brovko diye sesleniyor, tökezliyor, ne yapacağını bilemiyordu. Bir keresinde onun atları tımar ettiği ahıra gelmiş küçük hanım. "Dur ayağımı üzerine koyayım Mikitacığım," demiş. Aptal adam sevinmiş buna. "Yalnız ayağını koyma, kendin de bin sırtıma," demiş. Küçük hanım kaldırmış bacağını, Mikita o anda onun çıplak, dolgun, bembeyaz bacağını görünce başı dönmüş. Öyle anlatıyordu. Aptal adam sırtını dönüp eğilmiş ve iki eliyle kızın çıplak bacaklarını kavrayıp çayırlarda at gibi dörtnala koşturmaya başlamış. Nereye gittikleri konusunda hiçbir şey söyleyemiyordu. Yarı ölü döndü gittikleri yerden. O günden sonra da yonga parçası gibi kurumaya başladı, bir deri bir kemik kaldı. Daha sonra bir gün ahıra gittiğimizde onun yerinde bir küme öbek ve boş bir kova bulduk. Yanıp kül olmuştu zavallı. Kendi kendine yanmıştı. Dünyada bir eşi daha zor bulunacak köpek bakıcısının sonu öyle oldu işte.

Spirid öyküsünü bitirince her yandan ölen köpek bakıcısının üstün özelliklerini anlatan sesler yükseldi.

Doroş, Homa'ya dönüp:

— Peki Şepçiha olayını duydun mu sen?

— Hayır.

— Eh, eh, eh! Sizin okulda besbelli, derin konuları anlatmıyorlar size. Anlatayım da dinle! Bizim köyde Şeptun derler bir Kazak vardır. İyi bir Kazaktır. Kimi zaman, hiç gereği yokken bir şeyleri çalmayı pek sever, ama iyi Kazaktır. Evi buraya yakındır. Bizim şimdi buraya toplandığımız gibi, Şeptun da bir akşam toplantısından sonra karısı Şepçiha'yı alıp evine yatmaya gitmiş. Hava güzel olduğu için Şepçiha avluda, Şeptun evde sedirde yatmış. Yo, hayır, Şepçiha evde sedirde, Şeptun avluda yatmış...

Mutfağın kapısında dikilen yaşlı kadın elini yanağına koyup seslendi oradan:

— Hayır, Şepçiha sedirde değil, yerde yatmış.

Doroş dönüp baktı kadına, sonra başını önüne eğip yere baktı, sonra tekrar kadına baktı, bir süre sustuktan sonra şöyle dedi:

— Herkesin ortasında üzerindekileri çekip alır, seni çırılçıplak bırakırsam görürsün o zaman.

Bu gözdağı etkisini gösterdi. Yaşlı kadın sustu ve bir daha söze karışmadı.

Doroş anlatmayı sürdürdü:

— Evin ortasında asılı salıncakta bir yaşında bir bebek varmış. Kız mı, erkek mi olduğunu bilmiyorum. Şepçiha yatarken bir köpeğin odanın kapısını tırmaladığını, canhıraş bir sesle havladığını duymuş. Korkmuş. Çünkü kadın kısmı çok aptaldır, kapının arkasından dilini göstersen, ödü patlar, hemen tabanları kaldırırlar. Yine de Şepçiha, "Dur hele," demiş, "pis hayvanın suratına bir indireyim de havlamayı kessin." Ocaktan demirini kaptığı gibi kapıyı açmak için koşmuş. Kapıyı birazcık aralamasıyla birlikte köpek bacaklarının arasından içeri dalmış, doğru salıncağa gitmiş. Şepçiha onun köpek değil, küçük hanım olduğunu fark etmiş. Düşünün, köpek kılığında olduğu halde, onun köpek değil, küçük hanım olduğunu anlamış Şepçiha. Bir şey daha varmış: Bedeni masmaviymiş, gözleri kor gibi parlıyormuş. Bebeği kaptığı gibi boğazını ısırmış, kanını emmeye başlamış. Şepçiha'nın elinden avazı çıktığınca bağırmaktan başka bir şey gelmiyormuş: "Aman yavrum!" Kendini evden dışarı atacak olmuş. Dış kapının kapalı olduğunu görmüş. Çatı arasında almış soluğu. Oturmuş, korkudan tir tir titriyormuş aptal kocakarı. Sonra bakmış, küçük hanım tavan arasına, onun yanına geliyor. Kocakarının üzerine atılmış, her yerini ısırmaya başlamış. Sabahleyin Şeptun karısını indirmiş oradan. Her yeri ısırık içinde, mosmormuş. Aptal kocakarı ertesi gün ölmüş. Böyle şeyler oluyor işte! İsterse bey soyundan olsun, cadı cadıdır.

Doroş bunları anlattıktan sonra büyüklenerek çevresine bakındı. Çubuğunu tütün doldurmaya hazırlamak için parmağını içine soktu. Cadıyla ilgili öykülerin sonu gelmiyordu. Bir şeyler anlatmak için herkes birbiriyle yarışıyordu. Cadı kiminin evinin kapısına saman yığını biçiminde dayanmış, kiminin şapkasını veya çubuğunu çalmıştı... Köyde çok kızın saçlarını kesmiş, bazılarının birkaç kova kanını emmişti…

Nihayet herkes kendine geldi, çok ileri gidildiğini anladı... Çünkü neredeyse gece yarısı olmuştu. Herkes, kimi mutfakta, kimi ambarlarda, kimi avluda yatacağı yere dağılmaya başladı.

Yaşlı Kazak filozofa dönüp:

— Hadi Homa efendi! dedi, bizim de ölünün yanına gitmemiz gerekiyor.

Yanlarına Spirid ve Doroş'u alıp dördü birlikte, sokakta sürü halinde dolaşan köpekleri sopalarla kovalamaya çalışarak (azgın köpekler öfkelerinden sopalarını kemiriyorlardı) kiliseye yollandı.

Filozof, büyükçe bir maşrapa votkayla cesaretini toplama fırsatı bulduysa da, mumların yandığı kiliseye yaklaştıkça içine gizli bir korkunun giderek daha çok yayıldığını hissediyordu. Dinlediği tuhaf öyküler hayal gücünün daha çok çalışmasına neden olmuştu. Çitin, ağaçların altında karanlık seyrelmeye başlamıştı. Çevre giderek çıplaklaşıyordu. Sonunda kilisenin köhne, dar avlusuna girdiler. Avludan sonra gecenin karanlığında tek ağacın görünmediği çayırlar başlıyordu. Üç Kazak, Homa ile birlikte kilisenin kapısının önündeki dik merdiveni çıkıp kiliseye girdi. Orada filozofa görevinde başarılar dilediler, yüzbaşının emri gereği onu kilisede yalnız bırakıp çıktılar, kapıyı dışarıdan üzerine kilitlediler.

Filozof yalnız kaldı. Önce esnedi, sonra gerindi, sonra avuçlarına hohladı ve en sonunda çevresine bakındı. Kilisenin orta yerinde kapkara bir tabut duruyordu. Karanlık tasvirlerin önünde mumlar yanıyordu. Mumların ışığı ancak sunağın önündeki tasvir dolabıyla kilisenin bir bölümünü aydınlatabiliyordu. Kilisenin giriş bölümünün uzak köşeleri karanlıktaydı. Yüksek, eski tasvir dolabı harap bir durumdaydı, ama yaldızlı oymaları hâlâ yer yer parlıyordu. Yaldızlar birçok yerde dökülmüş, bazı yerlerde ise kararmıştı. Azizlerin büsbütün kararmış yüzleri pek bir hüzünlü bakıyordu. Filozof bir kez daha çevresine bakındı.

— Ne olmuş ki... dedi. Korkacak ne var burada? Kimse içeri giremez, ölüler, öteki dünyadan gelenler içinse öyle dualar var ki bende, okursam kılıma dokunamazlar. (Kolunu boş ver, anlamına sallayarak ekledi.) Hiç önemli değil! Dualarımızı okumaya başlayalım!

"Aman ne güzel," diye geçirdi içinden, "kilisenin içini gündüz gibi aydınlatmak gerekiyor. Ama ne yazık ki, Tanrı'nın evinde çubuğumu yakamayacağım!"

Ve her pencerenin içine, her sehpanın üzerine, her tasvirin önüne hiç acımadan mumlar koyup yaktı, kısa sürede aydınlandı kilisenin içi. Yalnız, yukarılardaki karanlık sanki daha da koyulaşmıştı ve yer yer yaldızlı işlemeleriyle parıldayan oymalı eski çerçevelerinden tasvirler daha karamsar bakıyordu. Filozof tabuta yaklaştı, korka korka baktı ölünün yüzüne, o anda elinde olmadan ürpererek kapadı gözlerini.

O ne ışıl ışıl bir güzellikti!

Dönüp uzaklaşmak istedi oradan, ama insanın özellikle korktuğu anda kapıldığı tuhaf bir merakla, içine dolan anlaşılmaz bir duyguyla sabredemedi, uzaklaşırken tekrar baktı ölünün yüzüne, tekrar aynı ürpertiyi hissetti. Ölünün yüzünün keskin güzelliğinde gerçekten de korkunç bir şey var gibiydi. Yüzü biraz biçimsiz olsaydı belki o kadar ürkütücü olmazdı bile. Ama bir donukluk, bulanıklık, ölümü anımsatan bir şey yoktu yüzünde. Canlıydı bu yüz ve kapalı gözleriyle ona bakıyor gibi gelmişti filozofa. Sağ gözünün kirpikleri altından bir damla gözyaşı yuvarlanmıştı sanki. Bu damla yanağında durunca onun gözyaşı değil, bir damla kan olduğunu fark etti filozof. Hemen kapının yanına çekilip, cesaretini toplamak için kitabı açtı, en yüksek sesiyle okumaya başladı. Kilisenin uzun zamandır suskun, sağırlaşmış ahşap duvarlarına çarptı sesi. Aynı anda, yine öyle, yankılanmadan kilisenin içindeki ölüm sessizliğinde yoğun bir bas olarak yayıldı. Bu sesi filozofu bile şaşırtmıştı.

Bu arada kendi kendine düşünüyordu: "Korkacak ne var? Tabutundan kalkacak değil ya... Okuduğum dualardan çekinir çünkü. Varsın yatsın yattığı yerde! Hem sonra bir Kazak'ım ben, korkmak yakışır mı bana? Votkayı biraz fazla kaçırdığım için korkar gibi oldum, o kadar. Enfiye çekeyim bari... Eh, doğrusu tütün çok güzel! Harika bir tütün! Nefis!"

Bununla birlikte, sayfayı her çevirişinde yan gözle tabuta bakıyor ve engel olamadığı bir duygu sanki kulağına şöyle fısıldıyordu: "Şimdi kalkacak yattığı yerden! Bak, tabutun içinde doğruluyor işte, sana bakıyor!"

Bir ölüm sessizliği çökmüştü kilisenin içine. Tabutta bir kıpırtı yoktu. Mumlar yanıyordu. İçinde bir ölünün olduğu, gece ışıkların yandığı, içinde kimseciklerin olmadığı bir kilise korkunçtur!

Korkusundan geride kalan kırıntıları da dağıtmak amacıyla sesini daha da yükseltti, değişik seslerle dua okumaya başladı. Ne var ki, kendi kendine "Ya kalkarsa?" diye sorarak her dakika dönüp dönüp tabuta bakıyordu.

Ama kıpırdadığı yoktu tabutun. Hiç değilse bir ses duyulsaydı, canlı bir şey olsaydı, bari bir ocak çekirgesi ses verseydi köşeden! Hiç değilse uzak mumlardan biri cızırdasaydı veya eriyip döşemeye düşen bir mum damlasının sesi duyulsaydı.

"Peki ya kalkarsa tabutundan?"

Ölü kız başını kaldırıyordu...

Filozof dikkatli baktı, gözlerini ovaladı. Evet, yatmıyordu ölü kız, tabutunun içinde oturuyordu. Başını öte yana çevirdi filozof, sonra tekrar

baktı. Ayaktaydı kız... gözleri kapalı, birini yakalamak istiyor gibi kollarını önünde durmadan sallayarak kilisenin ortasında dolaşıyordu.

Filozofa doğru geliyordu. Filozof korku içinde yere çevresine hemen bir daire çizdi. Çabuk çabuk dualar okumaya; ömrünce cadılar, kötü ruhlar görmüş bir keşişin ona öğrettiği sihir sözlerini tekrarlamaya başladı.

Ölü kız gelip dairenin tam çizgisinde durdu. Çizgiyi geçecek gücünün olmadığı belliydi. Birkaç gün önce ölmüş bir insan gibi mosmor olmuştu. Homa ona bakmaya cesaret edemiyordu. Korkunç görünüyordu ölmüş kız. Dişleri birbirine vuruyordu. Ölü gözleri açıktı. Ama bir şey göremediği için, öfkeden çıldırmış gibi (titreyen yüzünden belliydi bu) öte yana döndü ve öne uzattığı kollarıyla Homa'yı yakalamaya çalışarak her sütuna, her köşeye sarılmaya başladı. Sonra durdu, parmağını gözdağı verir gibi sallayarak tekrar tabutuna uzandı.

Filozof hâlâ kendine gelememişti ve korkuyla cadının daracık evine bakıyordu. Bir süre sonra tabut yerinden koptu, kilisenin içinde havada her yöne dolaşmaya başladı. Filozof neredeyse tam başının üzerinde görüyordu onu. Ama çizdiği dairenin içine giremediğinin de farkındaydı. Sihir sözlerini sıklaştırmaya başlamıştı. Tabut birden güm diye yere düştü, hareketsiz kaldı. Mosmor ceset yine çıktı içinden. Ama tam o sırada uzaktan bir horoz sesi geldi. Ceset tekrar tabuta girdi, kapağı birden kapandı.

Filozofun kalbi duracakmış gibi çarpıyordu. Boncuk boncuk terlemişti. Horozun sesini duyunca cesaretini topladı, daha önce okuması gereken sayfaları çabucak okudu. Şafak sökerken zangoç ve o ara kilise başkanı görevini yürüten yaşlı Yavtuh filozofla yer değiştirmek için geldiler.

Kiliseden uzaklaşıp uyumak için kuytu bir yerde yattı filozof, ama uzun süre uyuyamadı, ancak sonunda yorgunluk üstün geldi, öğleye kadar uyudu. Uyandığında gece olanların hepsini düşünde görmüş gibi geldi ona. Gücünü toplaması için bir çeyrek galon votka verdiler ona. Öğle yemeğinde hemen açıldı, bir şeyler sorup öğrendi ve büyücek bir domuz yavrusunun neredeyse tamamını mideye indirdi. Ama kilisede başından neler geçtiğini soranlara kendisinin de bilmediği bir duygunun etkisi altında cevap vermiyor, yalnızca şöyle diyordu: "Bazı mucizeler oldu işte." Filozof, karnı doyunca iyiliksever duyguları olağanüstü kabaran insanlardandı. Çubuğu dişlerinin arasında, uzandığı yerden herkesin yüzüne tatlı tatlı bakıyor, ikide bir yana tükürüyordu.

Yemekten sonra keyfi iyice yerine gelmişti. Köyü dolaşmaya, hemen herkesle tekrar tekrar tanışmaya çıktı. İki evden kovdular onu. Entarisinin, önlüğünün ne kumaştan olduğunu merak edip yoklamaya kalkışınca alımlı bir kızcağız okkalı bir kürek indirdi sırtına. Ne var ki, akşam yaklaştıkça filozof daha bir huzursuzlaşıyordu. Akşam yemeğine bir saat kala uşakların hemen hepsi toplanmış, kragli denen, topların yerine uzun sopaların kullanıldığı ve kazananın kaybedenin sırtına binip dolaşmak hakkını kazandığı bir çeşit çelik çomak oynuyordu. Seyirciler için bu çok eğlenceli bir oyundu: Ablak suratlı sığırtmaç sık sık sıska, kısa boylu, yüzü buruş buruş domuz çobanının sırtına biniyordu. Bir başka oyunda ise sığırtmaç sırtını dönüyor, Doroş onun sırtına atlarken şöyle bağırıyordu: "Aman ne güzel bir öküz bu!" Daha ağırbaşlı olanlar mutfağın eşiğinde oturuyorlardı. Çubuklarını tüttürürken pek ciddi izliyorlardı oyunu, gençler sığırtmacın veya Spirid'in sivri bir sözüne kahkahalarla gülerlerken bile ciddiyeti bozmuyorlardı. Homa bir türlü katılamıyordu oyuna: Karanlık bir düşünce çivi gibi saplı duruyordu kafasında. Akşam yemeğinde herkes bir araya toplandığında neşelenmeye ne kadar çalıştıysa da içindeki korku havanın karardığı oranda artıyordu.

Tanıdığı yaşlı Kazak Doroş ayağa kalkarken şöyle dedi ona:

— Hadi bakalım papaz okulu öğrencisi! Zaman geldi, işimize gidelim!

Yine kiliseye götürdüler Homa'yı. Yine onu orada yalnız bırakıp üzerine kapıyı kilitlediler. Yalnız kalır kalmaz yine korkmaya başladı Homa. Yine karanlık tasvirleri, yaldızlı işlemeleri parlayan tasvir çerçevelerini, insanın içini ürperten sessizlikte, kilisenin kıpırtısızlığında tanıdık tabutu gördü. Kendi kendine mırıldandı:

— Ne olmuş yani... Şimdi korkmam ondan artık. Yalnızca ilk seferinde korkulacak bir şeydi. Evet! yalnızca ilk seferinde biraz korkunçtu, ama artık korkulacak bir şey değil. Hiç de korkunç gelmiyor bana.

Hemen kenara çekilip durdu, çevresinde bir daire çizdi, bazı sihir sözleri söyledi ve gözlerini kitaptan ayırmamaya, hiçbir şeyle ilgilenmemeye kararlı, yüksek sesle dualar okumaya başladı. Bir saate yakındır okuyordu. Biraz yorulmaya, öksürmeye başlamıştı. Cebinden tütün kabını çıkardı, burnuna tütünü koymadan önce ürkek ürkek baktı tabuttan yana. O anda hop etti yüreği.

Ceset tam dairenin dibinde durmuş, yeşilleşmiş ölü gözlerini ona dikmişti. Papaz okulu öğrencisi ürperdi, buz gibi bir soğukluk dolaştı damarlarında. Başını kitaba eğip duaları, sihir sözlerini daha yüksek sesle

okumaya başladı. Cesedin dişlerinin yine takırdadığını duyuyor, onu yakalamak için kollarını öne uzattığını görüyordu. Ama tek gözüyle hafiften yan yan bakınca cesedin görmüyormuş gibi onu olduğu yerde değil, başka yerlerde yakalamaya çalıştığını fark etti. Ceset derinden böğürmeye, ölü ağzıyla korkunç sözcükler söylemeye başlamıştı. Kaynayan katran gibi hırıltılı sesler çıkarıyordu. Bu sözcüklerin ne anlama geldiğini söyleyemezdi Homa, ama korkunç bir şeyler vardı bu sözcüklerde. Cesedin sihir sözleri söylediğini fark edince dehşete kapıldı.

Bu sözcüklerden bir rüzgâr esti kilisenin içinde, sürüyle kuş uçuşuyormuş gibi bir gürültü koptu. Kilisenin pencerelerinin nasıl zangırdadığını, demir çerçevelerin tiz tırmalanma seslerini, büyük bir gücün kapıyı kırarcasına nasıl sarstığını duyuyordu. Kalbi güm güm vuruyordu. Gözlerini kapamış, durmadan sihir sözleri, dualar okuyordu. Sonunda ansızın uzaktan gelen bir ıslık duyuldu. Uzaklarda öten bir horozun sesiydi bu. Bitkin düşmüş filozof durdu, içi geçmişti.

Filozofu almaya gelenler onu yarı ölü buldular. Sırtını duvara dayamış, kendisini konuşturmaya çalışan Kazaklara yuvalarından uğramış gözlerle bakıyordu. Neredeyse taşıyarak çıkardılar onu kiliseden, yol boyunca yürümesine yardım ettiler. Yüzbaşının avlusuna geldiklerinde Homa şöyle bir silkindi, kendisine büyük bir maşrapa votka vermelerini söyledi. Votkayı içtikten sonra saçlarını düzeltip şöyle dedi:

— Şu dünyada ne saçma şeyler oluyor! Korkulacak çok şey var ama...

Böyle söylerken birden "boş verin" der gibi kolunu salladı.

Çevresinde toplanmış herkes onun bu söylediği karşısında başını önüne eğdi. Uşakların hepsinin, ahırı temizleme veya su taşıma sırası kendilerine geldiğinde kendi yerine gönderdiği küçük çocuk bile, o zavallı çocuk bile şaşkındı, ağzı açık kalmıştı.

O sırada yaşlı aşçı kadının çırağı, başörtüsüne her zaman bir şeyler (ya bir parça kurdele, ya bir karanfil, hatta başka bir şey bulamazsa bir kâğıt parçası) takan pek yaşlı sayılamayacak fingirdek kadın oradan geçiyordu. Önlüğü belini, düzgün bedenini ortaya çıkaracak biçimde sıkıca sarılmıştı.

Filozofu görünce:

— Günaydın Homa! dedi. (Ellerin çırparak haykırdı.) Ay, ay, ay! Ne olmuş sana öyle?

— Ne olmuş, salak kadın?

— Aman Tanrım! Saçların ağarmış senin!

Spirid filozofun yüzüne dikkatli bakarak:

— Vay, vay! dedi. Kadın doğru söylüyor! Gerçekten de, bizim ihtiyar Yavtuh gibi saçların bembeyaz olmuş Homa.

Bunu duyunca hemen mutfağa koştu filozof. Orada duvara asılı, önünde fingirdek kadının süslenmesine tanıklık eden unutmabeniler, menekşeler, hatta kır çiçeklerinden bir çelenk olan, sinek pisliği dolu üçgen biçimindeki aynanın karşısında durdu. Söylenenin doğru olduğunu görünce dehşete kapıldı: Gerçekten de saçının yarısı ağarmıştı.

Homa Brut başını önüne eğdi, düşünmeye başladı. Bir süre sonra şöyle dedi:

— Yüzbaşının yanına gideceğim, her şeyi olduğu gibi anlatacağım ona. Ölmüş kızına artık dua okumak istemediğimi söyleyeceğim. Hemen Kiev'e yollasın beni.

Böyle düşünerek yüzbaşının evine yollandı.

Yüzbaşı odasında kıpırdamadan oturuyordu. Filozofun daha önce gördüğü umutsuz hüzün vardı yüzünde. Yanakları daha da çökmüştü. Çok az yediği, belki yemeğe elini bile sürmediği belliydi. Olağan olmayan bir solukluk, sanki taştan bir kıpırtısızlık veriyordu yüzüne.

Şapkası elinde, odanın kapısında dikilen Homa'yı görünce:

— Merhaba zavallı çocuk, dedi. Orada işler nasıl gidiyor? Her şey yolunda mı?

— Yolunda olmasına yolunda. Ama öyle şeyler oluyor ki, şapkanı kaptığın gibi tabanları kaldırıp nereye kaçacaksan kaç...

— Nasıl yani?

— Evet, sizin kızınız... Doğrusunu isterseniz, evet soylu bir kızdır, buna kimsenin bir diyeceği olamaz, ama açıkçası, Tanrı huzur versin ruhuna...

— Ne olmuş kızıma?

— Şeytan girmiş içine. Öyle korkunç şeyler yapıyor ki, hiçbir duanın yararı olmuyor.

— Sen yine de oku, oku! Boşuna seni istemedi. Ruhu için çok endişe ediyordu sevgili kızım, içindeki kötülükleri dualarla atmak istiyordu.

— Siz bilirsiniz ama efendim, inanın yararı yok...

Yüzbaşı aynı ısrarlı tavrıyla:

— Oku sen, yine de oku! dedi. Bir gecen kaldı. Yaptığın iyi bir şey. Sonunda ödüllendireceğim seni.

Homa kararlı, karşılık verdi:

— Ödülünüz ne olursa olsun... Ne düşünürseniz düşünün efendim, kızınıza artık dua okumayacağım.

— Beni dinle filozof, dedi yüzbaşı. (Şimdi sesi sert ve tehditkârdı.) Böyle şeylerden hoşlanmam. Okulunda yapabilirsin bunu. Ama burada olmaz: Okul müdürünüz gibi kırbaçlamam ben adamı. İyi kösele kamçı nasıldır bilir misin?

Filozof sesin alçaltıp:

— Bilmez olur muyum! dedi. Kösele kamçıyı bilmeyen yoktur. Dayanılacak şey değildir.

Yüzbaşı gözdağı verir bir tavırla ayağa kalktı.

— Öyle ama, benim adamlarımın nasıl haşladığını bilemezsin! dedi. (Ancak üzgün olduğu zamanlar gizlenen, sınır tanımayan karakterini bütünüyle ortaya döken o emreder, sert ifade kaplamıştı yüzünü.) Burada önce kırbaçlarlar, sonra yaraların üzerine votka dökerler, sonra yine kırbaçlarlar. Hadi yürü, yürü! Görevini yap! Yapmazsan ayağa kalkamazsın. Ama yaparsan bin altın alırsın!

Filozof odadan çıkarken düşünüyordu: "Vay canına! İşler kötü! Adamın şakası yok! Dur hele dostum: Ama öyle bir tüyeceğim ki, köpeklerinle yetişemeyeceksin arkamdan."

Homa kaçmaya kesin kararlıydı. Öğle yemeği sonrasını bekliyordu. Yemekten sonra uşakların hepsi samanlıklara çekilirler, ağızlarını açıp öyle yüksek sesle horlamaya başlarlardı ki, yüzbaşının avlusunda fabrika çalışıyor sanırdınız. Beklediği an geldi sonunda. Yavtuh bile güneşin altında uzanıp gözlerini kapamıştı. Filozof korkudan titreyerek sessizce yüzbaşının bahçesine doğru yürüdü. Oradan kimseye görünmeden tarlalar yoluyla daha kolay kaçabileceğini düşünüyordu. Bu bahçe genellikle çok bakımsız olduğu için her türlü gizli iş için çok uygundu. Bey ailesinin kullandığı bir patika dışında öteki yolların hepsi dal budak salmış vişne ve mürver ağaçlarının, sivri, pembe dikenli uzun saplarını ta yükseklere uzatmış dulavratotlarının arasında görünmez olmuştu. Şerbetçiotları, bu ağaç ve çalı kalabalığının üzerini çitin üzerine dökülen, oradan yabani çayır çançiçekleriyle yılanlar gibi kıvrılarak yere inen bir ağ gibi kaplamış, bir çatı gibi örtmüştü. Bahçeyi çeviren çitin ötesinde sanki bu zamana kadar hiç kimsenin merak edip içine bakmadığı tam bir yabani çalı ormanı vardı. Tırpanın biri ağzını ağaçlaşmış bu çalıların kalın bedenine dokundurmaya kalkışacak olsa cam gibi tuz buz olurdu.

Çiti aşarken filozofun dişleri öylesine takırdadı, kalbi öylesine hızlı atmaya başladı ki kendisi bile korktu. Uzun cüppesinin eteklerini biri yere çivilemişti sanki. Tam çiti aştığı anda kulaklarını sağır eden bir ıslık şöyle

dedi gibi geldi ona: "Nereye? Nereye gidiyorsun?" Filozof çalılığa daldı, ayağı ikide bir eski köklere takılarak, köstebeklerin üzerine basarak var gücüyle koşmaya başladı. Çalılıktan çıkınca bir çayırı geçmesi gerektiğini gördü. Çayırdan sonra sık bir çakaleriği korusu vardı. Orada güvende olacağını, koruyu geçince de Kiev yoluna çıkacağını düşünüyordu. Çayırı çabuk geçip sık çakaleriği korusuna daldı. Korudan geçiş ücreti olarak da her dikende setresinin bir parçasını bırakarak çıktı ve kendini küçük bir yamacın başında buldu. Dalları yerlere kadar sarkan söğüt ağaçları vardı burada. Berrak suyuyla küçük bir kaynak gümüş gibi parlıyordu. Filozofun ilk yaptığı, çömelip kana kana su içmek oldu. Çünkü çok susamıştı.

Dudaklarını kurularken:

— Güzel suymuş! dedi. Burada biraz dinlensem iyi olacak.

— Olmaz, iyisi mi koşmaya devam edelim: Arkamızdan geliyorlardır!

Bir ses gelmişti kulağına. Dönüp baktı: Yavtuh karşısında duruyordu.

Filozof, "Hay şeytan Yavtuh!" diye geçirdi içinden. "Bacakların kırılaydı e mi... O iğrenç suratını, her şeyini meşe odunuyla parça parça etseydim."

Yavtuh konuşmasını sürdürdü:

— Bu işe yanlış kalkıştın. Benim geldiğim yoldan gelseydin çok daha iyi ederdin: Tam ahırın yanındaki yoldan. Doğrusu, yazık oldu setrene. Kumaşı iyiydi. Arşınına ne kadar vermiştin? Neyse, yeterince dolaştık, dönelim artık.

Filozof, Yavtuh'un ardına düştü. "İğrenç cadı şimdi yakacak beni," diye düşünüyordu. "Peki ama gerçekten de nedir benim bu yaptığım? Neden korkuyorum? Bir Kazak değil miyim ben? Öyle ya, iki gece okudum, üçüncüsünde de yardım eder bana Tanrı. Kötü ruh peşini bırakmadığına göre, besbelli, epey günah işlemiş cadı."

Yüzbaşının avlusuna girdiklerinde böyle şeyler düşünüyordu filozof. Böylece kendini biraz cesaretlendirdikten sonra, kâhyaya yakınlığı yüzünden bazen mahzene girme ayrıcalığı olan, oradan şişe şişe kötü buğday votkası aşıran Doroş'tan rica edip büyük bir şişe aldı ve iki arkadaş samanlığın altına uzanıp içmeye başladı. Sarhoş olunca birden ayağa fırladı filozof, "Çalgıcılar! Çalgıcılar!" diye bağırdı. Ve çalgıcıları beklemeden avlunun orta yerine çıkıp trepak oynamaya başladı. Gün ortasına kadar oynadı; öyle ki, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, çevresini almış uşaklar sonunda yere tükürüp, "Yorulmak bilmiyor adam!" diyerek dağılmıştı. Nihayet yorgun düşüp oracığa uzanıp uyudu filozof. Ancak

akşam bir kova soğuk su uyandırabildi onu. Akşam yemeğinde Kazaklığın ne demek olduğunu, bir Kazak'ın dünyada hiçbir şeyden korkmaması gerektiğini anlattı durdu.

Sonunda Yavtuh:

— Vakit tamam, gidelim, dedi.

"Dilini eşek arısı soksun, pis domuz!" diye geçirdi içinden filozof. Ayağa kalkıp:

— Gidelim, dedi.

Filozof yolda yürürken durmadan sağına soluna bakınıyor, arada bir yanındakilerle konuşuyordu. Ama Yavtuh hep susuyor, Doroş ise çok seyrek konuşuyordu. Berbat bir geceydi. Uzaklarda kurt sürüleri uluyordu. Köpeklerin havlaması da ürkütücüydü.

Doroş:

— Sanki kurtlar değil de başka bir şey uluyor, dedi.

Yavtuh susuyordu. Filozof söyleyecek bir şey bulamadı.

Kiliseye geldiler, bu kilisenin sahibinin Tanrı için, kendi ruhu için çok az şey yaptığına tanıklık eden harap ahşap kemerlerinin altından geçtiler. Önceki iki gece olduğu gibi, Yavtuh ve Doroş filozofu yalnız bırakıp gitti. Kilisenin içinde bir değişiklik yoktu. Her şey yine korkunçtu. Bir an durdu filozof. Korkunç cadının tabutu yine kilisenin orta yerinde duruyordu. Filozof önce olduğu gibi çevresinde yine bir daire çizdikten sonra kendi kendine mırıldandı: "Korkmayacağım! Yemin ederim korkmayacağım!" Bildiği sihir sözlerini tekrarlamaya başladı. Kilisenin içinde korkunç bir sessizlik vardı. Mumlar titrek titrek yanıyor, ortamı hafiften ışıtıyordu. Filozof bir sayfa çevirdi, sonra bir sayfa daha, ama o anda kitapta yazılı olanı okumadığını fark etti. Korku içinde haç çıkardı, yüksek sesle okumaya başladı. Bu biraz rahatlattı onu: Okumayı sürdürdü, sayfalar sayfaları izledi. Ansızın... sessizliğin ortasında... tabutun demir kapağı gürültüyle yere düştü ve içinden ölü doğruldu. Şimdi ilk gece olduğundan da korkunçtu. Dişleri insanı dehşete düşürecek biçimde takır takır birbirine vuruyor, dudakları kasılarak çekiliyor, ağzından yakaran vahşi çığlıklar çıkıyordu. Bir fırtına koptu kilisenin içinde, tasvirler yerlere döküldü, pencerelerin parçalanan camları yukarıdan aşağı düşmeye başladı. Kapılar menteşelerinden fırladı, tüyler ürperten sınırsız bir güç daldı Tanrı'nın kilisesine. Dehşetengiz bir kanat ve tırmalama gürültüsü doldurdu kilisenin içini. Her şey havada uçuşuyor, filozofu arıyordu.

Son çakırkeyifliği de uçup gitmişti Homa'nın başından. Ha bire haç çıkarıyor, aklına gelen duaları okuyordu. Bir yandan da kötü ruhların kanatlarının, iğrenç kuyruklarının ucuyla neredeyse ona dokunarak çevresinde dolanıp durduklarını duyuyordu. Onlara bakmaya cesaret edemiyordu Homa. Yalnızca, saçları orman gibi karmakarışık, çok büyük, canavar bir yaratığın duvar boyunca dikildiğini görüyordu. Saçlarının arasından kaşları biraz yukarı kalkık korkunç iki göz bakıyordu. Kaşlarının üzerinde, havada, içinden binlerce kıskaç ve akrep iğnesi fırlamış, şiş gibi kocaman bir şey vardı. Parça parça toprak vardı üzerlerinde. Kötü ruhlar bakınıyor, Homa'yı arıyorlardı, ama çevresine çizdiği gizemli dairenin içinde göremiyorlardı onu.

Ölü kızın sesi duyuldu:

— Viy'i getirin! Gidip getirin Viy'i!

Ansızın bir sessizlik çöktü kilisenin içine. Uzaklardan kurt ulumaları geldi, çok geçmeden ağır ayak sesleri duyuldu kilisenin içinde. Homa yan gözle bakınca çok iri, hantal, bodur birini getirdiklerini gördü. Üstü başı kapkara toprak içindeydi. Toprağa bulanmış bacakları ve kolları sağlam, güçlü ağaç köklerini andırıyordu. Yere bedeninin bütün ağırlığıyla basarak, sık sık tökezleyerek yürüyordu. Uzun gözkapakları yerlere kadar uzanıyordu. Homa onun yüzünün demirden olduğunu fark edince dehşete kapıldı. Kollarına girip yürümesine yardım edenler getirip tam Homa'nın önüne bıraktılar onu.

Viy yeraltından geliyormuş gibi boğuk bir sesle:

— Göz kapaklarımı kaldırın. Göremiyorum! dedi.

Ve kötü ruhlar sürüsü gözkapaklarını kaldırmak için atıldı.

İçinden gelen bir ses filozofa şöyle fısıldadı: "Bakma!" Gel gelelim, tutamadı kendini Homa, baktı.

Viy:

— İşte orada! diye bağırdı.

Ve demir parmağını ona doğrulttu. Kötü ruhların hepsi birden filozofun üzerine çullandı. Zavallı soluksuz yere yığıldı, o anda korkudan ruhunu teslim etti.

Bir horoz sesi duyuldu. İkinci horoz sesiydi bu. Birincisini cüce gnomlar duymuştu. Korkuya kapılan kötü ruhlar bir an önce kendilerini kurtarmak için her biri bir yana, (kapılara, pencerelere) çil yavrusu gibi dağıldı. Ama kaçmayı başaramadılar: Kapılarda, pencerelerde takılı kaldılar. İçeri giren papaz Tanrı'nın kutsal evinde bu rezaleti görünce donup

kaldı ve böyle bir ortamda ölü ayini yapmaya cesaret edemedi. O günden sonra kilise yıllarca kapılarında, pencerelerinde kötü ruhlar asılı olarak kaldı ve zamanla her yanını orman, yabani otlar, çakaleriği çalıları kapladı, şimdilerde kimse yolunu bile bulamıyor.

***

Bu olayın söylentisi Kiev'e ulaşıp da papaz adayı Halyava nihayet filozof Homa'nın başına gelenleri öğrenince bir saat derin düşüncelere daldı. Bu arada onun yaşamında büyük değişiklikler olmuştu. Kaderi gülmüştü yüzüne: Okulu bitirmesinden sonra onu en yüksek çanı çalma rütbesine yükseltmişlerdi, bu çana çıkan ahşap merdiven berbat olduğu için de hemen her zaman yaralı bir burunla dolaşıyordu.

Bu arada filozof olmuş ve yeni yeni bıyık bırakmaya başlamış Tiberiy Gorobets gelip şöyle dedi ona:

— Homa'nın başına neler gelmiş, duydun mu?

Halyava:

— Tanrı öyle istemiş, dedi. Bir meyhaneye gidelim de ruhuna içelim!

Filozofluk haklarından yararlanmaya hırsla başlamış olan genç filozof (öyle ki, şalvarında da, setresinde de, hatta şapkasında içki lekeleri ve tütün artıkları vardı) hemen buna hazır olduğunu söyledi.

Topal meyhaneci üçüncü maşrapayı önüne koyduğunda çancı şöyle dedi:

— Yaman delikanlıydı Homa! Çok iyiydi! Boş yere öldü.

— Niçin öldüğünü biliyorum ben: Korktuğu için öldü… Korkmasaydı cadı hiçbir şey yapamazdı. Haç çıkarıp kuyruğuna tükürmesi yeterdi, bir şey olmazdı o zaman. Böyle şeyleri bana soracaksın. Kiev'de pazaryerinde sergi açan kadınların hepsi cadıdır.

Çancı onun bu dediğini onaylar gibi başını eğdi. Ama bir şey söylemek için dilinin dönmediğini fark edince yavaşça kalktı masadan, iki yana yalpa vura vura, her zamanki gizli yerine, çalıların arasına gidip uzandı. Bununla birlikte eski alışkanlığıyla, meyhanede sıranın altına düşen eski bir çizme topuğunu yürütmeyi de unutmamıştı.

İVAN İVANOVİÇ İLE

İVAN NİKİFOROVİÇ'İN

NASIL TARTIŞTIKLARININ ÖYKÜSÜ

I

İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç

Harika bir paltosu vardır İvan İvanoviç'in! Nefistir! Hele astragan yakalığı! Ah o kürk! Soğuklardan hafif maviye çalmıştır rengi! Başka birinde böyle göz alıcı bir yakalığın olmadığına neyine isterseniz iddiaya girebilirim! Tanrı aşkına, özellikle, İvan İvanoviç biriyle konuşurken şöyle bir bakın yakalığına... yandan bakın: Nasıl anlatayım! Olanağı yok anlatamam: Sanki kadife! Gümüş dersiniz! Alev alev yanar! Aman Tanrım! Hey Tanrı'nın mucizeler yaratan kulu Aziz Nikolay, neden benim de böyle bir paltom yok! İvan İvanoviç onu diktirdiğinde Agafiya Fedoseyevna henüz Kiev'e gitmemişti. Sanırım tanıyorsunuzdur Agafiya Fedoseyevna'yı? Hani yargıç yardımcısının kulağını ısırmıştı.

Harika biridir İvan İvanoviç! Mirgorod'daki evi de ne güzeldir! Evinin dört bir yanını meşe direkler üzerinde bir sundurma çevirir. Sundurmanın altında her yerde sıralar vardır. Hava çok sıcak olduğu zamanlar İvan İvanoviç paltosunu da, yeleğini de çıkarıp bir gömlekle uzanır sundurmanın altında bir sıraya, avluda, sokakta neler olup bittiğini izler. Pencerelerinin hemen dibinde ne güzel elma, armut ağaçları vardır!

Pencereyi açmanızla dalların odaya girmesi bir olur. Bunlar evin önünde olanlardır, hele bir de arka bahçeyi görseniz! Neler yoktur ki orada! Erikler, vişneler, kirazlar, çeşit çeşit sebzeler, ayçiçekleri, salatalıklar, kavun, karpuz, fasulye, hatta bir harman yeriyle demirhane.

Harika biridir İvan İvanoviç! Kavunu çok sever. En sevdiği yiyecek kavundur. Yemekten kalkıp bir gömlekle sundurmanın altına çıkınca hemen seslenir Gapka'ya, iki kavun getirmesini söyler. Kendi keser kavunları, çekirdeklerini bu iş için hazır bir kâğıda topladıktan sonra kavunları yemeye başlar. Sonra Gapka'dan hokkayı getirmesini ister, çekirdekleri sardığı kâğıda kendi eliyle şöyle yazar: "Bu kavun falanca tarihte yenmiştir." O anda yanında bir konuk varsa altına ekler: "Falanca ile birlikte."

Toprağı bol olsun, Mirgorod yargıcı pek beğenirdi İvan İvanoviç'in evini. Evet, gerçekten de çok güzeldir evi. Her yanında irili ufaklı ek yapılar vardır ve uzaktan sadece çatıları görünürken gözleme dolu bir tabağa, daha doğrusu, bedenini mantarlar sarmış bir ağaca benzemesi pek hoşuma gider.

Çatıların hepsi saz kaplıdır, bir söğüt, bir meşe ve iki elma ağacı geniş dallarını bu çatıların üzerine uzatmıştır. Ağaçların arasından oymalı, bembeyaz boyalı panjurlarıyla küçük pencereler avluya, hatta sokağa bakar.

Harika biridir İvan İvanoviç! Poltava komiseri bile tanır onu! Doroş Tarasoviç Puhivoçka Horol'dan geldiğinde her zaman ona uğrar.

Koliberda'daki Başrahip Pyotr beş on ziyaretçisi olduğunda her zaman, Hıristiyanlık görevini İvan İvanoviç kadar iyi yerine getiren, dinimizin gerektirdiği gibi yaşayan başka birini tanımadığını söyler.

Tanrım, zaman ne hızlı geçiyor! Dul kalmasının üzerinden on yılı aşkın bir zaman geçti. Çocukları olmamıştı. Gapka'nın çocukları var, sık sık avluda oynarlar. İvan İvanoviç kimi zaman her birine birer simit veya birer dilim kavun veya birer armut verir. Odalarının, kilerlerinin anahtarları Gapka'dadır. Yatak odasındaki büyük sandığın ve ortadaki odanın anahtarları İvan İvanoviç'tedir ve kimsenin oraya girmesinden hoşlanmaz. Gapka, hep önlükle dolaşan, baldırları ve yanakları tazecik, sağlıklı bir kadındır.

Hem dinine ne de bağlı biridir İvan İvanoviç! Her pazar paltosunu giyip kiliseye gider. Kiliseye girince öne eğilerek dört bir yana selam verir, genellikle geçip bir kenara oturur ve çok güzel bas sesiyle ilahiye katılır. Ayin bitince kapıdaki dilencilerin hiçbirini boş geçmez İvan İvanoviç. Belki doğuştan gelen iyi yürekliliği onu buna zorlamasaydı, böyle sıkıcı bir şeyle oyalanmak istemezdi.

Genellikle arar, en sakat, üstü başı en yırtık, yamalı kadını bulurdu.

— Merhaba, nebogo![3] derdi. Nereden geldin, zavallı kadın?

— Köyden, efendim, çocuklarım kovdular beni evden, üç gündür aç, susuzum.

— Zavallı kadın, peki buraya neden geldin?

— Dilenmek için efendim, belki bir dilim ekmek alabilmem için birkaç kapik veren olur diye.

O zaman genellikle şöyle sorardı İvan İvanoviç:

— Hım! Demek ekmek istiyorsun, öyle mi?

— İstemez olur muyum efendim! Köpek gibi açım.

O zaman genellikle şöyle karşılık verirdi İvan İvanoviç:

— Hım! Peki, yanında et falan da ister miydin?

— Efendim ne verirse, hepsini isterim.

— Hım! Peki eti ekmekten daha mı çok istersin?

— Aç insan ne bulursa yer efendim. Vereceğiniz her şeyi yerim.

O anda genellikle uzatırdı elini yaşlı kadın.

— Hadi Tanrı yolunu açık etsin kadın! derdi İvan İvanoviç. Hâlâ ne bekliyorsun? Dayak mı istiyorsun?

Sonra aynı şeyleri başkalarına da sorduktan sonra eve dönerdi İvan İvanoviç ya da bir kadeh votka içmek için komşusu İvan Nikiforoviç'e veya yargıca, olmazsa polis müdürüne uğrardı.

İvan İvanoviç birisinin ona armağan vermesinden veya onu ağırlamasından da pek hoşlanır.

İvan Nikiforoviç de çok iyi biridir. Avlusu İvan İvanoviç'in avlusuyla bitişiktir. Aynı zamanda görülmemiş derecede iyi dostturlar. Günümüzde hâlâ mavi yenli kahverengi redingot giyen, pazar günleri yemeğini yargıcın evinde yiyen Anton Prokofyeviç Pupopuz her zaman şöyle der: "İvan Nikiforoviç ile İvan İvanoviç'i şeytan sanki iple bağlamıştır birbirine. Biri neredeyse, öteki de orada."

İvan Nikiforoviç hiç evlenmemiştir. Onun bir zamanlar evli olduğunu söyleyenler varsa da, doğru değildir bu. Çok iyi tanırım İvan Nikiforoviç'i ve evlenmeyi hiçbir zaman aklından bile geçirmediğini söyleyebilirim. Nereden çıkar böyle söylentiler, bilmem. Öyle ki, doğuştan, İvan Nikiforoviç'in arkasında bir kuyruk olduğunu iddia edenler bile olmuştur. Ama bu iddia öylesine saçma, aptalca ve aynı zamanda iğrençtir ki, yalnızca cadı karılarının (üstelik çok azının) kuyruğu olduğunu, erkekler için ise böyle bir şeyin söz konusu olmadığını çok iyi bilen aydın okurlarıma bunu açıklamak gereğini bile duymuyorum.

Birbirlerine çok bağlı olmalarına karşın, bu iki dost birbirine pek benzemez. Onları en iyi tanımanın yolu, kişiliklerini karşılaştırmaktır: İvan İvanoviç'in olağanüstü güzel konuşma yeteneği vardır. Aman Tanrım, ne harika konuşur! Bu duyguyu ancak birileri başınızda bir şeyler ararken ya da parmağını topuğunuzda hafifçe dolaştırırken hissedeceğiniz duyguya benzetebilirsiniz. Dinlersiniz, dinlersiniz, sonunda başınız önünüze düşer... Hoştur! Son derece hoştur o andaki duygularınız! Banyodan sonra yatıp kestirmeye benzer. İvan Nikiforoviç ise tersine, çoğunlukla susar. Ama bir şeyler söyleyecek olursa da sıkın dişinizi, dayanın: En iyi berberden daha iyi tıraşlar... İvan İvanoviç zayıf ve uzun boyludur. İvan Nikiforoviç ona oranla biraz kısa boyludur, ama enlemesine çok daha geniştir. İvan İvanoviç'in başı, kökü aşağıda turpu andırır, İvan Nikiforoviç'in başı ise kökü yukarıda turpu... İvan İvanoviç yalnızca öğle yemeğinden sonra sundurmanın altında gömlekle yatar, akşamları paltosunu giyip bir yere,

kentte un verdiği dükkâna veya kırlara bıldırcın avlamaya gider. İvan Nikiforoviç ise hava çok sıcak değilse, kimi zaman sırtını güneşe verip bütün gün verandada yatar, bir yere gitmek istemez canı. Aklına eserse, sabahları avluda dolaşır biraz, ev işlerini gözetir, sonra yine uzanır. Önceleri İvan İvanoviç'e uğradığı olurdu. Çok hassas bir insandır İvan İvanoviç. Konuşurken kaba, uygunsuz tek sözcük etmez, karşısındaki böyle bir şey söylerse de hemen gücenir. İvan Nikiforoviç ise ağzından bazen böyle sözcükler kaçırır. O zaman genellikle ayağa kalkar İvan İvanoviç ve şöyle der: "Neyse, yeter İvan Nikiforoviç, Tanrı'nın sevmediği böyle şeylerden söz etmektense güneşe çıkıp dolaşalım biraz." Çorbasını içerken kaşığına sinek gelirse çok kızar İvan Nikiforoviç, kendini kaybeder, tabağı kaldırıp atar, bundan ev sahibi de payını alır... İvan Nikiforoviç banyo yapmayı çok sever, boğazına kadar suya girdiğinde suya bir de masa ile semaver koydurur, o serin ortamda çay içmeyi çok sever. İvan İvanoviç haftada iki kez keser sakalını. İvan Nikiforoviç bir kez. İvan İvanoviç aşırı derecede meraklıdır. Ona bir şey anlatmaya başlayıp da sonunu getirmezseniz, Tanrı korusun sizi! Bir şeyden hoşlanmamışsa, hemen belli eder hoşlanmadığını. İvan Nikiforoviç'in yüzünden keyfi yerinde midir, yoksa kızıyor mu anlamak çok zordur. Bir şeye sevinse bile, belli etmez. İvan İvanoviç biraz ürkek yaradılışlıdır. Tersine, İvan Nikiforoviç'in şalvarı öylesine geniş, kat kattır ki, açacak olsanız, avlusunu ambarlarıyla, yapılarıyla birlikte alır içine. İvan İvanoviç'in iri, anlamlı, kahverengi gözleri vardır, ağzı, "V" harfini andırır. İvan Nikiforoviç'in gözleri ufak, gridir. Gür kaşlarının, tombul yanaklarının arasında zor görünürler. Burnu ise olgun bir eriğe benzer. İvan İvanoviç size enfiye sunuyorsa, önce tabakasının kapağını şöyle bir yalar, sonra parmağıyla tıklatır ve size uzatırken, tanıdığıysanız şöyle der: "İzninizle değerli beyefendi, size enfiye sunabilir miyim?" Tanıdığı değilseniz: "Rütbenizi, isminizi, baba adınızı bilmesem de, size enfiye sunabilir miyim değerli beyefendi?" İvan Nikiforoviç ise enfiyesini koyduğu boynuzu uzatıverir size, kısaca şöyle der: "Buyurun." İvan İvanoviç gibi İvan Nikiforoviç de pireyi hiç sevmez. Bu nedenle İvan İvanoviç de, İvan Nikiforoviç de kutularda bu hayvanlara karşı çeşitli tozlar satan Yahudi çerçileri, önce onları Yahudi dinini yaymaya çalıştıkları için güzelce haşladıktan sonra, avlularına sokarlardı.

Yine de aralarındaki bunca benzemezliğe karşın, İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç çok yakın iki dosttu.

II

İvan İvanoviç'in ne istediğinin, İvan İvanoviç'le İvan Nikiforoviç'in ne konuştuklarının, bu konuşmanın nasıl sonuçlandığının öğrenilebileceği bölüm

Bir temmuz sabahı, İvan İvanoviç sundurmanın altında uzanmış yatıyordu. Çok sıcak bir gündü, kuru, sıcak hava dalga dalga yükseliyordu. İvan İvanoviç daha önce kent dışına ve tarlalara gidip orakçıların ne yaptığına bakmış, karşılaştığı köylü kadınlara, erkeklere nereden geldiklerini, nereye, niçin gittiklerini sormuş, oldukça yorulmuş, şimdi de dinlenmek için uzanmıştı. Yattığı yerden uzun süre evi, avluyu, samanlıkları, avluda koşturup duran tavukları izlerken düşünüyordu: "Aman Tanrım, zengin bir toprak sahibiyim ben! Her şeyim var! Kümes hayvanlarım, yapılarım, ambarlarım, samanlıklarım! Ne istediysem elde etmişim! İmbikten geçirilmiş votkam da en iyisinden! Bahçemde elma, armut ağaçları, haşhaş, lahana, nohut... Neyim eksik?.. Neyimin eksik olduğunu bilmek isterdim doğrusu!"

Kendine böylesine derin, anlamlı bir soru sorduktan sonra düşüncelere daldı İvan İvanoviç. Ama bakışları yeni şeyler arıyordu. Bakışları avlu çitini aştı, orada oldukça ilginç bir şeye takıldı. Yaşlı, sıska bir kadın havasız kalmış çamaşırları sepetten sırayla alıp, havalanmaları için ipe asıyordu. Çok geçmeden, kol ağızları aşınmış eski bir üniforma, kollarını kaldırıp simli bir bluza sarıldı, arkasından düğmeleri armalı, yakası yenik bir soylu giysisi, bir zamanlar İvan Nikiforoviç'in giydiği, ama şimdi ancak parmaklarının girebileceği lekeli, beyaz, eski bir yünlü pantolon. Hemen sonra başka şeyler izledi onları, baş aşağı "U" harfi biçiminde bazı bir şeyler asıldı ipe. Sonra İvan Nikiforoviç'in bundan yirmi yıl önce, orduya girmeye hazırlandığı, bıyık bıraktığı zamanlar kendine diktirdiği mavi Kazak cepkeni... Sonra sipsivri bir kılıç asılı kaldı havada. Daha sonra kocaman bakır düğmeli, kaftana benzeyen yeşil bir şeyin etekleri sallanmaya başladı. Eteğin arasından sırmalı, önü boydan boya yırtık bir yelek göründü. Yeleğin önünü hemen, ölmüş babaannenin her birine bir karpuz sığacak kadar kocaman cepleri olan eski etekliği kapadı. Bütün bunlar İvan İvanoviç'in çok ilgisini çekmişti. Bu arada güneş kâh yeşil veya mavi bir kola, kâh kırmızı bir kol kapağına veya sim işlemeli bir parçaya

düşüyor, kılıçta oynaşıyor, bütün bunlara köy köy dolaşan gezginci tiyatroların sahnelerini hatırlatan olağanüstü bir görünüm veriyordu. Bu görünümün, altın taçlı kral Herod'u veya keçi güden Anton'u görmek için halkın toplandığında ortaya çıkan kargaşadan pek farkı yoktu. O sırada bir keman sesi yükselir sahnenin arkasından. Bir Çingene parmaklarıyla dudaklarına vurarak davul sesi çıkarır. Öte yandan güneş batmak üzeredir, güney akşamının taptaze serinliği köyün genç kızlarının taptaze omuzlarına, göğüslerine usulca sinmektedir.

Yaşlı kadın biraz sonra sırtında üzengileri kopmuş, deri tabanca kılıfları yıpranmış eski bir eyer ve biz zamanlar kırmızı olduğu belli, altın işlemeli, üzerinde bakır levhalar olan bir eyer altlığıyla oflaya puflaya çıktı mahzenden.

İvan İvanoviç, "Şu aptal kadına bak!" diye geçirdi içinden. "Neredeyse İvan Nikiforoviç'in kendisini de havalandırmaya çıkaracak!"

Gerçekten de İvan İvanoviç'in tahmini çok da yanlış çıkmadı: Beş dakika sonra İvan Nikiforoviç'in pamuklu kumaş şalvarı çıktı ortaya ve neredeyse avlunun yarısını kapladı. Yaşlı kadın daha sonra onun şapkasını, tüfeğini çıkardı.

İvan İvanoviç, "Bu da nesi?" diye düşündü, "İvan Nikiforoviç'in bir tüfeği olduğunu bilmiyordum. Peki ama tüfek ne işine yarayacak? Ateş ettiği falan yok, ama evinde bir tüfek bulunduruyor! Ne yapacak tüfeği? Ama doğrusu, güzel bir parçaya benziyor! Uzun zamandır böyle bir tüfeğim olsun istemişimdir. Bu tüfeğin benim olmasını çok isterdim. Tüfekle oyalanmayı severim."

İvan İvanoviç parmağıyla işaret ederek seslendi kadına:

— Hey kadın, kadın!

Yaşlı kadın çite yaklaştı.

— O elindeki nedir kadın?

— Görüyorsunuz işte, bir tüfek.

— Nasıl bir tüfek?

— Nasıl olduğunu nereden bileyim? Benim olsaydı, belki o zaman bilirdim nasıl bir tüfek olduğunu. Beyefendinin tüfeği.

İvan İvanoviç kalktı, çite gidip yaşlı kadının elinden tüfeği aldı, her yanını incelemeye başladı ve havalandırmak amacıyla tüfeği kılıçla yan yana astığı için yaşlı kadına sitem etmeye başladı.

Yaşlı kadın devam etti:

— Demirden olsa gerek...

İvan İvanoviç, kendi kendine mırıldanır gibi:

— Hım! Demirden. Neden demirden? Uzun zamandan beri mi beyefendide bu tüfek?

— Sanırım uzun zamandan beri.

İvan İvanoviç:

— Güzel bir parçaya benziyor, diye ekledi. İsteyeceğim onu beyefendinden. Onun ne işine yarayacak? Belki de aramızda bir şeyle değiştokuş ederiz. Peki beyefendin evde mi, kadın?

— Evde.

— Ne yapıyor? Uyuyor mu?

— Yatıyor.

— Pekâlâ. Gidip konuşacağım onunla.

İvan İvanoviç giyindi, Mirgorod sokaklarında insandan çok olan köpeklerden korktuğu için budaklı bir sopa aldı eline.

Gerçi İvan Nikiforoviç'in avlusu İvan İvanoviç'inkiyle bitişikti ve çitten atlayarak o yana geçebilirdi, ama İvan İvanoviç yine de oraya sokaktan gitmeyi yeğledi. Sokaktan, tek atlı iki araba karşılaşsa yan yana geçemeyeceği, ancak arabaların arka tekerleklerinden tutup iki yana çekildiğinde geçebileceği çok dar bir ara sokağa sapması gerekiyordu. Dar ara sokağın iki yanındaki çitin dibinde büyümüş dulavratotları çiçekler gibi süslerlerdi yayaların üzerini. Bu ara sokağın bir yanında İvan İvanoviç'in samanlığı, öte yanında İvan Nikiforoviç'in ambarı, avlusunun kapısı ve güvercinliği vardı.

İvan İvanoviç avlu kapısına yaklaştı, kapıyı çaldı. İçeride köpekler havladı. Ama gelenin yabancı olmadığını görünce değişik renklerde köpek sürüsü kuyruk sallayarak hemen geri döndü. İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç'in her zaman kendi elleriyle kavun karpuz çekirdeği verdiği alacalı bulacalı Hint güvercinlerinin dolaştığı, yer yer yeşilliğin, yer yer kırık tekerleklerin, fıçı çemberlerinin olduğu, çamur içinde gömleğiyle bir çocuğun yerlerde yatıp yuvarlandığı avluya girdi. Ressamların pek sevdiği bir tabloydu bu! İpe asılı giysilerin gölgesi hemen bütün avluyu kaplamıştı ve belli bir serinlik veriyordu avluya.

Yaşlı kadın öne eğilerek selamladı onu. Şaşkınlığından olduğu yerde kalakalmıştı. Evin önünde iki kalın meşe direğin taşıdığı güzel bir sundurma vardı. Ne var ki, Küçük Rusya'da o mevsimde hiç şakaya gelmeyen, yayaları baştan ayağa kan ter içinde bırakan güneş için pek hafif bir korumaydı bu. Yalnızca akşamları dolaşmaya çıkma alışkanlığında olan

İvan İvanoviç'in, o tüfeği ne çok arzuladığı, her zamanki alışkanlığının tersine, o sıcakta sokağa çıkmasından da anlaşılabilirdi.

İvan İvanoviç'in girdiği oda neredeyse karanlıktı. Çünkü panjurlar kapalıydı ve birinde özellikle bırakılmış aralıktan içeri sızan güneş ışığı gökkuşağı renklerine ayrışarak karşı duvara vuruyor ve orada saz evlerden, ağaçlardan, avluda iplere asılı (ama hepsi ters olarak) giysilerden oluşan bir görünüm oluşturuyordu. Sihirli bir loşluk veriyordu odaya bu.

İvan İvanoviç:

— Tanrı yardımcınız olsun! dedi.

Odanın köşesinden bir ses duyuldu:

— Aa! Merhabalar İvan İvanoviç! (İvan İvanoviç ancak bu sesi duyduğunda fark etmişti yere serili halının üzerinde yatan İvan Nikiforoviç'i.) Sizi bu kıyafetle karşıladığım için bağışlayın.

İvan Nikiforoviç'in üzerinde hiçbir şey, bir gömlek bile yoktu.

— Önemli değil. Bu gece uyuyamadınız galiba İvan Nikiforoviç?

— Uyudum. Ya siz uyuyabildiniz mi, İvan İvanoviç?

— Uyudum.

— Şimdi mi kalktınız?

— Şimdi mi kalktım? İsa iyiliğinizi versin İvan Nikiforoviç! Bu saate kadar nasıl uyunur ki? Çiftlikten henüz geldim. Ekin çok güzel! Harika! Ot da öyle, bayağı boy atmış ve canlı!

İvan Nikiforoviç yattığı yerden seslendi:

— Gorpina! İvan İvanoviç'e votka, bir de kaymaklı börek getir.

— Bugün hava çok güzel.

— Aman bırakın İvan İvanoviç. Şeytan götürsün güzelliğini! Sıcaktan ne yapacağını bilemiyor insan.

— Yine şeytanı andınız. Hey, İvan Nikiforoviç! Kaç kez söyledim size, ama bir gün gelecek, geç kalmış olacaksınız: Tanrı'ya ters bu sözlerinizin cezasını öteki dünyada çekeceksiniz.

— Neden kızdınız İvan İvanoviç? Annenizle, babanızla ilgili kötü bir şey söylemedim ki. Neden kızdığınızı anlayamadım.

— Yeter İvan Nikiforoviç, yeter!

— İnanın, sizi kızdıracak bir şey söylemedim İvan İvanoviç!

— Hayret, mevsimi geldi ama, bıldırcınlar hâlâ görünürlerde yok.

— Nasıl isterseniz, öyle düşünün İvan İvanoviç. Ama sizi kıracak bir şey söylemedim ben.

İvan İvanoviç İvan Nikiforoviç'i dinlemiyormuş gibi ekledi:

— Neden gelmediklerini bilmiyorum. Zamanı mı değil acaba, ama hava tam onların sevdiği hava...

— Ekinin iyi olduğunu mu söylemiştiniz?

— Harika! Ekin harika!

Arkasından bir sessizlik oldu. Sonra şöyle dedi İvan İvanoviç:

— Ne o, İvan Nikiforoviç, giysilerinizi neden havalandırıyorsunuz?

— Evet, neredeyse yepyeni giysilerim şu lanet kadın yüzünden küflenmiş. Havalandırmasını söyledim. Kumaşları ince, çok güzel, ters yüz ettirirsem yine giyebilirim.

— İçlerinden bir şey çok hoşuma gitti, İvan Nikiforoviç.

— Hangisi?

— Söyler misiniz lütfen, kadının giysilerinizle birlikte havalandırmak için çıkardığı o tüfeği ne yapacaksınız? (Böyle söylerken enfiye tabakasını çıkarmıştı İvan İvanoviç.) Size tütün sunabilir miyim?

— Neyse, sunun ama ben kendiminkini yeğliyorum! (İvan Nikiforoviç ceplerini arayıp enfiyesini koyduğu boynuzu çıkardı.) Aptal kadın, tüfeği de çıkarıp asmış demek! Yahudiler en güzel enfiyeyi Soroçintsi'de yapıyor. Tütüne ne katıyorlar bilemiyorum, ama çok güzel bir kokusu oluyor! Biraz marsıvan otunu andırıyor. Alıp koklayın bakın. Gerçekten marsıvan otunu andırmıyor mu kokusu? Buyurun alın!

— Ne diyeceğim İvan Nikiforoviç, sizin şu tüfeğinizden söz etmek istiyorum. Ne yapacaksınız o tüfeği? Öyle ya, bir işinize yaramaz.

— Yaramaz olur mu? Ya ateş etmem gerekirse?

— Tanrı iyiliğinizi versin İvan Nikiforoviç! Ne zaman ateş edeceksiniz? Kıyamet kopunca mı? Bildiğim ve herkesin hatırladığı kadarıyla, şimdiye kadar tek ördek vurmuş değilsiniz. Ayrıca tüfekle ateş etmeye yatkın da yaratmamış sizi Tanrı. Sizin ağırbaşlı, ciddi bir havanız var. Bataklıklarda dolaşacak adam değilsiniz. Pek şık giysileriniz çamurlanırsa ne olur sonra? Hayır, sizin için gerekli olan huzur, yatıp dinlenmektir. (Yukarıda da belirtildiği gibi, karşısındakini bir şeye inandırması gerektiğinde olağanüstü güzel konuşurdu İvan İvanoviç. Şimdi de ne harika konuşuyordu! Tanrım, ne güzel konuşuyordu!) Siz çok daha soylu şeylerle ilgilenmelisiniz. Bakın ne diyeceğim, iyisi mi tüfeği bana verin!

— Nasıl olur? Değerli bir tüfektir benim tüfeğim! Günümüzde böyle bir tüfeği hiçbir yerde bulamazsınız. Orduya girmeye hazırlanırken bir Türk'ten satın almıştım o tüfeği. Pat diye nasıl vereyim? Olur mu hiç? Hem bana gerekli olan bir şey.

— Ne için gerekliymiş size?

— Ne demek ne için? Haydutlar evime saldırırlarsa ne yapacağım peki?.. Gereksiz olur muymuş? Tanrı'ya şükürler! Şu anda ortalık sakin, kimseden korktuğum yok. Neden mi? Odamda bir tüfeğimin olduğunu biliyorum çünkü.

— Güzel bir tüfek! Ama mekanizması bozuk, İvan Nikiforoviç

— Ne dediniz? Mekanizması mı bozuk dediniz? Onartabilirim. Paslanmaması için kendir yağıyla da yağlarım.

— Sözlerinizde bana karşı hiç de dostça bir tavır göremiyorum İvan Nikiforoviç. Bir dostluk gösterisinde bulunmaya yanaşmıyorsunuz.

— Nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsunuz İvan İvanoviç? Size dostluk göstermediğimi nasıl düşünebilirsiniz? Vicdanınız sızlamıyor mu bunu söylerken?! Öküzleriniz otlağımda otluyor, hiç el koydum mu onlara. Poltava'ya gideceğiniz zamanlar arabamı istiyorsunuz, vermiyor muyum? Bir istediğinizi iki ettim mi hiç? Çocuklarınız çitten benim avluma atlıyor, köpeklerimle oynuyorlar, sesimi çıkarıyor muyum? Bırakıyorum, bir şeye zarar vermeden oynasınlar! İstedikleri gibi oynuyorlar!

— Tüfeğinizi bana hediye etmek istemiyorsanız, bir şeyle takas edelim.

İvan Nikiforoviç dirseğine dayanıp hafifçe doğruldu, İvan İvanoviç'e bakarak sordu:

— Karşılığında ne vereceksiniz?

— Tüfeğinize karşılık benim boz domuzu veririm size. Sürekli ahırda besledim, harika bir domuzdur! Göreceksiniz, gelecek yıl yavrular.

— Bunu nasıl söyleyebiliyorsunuz, anlayamıyorum İvan İvanoviç. Sizin domuzunuzu ne yapacağım? Şeytana kurban mı keseceğim?

— Bakın, yine! Şeytanın sözünü etmeden duramıyorsunuz! Günah, İvan Nikiforoviç, inanın, günah işliyorsunuz!

— Peki, siz tüfeğime karşılık neyin nesi olduğunu şeytanın bileceği bir domuzu nasıl önerebiliyorsunuz bana, İvan İvanoviç?

— Neden şeytanın bileceği şeymiş domuzum, İvan Nikiforoviç?

— İyice düşünseniz anlarsınız İvan İvanoviç. Neresinden bakarsanız, bir tüfek benimki, ama sizinki şeytan bilir ne: Bir domuz! Bana bu öneride bulunan siz olmasanız, kendime bir hakaret sayardım bunu.

— Domuzda ne kötülük görüyorsunuz ki?

— Aslında siz beni ne sanıyorsunuz? Domuzunuzu benim...

— Oturunuz, oturunuz! Vazgeçtim... Tüfeğiniz sizde kalsın, komodinin kenarına dayalı durup orada çürüsün, paslansın. Bir daha size sözünü

etmeyeceğim.

Kısa süren bir sessizlikten sonra İvan İvanoviç:

— Dediklerine göre, diye başladı, üç kral birlikte savaş açmış çarımıza.

— Evet, Pyotr Fyodoroviç anlatıyordu. Ne savaşıymış bu? Neden savaş açmışlar?

— Nedenini kesin söylemek olanaksız, İvan Nikiforoviç. Sanırım, krallar Türk dinini kabul etmemizi istiyor.

İvan Nikiforoviç yattığı yerden doğrulup:

— Amma da aptalca bir istek! dedi.

— Buna karşı ne cevap vermiş çarımız, biliyor musunuz? "Hayır," demiş, "siz Hıristiyanlığı kabul edin!"

— Ne dersiniz İvan İvanoviç? Bizimkilerin onlarla savaşacak gücü var mı?

— Var. Evet İvan Nikiforoviç, hâlâ takas etmek istemiyor musunuz tüfeğinizi?

— Doğrusu hayret ediyorum İvan İvanoviç, sanırım yeterince okumuş yazmışlığınız var, ama yine de çocuk gibi konuşuyorsunuz. O kadar aptal değilim...

— Oturun, oturun. Boş verin! Varsın çürüsün gitsin... Bir daha sözünü etmeyeceğim!..

O sırada içkiyle mezeyi getirdiler.

İvan İvanoviç bir kadeh içti, kaymaklı börekten yedi.

— Bakın ne diyeceğim İvan Nikiforoviç. Domuzun dışında iki çuval da yulaf veririm size. Biliyorsunuz, bu yıl yulaf ekmediniz. Nasıl olsa yulaf satın almanız gerekecek.

— Biliyor musunuz, İvan İvanoviç, sizinle konuşabilmesi için insanın karnını nohutla tıka basa şişirmiş olması gerekir. (Bu daha bir şey değil, İvan Nikiforoviç'ten daha neler duyacaksınız.) Tüfeğini iki çuval yulafa veren adam nerede görülmüş? Herhalde üstüne paltonuzu da ekleyeceksiniz.

— Ama unutuyorsunuz İvan Nikiforoviç, bir de domuz veriyorum.

— Demek öyle! Tüfeğime karşılık iki çuval yulafla bir de domuz ha?

— Ne yani, az mı?

— Tüfeğime karşılık?

— Elbette tüfeğinize karşılık.

— İki çuval?

— Çuvallar boş değil ama, yulaf dolu. Domuzu da unutmayın!

— Siz gidin öpüşün o domuzunuzla; istemezseniz, şeytanla öpüşün!

— Öf! Takmışsınız kafanıza şeytanı! Bakın, bu dinsiz sözlerinizden ötürü, göreceksiniz, öteki dünyada kızgın iğneler batıracaklar dilinize. Sizinle konuştuktan sonra insanın elini yüzünü yıkaması, baştan aşağı tütsülenmesi gerekir.

— İzninizle size bir şey söyleyebilir miyim İvan İvanoviç, tüfek son derece soylu, insanı eğlendiren bir şeydir, üstelik odanızın süsüdür...

Gerçekten sinirlenmeye başlayan İvan İvanoviç:

— Yani İvan Nikiforoviç, yem torbasıyla yürüyen alık gibi kafanıza taktınız şu tüfeğinizi, dedi.

— Siz de İvan İvanoviç, gerçek bir kazsınız...

İvan Nikiforoviç bu sözcüğü kullanmasaydı her zaman olduğu gibi tartışacak, yine dost olarak ayrılacaklardı. Oysa şimdi bambaşka bir şey olmuştu.

Birden parladı İvan İvanoviç. Sesini yükseltip sordu:

— Ne dediniz İvan Nikiforoviç?

— Bir kaz olduğunuzu söyledim, İvan İvanoviç!

— Sayın bayım, her türlü nezaket kuralını da, karşınızdaki insanın rütbesine, soyadına saygıyı da unutarak böylesine aşağılık bir sözcüğü nasıl kullanabiliyorsunuz?

— Aşağılık sözcük neresinde bunun? Hem elinizi kolunuzu neden öyle sallıyorsunuz bakalım İvan İvanoviç?

— Tekrar soruyorum, her türlü nezaket kuralını bir kenara bırakarak bana nasıl kaz diyebiliyorsunuz?

— Umurumda değilsiniz İvan İvanoviç! Ne diye horozlandınız öyle?

İvan İvanoviç artık tutamadı kendini: Dudakları titriyordu, ağzının "V" harfi biçimi, "O" harfine dönüşmüştü. Gözlerini kırpıştırışı korkunçtu. İvan İvanoviç çok seyrek böyle olurdu. Bunun için çok kızmış olması gerekirdi.

— Size şunu söyleyeyim ki, bundan böyle tanımıyorum sizi, dedi.

İvan Nikiforoviç karşılık verdi:

— Aman ne çok üzülürüm! Yemin ederim, bunu umursamam bile!

Yalan söylüyordu, inanın yalan söylüyordu, yalan söylüyordu! Gerçekte çok üzgündü.

— Bir daha adımımı atmayacağım evinize.

Üzüntüsünden ne söyleyeceğini bilemiyordu İvan Nikiforoviç. Her zamanki alışkanlığının tersine ayağa kalkıp:

— Vah-vah! dedi. Hey, kadın! (O anda kapıda sıska kadınla, uzun ve geniş bir redingota sarınmış orta boylu bir çocuk belirdi.) İvan İvanoviç'i kollarından tutup kapıya götürün!

İvan İvanoviç mağrur ve öfkeli bir tavırla bağırdı:

— Nasıl?! Bir soyluyu ha? Hele bir cesaret etsinler! Çekilin! Şu aptal beyefendinizi de, sizi de öyle bir yaparım ki, kargalar bile bulamaz yerinizi!

Canı çok sıkıldığı zamanlar olağanüstü sert konuşurdu İvan İvanoviç.

Odada çarpıcı bir tablo vardı: İvan Nikiforoviç, giyinik olmamasına karşın, odanın içinde olanca görkemiyle dikiliyordu! Kadın şaşkınlıktan ağzı açık, yüzünde son derece anlamsız bir korku ifadesiyle kalakalmıştı! İvan İvanoviç, Romalı komutanlar gibi bir kolunu kaldırmış, öyle duruyordu! Olağanüstü bir andı bu! Harika bir tiyatro sahnesi! Ama yalnızca bir seyircisi vardı: Kendisine çok bol gelen redingotuyla kapıda oldukça sakin duran, parmağıyla burnunu karıştıran çocuk.

Sonunda şapkasını aldı İvan İvanoviç.

— Çok iyi yaptınız İvan Nikiforoviç! Çok iyi yaptınız! Bunu hatırlatacağım size.

— Hadi gidin artık İvan İvanoviç, çekin arabanızı! Bir daha karşıma da çıkayım demeyin. Yoksa suratınızı dağıtırım!

İvan İvanoviç başparmağını işaret ve orta parmağının arasından göstererek:

— Bunu alın İvan Nikiforoviç, diye karşılık verdi.

Gıcırdayan kapıyı çarparak çıktı odadan.

Ama kapı tekrar açıldı. İvan Nikiforoviç kapıdaydı, bir şey söylemeye hazırlanıyordu ki, İvan İvanoviç dönüp arkasına bakmadan koşarak çıktı avlu kapısından.

III

İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in tartışmasından sonra neler oldu?

Böylece, Mirgorod'un gururu ve incisi olan iki saygın kişi tartışmış oluyordu! Hem de ne için? Saçma bir "kaz" sözcüğü yüzünden. Birbirlerini görmek istemiyorlardı, aralarındaki her türlü ilişkiyi kesmişlerdi. Oysa eskiden aralarından su sızmayan iki yakın dosttular! İvan İvanoviç de, İvan Nikiforoviç de birbirinin sağlığını her gün adam yollayıp sordurur ve çoğu zaman balkondan balkona konuşurlar, birbirlerine insanın içini hoş edecek şeyler söylerlerdi. Bazı pazarlar İvan İvanoviç kalın yünlü paltosuyla, İvan Nikiforoviç açık kahverengi pamuklu Kazak cepkeniyle, neredeyse el ele, birlikte kiliseye giderlerdi. Gözleri olağanüstü keskin olan İvan İvanoviç, yolda bir su birikintisi ya da pislik görse (Mirgorod'da bazen rastlanırdı böyle şeylere) hemen uyarırdı İvan Nikiforoviç'i: "Dikkat edin, şuraya basmayın, berbat çünkü." İvan Nikiforoviç ise kendi açısından, sık sık çok duygulu dostluk gösterilerinde bulunurdu İvan İvanoviç'e. Birbirlerinden uzakta olsalar bile her zaman şöyle diyerek uzatırdı ona enfiye boynuzunu: "Buyurmaz mısınız?" İkisinin çiftliği de çok güzeldi!.. Ve bu iki dost... Olayı duyduğum zaman kulaklarıma inanamamıştım! Uzun süre aklım almamıştı bunu! Yüce Tanrım! İvan İvanoviç'le İvan Nikiforoviç kavga etmişlerdi ha! Öylesine saygın iki kişi! O zaman güvenilebilecek ne kalmıştı dünyada?

İvan İvanoviç eve döndükten sonra uzun süre çok sinirliydi. Başka zaman olsa önce ahıra gider, kısrağının (alnında küçük, beyaz bir lekesi olan açık doru, çok güzel bir atı vardı İvan İvanoviç'in) samanını bitirip bitirmediğine bakar, sonra hindilere, domuz yavrularına kendi elleriyle yemlerini verir, ancak ondan sonra ahşap tabak çanak yapmakla oyalandığı (tahtadan benim diyen ahşap ustasından daha güzel öteberi yapardı) odasına çekilirdi. Ya da Lyubiy Gariy ve Popov'un yazdığı kitabı okumaya başlardı (kitabın adını hatırlamıyordu İvan İvanoviç, çünkü oda hizmetçisi kadın çok uzun süre önce çocuğunu oyalarken kapağını yırtıp atmıştı). Ya da sundurmanın altına uzanır, dinlenirdi. Bu kez önceleri yaptığı hiçbir şeyi yapmadı. Buna karşılık, Gapka'yı görünce, ortalarda boş boş dolaşıp durduğu için (oysa o anda mutfağa bulgur götürüyordu kadıncağız) bağırıp çağırmaya başladı. Her zamanki gibi, onun yem vereceğini sanıp kapı

önüne koşan horozu elindeki sopayla kovaladı ve küçük çocuk çamurlu, yırtık gömleğiyle, "Amca, amca, kurabiye versene!" diye bağırarak yanına koşunca ayaklarını yere vurarak çocuğa işaret parmağını öyle salladı ki, çocukcağız nereye kaçacağını bilemedi.

Ama sonunda sakinleşti İvan İvanoviç, her zamanki işiyle ilgilenmeye başladı. Öğle yemeğine geç oturdu, akşama doğru dinlenmek için sundurmanın altına uzandı. Gapka'nın güvercin etiyle pişirdiği nefis çorba ona sabahki olayı bütünüyle unutturmuştu. İvan İvanoviç yine hazla izlemeye başlamıştı avlusunu. Bir süre sonra gözü komşu avlunun çitine takılınca kendi kendine şöyle dedi: "Bugün İvan Nikiforoviç'e hiç uğramadım, gidip bir ziyaret edeyim onu." İvan İvanoviç böyle dedikten sonra sopasıyla şapkasını aldı, avlu kapısına yürüdü. Tam kapıdan çıkıyordu ki, sabahki tartışmayı hatırladı, yere tükürüp geri döndü. İvan Nikiforoviç'in avlusunda da aşağı yukarı aynı şey olmuştu. İvan Nikiforoviç'in kadınının bu yana geçmek amacıyla ayağını çite kaldırdığını görmüştü İvan İvanoviç, ama tam o anda İvan Nikiforoviç'in sesi duyulmuştu: "Geri gel! Geri gel! İstemez!" Ne var ki, İvan İvanoviç bu duruma üzülmeye başlamıştı. İvan Nikiforoviç'in evinde gerçekleşen çok özel bir olay son umudu da yok etmese, sönmek üzere olan düşmanlık ateşine yağ dökmeseydi, bu iki saygın kişi belki de ertesi gün barışacaklardı.

O akşam İvan Nikiforoviç'e Agafiya Fedoseyevna geldi. Agafiya Fedoseyevna ne akrabasıydı İvan Nikiforoviç'in, ne baldızı, hatta ne de vaftiz anası. Görünüşte, İvan Nikiforoviç'e gelmesinin hiçbir nedeni yoktu. İvan Nikiforoviç de onun bu ziyaretinden pek hoşnut değil gibiydi. Ama Agafiya Fedoseyevna ona pek sık konuk gelir, birkaç hafta, hatta kimi zaman daha fazla kalırdı. Kaldığı süre bütün anahtarları kendinde toplar, evin yönetimini eline alırdı. İvan Nikiforoviç hiç hoşlanmazdı bundan, ama şaşılacak şeydir, arada bir karşı çıkmaya yeltenecek olsa da, çocuk gibi, her dediğini yapar, Agafiya Fedoseyevna daima üste çıkardı. Evde her zaman Agafiya Fedoseyevna'nın dediği olurdu.

Ne yalan söyleyeyim, kadınların bizleri burnumuzdan çaydanlığın sapını tuttukları gibi kolaylıkla nasıl yakaladıklarını aklım almıyor. Ya elleri bunu yapacak biçimde yaratılmıştır ya da bizlerin burnu bundan başka bir işe yaramıyor. Gerçi İvan Nikiforoviç'in burnu biraz eriğe benzese de Agafiya Fedoseyevna onu burnundan tutup, bir fino gibi, istediği yöne çekiyordu. Agafiya Fedoseyevna evdeyken yaşam biçimini bile değiştiriyordu İvan Nikiforoviç: Güneşin altında öyle uzun süre yatmıyor,

yatsa bile, soyunup dökünüp yatmıyor, üzerine bir gömlek alıyor, Agafiya Fedoseyevna bunda ısrar etmese de, ayağına şalvarını giyiyordu. Agafiya Fedoseyevna teklif tekellüfe pek düşkün biri değildi. İvan Nikiforoviç ateşlendiği zamanlar, onu başından ayaklarına kadar terebentinle, sirkeyle kendi elleriyle ovalıyordu. Agafiya Fedoseyevna'nın başında her zaman bağcıklı bir takke olurdu. Burnunda üç siğil vardı. Kahverengi entarisi sarı çiçekliydi. Bedeni varil biçimindeydi ve bu yüzden belinin nerede olduğunu kestirmek, insanın ayna olmadan burnunu görmesi kadar zordu. Kısa bacakları iki yastık biçimindeydi. Dedikoduyu çok sever, sabahları haşlanmış kırmızı pancar yer ve çok güzel küfür ederdi. Ayrıca, ne yapıyor olursa olsun, genellikle yalnızca kadınların yapabildiği gibi, yüz ifadesini hiç değiştirmezdi.

Agafiya Fedoseyevna gelince işler değişmişti.

— Barışma onunla İvan Nikiforoviç, özür de dileme: Onun amacı seni küçük düşürmek, hiç iyi biri değildir o! Ne hin oğlu hin olduğunu bilemezsin.

Mendebur kadın durmadan konuşuyor, İvan İvanoviç'i çekiştiriyordu. Adamcağızı öyle doldurdu, öyle doldurdu ki, İvan Nikiforoviç sonunda İvan İvanoviç'in adını duymak istemeyecek duruma geldi.

Her şey değişmişti: Komşu köpek avluya girerse eline geçirdiğini fırlatıyorlardı hayvana. Çitin öte yanına geçen çocuklar gömlekleri yukarı sıyrılmış, sırtlarında çubuk izleriyle ağlayarak geri geliyordu. Hizmetçi kadın bile, İvan İvanoviç ona bir şey sormak istediğinde yüzünü öyle buruşturuyordu ki, olağanüstü kibar bir insan olan İvan İvanoviç yere tükürüyor, yalnızca şöyle söyleniyordu: "İğrenç kadın! Efendisinden de beter!"

Kindar komşu bütün bu hakaretlerinin üzerine bir de iki avlu arasındaki çitin genellikle geçit olarak kullanılan yerine, hakaretlerinin üzerine tuz biber ekmek için, sanki özellikle, bir kaz kümesi yaptırdı. İvan İvanoviç'in tepesini attıran bu kümes kaşla göz arasında, şeytani bir çabuklukla, bir günde kondurulmuştu oraya.

Bu, İvan İvanoviç'te öfke ve intikam isteği uyandırdı. Ancak, kümes kendi avlusuna biraz geçmiş olmasına karşın, olayı hiç önemsememiş gibi davrandı. Ama kalbi duracak gibi çarpıyordu. Bu yüzden sakin görünmekte zorlanıyordu.

Günü öyle geçirdi. Gece oldu... Ah, ressam olsaydım, o gecenin bütün güzelliğini tuvale ne harika dökerdim! Ne güzel anlatırdım: Bütün

Mirgorod'un nasıl uyuduğunu, sayısız yıldızın yukarıdan kente nasıl baktığını, kentin üzerine çökmüş sessizliği uzaktaki, yakındaki köpeklerin havlamasının nasıl bozduğunu, bir papaz yardımcısının köpeklerin yanından korkusuzca geçip sevgilisinin avlusunun çitinden bir şövalye gibi nasıl korkusuzca atladığını, evlerin beyaz duvarlarının ay ışığının altında daha da beyaz, önlerindeki ağaçlarınsa daha koyu, ağaçların gölgelerinin kapkara göründüğünü, çiçeklerin, otların çok daha güzel koktuğunu, gecelerin susmak bilmez şövalyeleri cırcır böceklerinin dört bir yandan yükselen şarkılarını... Bu basık tavanlı toprak evlerden birinde, yatağında yalnız yatan kara gözlü kentli bir genç kadının, dipdiri göğüsleri titreyerek rüyasında nasıl süvari bıyığı ve mahmuzu gördüğünü, ay ışığının yanaklarında nasıl oynaştığını... Beyaz bacalara konmuş yarasaların bembeyaz yola düşen simsiyah gölgelerinin resmini yapardım... Ama sanırım, o gece elinde bir testereyle evden çıkan İvan İvanoviç'in resmini yapamazdım. Yüzünde öyle çeşitli ifadeler vardı ki! Usulca yürüdü, kaz kümesinin altına girdi. İvan Nikiforoviç'in köpekleri iki dostun kavgalı olduğunu henüz bilmedikleri için, eski dostlarının dört meşe direk üzerindeki kümese yaklaşmasına izin verdi. İvan İvanoviç sürünerek ilk direğe yaklaştı, testereyi dayayıp kesmeye başladı. Testerenin çıkardığı ses, sık sık durmak, gelen giden var mı diye bakınmak zorunda bırakıyordu onu. Ama uğradığı hakareti düşününce tekrar kesmeye koyuluyordu. Birinci direk kesilmişti. İvan İvanoviç ikinciye başladı. Yakalanmaktan korktuğu için gözleri yanıyordu, bir şey görmüyordu. Ansızın bir çığlık attı İvan İvanoviç, olduğu yerde donup kaldı: Bir ceset görmüştü, ama bunun boynunu ona doğru uzatmış bir kaz olduğunu görünce çabuk toparladı kendini. Öfkesinden tükürdü ve işine devam etti. İkinci direk de kesilmişti: Kümes sallanıyordu artık. İvan İvanoviç'in kalbi öyle hızlı çarpıyordu ki, üçüncü direği keserken birkaç kez durmak zorunda kalmıştı. Üçüncü direğin yarısından fazlasını kesmişti ki, zaten sallanan kümes iyice sallanmaya başladı... Kümes çatırdayarak çökerken İvan İvanoviç zor kaçtı altından. Testereyi alıp, korku içinde eve koştu, yaptığı korkunç şeyin sonucunu görmek için pencereden bakmaya bile cesaret edemeden kendini karyolaya attı. İvan Nikiforoviç'in evinde kim var kim yok, herkes avluda toplandı gibi geliyordu ona: Yaşlı hizmetçi kadın, İvan Nikiforoviç, çok bol redingotlu çocuk... Agafiya Fedoseyevna'nın önderliğinde, hepsinin elinde sopalar, değnekler, kürek sapları, onun evini parçalamaya, darmadağın etmeye geliyorlardı sanki...

Ertesi günü sıtmaya yakalanmış gibi titreyerek geçirdi İvan İvanoviç. Kindar komşusu, dün gece yaptığının öcünü almak için onun evini kesinlikle yakacakmış gibi geliyordu ona. Bunun için Gapka'ya uyanık olmasını, sürekli sağa sola saman falan bırakıldı mı, bakmasını söylemişti. Sonunda, İvan Nikiforoviç'in önünü kesmek için önce davranmaya, onu Mirgorod Bölge Mahkemesi'ne şikâyet etmeye karar verdi. Şikâyetinin konusunun ne olduğu gelecek bölümde öğrenilecek.

IV

Mirgorod Bölge Mahkemesi'nde olup bitenler üzerine

Harika bir kenttir Mirgorod! Her türlü yapı vardır orada! Damı saman örtülü olanı da, kamışla örtülü olanı da, hatta tahtayla kaplı olanı da. Sağda sokak, solda sokak, her yanda şerbetçiotunun örttüğü çitler, çitlere asılı çiçek saksıları, çitlerin arkasında güneş biçiminde ayçiçekleri, kırmızı haşhaş, kocaman kabaklar... O ne güzelliktir! Çitlere onları daha da şiirsel yapan bir sürü şey asılıdır: Ev dokuması kumaştan önlükler, gömlekler veya şalvarlar. Mirgorod'da hırsızlıktı, dolandırıcılıktı olmadığı için herkes istediğini asar çitine. Kent alanına yaklaştığınızda ister istemez durur, manzarayı hazla seyre dalarsınız: Hiçbir yerde göremeyeceğiniz kadar hoş, harika bir havuz vardır orada. Alanın neredeyse yarısını kaplar. Nefis bir havuzdur! Alanın çevresindeki, uzaktan saman yığınları sanabileceğiniz irili ufaklı evler havuzun güzelliğine hayran hayran bakarlar.

Ama ben Mirgorod'da bölge mahkemesinden daha güzel yapının olmadığı inancındayım. Onun meşe tahtasından mı, akağaç tahtasından mı yapılmış olduğu ilgilendirmiyor beni. Ama baylar, tam sekiz penceresi vardır! Alana ve daha önce anlattığım, kentlinin "göl" dediği havuza bakan, yan yana tam sekiz penceresi! Yalnızca bölge mahkemesi granit rengine boyanmıştır. Mirgorod'daki öteki yapıların hepsi beyaza boyalıdır. Bölge mahkemesinin çatısı tahtadır, boyanması için hazırlanan yağı perhizde memurlar soğanla karıştırıp yemeseydi, şimdi o da boyalı olacaktı. Bölge mahkemesinin alana bakan kapısının merdiven başındaki genişçe sahanlıkta sık sık tavuklar dolaşır. Bunun nedeni orada hemen her zaman bulgur veya yiyecek gibi bir şeylerin bulunmasıdır. Ama özellikle serpilmemiş, iş takibi için gelen insanların dikkatsizlikleri yüzünden dökülmüştür. İki bölümdür bölge mahkemesi: Biri mahkeme bölümü, öteki tutuklular bölümü. Mahkeme bölümünde tertemiz, beyaz badanalı iki oda vardır: Önde olanı başvuruya gelenler içindir, öteki odada, üzerinde I. Petro'nun emirlerinin yazılı olduğu prizma duran, mürekkep lekeleriyle kaplı bir masa ile kalın meşe ağacından, arkalıkları yüksek dört sandalye vardır. Duvar diplerinde duruşma belgelerinin paket paket yığılı olduğu demir çemberli sandıklar dizilidir.

O anda bu sandıkların birinin üzerinde yeni boyanmış bir çift çizme duruyordu. Duruşmalar sabah erken başlamıştı. Yargıç, İvan Nikiforoviç'ten biraz zayıf olsa da şişmandı. İyi yüreklilik okunuyordu yüzünden. Cüppesi kirliydi. Bir elinde çubuğu, bir elinde çay fincanı, yanındaki memurla konuşuyordu. Yargıcın dudakları tam burnunun dibine kadar kıvrıktı. Bu yüzden üst dudağını istediği kadar koklayabilirdi. Bu üst dudak enfiye tabakası görevi de görüyordu onun için, zira enfiyeyi burnuna çekerken hemen her zaman yarısı dudağına dökülüyordu. Evet, o sırada yanındaki memurla konuşuyordu yargıç. Çıplak ayaklı bir kız, elinde çay fincanlarının bulunduğu tepsiyle kenarda dikiliyordu.

Masanın ucunda oturan kâtip dosyayı okuyordu. Ama sesi öylesine tekdüze, öylesine bezgindi ki, neredeyse sanık bile uyuyacaktı. Kuşkusuz, bu arada yanındaki memurla ilginç bir konuda konuşmasını sürdürmeseydi, yargıç daha önce yapacaktı bunu.

Artık soğumuş çayını yudumlarken yanındaki memura şöyle diyordu yargıç:

— Bu kadar iyi ötmeyi nasıl becerdiklerini özellikle öğrenmek istiyordum. Bundan iki yıl önce harika bir ardıç kuşum vardı. Ne yazık ki, birden ötmeyi bırakmıştı. Tuhaf sesler çıkarıyordu. Giderek bozuldu sesi, karga gibi ötüyor, hırıltılı sesler çıkarıyordu. Öyle ki, kaldırıp at hayvanı! Doğru değil elbette! Neydi bunun nedeni: Gırtlağında nohuttan küçük bir şişlik oluşmuştu. İğneyle delmek gerekiyormuş o şişi. Zahar Prokofyeviç öğretti bunu bana. İsterseniz, bunun nasıl yapılacağını anlatırım size. Bir gün ona gidip...

Dosyayı okumayı birkaç dakika önce bitiren kâtip araya girdi:

— Öteki dosyayı okumamı emreder misiniz Demyan Demyanoviç?

— Onu sonuna kadar okudunuz mu? Hayret, çok çabuk okumuşsunuz! Ben bir şey anlayamadım! Hani nerede? Getirin imzalayayım. Başka ne var?

— Kazak Bokitka'nın çalınan ineğinin davası.

— Pekâlâ, okuyun! Neyse bir gün ona gittim... Beni nasıl ağırladığını bile anlatabilirim size. Votkanın yanında mersin balığı çirozu vardı. Çok güzeldi! Bizim burada, Mirgorod bakkallarında satılanlara hiç benzemiyordu. (Bunu söylerken yargıç dudağını yalayarak gülümsemiş, enfiye tabakası görevi gören üst dudağını koklamıştı.) Ringa balığı çirozundan yemedim, bildiğiniz gibi, midemi yakar. Ama havyardan tattım. Harika bir havyardı! Kimse bir şey söyleyemezdi, harikaydı! Sonra şeftali

votkası, gerçek kılıç çiçeği votkası içtim. Safranlı da vardı, ama bildiğiniz gibi ben kullanmıyorum. Ama her şey harikaydı: Nasıl derler, önce iştahı açmalı, sonra da yemeği tamamlamak için... (Kapıdan giren İvan İvanoviç'i görünce birden haykırdı yargıç.) A! Gözlerime inanamıyorum!..

İvan İvanoviç, yalnızca kendisine özgü inceliğiyle dört bir yana selam verdikten sonra:

— Tanrı'nın iyiliği üzerinize olsun, sağlıklar dilerim! dedi.

Tanrım, kibarlığıyla nasıl etkiliyordu herkesi! Davranışları onun kadar ince bir insan görmedim ben! Bu özelliğinin kendisi de farkındaydı, bu nedenle kendisine karşı herkesin saygılı davranmasını olağan karşılardı. Yargıç kendisi bir sandalye verdi İvan İvanoviç'e. O anda burnu üst dudağındaki bütün enfiyeyi çekmişti. Bu her zaman onun keyfinin yerinde olduğunu gösterirdi.

— Neyle ağırlayabiliriz sizi İvan İvanoviç? diye sordu. Bir fincan çay ister miydiniz?

İvan İvanoviç saygıyla öne eğilerek karşılık verdi:

— Hayır, çok teşekkür ederim, dedi ve oturdu.

Yargıç ısrar etti:

— Lütfen! Bir fincan çayımızı için!

İvan İvanoviç kalkıp öne eğildikten sonra tekrar otururken karşılık verdi:

— Hayır, çok teşekkür ediyorum! Konukseverliğiniz çok mutlu etti beni.

Yargıç tekrar etti:

— Yalnızca bir fincan...

— Hayır, zahmet etmeyin Demyan Demyanoviç!

Bunu söylerken yine doğrulup öne eğildikten sonra oturmuştu.

— Bir fincancık?

İvan İvanoviç:

— Bari bir fincan alayım, dedi.

Ve tepsiye uzattı elini.

Tanrım, bazı insanlar ne zarif oluyor! Bu çeşit hareketlerin ne hoş bir izlenim yarattığını anlatmak çok zordur!

— Bir fincan daha alır mıydınız?

İvan İvanoviç fincanı tepsiye kapalı koyarken yine öne eğilerek karşılık verdi:

— Çok teşekkür ederim.

— Lütfen, İvan İvanoviç!

— İçemem. Çok teşekkür ederim.

İvan İvanoviç bunu söylerken yine ayağa kalkıp öne eğildikten sonra oturmuştu.

— İvan İvanoviç! Dostluğumuz hatırına, bir fincan daha alın!

— Yapamam. İkramınız için minnettarım!

Böyle dedikten sonra yine kalkıp öne eğildi İvan İvanoviç, sonra oturdu.

— Yalnızca bir fincancık! Tek bir fincancık İvan İvanoviç!

İvan İvanoviç elini tepsiye uzatıp bir fincan çay aldı.

Vay canına! Nasıl böylesine soylu davranabilir bir insan? Böylesini nerede bulabilirsiniz?

İvan İvanoviç çayının son yudumunu içerken şöyle dedi:

— Demyan Demyanoviç, önemli bir iş için geldim size: Bir şikâyette bulunacağım. (Bunu söylerken elindeki fincanı kenara koymuştu İvan İvanoviç, cebinden başlıklı bir kâğıt çıkarmıştı.) Kötü, kahrolasıca bir düşmanımdan şikâyetçiyim.

— Kimden?

— İvan Nikiforoviç Dovgoçhun'dan.

Bunu duyunca yargıç az kaldı sandalyesinden düşüyordu. Ellerini birbirine vurup:

— Ne diyorsunuz! diye sordu. İvan İvanoviç, siz mi söylüyorsunuz bunu?

— Gördüğünüz gibi, evet, ben.

— Tanrı da, bütün melekler de sizinle olsun! Nasıl?! Siz ha İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç'le düşman mı oldunuz? Siz mi söylüyorsunuz bunu? Bir daha söyleyiniz! Arkanızda saklanan biri var da, bunu o mu söylüyor?..

— Şaşılacak bir şey yok. Yüzünü görmek istemiyorum. Çok büyük bir hakarette bulundu bana, gururumla oynadı.

— Tanrım! Anneme nasıl inanabilirim şimdi? Kız kardeşimle kavga ettiğimizde yaşlı anam her zaman şöyle der: "Çocuklarım, kedi köpek gibi yiyorsunuz birbirinizi. İvan İvanoviç'le İvan Nikiforoviç'i örnek alsanıza. Dost diye ben onlara derim işte! Çok iyi iki arkadaşlar! İkisi de çok efendi!" Arkadaşları görüyor musunuz şimdi! Ne oldu, anlatır mısınız? Nasıl oldu?

— Çok nazik bir konu bu, Demyan Demyanoviç! Sözcüklerle anlatılacak gibi değil. İyisi mi siz benim dilekçemi okuyun. Buyurun bu yandan alın, böylesi daha uygun olacak.

Yargıç sekretere dönüp:

— Okuyun Taras Tihonoviç, dedi.

Taras Tihonoviç dilekçeyi aldı, bölge mahkemelerinde bütün sekreterlerin sümkürdüğü gibi iki parmağı yardımıyla şöyle bir sümkürdükten sonra okumaya başladı:

— "Mirgorod bölgesi toprak sahiplerinden İvan Pererepenko oğlu İvan'ın dilekçesidir. Şöyle ki:

1) Davranışlarının tersliğiyle de, dinimize aykırılığıyla da, aşırı çirkinliğiyle de herkesin çok iyi tanıdığı Nikiforov Dovgoçhun oğlu İvan, bu yılın 7 haziran günü bana, gururumu da, aynı zamanda soylu aile adımı da küçük düşürecek biçimde hakarette bulunmuştur. Çirkin görünüşlü bu soylu kişinin ağzı da son derece pistir, Tanrı'nın hoş görmeyeceği sövgüler kullanmaktadır..."

Sekreter burada, bir kez daha sümkürmek için okumaya ara verdi, yargıç ise saygıyla kavuşturdu kollarını, kendi kendine yalnızca şöyle mırıldandı:

— Ne güzel yazmış! Aman Tanrım, ne kıvrak kalemi var bu adamın!

İvan İvanoviç devam etmesini istedi ve Taras Tihonoviç okumayı sürdürdü:

— "Söz konusu Nikiforov Dovgoçhun oğlu İvan, dostça bir öneriyle evine gittiğimde, herkesin ortasında bana çirkin sözler söylemiş, ailemi küçük düşürmüştür. Özellikle, bana *kaz* demiştir. Oysa bütün Mirgorod'da herkes çok iyi bilir ki, adı geçen bu hayvanla en küçük bir ilişkim ve de benzerliğim yoktur, benim için böyle bir şeyin söylenmesini de kesinlikle istemem. Soylu bir aileden geldiğimin delili ise Üç Azizler Kilisesi'nde bulunan, doğumumun ve vaftiz edilişimin yazılı olduğu soy kütüğüdür. Kazın adı ise, az çok mürekkep yalamış herkesin çok iyi bileceği gibi, hiçbir soy kütüğünde yazılı olamaz, çünkü insan değil, papaz okuluna bile gitmemiş birinin de çok iyi bileceği gibi, bir kuştur *kaz*. Oysa bunu çok iyi bilen söz konusu kötü niyetli soylu kişi, sırf kişiliğimi ve aile adımı küçük düşürmek amacıyla yüzüme karşı, bir kaz olduğumu söylemiştir.

2) Söz konusu edepsiz, saygısız, soylu kişi aynı zamanda, soylu bir adı olan Pererepenko Onisiyev oğlu, toprağı bol olsun babam İvan'ın ölümünden sonra bana kalan toprağımda, her türlü yasayı çiğneyerek, avluma bir kaz kümesi dikmiştir. Bu hareketin amacının gururumu, aile adımı daha da küçük düşürmek olduğu açıktır, çünkü avlusunun çok daha uygun bir yerinde oldukça sağlam bir kaz kümesi daha bulunmaktadır. Ama

sözünü ettiğim bu kişinin iğrenç niyeti beni çirkin bir olayın içine sokmaktır: Bilindiği gibi, hiç kimse bir kümese, hele bir kaz kümesine doğru dürüst bir iş için girmez. Yasalara böylesine aykırı bir davranış sonucunda Pererepenko Onisiyev oğlu, toprağı bol olsun, babam İvan'dan bana kalma avlumda ambardan başlayıp düz olarak hizmetçi kadınlarımın çanak çömleği yıkadıkları yere kadar uzanan bölüm belli kişice işgal edilmiştir durumdadır.

3) Yukarıda sözünü ettiğim, adı ve soyadıyla bile herkesi iğrendiren bu soylu kişinin beni evimde yakmak gibi çok kötü bir niyeti de vardır. Aşağıdaki belirtilerden bunu anlamak çok kolaydır: Önce, hantallığı, miskinliği nedeniyle evinden şimdiye kadar hiç çıkmayan bu kişi şimdi sık sık avluya çıkmaktadır; sonra, Pererepenko Onisiyev oğlu, toprağı bol olsun, babam İvan'dan bana kalma avlumu çevreleyen çitin tam dibinde, hizmetçilerinin kaldığı kulübede geceleri ışık hemen hiç sönmemektedir ki, bu da onun bu kötü niyetine bir delildir, çünkü söz konusu kişinin cimriliği yüzünden orada şimdiye kadar değil mum, kandil bile yakılmazdı.

Bu nedenlerle, adı geçen soylu Nikiforov Dovgoçhun oğlu, evimi yakmayı düşünen, kişiliğime, soyadıma ve aileme hakaret eden, toprağıma zorbalıkla el koyan, üstüne üstlük, soylu aileme kaz diyerek hakaret eden İvan'ın cezalandırılmasına, zarar ziyanımı karşılamasına karar verilmesini, ayrıca, bu yasa tanımayan kişinin prangaya vurulup kent cezaevine konulmasını, bunların bir an önce eksiksiz yapılmasını diliyorum.

Mirgorod toprak sahiplerinden İvan oğlu İvan Pererepenko."

Dilekçenin okunmasından sonra yargıç İvan İvanoviç'in yanına gitti, düğmesinden tuttu, ona aşağı yukarı şöyle söyledi:

— Bu yaptığınız nedir İvan İvanoviç? Tanrı'dan korkun! Yırtın atın bu dilekçeyi! Canı cehenneme! İyisi mi, İvan Nikiforoviç'le el sıkışın, hatta öpüşün, bir şişe Santurinski veya Nikopolski şarabı alın, o da olmazsa punç yapın, beni de çağırın! Birlikte içelim, her şeyi unutalım!

İvan İvanoviç, ona her zaman öylesine yakışan vakur tavrıyla:

— Hayır, Demyan Demyanoviç! dedi. Durum sizin bildiğiniz gibi değil! İyi niyetle halledilebilecek bir sorun değil bu! Hoşça kalın! (Aynı vakur tavırla odada bulunanlara dönüp ekledi.) Siz de hoşça kalın baylar! Umarım dilekçemin gereği yapılır.

Ve çıktı. Odada bulunan herkes şaşırmıştı.

Bir şey söylemeden yerine geçip oturdu yargıç. Sekreter enfiyesini çekiyordu. Yazıcılardan biri mürekkep hokkası olarak kullanılan kırık

çanağı devirdi, yargıç masadaki mürekkep birikintisini dalgın dalgın parmağıyla yaymaya başladı.

Kısa süren bir sessizlikten sonra memura döndü yargıç:

— Buna ne diyorsunuz Dorofey Trofimoviç? dedi.

Memur:

— Bir şey diyemem, diye karşılık verdi.

— Ne tuhaf şeyler oluyor!..

Yargıç sözüne yeni başlamıştı ki, tam o anda duruşma odasının kapısı açıldı ve İvan Nikiforoviç'in bedeninin ön bölümü girdi odaya, geri kalan bölümü dışarıda kalmıştı. Nikolay Nikiforoviç'in burada, mahkemede görünmesi öylesine olağanüstü bir şeydi ki, yargıç bir çığlık atmış, sekreter okumaya ara vermişti. Yalnızca, kalın kumaştan yarım fraka benzeyen bir şey giymiş bir yazıcı kalemini ağzına sokmuş, bir başkası ağzına giren sineği yutmuştu. Hatta mübaşir ve bekçi görevi yapan, o ana kadar kapıda dikilen sakat görevli bile, şeritli, kir pas içindeki gömleğinin üzerinden omzunu kaşıyarak, ağzı açık, birinin ayağına basmıştı.

— Hangi rüzgâr attı sizi buralara İvan Nikiforoviç? Nasıl oldu da yolunuz düştü buraya? Nasılsınız İvan Nikiforoviç, sağlığınız iyi mi?

Ama İvan Nikiforoviç'in durumu kötüydü, çünkü kapıda sıkışıp kalmıştı, ne içeri girebiliyordu ne dışarı çıkabiliyordu. Yargıç, İvan Nikiforoviç'i arkadan iterek duruşma salonuna girmesine yardımcı olmaları için boşuna sesleniyordu koridordakilere. Koridorda yalnızca yaşlı, sıska bir kadın vardı ve kupkuru elleriyle İvan Nikiforoviç'i ne kadar içeri itmeye çalışsa da elinden bir şey gelmiyordu. O zaman kalın dudaklı, geniş omuzlu, kocaman burunlu, iri gözleri şaşı, sarhoş bakan, dirsekleri yırtık bir memur, İvan Nikiforoviç'in bedeninin ön bölümüne yaklaştı, bebeklere yaptıkları gibi kollarını göğsünün üzerinde çapraz yaptı, dizini İvan Nikiforoviç'in göbeğine dayamış yaşlı sakat bekçiye göz kırptı ve ahlarına oflarına bakmadan İvan Nikiforoviç'i birlikte koridora itmeyi başardılar. Sonra sürgüyü çekip kapının öteki kanadını açtılar. Memurla yardımcısı sakat bekçi bunu yaparken kendilerini çok zorladıkları için ağızlarından öylesine ağır bir koku yayılmıştı ki, duruşma salonunun havası bir an için meyhane havasına dönmüştü.

— Bir yerinizi incitmediler, değil mi İvan Nikiforoviç? Anneme söylerim, merhem yollar size, belinize bir de sırtınıza sürersiniz, hemen geçer.

Ama bu arada İvan Nikiforoviç kendini bir sandalyeye bırakmış, yalnızca oflayıp duruyor, bir şey söyleyemiyordu. Nihayet, enfiye boynuzunu cebinden çıkardı, yorgunluktan çok zayıf, zor duyulur bir sesle şöyle dedi:

— İzin verir misiniz? (Arkasından ekledi.) Siz de buyurmaz mısınız?

Yargıç:

— Sizi gördüğüme çok sevindim, İvan Nikiforoviç, dedi. Doğrusu, zahmete girip buraya kadar gelmenizin, bizi böylesine beklenmedik, hoş bir sürprizle onurlandırmanızın nedenini çok merak ediyorum.

İvan Nikiforoviç kendini zorlayarak:

— Bir ricam olacak... diyebildi.

— Ricanız mı? Nasıl bir rica bu?

— Şikâyet dilekçem... (O anda yine kesildi İvan Nikiforoviç'in soluğu.) Ah!.. Bir sahtekârdan şikâyetçiyim... İvan İvanoviç Pererepenko'dan.

— Tanrım! Siz de mi? Bu kadar iyi bir dostunuzdan! Öylesine iyi bir insandan şikâyetçisiniz demek!..

İvan Nikiforoviç sesini yükseltti:

— Şeytanın tekidir o!

Yargıç haç çıkardı.

— Buyurun dilekçemi, okuyun.

Yüzünde keyifsiz bir ifadeyle sekretere döndü yargıç:

— Yapılabilecek başka bir şey yok Taras Tihonoviç, okuyun, dedi.

Bu arada, yargıcın pek hoşlandığı bir şeyi yapmaya hazırlandığı zamanlar genellikle olduğu gibi, burnu kendiliğinden üst dudağını koklamıştı. Burnunun bu kendi başına buyruk davranışı yargıcın keyfinin daha da kaçmasına neden oldu. Burnunun bu küstahlığını cezalandırmak için mendilini çıkardı ve üst dudağındaki enfiyenin hepsini temizledi.

Sekreter, okumaya başlamadan önce her zaman yaptığını yaptı yine, yani mendilini kullanmadan yapacağını yaptı, sonra olağan sesiyle okumaya başladı:

— "Mirgorod soylularından Nikiforov oğlu İvan Dovgoçhun'un aşağıdaki konularda şikâyet dilekçesidir:

1) Kendine soylu diyen İvan oğlu İvan Pererepenko büyük nefretiyle, apaçık olan kötü niyetiyle bana karşı her türlü aşağılık davranışta bulunmakta, büyük zararlar vermektedir. Dün de adi bir hırsız, bir haydut gibi testerelerle, keserlerle, baltalarla ve türlü marangoz aletleriyle gece vakti avluma girmiş, oradaki kümesimi kendi elleriyle haince parçalamıştır.

Oysa benim tarafımdan, onun böylesine yasal olmayan, haydutça bir şeye kalkışmasını gerektirecek en ufak bir hareket olmamıştır.

2) Aynı soylu kişi Pererepenko'nun beni öldürme niyeti de söz konusudur. Şöyle ki, geçen ayın yedisinde, bu niyetini gizleyerek evime gelmiş, dostça tavırlarla, kurnazlıkla benden odamda bulunan tüfeğimi istemiş, tüfeğime karşılık da, çok cimri olduğu için, son derece değersiz şöyle birtakım şeyler önermiştir: Boz bir domuz ve iki çuval yulaf. Oysa ben onun bu kötü niyetini bildiğim için, ne olur ne olmaz diye, tüfeğimi ondan uzak tutuyordum, fakat bunun üzerine aşağılık ve dolandırıcı İvan oğlu İvan Pererepenko, bana sözlü hakarette bulundu ve o günden beri bana karşı katı bir düşmanlık beslemeye başladı. Ayrıca, sözünü ettiğim bu azgın soylu kişi ve haydut İvan oğlu İvan Pererepenko, kötü bir aileden gelmektedir: Kız kardeşi kentte herkesin dilinde bir yosmaydı ve bundan beş yıl önce burada, Mirgorod'da konaklayan avcı bölüğüyle birlikte gitti, kocasını da köylü sınıfına yazdırdı. Annesiyle babası da doğru dürüst insanlar değildi. İkisi de ayyaştı. Sözü geçen soylu kişi ve haydut Pererepenko hayvanca, insana yakışmaz davranışlarıyla akrabalarını da geçmiştir ve sözde dindarlığıyla en iğrenç günahlar işlemektedir: Oruç tutmuyor, çünkü Filippov gününden bir gün önce koç satın aldı bu dinsiz ve ertesi gün hizmetçi kadın Gapka'ya zavallı hayvanı kestirdi. Sözde gece lambası ve mum için içyağı gerekliymiş kendisine...

Bu nedenle, hırsızlığı, soygunculuğu bilinen bu soylunun, daha doğrusu haydudun, dinsizin, düzenbazın, soyluluk rütbelerinin alınıp prangaya vurulmasını, cezaevine atılmasını veya kürek cezasına çarptırılmasını, Sibirya'ya sürülmesini, gerekirse orada kapalı tutulmasını, bana verdiği zarar ziyanı da karşılamasını, bu isteklerim doğrultusunda karar verilmesini rica ederim. İşbu dilekçe, Mirgorod soylularından Nikiforov oğlu İvan Dovgoçhun tarafından imza edilmiştir."

Sekreter okumayı bitirir bitirmez İvan Nikiforoviç şapkasını aldı, çıkmak amacıyla eğilerek selam verdi.

Yargıç seslendi arkasından:

— Nereye gidiyorsunuz, İvan Nikiforoviç? Biraz oturun! Bir çayımızı için! Orışko! Aptal kız, ne diye dikilmiş, sekreterle bakışıp duruyorsun? Koş çay getir!

Ama İvan Nikiforoviç, evinden bu kadar uzaklaştığı ve böylesine tehlikeli bir yere geldiği için korkusundan bu arada kapıdan çıkmış, koridordan seslenmişti:

— Zahmet etmeyin, seve seve içerdim ama...

Ve duruşma odasında bulunanları şaşkınlık içinde bırakarak kapadı kapıyı.

Yapılabilecek bir şey yoktu. İki şikâyet dilekçesi de alınmıştı. Yargıcın önünde çok önemli ve ilginç bir dava vardı. Beklenmedik bir başka olay daha da güçlendirdi bu düşüncesini. Yargıç memurla, sekreterle duruşma odasından çıkarken, bu arada koridorda memurlar dilekçe sahiplerinin getirdiği tavukları, yumurtaları, ekmekleri, börekleri, bazlamaları, buna benzer daha birçok şeyi çuvallara dolduruyorlardı, ansızın boz bir domuz koşarak girdi kapıdan ve herkesin şaşkın bakışları arasında, bir böreğe veya ekmeğe değil, o anda masanın kenarında duran İvan Nikiforoviç'in dilekçesine saldırdı. Birden kaptı dilekçeyi ve kaşla göz arasında kapıdan çıkıp gitti. Arkasından cetvellerin, mürekkep hokkalarının atılmasına karşın, memurların hiçbiri yakalayamamıştı onu.

Bu görülmemiş olay büyük bir telaşa neden oldu. Çünkü İvan Nikiforoviç'in dilekçesinin bir kopyası daha yoktu. Yargıç, yani yargıç değil de, onun sekreteri ve yardımcısı bu inanılmaz olayı uzun uzun görüştüler. Sonunda durumun polis müdürlüğüne resmi yazıyla bildirilmesine karar verdiler. Çünkü bu olay daha çok polisi ilgilendiriyordu. 389 no.lu yazı hemen o gün gönderildi polis müdürlüğüne. Arkasından, okuyucuların bir sonraki bölümde öğreneceği oldukça ilginç bir gelişme oldu.

V

Mirgorod'un iki saygın kişisinin görüşmesinin anlatıldığı bölüm

İvan İvanoviç evine döndükten sonra her zaman yaptığı gibi, avluda sundurmanın altına uzanmıştı ki, ansızın büyük bir şaşkınlık içinde, avlu kapısında kırmızılı bir şey görür gibi oldu. Polis müdürünün, yağdan cilalı deriye dönmüş yakası gibi yağlı, kırmızı kol ağzıydı gördüğü. Onu görünce şöyle düşündü İvan İvanoviç: "Pyotr Fyodoroviç benimle konuşmaya geldiğine göre, anlaşılan işler fena gitmiyor." Ama polis müdürünün, her zamanki alışkanlığının tersine, koşar adımlarla, kollarını sallayarak yürüdüğünü görünce çok şaşırdı. Müdürün üniformasında sekiz düğme vardı. Dokuzuncu düğme bir yıl önceki kilise olaylarında kopmuş, kaybolmuştu. Polis müdürü, mahalle komiserleri kendisine günlük raporları her getirdiklerinde düğmenin bulunup bulunmadığını sormasına karşın, köy polisleri düğmeyi hâlâ bulamamışlardı. Geri kalan sekiz düğme de köylü kadınların bakla dizmeleri gibi sıralanmıştı: Biri sağa, biri sola bakıyordu. Polis müdürü son savaşta sol bacağından yaralandığı için bu bacağını yana savurur gibi öne atıp aksayarak yürüyor, bu yüzden bütün gücünü sağ bacağına veriyordu. Ne kadar çabuk yürümeye çalışırsa, yürüyüşü o ölçüde yavaşlardı. Bu yüzden, sundurmanın altına varana kadar, onun neden kollarını öyle sallayarak yürüdüğü üzerine İvan İvanoviç'in düşünecek çok zamanı olmuştu. Ortada olağanüstü bir durumun olduğu belliydi, çünkü yeni kılıcını takmıştı polis müdürü.

Daha önce de anlatıldığı gibi, çok meraklı biriydi İvan İvanoviç ve polis müdürünün zorlanarak merdiveni çıkışını izlerken sabırsızlanıyordu. Polis müdürü hâlâ başını kaldırmamıştı ve sol bacağını savurması da basamakları çıkmasına pek yardımcı olmuyordu.

İvan İvanoviç:

— Hoş geldiniz Pyotr Fyodoroviç! diye haykırdı.

Polis müdürü cevap verdi:

— İyi kalpli, iyiliksever dostum, velinimetim İvan İvanoviç'e iyi günler dilerim!

— Lütfen oturun. Farkındayım, yoruldunuz, çünkü bacağınız rahat yürümenize engel oluyor...

Polis müdürü, İvan İvanoviç'e iriyarı birinin bir cüceye veya züppe birinin dans öğretmenine bakışını andıran bakışla şöyle bir baktıktan sonra, yüksek sesle:

— Evet, bacağım! dedi.

Bacağını yere vurarak söylemişti bunu. Ama bu kahramanlık gösterisi ona pahalıya patladı. Çünkü düşecek gibi olmuş, burnu parmaklığa çarpmıştı. Ama pek düzenli, ağırbaşlı biri olan polis müdürü küçük düşmemek için hemen toparlamıştı kendini. Enfiye tabakasını çıkarmak istiyormuş gibi elini cebine attıktan sonra konuşmasını sürdürdü:

— Sevgili dostum İvan İvanoviç, velinimetim benim, size şunu söyleyeyim ki, gençliğimde çok savaşlara katıldım ben. Hem de ne savaşlara! Sözgelimi, bin sekiz yüz yedi savaşında... Ah, anlatayım da dinleyin, çitten atlayıp nasıl girmiştim bir Alman güzelinin evine...

Bunu söylerken bir gözünü kısıp çapkınca gülümsemişti polis müdürü.

İvan İvanoviç, onun öyküsünü anlatmasına engel olup bir an önce ziyaretinin nedenine gelmesini sağlamak için:

— Bugün nerelere uğradınız? diye sordu.

Polis müdürünün ne söylemek niyetinde olduğunu sormayı çok istiyor, ama bunun kaba kaçmasından çekiniyordu. Kendini tutmak, polis müdürünün konuyu açmasını beklemek zorundaydı. Öte yandan kalbi de güm güm atıyordu.

Polis müdürü:

— İzin verin, anlatayım nerelere uğradığımı, dedi. Önce şunu söyleyeyim, hava çok güzeldi...

İvan İvanoviç meraktan ölecek gibiydi.

Polis müdürü devam etti:

— Ama ben bugün size çok önemli bir iş için geldim.

O anda polis müdürünün yüzünde de, tavrında da merdiveni çıkmaya çalışırkenki telaş vardı.

İvan İvanoviç'in içi kıpır kıpırdı, sıtma nöbeti gelmiş gibi titriyordu. Her zamanki sabırsızlığıyla sordu:

— Neymiş önemli dediğiniz iş? Çok mu önemli?

— Önce şunu unutmamanızı dilerim değerli dostum, velinimetim İvan İvanoviç, şöyle ki... benim açımdan, şunu bilmelisiniz ki, benim için hiç önemi yok ama bunun, ne var ki görevim, görevim söylememi gerektiriyor: Toplum düzenini bozdunuz!..

— Neden söz ediyorsunuz siz Pyotr Fyodoroviç? Ne dediğinizi anlayamadım?

— İnsaf edin İvan İvanoviç! Nasıl anlayamazsınız? Bir hayvanınız çok önemli bir evrakı alıp kaçtı, siz hâlâ bir şey anlayamadığınızı söylüyorsunuz!

— Hangi hayvanım?

— İzninizle söylüyorum, sizin boz domuzunuz.

— Bunun suçlusu ben miyim? Bekçi neden açık bırakmış kapıyı?

— Ama İvan İvanoviç, hayvan sizin hayvanınız, dolayısıyla siz suçlusunuz.

— Domuzla beni bir tuttuğunuz için çok teşekkürler!

— Böyle bir şey söylemedim İvan İvanoviç. Yemin ederim, söylemedim! Elinizi vicdanınıza koyup düşünün: Kentte, özellikle kentin caddelerinde pis hayvanların dolaşmasının valilikçe yasaklandığını siz de çok iyi biliyorsunuz. Kabul edin bunu.

— Ne demek istediğinizi anlayamıyorum! Bir domuzun sokağa çıkması ne büyük sorunmuş!

— İzin verin anlatayım, izin verin anlatayım İvan İvanoviç, kesinlikle yasaktır bu! Benim elimden ne gelir? Valilik öyle istiyor... biz de emri yerine getirmek zorundayız. Evet, bazen tavuklar veya kazlar avludan sokağa, hatta kent meydanına kaçıyor. Düşünün, tavuklar ve kazlar bile... Ama domuz ve keçilerin halkımızın dolaştığı alanlara salınmamasıyla ilgili valilik emrini daha geçen yıl yayımladım. Emir o zaman toplantılarda da okundu.

— Hayır, Pyotr Fyodoroviç, anladığım kadarıyla sizin amacınız beni küçük düşürmek.

— İşte bunu söyleyemezsiniz sevgili dostum, velinimetim! Sizi küçük düşürmek istediğimi düşünemezsiniz! Hatırlayın, geçen yıl çatınızı belirlenen yükseklikten bir arşın yüksek yaptığınızda tek sözcük söyledim mi size? Tersine, bunu hiç fark etmemişim gibi davrandım. İnanın değerli dostum, elimden gelseydi şimdi de... ama şimdi görevim, yani yükümlülüğüm olaya gerektiği önemi vermemi gerektiriyor. Düşünün, kentin anacaddesinde ansızın...

— Caddeleriniz de pek temizdir doğrusu! Köylü kadınlar ellerine geçen her pisliği atıyor caddelerinize.

— İzninizle söyleyeyim İvan İvanoviç, şimdi siz beni küçük düşürüyorsunuz! Evet, bazen oluyor öyle şeyler, ama çoğunlukla çitlerin

dibine, samanlıkların ve evlerin altlarına atıyorlar. Ama kentin anacaddesinde, alanında gebe bir domuzun görülmesi, bu olacak şey değil işte...

— Neler söylüyorsunuz siz Pyotr Fyodoroviç? Bildiğiniz gibi, domuzu da Tanrı yaratmış!

— Kabul! Sizin kültürlü bir insan olduğunuzu, her konuda bilgili olduğunuzu bilmeyen yoktur. Evet, ben okumamış biriyim, el yazısını bile otuz yaşımdan sonra öğrendim. Bildiğiniz gibi, alaydan yetişmeyim ben.

— Hım! dedi İvan İvanoviç.

Polis müdürü konuşmasını sürdürüyordu:

— Evet, bin sekiz yüz bir yılında avcı alayının dördüncü bölüğünde teğmendim. Bölük komutanımız, biliyorsunuzdur belki, Yüzbaşı Yeremeyev'di.

Polis müdürü bunu söylerken parmaklarını İvan İvanoviç'in elindeki tütün doldurduğu enfiye tabakasına daldırmıştı.

— Hım! dedi İvan İvanoviç.

Polis müdürü anlatmayı sürdürüyordu:

— Ama benim görevim, devletimin verdiği emirleri yerine getirmektir. Mahkemeden evrak çalmanın en büyük suçlardan biri olduğunu biliyor musunuz İvan İvanoviç?

— Evet biliyorum ve isterseniz bunu size öğretirim de. Bu dediğiniz insanlar için söz konusudur, ama domuz bir hayvandır, Tanrı'nın bir yaratığı!

— Öyle ama, yasa şunu söylüyor: "Evrak çalmak suçtur..." Rica ediyorum, beni dikkatle dinleyin: Evrak çalan *suçludur*! Burada cins, dişilik, erkeklik, rütbe ayırımı yok... öyleyse hayvan da suçlu olabilir. Siz ne derseniz deyin, yasanın özüne göre suç işleyen hayvanın da toplumsal düzeni bozan bir suçlu olarak polisçe tutuklanması gerekir.

İvan İvanoviç soğukkanlı bir tavırla itiraz etti:

— Hayır Pyotr Fyodoroviç! Yapamayacaksınız bunu!

— Nasıl isterseniz! Ama ben valiliğin emrini yerine getirmek zorundayım.

— Ne o, gözdağı mı veriyorsunuz bana? Herhalde domuzumu yakalaması için tek kollu polisinizi yollarsınız. Hizmetçi kadına onu ocak demiriyle kovalamasını söyleyeceğim. Sağlam öteki kolunu da kırarlar burada.

— Sizinle tartışamayacağım. Domuzunuzu polise teslim etmek istemiyorsanız, ne isterseniz yapabilirsiniz: Yılbaşında falan keser, etinden ne isterseniz yapar, afiyetle yersiniz. Yalnız bir ricam olur, sucuk yapacak olursanız, Gapka'nın yapacağı o çok nefis sucuktan bana iki kangalcık yollayınız. Benim Agrafena Trofimovna bayılıyor onun yaptığı sucuğa.

— Olur, iki kangal yollarım.

— Çok minnettar olurum size, sevgili dostum ve velinimetim. Şimdi izninizle size bir şey daha söyleyeceğim: Yargıç ve aynı zamanda bütün tanıdıklarım bana, nasıl desem, arkadaşınız İvan Nikiforoviç ile sizi barıştırmak görevini verdiler.

— Ne dediniz?! O görgüsüzle mi? Öyle bir terbiyesizle barışmak ha? Asla! Olmaz, dünyada olmaz!

Polis müdürü, iki burun deliğine de enfiye ziyafeti çektikten sonra:

— Siz nasıl isterseniz öyle olsun, dedi. Akıl vermeye kalkışacak değilim size. Yalnız şu kadarını söyleyeyim: Şu anda kavgalısınız, ama barıştığınızda...

İvan İvanoviç, konuyu değiştirmek için her zaman yaptığı gibi, bıldırcın avından söz etmeye başladı.

Böylece polis müdürü hiçbir başarı elde edemeden geri dönmek zorunda kaldı.

VI

Neden bahsedildiğini okuyucunun çok kolay anlayabileceği bölüm

Mahkemede olayı ne kadar gizlemeye çalıştılarsa da, ertesi gün, İvan İvanoviç'in domuzunun İvan Nikiforoviç'in şikâyet dilekçesini kapıp kaçtığını Mirgorod'da bilmeyen kalmamıştı. Unutup, önce polis müdürü önüne gelene her şeyi anlatmaya başlamıştı. Olayı İvan Nikiforoviç'e anlattıklarında İvan Nikiforoviç hiçbir şey söylememiş, yalnızca şunu sormuştu: "Boz bir domuz mu?"

O anda İvan Nikiforoviç'in yanında olan Agafiya Fedoseyevna tekrar İvan İvanoviç'in aleyhinde atıp tutmaya başlamıştı:

— Neyin var senin İvan Nikiforoviç? Bu işi böyle bırakırsan herkes aptal diye alay eder seninle! O zaman nasıl soylu biri olduğunu söyleyebileceksin? Pek sevdiğin o tatlıları satan köylü kadınlardan daha kötü olur durumun!

Günlerce konuştu şirret kadın! Bir yerlerden esmer, yüzü lekeli, koyu mavi redingotunun dirsekleri yırtık pırtık, üstü başı mürekkep lekesi, orta yaşlı, tam bir kalem cambazı buldu. Adam çizmelerini katranla boyuyor, mürekkep şişesini redingotunun düğmesine bağlı taşıyor, yanında her zaman üç kalem bulunduruyor, bir oturuşta dokuz böreği mideye indiriyor, onuncuyu da cebine koyuyor ve bir dosya kâğıdına öyle çok saçmalık sığdırıyordu ki, hiçbir okur birkaç kez öksürüp hapşırmadan, hepsini sonuna kadar bir kerede okuyamazdı. İnsana pek az benzeyen bu yazıcı sağını solunu kurcaladıktan, uzun uzun düşündükten sonra nihayet şöyle bir şeyler döktürdü kâğıda:

"Nikiforov oğlu soylu İvan Dovgoçhun'dan Mirgorod Bölge Mahkemesi Başkanlığı'na.

Ben, Nikiforov oğlu soylu İvan Dovgoçhun, mahkemenize benimle ilgili bir şikâyet dilekçesi vermiş olan ve mahkemenizin bizzat müsamaha gösterdiği soylulardan İvan oğlu İvan Pererepenko'dan şikâyetçiyim. Aynı zamanda, bu kişinin, eylemlerinin örtbas edildiğini işittiğim boz domuzundan da şikâyetçiyim. Tarafıma gösterilen kötü niyetli davranışların mahkemenizce incelenip gereken cezaların ikisine de verilmesini istiyorum. Çünkü adı geçen domuz akılsız bir hayvandır, ama yine de şikâyet dilekçemi alıp kaçmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, kendine soylu diyen saldırgan

düşmanım İvan oğlu İvan Pererepenko bu hayvana bunu yapmayı özellikle öğretmiştir. Ne var ki, Mirgorod Bölge Mahkemesi her zamanki tavrıyla karşı tarafla gizliden anlaşarak suçluyu kayırmıştır. Çünkü sözü edilen domuzun oraya kadar girmesine ve şikâyet dilekçemi elimden alıp kaçmasına kesinlikle izin verilmemesi gerekirdi. Çünkü Mirgorod Bölge Mahkemesi bu konularda güvenilir bir yerdir. Oysa koridordaki bekçi, tek gözü kör, bir kolu hafif sakat olsa da, domuzu kafasına odunla vurup kovalaması yetecekken, gerekeni yapmamış, domuza ilişmemiştir. Mirgorod Bölge Mahkemesi'nin görevini tavsadığını, rüşvet aldığını göstermeye bu olay bile yeterlidir. Yukarıda adı geçen İvan oğlu soylu ve eşkıya İvan Pererepenko, bu arada domuzuyla ilgilenmemiştir bile. Bu nedenle ben Nikiforov oğlu soylu İvan Dovgoçhun, Mirgorod Bölge Mahkemesi'ne İvan oğlu soylu İvan Pererepenko ve boz domuzundan şikâyetimi bildirmekteyim. Karar adaletle ve benim lehime çıkmaz, karşı tarafa gereken ceza verilmezse ben Nikiforov oğlu soylu İvan Dovgoçhun bir üst mahkemeye başvurmak, bu kanunsuz müsamahayı bildirmek zorunda kalacağım.

Mirgorod bölgesi soylularından Nikiforov oğlu İvan Dovgoçhun."

Bu dilekçe etkili oldu: Yargıç, genellikle her iyi yürekli insan gibi korkaktı. Sekreterle görüştü. Ama sekreter bir şey söylemeden dudaklarının arasından bir "hım" sesi çıkarmış ve yüzüne, ayaklarının dibinde sürünen bir kurban gördüğünde iblisin yüzünde beliren o ifadeye benzer bir ifade takınmıştı. Yapılabilecek bir şey kalıyordu: İki dostu barıştırmak. Peki ama, iş bu kadar büyütülmüşken nasıl yapacaklardı bunu? Yine de denemeye karar verdiler. Ama İvan İvanoviç barışmayı kesinkes istemediğini açıkladı, hatta bu öneriye çok da kızmıştı. İvan Nikiforoviç ise cevap olarak tek sözcük etmeden arkasını dönmüştü. Bunun üzerine dava, adliyecilerin deyimiyle, büyük bir hızla açılmıştı. Dilekçe kayda alındı, üzerine bir numara vuruldu, dosyalandı... ve aynı gün uzun süre, çok uzun süre, bir, iki, üç yıl bekleyeceği rafa kaldırıldı. Bu arada pek çok kız evlendi, Mirgorod'da yeni bir cadde açıldı; yargıcın azı dişlerinden biri ve iki köpek dişi düştü, İvan İvanoviç'in avlusunda eskisinden daha fazla çocuk koşuşturmaya başladı: Bu çocukların nereden geldiklerini de Tanrı bilirdi ancak! İvan Nikiforoviç, öncekinden biraz daha içeride olsa da, yeni bir kümes yaptırdı ve İvan İvanoviç'le arasını iyice kapadı. Öyle ki, bu iki soylu kişi artık birbirini göremez olmuştu. Dava da olduğu yerde, yani mürekkep lekeleriyle lekeli mermere dönmüş dolapta bekliyordu.

Bu arada Mirgorod'da çok önemli bir olay oldu.

Polis müdürü bir ziyafet verdi! Bu parlak ziyafetin, bu harika toplantının renklerini anlatabileceğim fırçayı, boyayı nerede bulabilirim? Bir saat alın elinize, içini açın, bakın neler oluyor orada! Sizce müthiş bir karmaşa, değil mi? Şimdi de polis müdürünün avlusunda bir sürü arabanın beklediğini getirin gözünüzün önüne... Sayısız yaylılar, kupa arabaları! Kiminin arkası geniş, önü dar, kiminin arkası dar, önü geniş. Bazıları hem yaylı, hem yük arabası; bazıları hem yük arabası, hem yaylı. Kimi kocaman bir saman tınazına veya şişko bir tüccar karısına benziyor, kimi üstü başı yırtık bir Yahudi çerçiye veya derisi üzerinden henüz sıyrılmamış bir iskelete, kimi ağzında çubukla tam bir boruya... kimi olağanüstü acayip, biçimsiz bir yaratığı andırır gibi, hiçbir şeye benzemiyor... Bütün bu araba tekerlekleri ve keçi kalabalığı arasından kalın çerçeveli penceresi ev penceresini andıran bir kupa arabası geçiyor, arabacılar gri gocuklarıyla, uzun etekli paltolarıyla, cepkenleriyle, koyun kürkü kalpaklarıyla, irili ufaklı kasketleriyle, ağızlarında çubukları, arabalardan salınmış atları avluda dolaştırıyorlardı. Ne hoş bir ziyafetti polis müdürünün verdiği bu ziyafet! İzin verin, ziyafette kimler vardı, anlatayım size: Taras Tarasoviç, Yevpl Akinfoviç, Yevtihiy Yevtihiyeviç, İvan İvanoviç (o İvan İvanoviç değil), Savva Gavriloviç, bizim İvan İvanoviç, Yelevferiy Yelevferiyeviç, Makar Nazaryeviç, Foma Grigoryeviç... Artık sayamayacağım! Gücüm kalmadı! Yazmaktan elim yoruldu! Ayrıca çok da bayan vardı! Esmer, sarışın, uzun boylu, kısa boylu, İvan Nikiforoviç gibi şişko ve ayrıca her birini polis müdürünün meçinin kınına sığdırabileceğiniz sıska bir sürü kadın... Çene altından bağcıklı ne çok kadın başlığı! Kırmızılı, sarılı, kahverengili, yeşilli, mavili, yeni, solmuş, boyanmış ne çok giysi!.. Eşarplar, kurdeleler, küçük bayan çantaları! Elveda size zavallı gözler! Böylesine parlak bir gösteriden sonra bir şeye yaramazsınız artık! Sonra, ne uzun bir masa kurulmuştu! Ne çok konuşuyordu konuklar, o ne gürültüydü öyle! Durmadan dönen taşıyla, çarklarıyla, dişlileriyle, inip kalkan tokmaklarıyla bir değirmenin gürültüsü hiç kalırdı bu gürültünün yanında! Ama nelerden söz ettiklerini söyleyemeyeceğim size, yine de çok güzel, yararlı şeylerden konuşuyorlardı herhalde. Sözgelimi: Havalardan, köpeklerinden, ekinden, bayanların şapkalarından, taylardan... Sonunda İvan İvanoviç (o İvan İvanoviç değil, bir gözü kör olan İvan İvanoviç) şöyle dedi:

— Çok tuhaftır, sağlam sağ gözüm nedense (bir gözü kör İvan İvanoviç kendinden hep alaycı bir dille söz ederdi) Bay İvan Nikiforoviç Dovgoçhun'u göremiyor.

Polis müdürü:

— Gelmek istemedi! dedi.

— Nasıl yani?

— Kavgalarının üzerinden, yani İvan İvanoviç'le İvan Nikiforoviç'in kavgalarının üzerinden, Tanrı'ya şükürler olsun, iki yıl geçti, biri bir yere giderse, öteki oraya kesinlikle gitmiyor!

— Ne diyorsunuz! (Tek gözü kör İvan İvanoviç bunu söylerken dua eder gibi ellerini birleştirmiş, bakışını yukarı kaldırmıştı.) Peki iki gözü sağlam insanlar ortaya çıkmıyorken, ben kör gözümle ne yapacağım şimdi?

Onun bu söylediği üzerine herkes kahkahayı basmıştı. Zamanının zevkine göre şakalar yaptığı için herkes çok severdi kör İvan İvanoviç'i. O zamana kadar köşede oturan, burnuna yara bandı yapıştırmış, yüzüne sinek konduğunda bile yüzünde bir kez olsun bir kıpırdama olmamış, pazen redingotlu, uzun boylu, zayıf biri yerinden kalktı, tek gözü kör İvan İvanoviç'in çevresini almış gruba yaklaştı.

Kibar bir kalabalığın çevresini kuşattığını gören tek gözü kör İvan İvanoviç şöyle diyordu:

— Bakın ne diyeceğim! Beni dinleyin! Şimdi benim kör gözüme bakıp duracağınıza gelin, iki ahbabımızı barıştıralım! İvan İvanoviç şu anda kadınlarla, kızlarla çene çalıyor. Çaktırmadan adam yollayıp İvan Nikiforoviç'i çağıralım, karşılaştıralım onları.

İvan İvanoviç'in bu önerisini herkes kabul etti. Hemen İvan Nikiforoviç'in evine birini yollamaya, durumu ne olursa olsun, hemen polis müdürünün ziyafetine gelmesini rica etmeye karar verdiler. Ama önemli bir sorun vardı ortada: Bu önemli görevi kime vereceklerdi? Her kafadan bir ses çıkıyordu. Diplomatik konularda en çok kimin yetenekli olduğunu uzun uzun tartıştılar. Sonunda oybirliğiyle Anton Prokofyeviç Golopuz'da karar kıldılar.

Ama önce bu ilginç kişiyi okura biraz anlatmak gerekiyor. Anton Prokofyeviç, sözcüğün tam anlamıyla yumuşak yürekli biriydi: Mirgorod'un saygın kişilerinden biri boynuna bir atkı veya içine giymek için ona çamaşır verecek olsa teşekkür ederdi, biri burnuna bir fiske mi kondurdu, yine teşekkür ederdi. Biri ona şöyle soracak olsa: "Anton Prokofyeviç, neden redingotunuz kahverengi de yenleriniz açık mavi?" Genellikle şöyle cevap

verirdi: "Sizde böylesi de yok ya! Acele etmeyin, eskiyince ikisi de aynı renk olacak!" Gerçekten de: Açık mavi kumaş güneşin etkisiyle bir süre sonra kahverengiye dönmeye başlamış, şimdi de redingotuyla aynı renk olmuştu! Ne var ki, asıl tuhaf olan şuydu: Anton Prokofyeviç'in yazın yünlü kalın kumaştan, kışın ise pamuklu kumaştan giysiler giymek gibi bir alışkanlığı vardı. Anton Prokofyeviç'in kendi evi yoktur. Bir zamanlar kentin dış mahallesinde bir evi vardı, ama sonra sattı onu ve eline geçen parayla, çevre toprak sahiplerini konuk olarak dolaştığı üç doru atlı küçük bir yaylı satın aldı. Ama atlar kendisini çok uğraştırdığı, üstelik yulaf almaya da para gerektiği için, Anton Prokofyeviç atları köylülere verip karşılığında onlardan bir keman ve yirmi beş rubleyle birlikte hizmetçi bir kız aldı. Sonra kemanı sattı, hizmetçi kızı da altın işlemeli bir enfiye kesesiyle değiştokuş etti. Şimdi başka kimsede olmayan bir enfiye kesesi var. Bu nedenle, kent dışındaki toprak sahiplerine konuk gitmek hazzından yoksundur artık; şimdilerde kentte kalıp, özellikle, burnuna fiske kondurmaktan hoşlanan soyluların evlerinde gecelemekle yetiniyor. İyi yemekler yemeyi çok sever Anton Prokofyeviç. "Yandın" ve "değirmenci" kâğıt oyunlarında ustadır. Boyun eğmek en önemli özelliğidir, bu nedenle, şapkasıyla bastonunu kapıp hemen yola çıkmıştı. Ama yolda İvan Nikiforoviç'i ziyafete gelmeye nasıl razı edeceğini düşünmeye başlamıştı. İyi ama oldukça katı biriydi İvan Nikiforoviç. Bu yüzden Anton Prokofyeviç'in başarı şansı hemen hiç yoktu. Üstelik İvan Nikiforoviç yatağından kalkmakta öylesine zorlanıyorken nasıl kalkar da ziyafete gelirdi? Hem tutalım ki kalktı, kuşkusuz can düşmanının orada olduğunu biliyordu, nasıl giderdi oraya? Anton Prokofyeviç düşündükçe, bu işin olmayacağına daha çok inanıyordu. Boğucu bir sıcak vardı. Güneş yakıyordu. Buram buram terliyordu Anton Prokofyeviç. Burnuna fiske vurmalarına karşın, birçok konuda oldukça kurnaz biriydi Anton Prokofyeviç ve ne zaman aptal numarası yapması gerektiğini bilir, en zeki adamın bile kendini zor sıyırabileceği durumlardan sıyrılmayı da becerirdi (bir tek değiştokuş işinde şanslı değildi).

Üstün zekâsı İvan Nikiforoviç'i nasıl ikna edebileceğinin yolunu tam bulmuştu, cesur adımlarla onun evine doğru yürüyordu ki, beklenmedik bir olay duraksamasına neden oldu. Okura şunu anlatmanın bir sakıncası olmasa gerek: Anton Prokofyeviç'in pek çok başka şeyi yanında öyle tuhaf bir pantolonu vardı ki, onu her giydiğinde nedense köpekler paçalarına yapışıp çekelemeye başlardı. Şanssızlığa bakın ki, şimdi de o pantolon vardı

üzerinde. İşte tam düşüncelere dalmış, avluda İvan Nikiforoviç'in evine doğru yürüyordu ki, birden dört bir yanında korkunç havlamalar duydu. O anda Anton Prokofyeviç öyle bir çığlık attı ki (onun kadar yüksek sesle kimse çığlık atamaz), sadece tanıdığımız hizmetçi kadınla redingotu çok bol çocuk değil, İvan İvanoviç'in avlusundaki çocuklar bile yardımına koşmuşlardı. Bu arada köpekler yalnızca bir bacağından yakalamışlardı Anton Prokofyeviç'i. Ne var ki, bu bile çok korkutmuştu onu, ama yine de merdivene ulaşmayı başarmıştı.

VII

Ve sonuncu bölüm

İvan Nikiforoviç Anton Prokofyeviç'i görünce:

— A, merhabalar Anton Prokofyeviç! dedi. Neden kızdırıyorsunuz köpeklerimi?

Böyle söylemesinin nedeni, Anton Prokofyeviç'le hiç kimsenin şaka yapmadan konuşmayışıydı.

— Geberesiceler! dedi Anton Prokofyeviç. Kızdıran kim onları?

— Yalan söylüyorsunuz.

— Yemin ederim, bir şey yapmadım onlara! Pyotr Fyodoroviç yemeğe davet ediyor sizi.

— Hım!

— Yemin ederim! Öyle ısrarla söyledi ki bunu, anlatamam. "Ne o, İvan Nikiforoviç düşman mı belledi beni, yemeğime gelmiyor?" dedi. "Oturup sohbet etmek için bile uğramıyor evime."

İvan Nikiforoviç çenesini sıvazladı. Pyotr Fyodoroviç devam etti:

— "İvan Nikiforoviç bugün buraya gelmezse, ne düşüneceğimi bilemiyorum," diyor. "Yoksa benimle bir alıp veremediği mi var? Lütfen gidin Anton Prokofyeviç, aynen böyle söyleyin İvan Nikiforoviç'e!" Ne diyorsunuz, İvan Nikiforoviç? Hadi gidelim! Şu anda saygın bir topluluk var orada!

İvan Nikiforoviç, merdivenin başında gırtlağını yırtarcasına bağıran horoza bakıyordu.

Görevini yerine getirmeye çabalayan elçi devam ediyordu:

— Pyotr Fyodoroviç'e nasıl mersin balıkları, nasıl taze havyar yolladıklarını bilseniz, İvan Nikiforoviç!

İvan Nikiforoviç bunun üzerine başını çevirip dikkatle dinlemeye başladı.

Elçiyi cesaretlendirmişti bu.

İvan Nikiforoviç'in hep aynı şekilde yattığını fark edince ekledi:

— Acele edin, gidelim! Foma Grigoryeviç de orada! Ne diyorsunuz? Efendim? Gidiyor muyuz, gitmiyor muyuz?

— İstemiyorum.

Bu "istemiyorum" Anton Prokofyeviç'i şaşırtmıştı. Yemekleri pek güzel anlattığı için bu değerli kişiyi iyice ikna ettiğini düşünüyordu ki, kesin bir "istemiyorum" işitmişti.

Neredeyse öfkeli:

— Neden istemiyorsunuz? diye sordu.

Aslında çok seyrek öfkelenirdi Anton Prokofyeviç. Başına yanan bir kâğıt koyduklarında bile (özellikle yargıç ve polis müdürü bunu yapmaktan çok hoşlanırlardı) öfkelenmezdi.

İvan Nikiforoviç enfiyesinden çekti.

Anton Prokofyeviç:

— Keyfiniz bilir İvan Nikiforoviç, dedi. Neden gelmediğinizi doğrusu anlayamıyorum.

Sonunda baklayı ağzından çıkardı İvan Nikiforoviç:

— Niçin geleyim? O haydut da oradadır!

İvan İvanoviç'ten hemen her zaman böyle söz ediyordu.

Hey Tanrım! Oysa daha dün...

Ayaküstü her an on kez yemin etmeye hazır olan Anton Prokofyeviç:

— Yemin ederim, yok! dedi. Tanrımın üzerine yemin ederim gelmeyecek de! Şeytan çarpsın ki, gelmeyecek! Hadi gidelim İvan Nikiforoviç!

— Hayır, yalan söylüyorsunuz Anton Prokofyeviç, oradadır.

— Yemin ederim, orada değil! Tanrı şuracıkta canımı alsın ki orada değil! Hem söyler misiniz, neden yalan söyleyeyim size? Kollarım bacaklarım kurusun ki doğru söylüyorum!.. Hâlâ inanmıyor musunuz? Şu anda sizin karşınızda canımı alsın Tanrı, babam da, annem de, ben de öteki dünyada huzur bulmayalım! Hâlâ inanmıyor musunuz, İvan Nikiforoviç?

Anton Prokofyeviç'in bu yeminleri karşısında rahatladı İvan Nikiforoviç, çok bol redingotlu oda hizmetçisi çocuğa şalvarıyla pamuklu kaftanını getirmesini söyledi.

Sanırım, İvan Nikiforoviç'in şalvarını ayağına nasıl geçirdiğini, kravatını nasıl bağladıklarını, nihayet, sol koltukaltı patlayan kaftanını sırtına nasıl geçirdiklerini anlatmanın gereği yok. Bütün bunlar yapılırken onun ağırbaşlı sükûnetini sürdürdüğünü ve Anton Prokofyeviç'in Türk enfiye kesesiyle bir şeyini değiştokuş etme önerilerine tek sözcükle bile olsun cevap vermediğini söylemek yeterlidir.

Bu arada ziyafettekiler İvan Nikiforoviç'in geleceği, herkesin isteğinin nihayet gerçekleşeceği, bu değerli iki kişinin barışacağı karar anını büyük

bir sabırsızlıkla bekliyordu. Çoğu kimse İvan Nikiforoviç'in gelmeyeceğini düşünüyordu. Polis müdürü, onun gelmeyeceğini iddia ederek, tek gözü kör İvan İvanoviç'le bahse bile girmeye kalkışmış, ama tek gözü kör İvan İvanoviç'in ortaya polis müdürünün mermi yaralı bacağını, kendisinin de kör gözünü koymasını istemesi üzerine bahis gerçekleşememişti. Polis müdürü onun bu önerisine gücenmiş, konuklar ise belli etmeden gülüşmüştü. Saat ikiyi geçeli çok olduğu halde, kimse masaya oturmamıştı. Oysa Mirgorod'da, ziyafetlerde bile olsa, bu saatte masadan çoktan kalkılmış olurdu.

Anton Prokofyeviç kapıda görünür görünmez herkes çevresini aldı. Bütün sorulara pek ciddi bir tavırla bağırarak şöyle karşılık verdi Anton Prokofyeviç: "Gelmeyecek!" O bunu söyler söylemez, elçilik görevini iyi yapamadığı için dört bir yandan sitemler, küfürler, belki fiskeler bile yağmaya başlayacaktı ki, birden açıldı kapı ve salona İvan Nikiforoviç girdi.

O anda kapıda görünen şeytan veya bir hortlak olsaydı, İvan Nikiforoviç'in bu beklenmedik gelişinin yarattığı kadar büyük şaşkınlık yaratamazdı. Anton Prokofyeviç ise herkesi öylesine aldattığı için neşesinden karnını tutarak gülüyordu.

Herkesin aklının almadığı şey, İvan Nikiforoviç'in böylesine kısa bir sürede saygın bir soyluya yakışır biçimde giyinmeyi nasıl becerdiğiydi. O sırada İvan İvanoviç salonda değildi. Bir nedenle dışarı çıkmıştı. İlk şaşkınlık anının geçmesinden hemen sonra herkes İvan Nikiforoviç'in sağlığını sormaya, onun enine genişlediği için sevindiğini belirtmeye başladı. İvan Nikiforoviç herkesle tek tek öpüşüken şöyle diyordu: "Çok teşekkür ederim."

Bu arada lahana çorbasının nefis kokusu salona yayılmış, acıkan konukların burunlarını tatlı tatlı gıdıklıyordu. Herkes yemek odasına akın etti. Kimi konuşkan, kimi suskun, kimi zayıf, kimi şişman bayanlar peş peşe önden yürümüş ve uzun masayı çiçek bahçesine çevirmişlerdi. Masadaki yemekleri anlatmaya kalkışmayacağım! Kremalı mantar böreğinden de, lahana çorbasına konan işkembe tuzlamasından da, erik ve üzümlü hindi kızartmasından da, şıraya bastırılmış çizmeyi pek anımsatan o yemekten de, eski zaman aşçısının bütün ustalığını gösteren o sostan, masaya konduğunda her yanından şarap ateşi parladığı için bayanları hem pek eğlendiren, hem korkutan o sostan da söz etmeyeceğim. Bütün bu

yemeklerden söz etmeyeceğim, çünkü onları uzun uzun anlatmaktan çok yemekten hoşlanırım ben.

İvan İvanoviç hardallı balığı çok sevmişti. Masada daha çok bu yararlı ve besleyici uğraşla ilgileniyordu. En ince kılçıkları bile ayırarak küçük bir tabağa koyuyordu ki, bir şey düşünmeden başını kaldırıp bakınca ne gördü: Aman Tanrım! Ne tuhaf bir şeydi bu! Tam karşısında İvan Nikiforoviç oturuyordu!

Aynı anda İvan Nikiforoviç de ona bakmıştı!.. Hayır!.. Yapamayacağım!.. Başka bir kalem verin bana! Böyle bir tabloyu anlatabilmek için benim ince oluklu kalemim pek cansız, pek ölü kalır! Şaşkınlık ifadesiyle sanki taş kesilmişti yüzleri. İkisi de uzun zamandır görmediği, farkında olmadan enfiye boynuzunu uzatarak "Buyurmaz mısınız?" veya "Rica etsem, almaz mıydınız?" diyeceği bir dostuyla ansızın karşılaşmış gibiydi. Ancak bununla birlikte, ikisinin yüzünde de çok korkunç bir şeyin belirtisi vardı. İvan İvanoviç de, İvan Nikiforoviç de buram buram terliyordu.

Masada kim var kim yok, herkes dikkat kesilmiş, eski dostlardan gözünü ayırmıyordu. O ana kadar, etlik horozun çabucak nasıl kısırlaştırılacağı üzerine çok ilginç bir konuşmaya dalmış olan bayanlar birden konuşmayı kesmişlerdi. Herkes susmuştu! Ancak büyük bir ressamın anlatabileceği bir tabloydu bu!

Sonunda mendilini çıkardı İvan İvanoviç, sümkürmeye başladı. İvan Nikiforoviç ise bakındı, sonra açık kapıda durdu bakışı. Polis müdürü hemen farkına vardı bunun, kapıyı sıkıca kapamalarını emretti. İki eski dost ondan sonra bir daha bakmadılar birbirlerine, yemek yemeyi sürdürdüler.

Yemek biter bitmez iki eski dost masadan kalkıp hemen sıvışmak için şapkalarını aramaya koyuldu. O zaman polis müdürü İvan İvanoviç'e (o İvan İvanoviç'e değil, bir gözü kör İvan İvanoviç'e) göz kırptı ve bir gözü kör İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç'in arkasına geçip durdu, polis müdürü ise İvan İvanoviç'in arkasına geçti. İkisi de arkalarından yapıştı, birbirine elini uzatıncaya kadar bırakmamak amacıyla birbirine doğru itmeye başladı. Bir gözü kör İvan İvanoviç biraz yan yan olsa da, İvan Nikiforoviç'i İvan İvanoviç'e doğru oldukça başarılı itiyordu. Ama polis müdürü, bu kez hiçbir komutu dinlemeyen, kendi başına buyruk sakat bacağını kontrol edemediği için İvan İvanoviç'i bambaşka yöne doğru itiyordu. Sanki inadına, tam ters yöne (belki de masada çok içki olduğu için) gidiyordu. Öyle ki, İvan İvanoviç, merakından kalabalığın ortasına dalmış kırmızı giysili bir kadının

üzerine düşmüştü. Bu hiç de iyiye yorulabilecek bir durum değildi. Ne var ki, yargıç durumu düzeltmek için polis müdürünün yerine geçmiş, üst dudağındaki bütün enfiyeyi burnuna çektikten sonra İvan İvanoviç'i öte yana itmişti. Mirgorod'da olağan barıştırma yöntemidir bu. Biraz da top oyununa benzer. Yargıç İvan İvanoviç'i itince, bir gözü kör İvan İvanoviç de yüzünden, çatıdan dökülen yağmur suları gibi ter akan İvan Nikiforoviç'i bütün gücüyle arkadan itti. İki eski dost biraz karşı durmaya çalışıyorlardı ama, yine de yan yana getirilmişlerdi, çünkü onları itenlere katılan konuklar olmuştu.

O zaman konukların hepsi her yandan kuşattı onları ve tokalaşıncaya kadar bırakmadılar.

— Amma da yaptınız yani İvan Nikiforoviç ve siz de İvan İvanoviç! Elinizi vicdanınıza koyup söyler misiniz? Neden tartışmıştınız? Son derece önemsiz bir şey için, değil mi? Hadi bunca insandan sıkılmıyorsunuz, Tanrı'dan da mı korkmuyorsunuz?

İvan Nikiforoviç, yorgunluktan soluk soluğa:

— Bilmiyorum, dedi. (Barışmaya pek de karşı olmadığı belliydi.) İvan İvanoviç'e ne yaptığımı bilmiyorum. Neden kümesimi yıktığını, beni neden öldürmek istediğini de bilmiyorum.

İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç'e bakmadan:

— Ben suçsuzum, kötü bir niyetim yoktu, dedi. Tanrı'nın da, siz saygın soyluların da önünde yemin ederim, düşmanıma hiçbir kötülüğüm dokunmadı. Neden hakaret etti bana, kişiliğime ve soyluluğuma laf etti?

İvan Nikiforoviç:

— Ne hakareti ettim size, İvan İvanoviç? diye sordu.

Bir dakika daha konuşacak olsalar, eski düşmanlık ortadan kalkacaktı. İvan Nikiforoviç, enfiye boynuzunu çıkarıp "Buyurunuz," demek için elini cebine bile atmıştı.

İvan İvanoviç bakışını kaldırmadan:

— Soyluluğumu, ailemi, burada tekrar etmem yakışık almayacak sözlerle küçük düşürmek sizce hakaret değil midir, sayın bayım?

— Dostça şunu söylememe izin verin, İvan İvanoviç! (İvan Nikiforoviç bunu söylerken parmağıyla İvan İvanoviç'in düğmesine dokunmuştu, bu onun tam anlamıyla yatıştığının işaretiydi.) Neden bilmem, bir *kaz* sözcüğünden alındınız...

Ama bu sözcüğü kullanmakla yanlış yaptığını anlamakta gecikmedi İvan Nikiforoviç, hemen toparladı kendini, ama olan olmuştu bir kere: Bu

sözcüğü kullanmıştı.

Her şey berbat oldu!

Bu sözcük yanlarında bir tanık yokken söylendiğinde İvan İvanoviç kendini öylesine kaybetmişken, öylesine büyük bir öfkeye (böyle bir öfkeden Tanrı korusun herkesi) kapılmışken, şimdi siz düşünün değerli okuyucularım, bu korkunç sözcük, İvan İvanoviç'in yanlarında pek kibar olmayı sevdiği birçok bayanın bulunduğu bir ortamda kullanılırsa neler olmazdı? İvan Nikiforoviç öyle demeseydi, *kaz* demeyip de *kuş* falan deseydi durum düzelebilirdi.

Ama olan olmuştu artık, iş bitmişti!

İvan İvanoviç öyle bir bakış baktı ki İvan Nikiforoviç'e... O ne bakıştı! O bakışa yaptırım gücü verilmiş olsaydı, İvan Nikiforoviç bitmişti... Konuklar o bakışın ne anlama geldiğini anladılar ve hemen uzaklaştırdılar onları. Ve hiçbir dilenciyi ona sorular sormadan bırakmayan, eli boş salmayan bu uysallık örneği insan korkunç bir öfke içinde koşarak çıkıp gitti salondan. Böyle büyük fırtınalar hırs doğurur!

Bütün bir ay sesi soluğu çıkmadı İvan İvanoviç'in.

Evine kapanmıştı. Onun için çok önemli olan sandık açılmıştı. Ne çıkmıştı sandıktan dersiniz? Ukrayna rubleleri! Dededen kalma kutsal eski Ukrayna rubleleri! Ve bu rubleler yazıcıların kirli ellerine geçti. Dava bir üst mahkemede görülmeye başladı. Ve İvan İvanoviç ancak kararın bir gün sonra açıklanacağını öğrendiği gün evinden çıktı, ortalarda göründü. Çok yazık! O günden sonra yüksek mahkeme on yıl boyunca her gün, kararın bir gün sonra açıklanacağını duyurmaya başladı!

***

Bundan beş yıl önce yolum Mirgorod'dan geçti.

Hava kötüydü. Kasvetli, rutubetli, çamurlu, sisli bir sonbahar günüydü. Dinmek bilmeyen can sıkıcı yağmurların ürünü, hiç de doğal olmayan bir yeşillik, yaşlı bir kadının yaşlı bir erkeği ayartmak için başına taktığı güller gibi, doğal olmayan bir biçimde kaplamıştı çamurlu çayırları, ekin tarlalarını. O zamanlar hava çok etkiliyordu beni: Kasvetli olduğu zamanlar benim üzerime de bir kasvet çöküyordu. Buna karşın, arabamla Mirgorod'a yaklaşırken kalbimin yine de hızlı çarpmaya başladığını hissetmiştim. Tanrım, ne çok anım vardı buralarla ilgili! On iki yıldır hiç gelmemiştim Mirgorod'a. Bir zamanlar burada iki özel insan, iki dost yaşamıştı. Ve bu

arada ne çok tanıdık ölmüştü! Yargıç Demyan Demyanoviç daha ben oradayken ölmüştü. Bir gözü kör İvan İvanoviç de sizlere ömür, hayatta değildi. Arabamla kentin anacaddesine girdim. Her yana tepelerine birer tutam saman bağlı direkler dikilmişti: Kentte yeni bir planlı yapılanma söz konusuydu! Birkaç kulübe yıkılmıştı. Yıkık duvarların, çitlerin kalıntılarının hüzünlü bir görünümü vardı.

Günlerden pazardı. Üzeri kapalı yaylımı kilisenin önünde durdurmasını söyledim arabacıma. Kiliseye öylesine sessiz girdim ki, kimse dönüp bana bakmadı bile. Aslında dönüp bakacak kimse de yoktu. Bomboştu kilise. Kimsecikler yoktu. Anlaşılan, en dindar olanlar bile yağmurdan, çamurdan korkmuş olacaklar, kiliseye gelmemişlerdi. Kasvetli, daha doğrusu, hastalıklı günde mumların tuhaf, hoş olmayan bir görünümü vardı. Kilisenin karanlık girişi insana hüzün veriyordu. Yuvarlak camlı, uzunca pencereler yağmurun gözyaşlarıyla yıkanıyordu.

Girişe döndüm, ak saçlı, oldukça yaşlı birine sordum:

— Söyler misiniz, İvan Nikiforoviç hayatta mı?

O sırada bir tasvirin önündeki kandil daha canlı yanmaya başlamış, ışığı doğrudan, karşımdaki ihtiyarın yüzüne düşmüştü. İhtiyarın yüzünde tanıdık bir şeyler fark edince nasıl şaşırdım! İvan Nikiforoviç'in kendisiydi bu! Ama ne çok değişmişti!

— Nasılsınız İvan Nikiforoviç? Çok ihtiyarlamışsınız!

— Evet, ihtiyarladım, diye karşılık verdi İvan Nikiforoviç. Bugün Poltava'dan geldim.

— Ne diyorsunuz? Bu havada Poltava'ya gittiniz ha?

— Ne yaparsınız? Mahkeme...

O anda elimde olmadan göğüs geçirdim. İvan Nikiforoviç göğüs geçirdiğimi fark edince şöyle dedi:

— Üzülmeyin, güvenilir bir kaynaktan haber aldım, dava gelecek hafta karara bağlanacak, hem de ben kazanacağım.

Omuz silkip uzaklaştım yanından, İvan İvanoviç'le ilgili bir şeyler öğrenebilmeye çalıştım.

Biri şöyle dedi bana:

— İvan İvanoviç şurada.

O anda sıska birini gördüm. İvan İvanoviç miydi o? Yüzü buruş buruştu, saçları bembeyazdı. Ama paltosu yine aynı paltoydu. Selam sabahtan sonra, İvan İvanoviç huni biçiminde yüzüne pek yakışan o gülümsemesiyle bana dönüp şöyle dedi:

— Güzel haberi söylememi ister misiniz size?

— Hangi güzel haberi? diye sordum.

— Dava yarın kesinlikle bitiyor. Yüksek mahkeme öyle bir açıklama yaptı.

Bu kez daha da derinden göğüs geçirdim ve çok önemli bir işim olduğu için hemen ayrıldım oradan, yaylıma bindim. Yaylıma koşulu, Mirgorod'da "hızlı posta atı" denen zayıf, çevik atlar toynaklarıyla vıcık vıcık gri çamura bata çıka, kulağa hiç hoş gelmeyen sesler çıkararak yürüdüler. Sürücü yerinde oturan, hasır bir örtünün altına girmiş Yahudi'nin başından aşağı yağmur bardaktan boşanırcasına dökülüyordu. Islaklık iliklerime işlemişti. Kent çıkışındaki karamsar görünümlü karakol da, karakolun kulübesinde oturmuş, gri renkli resmi giysisini onarmakta olan savaş sakatı bekçi de yavaşça geride kalmıştı. Yine yer yer oyulmuş, kara topraklı, yer yer yeşermekte olan aynı tarlalar, yağmurdan ıslanmış kargalar, kuzgunlar, durmadan yağan yağmur, ağlayan kapkara gökyüzü... Çok sıkıcı bu dünya baylar!

[1] Rusça: Şiş.

[2] "Viy" halkın hayalinde yarattığı dev bir yaratıktır. Ukrayna'da halk cüce gnomları yöneten, gözkapakları ta yere kadar uzanan yaratığa bu adı verir. Öykünün tamamı halk arasında yaygın bir masaldır. Onu az da olsa değiştirmek içimden gelmedi ve duyduğum gibi, bütün sadeliğiyle anlatmaya karar verdim. (N.V. Gogol'ün notu.)

[3] Nebogo: Yoksul, zavallı. (N. V. Gogol'ün notu.)